

ଆଶା-ଗାଁ

ଆନନ୍ଦ-ପଟ୍ଟ

ବିଜୁଲିତ୍ତସାହ ମୁଖୋପାଧ୍ୟୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲାଇସେନ୍ସୀ

୨୦୪, କର୍ଣ୍ଣୁଆଲିଶ ସ୍ଟ୍ରୀଟ୍

କଲିକାତା ୬

প্রথম প্রকাশঃ
ফাস্টন, ১৩৬৪

প্রকাশকঃ
শ্রীভূবনমোহন মজুমদার, বি. এস-সি.
শ্রীগুরু লাইভেরী
২০৪, কর্ণওয়ালিশ স্ট্রীট
কলিকাতা ৬

প্রচ্ছদপটঃ
শ্রীমুখ মিত্র

ব্লক প্রস্তুতকারকঃ
ব্লকম্যান (প্রমেস)
৭৭১২, মহাজ্ঞা গাঁকী রোড
কলিকাতা ৯

প্রচ্ছদপট মুদ্রণঃ
শ্রী গুরু আর্ট প্রেস
৫০বি, মধু রাম শেন
কলিকাতা ৬

মুদ্রকঃ
নাথ ভাদ্রার্স প্রিস্টিং ওয়ার্কস
৬, চালতা বাগান শেন
কলিকাতা ৬

মূল্য—তিন টাকা

ମିଶ୍ର ଡାୟେରୀ

ଯୁରେ କିରେ ସଥନ ଗନ୍ଧାର ଧାରାଟିତେ ଏସେ ବସଳାମ ତଥନ ସନ୍ଧ୍ୟା ନେମେ ଏମେହେ । ଆମାର ପେଛନେ ପଡ଼େ ରଯେଛେ ଡାୟମଣ୍ଡାରବାର ଶହରଟା । ରାନ୍ତାଟାଇ ହଚ୍ଛେ ବୀଧି । ଉତ୍ତରେ ଏକଟୁ ଏଗିଯେ ଗେଲେ ଏହି ବୀଧେର ନୀଚେ ବାଦିକେ ପଡ଼ିବେ ଥାଣା ଆର ଆଦାଲତେର ବାଡ଼ି ଗୁଲା । ଡାନ ଦିକେ ସାରି ସାରି ଦୋକାନ । ଆରଓ ଏଗିଯେ ବଡ଼ ଖାଲଟା । ପୁଲ ପେରିଯେ ଡାଇନେ-ବୀଅୟେ ଲୁତନ ବମ୍ବି, ସନ୍ତ୍ରାନ୍ତ ପଣୀ ; ଡାୟମଣ୍ଡାରବାରେ ବାଲିଗଙ୍ଗ । ଏକମୁଠି ଶହର ଡାୟମଣ୍ଡାରବାର ଶେଷ ହେଁ ଗେଲ ।

ବେଶ ଲାଗେ କିନ୍ତୁ । ସଥନଇ ଆସି, ଦେଖି କିଛୁ-ନା-କିଛୁ ବେଡ଼େହେ । କଲକାତାଓ ବାଡ଼ିଛେ । ବେଡ଼େ ହଚ୍ଛେ ବିକ୍ରତ, ଶ୍ରୀହିନ ; ଡାୟମଣ୍ଡାରବାରେ ବୁନ୍ଦିଟୀ ଶ୍ରୀବୁନ୍ଦି ; ଏହି ଜଣେ ଓଥାମେ ଛାପିଯେ ଉଠିଲେ ଏଥାମେ ଆସି ଛୁଟେ ମାଝେ ମାଝେ କରେକ ଘଟାର ଜଣ୍ଠ ; ରେଲେ ଏସେ ବାସେ କିରେ ଯାଓ଱ା । ଜାଗାଟାକେ ଭାଲବାସି ବଳେ ଏଥାମେ ରାତ କାଟାତେ ଚାଟି ନା, ବାସା ବାଧିତେ ଚାଇ ନା । କେ ଆମେ, ଅତିପରିଚୟେ ଆମାର କି ପାନି ବେରିଯେ ଆସବେ । ଡାୟମଣ୍ଡାରବାରେ ଏଇଟୁକୁ ବାନ୍ଦୁବେଇ ଆରିମ ଦର୍ଶନ ; ବାକିଟୁକୁ ଆମାର ସମ୍ପଦ ଥାକେ ଆମାନ ଅକ୍ଷୟ ହେଁ ।

ଚାବିଟୁକୁ ମନେର ମଧ୍ୟେ ସନ୍ଧ୍ୟା କରେ ନିଯେ ଗନ୍ଧାର ଧାରାଟିତେ ଏସେ ବସେଛି । ଆମାର ଶେଷ ବାସ ଆଟଟାଥି ; ଏଥନ୍ ଓ ଦେଇ ଆଚେ ।

ଯୁରେ କିବେ ଏସେ ଏଠ ଜାଗାଟାତେ ବସଦାର ଆମାର ସମୟ ଏହି । ଏହିଥାମେ ଡାୟମଣ୍ଡାରବାରେ ବାନ୍ଦୁବ ଆର ସ୍ଵପ୍ନ ମିଳେଛେ ସବଚୟେ ନିବିଡ଼ ହେଁ, ସେମନ ନିବିଡ଼ ହେଁ ମିଳେଛେ ଦିନେର ବାନ୍ଦୁବର ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧ୍ୟାର ସ୍ଵପ୍ନ । ଏଥାମେ ଏସେ ଆମି ବସି ଥାନ ଆର କାଲେର ତ୍ରିବେଳୀ ସଙ୍ଗମେ । ଚତୁର୍ବେଳୀ ବଳାଇ ଟିକ, ତ୍ରିବେଳୀ କଥାଟା ବ୍ୟବହାର କରଳାମ ଚାଲୁ ଥିଲେ, ଯୁଗ୍ୟାନ୍ତେର ଟ୍ରାଡିଶନପୂର୍ବ ବଳେ ।

ଆମାର ବାଦିକେ ଏହି ପ୍ରଶାନ୍ତ ବୀଧେର ରାନ୍ତା ସୋଜା । ଚଲେ ଗେଛେ କାକହିପ, ତାର ମାନେ ନିବିଡ଼ ମୁଦ୍ରବନ ଆର ଅନୁଷ୍ଠାନପୂର୍ବ ଯାତ୍ରୀ । ସାମନେ ଆମାର ବିରାଟ ବିଶ୍ଵତ ନଦୀ, ନିତାନ୍ତଟି ଏକଟୀ କୌଣ ବନରେଥା ତାକେ ଅନୁଷ୍ଠାନପୂର୍ବ ସଙ୍ଗେ କରେହେ ପୃଥକ୍, ସନ୍ଧ୍ୟା ଆର ଏକଟୁ ଗାଢ଼ ହେଁ ଏମେହେ ପାର୍ଥକ୍ଷୟାକ୍ଷୟାକୁ ଯାବେ ଯୁଚେ ।

ଅନୁଷ୍ଠାନପୂର୍ବ ଆର ଏକଟା ଯୋଗ ଅନୁଭବ କରି ସଥନ ଏଥାନଟିତେ ଏସେ ବସି,—

ଆନନ୍ଦ-ମ୍ଟ

ଆମାର ବୀରେ ପ୍ରସାରିତ ଥାକେ ଦକ୍ଷିଣ, ଶାମନେଓ ପ୍ରସାରିତ ଥାକେ ତାରଇ ସୋଦର
—ଅନ୍ତରାଗ-ଶୁଣିତ ପଞ୍ଚମ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ଛାଇା ଆରଓ ଗାଢ଼ ହେଁ ଆସତେ ଓପାରେର ନୌଲ ତଟରେଥା ଯୁଛେ ଗିରେ
ନଦୀର ଓଡ଼ିକଟା ହେଁ ଉଠିଲ ଶୀଘ୍ରାମୀନ । ଆକାଶେ ଯା ଏକଟୁ ମଲିନ ଶାଳଚେ ଆଭା-
ଲେଗେ ଛିଲ ପେଟୁକୁ ଓ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ମିଳିଲେ ଗେଲ ; ସନ୍ଧ୍ୟାତାରାଟା ହେଁ ଉଠିଲ ଦୀପ ।
ଅନ୍ତରେ ଖେଳାବାଟ ଥେକେ ଏକଟ ନୌକା ବୋଧ ହେଁ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଟ୍ରେନେର ଯାତ୍ରୀ ନିରେ ଓପାରେର
ଦିକେ ପାଡ଼ି ଜମାଇ । ଆରଓ କେଉ ଯାବେ ନାକି ?—ପାଲ ତୁଲେ ଦିଯେଓ ଜଡ଼ାମେ
ଆଓରାଙ୍ଗେ ଗୋଟାକତକ ଡାକ ଦିଲ ମାବି—ବୋଧ ହେଁ ଓପାରେରଇ କରେକଟା ଆଯଗାର
ନାମ କରେ । ଆଉ ହାଓରା ଏକଟୁ ଜୋରାଇ, ଆକାଶେ କଥେକ ଥଣ୍ଡ ଯେବେବେ ରଥେଚେ,
ବୋଧ ହେଁ ଏହି ଶେଷ ଥେବା ।...ଏକଟ ଯାତ୍ରୀବାହୀ ନୌକା ଚେଉସେର ଦୋଳା ଥେତେ ଥେତେ
ଏଗିରେ ଆସଛିଲ—ମାବଗନ୍ଧାର ଏକଟ କୁନ୍ଦ ବିନ୍ଦୁ ଥେକେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବଡ଼ ହତେ ହତେ ;
ସୋଟି ଓ ଏସେ ଥେଲାବାଟେର ନୌକାର ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ତର୍ଗୁଡ଼ି ହେଁ ଗେଲ ।

ଅନ୍ତେରେ ହୁଦିକ ଥେକେ ଏହି ଯେ ଯା ଓହା-ଆସାର ନିତ୍ୟଲୀଳା ଏବଂ କଥା ଭାବରେ
ଭାବରେ ଅନେକଥାନି ଆୟୁବିଶ୍ୱତିଇ ହେଁ ପଡ଼େଛି, ଏମନ ସମୟ ଏକଟ ଭଦ୍ରଲୋକ ଆମାର
ବୈକିଟାର ପାଶଟିରେ ଏସେ ବସଲେନ ।

ବୟସ ତ୍ରିଶ-ପୌରତ୍ରିଶର ମଧ୍ୟେ, କୁପୁରୁଷଇ ଏବଂ କୁ-ସ୍ତର୍ସ୍ୟ । ଏଦିକେ ଭାବଟା ଯେମେ
ଏକଟୁ ବିଷଳ, କିଛୁ ଏକଟା ବ୍ୟାପାର ନିରେ ଯେମେ ଏକଟୁ ଅନ୍ତରମନ୍ତ୍ର ରଥେଚେନ, ଏବଂ ଯମେ
ହ'ଲ ଭେତରେ ଭେତରେ ଏକଟୁ ଅଦେର୍ଘେ ।

ଗାଁରେ ପଡ଼େ ଆଲାପ କରି ଆମାର ଅଭ୍ୟାସ ନର, ତବେ ପ୍ରାୟ ଅନହିନ ଆଯଗାର
ପାଶପାଶି ହୁଟି ଲୋକ ଏକେବାରେ ନିଶ୍ଚୂପ ହେଁ ବସେ ଥାକଟା ଅସ୍ତିତ୍ବର, ତାଟିମ୍ବ
ଭଦ୍ରଲୋକ ଏମନ ସମୟରୀ ହେଁ ବସେ ଆଚେନ, ଯମେ ହ'ଲ ହୁଟୋ କଥା କଥେ ଏକଟୁ
ଅନ୍ତରମନ୍ତ୍ର କରେ ଦିଲେ ବୋଧ ହେଁ ଦେଟା ଭାଲୋଇ ହେଁ । ଏକଟା ଆଲାପେର ସ୍ଵର୍ଗ
ଧରତେ ଯାଚିଛିଲାମ । ଉନିଇ ହଠାଏ ଏକଟୁ ମୁଖ୍ଟା ଘୁରିଯେ ପ୍ରଥ କରଲେନ—“ଆପନି କି
ଏଥନକାରଇ ଲୋକ ?”

ବଦଳାମ—“ନା, ଆମାର ମେଯେର ଶକ୍ତରବାଢ଼ି ଏଥାନେ ; ଏସେଛି ।”

କଥାଟା ହିଥ୍ୟା, ଏକେବାରେ ଘୋଲ ଆନାଇ ; କେନନା ଯାର ମୁଲେଇ ନ୍ତର ନେଇ ତାର
ଶକ୍ତା ଥାକତେ ପାରେ ନା, ଏବଂ ଯାର କଞ୍ଚା ନେଇ ତାର କଞ୍ଚାର ଶକ୍ତରବାଢ଼ି ଥାକତେ
ପାରେ ନା । କିନ୍ତୁ କୋନ କାଞ୍ଚ ନେଇ, ଡାଯମଣ୍ଡାରବାରେର ମତ ଏକଟା ଅବିକିଳିକର
ଆଯଗାର ଶୁଣ୍ଟ ହୃତିନେର ଅନ୍ତେ ବେଢାତେ ଏସେଛି, ଏ ଧରନେର ସନ୍ତ୍ୟଭାବରେ

ମିଶ୍ର ଡାଯ়েରী

ଶ୍ରୋତାର କୌତୁଳ ଉଦ୍ଭେକ କରେ ଏମନ ଅବସ୍ଥାର ପଡ଼ନ୍ତେ ହୟ ସେ, ଶେଷେ ହାଙ୍ଗାରଟା ମିଥ୍ୟା ନା ଏମେ ଫେଲିଲେ ଆର ସାମଲେ ଉଠିଲେ ପାରା ସାର ନା । ଅନେକ ଅଭିଜ୍ଞତାର ପର ଦେଖେଛି ଗୋଡ଼ାତେଇ ଏ ଧରନେର ଏକଟା ବିର୍ଜଲା ମିଥ୍ୟାଯ ବେଶ କାହିଁ ହୟ ।

ଭଦ୍ରଲୋକ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲେ—“ଆଗନ୍ତାର ନିଜେର ମେରେ ?”

ବେଶ ଏକଟୁ ଚକିତ ହେଇ କିରେ ଚାଇଲାମ ମୁଖେ ଦିକେ । ହଠାତ ଏ ଧରନେର ପ୍ରଶ୍ନ ? ଆମି ସେ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଏଟା ଜାନିଲେନ କି କରେ ? ଦୈବଙ୍କ ନାକି ? ଏକଟୁ ବେଶ ଅପ୍ରତିଭତ୍ତ ହୟେ ପଡ଼େଛି । ତବେ ସେ ଭାବଟା ଚେପେ ହେସେ ବଳାମ—“ପରେର ମେରେକେ ନିଜେର ବଲେ ଚାଲାତେ ଅନ୍ତ କୋଥାଓ ସାହସ ହଲେଓ ତାର ଖଣ୍ଡରବାଢ଼ିତେବେ ଚାଲାତେ ଗେଲେ...”

ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ଏବାର ଅପ୍ରତିଭତ ହୟେ ଗେଲେ, ତାଡ଼ାତାଢ଼ି ବାଧା ଦିଯେ ବଲାଲେ—“ନା, ନା, ସେ କଥା ବଲାଇ ନା...ମାନେ—ମାନେ...”

ବାର ଦ୍ରିଇ ଏହି ରକମ ଆମତା ଆମତା କରେ ହଠାତ ଆଗେର ମତ ବିଷୟ-ଗଣ୍ଠୀର ହୟେ ବଲାଲେ—“ଏକଟା ବ୍ୟାପାର ହୟେଛେ...ବଡ଼ ହରିଚନ୍ଦ୍ରାଯ ପଡ଼େ ଗେଛି ତାଇତେ...”

“କି ବ୍ୟାପାର !”—ଆମି ବେଶ ଉତ୍ସିପ୍ତ ହେଇ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲାମ ।

“ଆମାର ଏକଟି ମେଯେ ଆସିବେ, ଓପାରେ ସ୍ଵଦ୍ଵାଗଞ୍ଜେ ତାର ଖଣ୍ଡରବାଢ଼ି ଥେକେ...”

ଆମି ବାଧା ଦିଯେ ବଲାଲାମ—“କିନ୍ତୁ ଆର କଥନ ଆସିବେ ?”

“ଆସିବେଇ ; ଆସିତେଇ ହବେ ତାକେ, ଆର ସେଇଟେଇ ହୟେଛେ ଭାବନାର କଥା । ମେଥେ ଏଳାମ, ଏହିମାତ୍ର ବେ ନୌକୋଟା ଏଣ ତାତେ ଆସେ ନି । ଏର ପାରେ ଆସା ମାନେ...ଅବିଶ୍ଵାସ ପାଇଁ ଏଥାମେ ରାତ କରେଓ ଜମାଯି, କିନ୍ତୁ ଆଜ ସେ ରକମ ଆକାଶେର ଅବସ୍ଥା...”

ଏଗାଟାକେ ସ୍ପାଷ୍ଟ କରିବେ ତାର ପେଯେଇ ଯେନ ତୁ'ବାର ଘେମେ ଥେମେ ଗେଲେନ । ଏକଟୁ ଚୁପ୍ଚାପ ସେ ଗେଲ ତାର ମଧ୍ୟେ ପକେଟ ଗେକେ ଏକଟା ଛୋଟ ଡିବେ ବେବେ କରେ ଦୀର୍ଘ ହାତେ ଏକଟୁ ନୟ ଚେଲେ ନାକେ ଚାଲାନ ଦିଲେନ । ତାରପର ସାମନେ ଏକଟୁ ମୁଖଟା ବାଢ଼ିଯେ ସର୍ବ୍ୟାର ଛାହାର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେ ଦୃଷ୍ଟିଟାକେ ଠେଲେ ଆମାର ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲେ—“ଦେଖୁନ ତ ଦୂରେ ନୌକୋର ମତନ କି କିଛି ନଜରେ ଠେକରେ ? ଆମାର ଦୃଷ୍ଟି ଏଥିନ ଆର ବୈଶିଶ୍ଵ ସାର ନା ।”

ବଲାମ—“ନା, କିଛିଟ ନେଇ ।...ଚେଟୁଗୁଲୋର ଅନ୍ତେ ମନେ ହଚ୍ଛେ ଓ ରକମ । ଆପନି କିନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ଦି ଥାକୁନ । ଏରକମ ଆକାଶ ଦେଖେ କୋନ ମାରିଇ ନୌକୋ ଛାଡ଼ିବେ ନା । ବିଶେଷ କରେ ମେଯେହେଲେ ନିଷେ ।”

ଆନନ୍ଦ-ବ୍ରଟ

“କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନତେହି ହସେ, ଏହି ମେହେହେଲେ ମରେହେ ବଲେଇ ।”

ଆମାର ମୁଢ଼ଭାବେ ଚେଯେ ଧାକତେ ଦେଖେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲେ—“ଆପଣି ନିଯମିତି ବକ୍ଷେ ଜିନିସଟାକେ ବିଷ୍ଵାସ କରିଲୁ ନା ?”

ଏକଟୁ ସେନ କେମନ କେମନ ଠେକଛେ । ଆମି ଉତ୍ତର କରିଲାମ—“କରି । କିନ୍ତୁ ତାର ଚେଯେ ବେଳୀ କରି ମାଝୁବେଳ ବିଚାର-ଶକ୍ତିକେ ।...ଆପଣି ଅଧାଇ ବଡ଼ ବେଳୀ ବ୍ୟାକୁଳ ହସେ ଉଠେଲେ ସେ ; ଏଟା ଟିକ ନୟ ତ ।”

ଭଜନୋକ ଆମାର ବୁଝି ଥେକେ କିଛୁ ସାହସ ସଂଘର୍ଷ କରିବାର ଚଟ୍ଟା କରିଲେ କିମ୍ବା ବୁଝି ପାରିଲାମ ନା, ତବେ ଏକଟୁ ଚାପ କରେ ରଇଲେନ ; ତାରପର ହଠାଏ କତକଟା ଅପ୍ରାସଦିକ ଭାବେଇ ବଳିଲେନ—“ଆମି ରେବାକେ ଟିକ ଏହିଥାନଟିତେ ଏକଦିନ ଏହି ରକମ ସନ୍ଧ୍ୟାର କୁଡ଼ିରେ ପାଇ ; ସେହିମୋ ନଦୀ ଏହି ରକମ...ଏଥୁଣି ସେ ରକମ ହସେ ଉଠିବେ ଆର କି...”

ଆଶର୍ଚ ନିଯମିତି ବନ୍ଦି ତ । ଆମି କଥାଟା ସ୍ମରିଯେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲାମ—“ଆପନାର ନିଜେର ମେହେ ନୟ କ୍ଷଣି ହଲେ ?”

ଭଜନୋକ ବଳିଲେନ—“ମାପ କରିବେନ । ଆମି ଅକ୍ରମିକାର । ନିଜେର ମେହେ ନୟ ବଲେଇ ତଥିନ ଆମି ଓରକମ ଏକଟୁ ଅଭିନ୍ଦନ ଭାବେଇ ପ୍ରଶ୍ନଟା କରେ ବସି ଆଗନାକେ । ଏଇ ଅନ୍ତେଓ କ୍ଷମା ଚାଇଛି । ଏଟା ଏକଟା ରୋଗେ ଦ୍ୱାରିରେ ଗେଛେ ଆମାର,—କାରର ମେହେର କଥା ଶମଳେଇ ଫୁଲ କରେ ଯେନ ଆପଣି ମୁଖ ଥେକେ ବେରିଯେ ସାଥ—ଆପନାର ନିଜେର ମେହେ ? ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାଯ ପଡ଼େ ଯାଇ, ଆପନାର କାହେ ତ ତୁ କ୍ଷମା ଚାଇବାର ସ୍ଵର୍ଗଗ୍ରହଣ ପାଓଯା ଗେଲ ଏକଟା, ସବ କ୍ଷେତ୍ରେ ତ ପାଓଯାଓ ସାର ନା...”

ହେସେ ବଳିଲାମ—“କ୍ଷମା ଚାଇବାର ଆର କି ହେଁବେ ଏତେ ?...”

ଭଜନୋକ ଧନ୍ୟାମାନ ଅନ୍ଧକାରେର ମଧ୍ୟେ ଦୃଷ୍ଟି ଠେଲେ ଏକଟା ଉଦ୍‌ଧିଗ ନିଃଶାସ ମୋଚନ କରେ ବଳିଲେନ—“ନା, ଚେତ୍ତଇ ।”

ଆମାର କଥାଟା ବୋଧ ହର କାନେ ସାର ନି । ଡିବେଟା ବେର କରେ ଏକ ଟିପ ନୟ ନିଲେନ—ବେଳୀ ବିଚଲିତ ହଲେ ଓଟା ବୋଧ ହସ ଓର ଅଞ୍ଜାତସାରେଇ ହସେ ସାଥ—ତାର ପର ନିଜେର କଥାର କ୍ଷେତ୍ରେ ଧରେ ବଳ ଚଲିଲେନ—“ନିଜେର ମେହେ କି ଜିନିସ ଆନି ନା ବଲେଇ କଥାଟା ବେରିଯେ ସାଥ ଆମାର ମୁଖ ଦିଲେ । ଆମି ରେବାଟାକେ ସତ୍ୟ ବଡ଼ ଭାଲବାସି ମଧ୍ୟାଇ । ଆମି ନିଜେ ସଂସାର କରି ନି—ଏଇ ପରେ ଆର କରିବାର ଶାହସୁ ନେଇ । କିନ୍ତୁ ଚେତ୍ତରେର ଦନ୍ତା—ଦନ୍ତାଇ ବଲୁନ ବା ନିର୍ଭୂରତାଇ ବଲୁନ—କୁଡ଼ିରେ ପାଓଯା ଏହି ମେହେଟାକେ ନିଯ୍ରେ ଆମାର ଏତାଇ ଭାଲବାସାର ଏକଟା ଅଶାସ୍ତି ସେ, ଆମାର ମନେ

ଶିଖ ଭାବେରୀ

ସର୍ବଦାଇ ଏକଟା ପ୍ରକ୍ରିୟା ହେଲେ ଥାକେ—ତା' ହେଲେ ସାହେବ ନିଜେର ମେବେ ଆଛେ, ତାହେର କି
କରେ ଦିନ କାଟେ ! ଆଜ୍ଞା ଆଗନାର ପୁରସ୍ତାନ ଆଛେ ?”

ଶିଖ୍ୟାଟୀ ସଧାସନ୍ତ୍ୟ ଛୋଟ କରେଇ ବଳାମ—“ଆଛେ...ଏକଟି !”
“ମେବେ ?”

“ଛାଟି !”—ମନେ ହ'ଲ ସବୁ ଏକଟ ବଳତେ ଗେଲେ ଶିଖ୍ୟାଟୀ ସେଇ ଧରା ପଡ଼େ ଶାଓରାର
ସନ୍ତାନଙ୍କ ଆଛେ କୋଥାର ।

“ତିନଟିର ମଧ୍ୟେ ଚେଲେ ମାତ୍ର ଏକଟ, ତା' ହେଲେ ତ ଆପଣି ଆରା ଠିକ କରେ ବଳତେ
ପାରନେ—ଆଜ୍ଞା, ଆପନାରା କି ଛେଲେ ଚେଯେ ମେବେକେ ବେଳୀ ଭାଲବାସେନ ?”

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ନା ଧାରା ପରୋକ୍ଷ ସୂଚିର ଆଶ୍ରମ ନିଳାମ, ବଳାମ—
“ଦେଖେଛି ମେବେର ଉପର ଟାନଟା ସତଦିନ ଥାକେ ତତଦିନ ଛେଲେ ଚେଯେ ବେଳୀ ଥାକେ,
ଅର୍ଥାତ୍ ସତଦିନ ନା ଶକ୍ତରବାଡ଼ି ଗିଲେ ଚୋଥେ ଆଡ଼ାଳ ହଜେ, ତାରପର ପ୍ରଭାବତଃଇ
କମେ ଆସବାବ କଥା ତ ?”

“ତାଟ ଆମିଓ ଭେବେଛିଲାମ । କିନ୍ତୁ କୈ ? ବିଯେ ଦେଖାର ପର ଏ ସେ ଆରା
ଅନ୍ଧା ହରେ ଉଠେଛେ । ପରେର ମେବେ ନିଯେ ଏ କି ଜାଳା ବୁଲନ ତ ? ଚୋଥେ ଆଡ଼ାଳ
ହେବେ, କୋଥାଯ ନିକିଟିନି ହସ, ନା ଆରା ଅଷ୍ଟପର ଅଶାସ୍ତି ।”

ପ୍ରଥମ କରାମ—“କି ଧରନେର ଅଶାସ୍ତି ?”

ଭାବାମ, ମନ୍ତ୍ରକ୍ଷେବ ବ୍ୟାପାର, ଦେଖି ସଦି କୋନ ଚିକିତ୍ସା ବାତଳାତେ ପାରା ଯାଏ ।

ଉତ୍ତର ହ'ଲ—“ମନେ ହୁ ହାରାବ । ସେମନ କୋଥା ଥେବେ କେ ହାତେ ତୁଲେ ଦିଲେ
ଗେଲ, ତେମନି କୋଣା ଥେବେ କେ ଏସେ ନିଯେ ଯାବେ...”

ଭଦ୍ରଲୋକ ଚକ୍ର ହୁଁ ଏକ ଟିପ ନୟ ନିଲେନ । ତମୟ-କରା ଆମାଦେର ଅନ୍ତରୁ
ଆଲୋଚନାର ମଧ୍ୟେ ଇତିମଧ୍ୟେ ଆକାଶେର ଶକ୍ତି ମେବୁଙ୍ଗ ହାନେ ସୁରୁ ହୁଁ
ହାଓରାଟା ଏକଟୁ ବେଢ଼େ, ବୀଧେର ପାକା ଶାନେର ଗାଁରେ ଟେଉମେର ଆହାନି ଗେହେ
ବେଦେ । ନଦୀର ଅର୍ଦ୍ଧକଟା ଓ ଆର ଦେଖା ଯାଏ ନା ।

ବେଶ ବିଚଳିତ ହରେ ଉଠେଛେନ ଭଦ୍ରଲୋକ । ହାତଟା ଥେବେ ବଳାମ—“ଅନ୍ତ କେଉ
ନୟ—ଏହି ଟେଉ । ଏହି ଟେଉଇ ମେଦିନ ସେମନ ତୁଲେ ଦିଲେଇଲ ହାତେ, ତେମନି କେବେ
ନେବେ...”

ଶୁଶ୍କିଲେ ପଡ଼ା ଗେଲ । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଥେବେଇ ସରିଯେ ନିଯେ ଶାଓରା ଧରକାର
ଭଦ୍ରଲୋକକେ । ବଳାମ—“ବଡ଼ ବେଳୀ ଭାଲବାସେନ ମେବେଟିକେ, ତାଇ ଆଗନାର ଓ
ରକମ ଘନେ ହଜେ । ଚଲୁନ ଓଠା ଧାକ । ଆଜ୍ଞା ଆର କଥନ ଓ ଆସେ ?”

ଆମନ୍ଦ-ଅଟ

“ଆମବେହି...ଆମାକେ ହାରାତେଓ ହବେ ଆଉ...”

ଚୋଥ ଛଟେ ଅନ୍ଧକାରେ ଦୀପ୍ତ ହରେ ଉଠେଛେ । କୌପଛେନ ଏକଟୁ ଏକଟୁ । ଆମି ପିଠେ ହାତ ରେଖେ ଆଖାସ ଦିଲେ ବଳଳାମ—“ଏତ ଅନ୍ଧର ମତନ ନିୟମିତକେ ମେନେ ନିତେ ଆହେ ?—ଏ ଯୁଗେ ସଖନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟାପାରେଇ ଏକଟା ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧ କାରଣ...”

“ତା ସହି ନା ହବେ ତ ତାକେ ଏହି ନଦୀର ଓପାରେଇ ବିରେ ବିତ୍ତେ ଗୋଲାମ କେନ ? ନା ଦିଲେଇ ପାରା ଗେଲ ନା କେନ ? ଏ ନଦୀକେ, ଏ ଜ୍ଞାନଗାଟାକେ ଆମାର ଏତ ଭର କରା ଯଦେବେ ?...ବଲୁନ !”

ନାକେ ମସ୍ତ ଟିପେ ଧରିଲେନ ।

ବିଶୁଢ଼ ହରେ ଗେଛି, ଏ ବାତୁଳତାର କି ଉତ୍ତର ବିହି ?...ତାରପରେଇ ପା ଥେକେ ମାଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେନ ବିହ୍ୟାଂଶୁଷୈର ଘତ ଶିଉରେ ଉଠିଲାମ । ନଦୀର ସେଟକୁ ଦେଖା ଥାଜେଛ ତାର ଓଦିକେ ଅନ୍ଧକାରେର ଗହବର ଥେକେ ଏକଟା କରଣ ଆର୍ତ୍ତରାଦ—“ବାବା !...”

ଝଡ଼େର ଦୋଳାର ଦୋଳ ଖାତ୍ରୀ, ଟାନା, ଦୀର୍ଘ ; ଆର ନିଃସଂଖ୍ୟ ଭାବେ ସ୍ପଷ୍ଟ !

ଉଠେ ଦ୍ଵାଡିଯେଛେନ ଭଦ୍ରଲୋକ । ଡାନ ହାତଟା ଆ ଓୟାଜ ଲଙ୍ଘ କରେ ଗଜାର ଦିକେ ହାତ ବାଡ଼ିରେ ବଳିଲେନ—“ଐ ଶୁହନ, ଶୁନଛେନ ?...ଡାକଛେ !...କି ହ'ଲ ?...କି ଓଟା ଦେଖୁନ ତ !...ନୌକୋ ନମ ?...ଏ ସେ ସାଦା ପାଲ ଉଲଟେ ପଡ଼ଇ, ଏଇ !...ଏ !—”

ନୌକାର ପାଲ ନମ । ଯେଥାନ ଥେକେ ଅନ୍ଧକାରେ ଲୁପ୍ତ ତାର ଠିକ ଏଦିକେ ସଂଖ୍ୟ ଲେଗେ ଛଟେ ଭେଡେ ପଡ଼ଇ ! ବଳଳାମ । ବଳତେ ବଳତେଇ ଉଠେ ପଡ଼େଛି କିନ୍ତୁ, ଏଗିରେ ସାମନେ ଝୁଁକେ ଚୋଥ ଛଟେ ଠେଲେ ଦିଲେଛି । ନୌକା ନମ, କିନ୍ତୁ ଶକ୍ତା ସ୍ପଷ୍ଟ, ଆର ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେନ—“ବାବା !...ବାବା !...ବାବା !...ଗେଲୁମ !—”

ଶେଷ ଆକୃତି ଝଡ଼େର ଶକ୍ତାକେ ସେନ ଠେଲେ ଉଠେଛେ । ତାରପରେଇ ସମସ୍ତ ଶରୀରଟା ଆବାର ନୂତନ କରେ ଚମଚମ୍ କରେ ଉଠିଲା—କାନେର ପାଶେଇ “ଧାଇ ମା !—ଆସଛି !...”

ଅନ୍ଧି ଘ୍ରେ ଶକ୍ତ କରେ ଓ଱ ଏକଟା ହାତ ଧରେ ଫେଲାମ, ଏକଟୁ ରଙ୍ଗଭାବେଇ ଥର୍ମ କରଲାମ—“କୋଥାର ଯାବେନ ?”

ଅନ୍ଧତ ଏକ ବିଶୁଢ଼ ଦୃଷ୍ଟିତେ ଆମାର ଦିକେ ଚାଇଲେନ । ସବ ଚେଯେ ଆଶର୍ଯ୍ୟ ଦେ ଉପର ଉତ୍କର୍ଷତାର ଭାବଟା ଏକେବାରେଇ ନେଇ ଆର, ଦେ କମ୍ପନ ନେଇ, ବୀଳ ହାତେ ନତେର ଡିବେଟା ଓ ଶିଥିଲ ଭାବେ ଥିଲ । ଏକଟୁ ଚେଯେ ଥେକେ ଫିରିଲେନ, ଏକଟୁ ହାସି ଠୋଟେ କରେ ବଣିଲେ—“ନା, ଓ ତ ବାବେଇ—କି ହବେ ଗିଥେ ଆର ?”

ସମସ୍ତ ଶରୀରଟା ଆଲଗା ହରେ ଗିରେ ଦେଖେ ବାସେ ପଡ଼ିଲେନ ।

ଓର ହତାଶ ନିଜିଭାବାଇ ଆବାର ହଠାତ ଆବାର ସାଡ଼ା ଏମେ ଦିଲେ ଶରୀରେ ;

ମିଶ୍ର ଡାଙ୍ଗେରୀ

ସଥାନାଧ୍ୟ ତ କରନ୍ତେ ହସେ, ମୃତ୍ୟୁର ସାଥନେ ଜୀବନେର ଅତି ଜୀବନେର ଶେଷ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧା ଘେନେଓ । ଖେରାସାଟେର ଦିକେ ପା ବାଡ଼ଳାମ ।

ଏବାର ଉନି ଉଠେ ଆମାର ଫେଲଗେନ ଧରେ ।

“କୋଣାର ଯାନ ?”

ବଲଲାମ—“ଦେଖି ଯାଇ ଛ’ଏକଟା ନୌକୋ ବେର କରେ ଦିତେ ପାରି ।”

“ଆମାର କଥା ଏଥନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ ହଜେ ନା ?...ବେଶ, ଦେଖୁନ” ବଲେ ନିରାକୃତ ନିର୍ଲିଖ-
ଭାବେ ହାତଟା ଆଲଗା କରେ ଦିଯେ ବସେ ପଡ଼ଗେନ ।

ଛୁଟେଛି । ସଂଗେ ଦେଇ ଆର୍ତ୍ତ କଷ୍ଟ । କରେକଟା ଲାଫେଇ ଖେରାସାଟେ ନେମେ ପଡ଼ଲାମ,
କି ରକମ ହୟେ ଗେଛି ଏକେବାରେ ।

“ଓଗୋ, ତୋମରା ନୌକୋ ଖୁଲେ ଦେବେ ନା ? ଶୁଣନ୍ତେ ପାଞ୍ଚ ନା ଡାକ ?”

କରେକଟା ନୌକାର ମାଲା ତୈଯର ମଧ୍ୟ ଥେବେ ଏକଟୁ ତ୍ରତ୍ତଭାବେଇ ଗଲୁଇଯେ ଏସେ
ଦାଡ଼ାଳ ।

“କୈ ବାବୁ ?...ଓ ତ ବାତାସେର ଶବ୍ଦ—ତୁଫାନ ଉଠିବେ ଏଥିନି ।”

“ଆମି ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣଛି—ବାବା !...ବାବା !...ଗେଲୁମ !” ଦେଇ ଶକ୍ତାଇ ଯେନ ଆକାଶ-
ବାତାସ ଛେଯେ ରଯେଛେ ।

“କି ଆଶର୍ଯ୍ୟ !...ଶୁଣନ୍ତେ ପାଞ୍ଚ ନା ତୋମରା ! କାଳର କାନେ ଯାଛେ ନା—ବାବା !
—ବାବା !...ଗେଲୁମ...ତ୍ରି ତ...”

“କୈ ବାବୁ ?...ଓ ତ ହାଓରା !...ମାନଦେର ଆ ଓରାଜ ଚିନବ ନା ?”

“ତୋମରା ଯାବେ ନା । ତୋମରା ଭୀତୁ ! ତୋମରା ମାହୁସ ନୟ ।...”

ରାଗେ କିନ୍ତୁ ହୟେ ବକେଇ ଚଲେଛି ଯା ମୁଖେ ଆସଛେ । ଅଡାଙ୍ଗଡ଼ି କରେ କି ଶବ୍ଦ
ହାଲକା ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ କରନ୍ତେ କରନ୍ତେ ଓରା ଯେ ଯାକ କାଙ୍ଗେ ଚଲେ ଗେଲି ।

ଯାବେ ନା । ଏକଟା ଅନ୍ଧ ଅବସ୍ଥା, ଲାଫିଯିଲେ ଉଠିଲେ ଯାଚିଲାମ ଏକଟା ନୌକାମ,
ଜୋର କରେ କିଛୁ ଏକଟା କରନ୍ତେଇ ହସେ, କିନ୍ତୁ ପା ବାଡ଼ିଯେଇ ହଠାତ ମନଟା ଆବାର ଘୁରେ
ଗେଲ । ଯେ ହାତେ ଆଛେ ଏଥନ୍ତି, ତାକେ ଛେଡେ ଦିଯେ ଯେ ସତ୍ୟରେ ନିଯମିତ-କବଳିତ ତାର
ଦିକେ ହାତ ବାଡ଼ିଯେ ଏକି ଭୁଲ କରନ୍ତେ ବସେଛି ।

କିନ୍ତୁ ତଥନ ଭୁଲେର ଯା ହବାର ହୟେ ଗେଛେ । ଏସେ ଦେଖି ବେଞ୍ଚିଟା ଶ୍ଵତ୍ର, କେଉ ନେଇ,
ଶୁଭୁ ଛଢିଗାଛଟା ବେଞ୍ଚିତେ ଆଗେର ମତଇ ଟେସ ଦିଯେ ରାଖା ରଯେଛେ ।

ଆବଳ୍‌ବଟ

କ'ଦିନ ଥେବେଇ ମନ୍ତ୍ରୀ ସତ୍ତ୍ଵ ଧାରାପ ଯରେହେ, କିଛୁଇ ଭାଲ ଲାଗଇନା ।

ଏହି ରକ୍ତ କିଛୁ ନା-ଭାଲୋ ଲାଗାଇ ଅବହାର ବାଇରେ ଥେବେ ଏକଟୁ ବେଡ଼ିଯେ ଆସି; ବୈଶିରଭାଗ ଜ୍ଞାନଶୁଦ୍ଧାରୀରବାରେ ଓଦିକ ଥେବେ ।

ଡାଯମଣ୍ଡହାରାର କିନ୍ତୁ ବୋଧ ହୁବ ଚିରତରେ ସନ୍ଧ ହେବେ ଗେଲ ଆମାର କାହେ । ଜାହାଜ, ଧାଳ, ପ୍ରଶନ୍ତ ଗଙ୍ଗା, ଗଙ୍ଗାର ଧାରେର ବିଶ୍ଵିର ରାଜପଥ—କିଛୁଇ ଆଉ ଟାନେ ନା; ମନେ ପଡ଼େ ସାଥ ଶାଖ-ଗଙ୍ଗା ଥେବେ ସେଇ କଳଣ ଆହାନ, ଆମ ସେଇ ଶୁଣ ଦେଖି ।

ଏବାର କିମେ ସାଥ ଠିକ କରେଛି । ବସ୍ତୁଧା ଆପିସେ ଏକଟୀ କାଜ ଛିଲ, ଭାବଜାମ ଆଉ ଗିଯେ ଦେବେ ଫେଲି ଓଟା । ଆସି ଆର ଆମାର ଏକ ବଜୁ ପାଶାପାଶି ହାତି ଚେମାରେ ବସେ ଆଛି । ସାମନେ ସମ୍ପାଦକ; ଟେଲିବେ ବାଦିକେ ରଥେନେ ଲାଲକୁଟିର ରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର-ପୋଶାକେ । ଶିକ୍ଷାରେ ଗଲି ହଚେ ।

ଭାବ ଦିକେର ଭଦ୍ରଲୋକଟିକେ ଆସି ଚିନି ନା, କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେଇ ସତ୍ତ୍ଵ ଆକର୍ଷଣ କରଛେ । ବେଶ ଗୋଲଗାଲ ଚେହାରାଟି, ସାହେବୀ ଝୁଟ ପରା, ସରସ ଚାଲିଶେର ଭେତର । ଆମାଦେର ମତ ଗଲାଇ ଶୁନଛେ, ମାତ୍ରେ ମାତ୍ରେ ଏକ-ଆଧାରୀ ସଂକଷିପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ।

ସମ୍ପାଦକ ଡିଜ୍ଜେସ କରଲେନ, ଓକେଇ—“କେ, ଆଇସେନହାଓରାରେ ସଙ୍ଗେ ଟ୍ରାଙ୍କ-କମେକଶାନ୍ଟା ପେଲେନ ?”

“ନା, ଏଥନ୍ତୋ...”

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେଇ କ୍ରିୟ-୧୯ କରେ ଟେଲିଫୋନେର ଟ୍ରାଙ୍କ କମେର ଟାନୀ ଝନଝନାନି । “ଏହି ସେ, ଏସେ ଗେଛେ”—ଥାଳେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଏଗିଯେ ମାଉଥପୀସଟା ତୁଳେ ନିଲେନ ।

“Hallo ! Is that the President ?” (ଇହ ଆଟ ବି ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ?)

ମାତ୍ର ମୁହଁ ତେର ନଦୀର ଓପାର ଥେବେ ଆମେରିକାର ରାଷ୍ଟ୍ରପତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଭେଦେ ଏଣ, ଅକ୍ତି କ୍ଷୀଣ, କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ—

“Speaking” (ସ୍ପୀକିଂ) ।

“This is Sorkar. Arranging a tour of the U. S. A. Could you help ?” (ଦିସ ଇଝ ଲୋରକାର । ଅୟାରେଜିୟ ଏଟ୍ରେ ଅଫ ବି ଇଉ-ୱେ ଏ । କୁନ୍ତ୍ରେ ହେଲା ?)

“Sure” (ଶ୍ୟୁମର) ।

“Thanks” (ଧ୍ୟାକ୍ଷମ) ।

“No mention” (ନୋ ମେନ୍ଟନାନ) ।

মিশ্র ভাষ্যকাৰী

বিসিন্দারটা বেধে দিয়ে গান্ধীৰভাবে আৰার চেৱাইটাতে বলে পড়লেন। অতি চমৎকাৰ কাটা কাটা ইংৰেজী। একেৰাবে নিখুঁত স্টাইল।

মনে হ'ল আৱ সবাইই চেনেন, তেমন কোন বিশ্বেৱেৰ ভাৰ নেই। অস্বীকাৰ কৰিব না, আমি শুশু বিশ্বিতই মৰ, বেশ একটু অভিভূত হয়ে পড়েছি। এত দূৰেৱ টাক-টেলিফোন কথনও শোনা নেই, তাৰ উপৰ একেৰাবে প্ৰেসিডেণ্ট আইনেন্হাওয়াৱেৰ সঙ্গে!...এমন অবস্থা হয়েছে যে, অসঙ্গতিটুকু ধৰিবাৰ ক্ষমতাৰ সাময়িক-ভাবে হাৱিলেৰ বলে আচি।

সম্পাদক আৰার বিশুচ্ছ ভাষ্টা বৈশীকণ থাকতে দিলে না, পৰিচয় কৰিয়ে দিলেন—“বিশ্বখ্যাত যাহুসন্দ্রাটেৰ ভাই।”

বিশুচ্ছ ভাষ্টা কিন্তু অত শীঘ্ৰ ত যাওয়াৰ নয়, আমি শুকেই প্ৰশ্ন কৰলাম—“কৰে যাচ্ছেন আপনি আমেৱিকায় তা’ হলৈ ?”

যাহুকৰ শুশু একটু ঠোঁট চেপে হাসলেন। আৱও সবাই। সম্পাদক আৰার একটু হেসে বললেন—“কথাটা প্ৰেসিডেণ্টেৰ সঙ্গে হয় নি, ওদিকেও ইনি, এদিকেও উনি।”

“মানে ?...”

সঙ্গে সঙ্গে উত্তৱটাও নিজেৰ কাছেই পেয়ে গেছি, নতুনেওয়াৰ অজুহাতে যুথেৰ কাছে হাত নিয়ে যাওয়াৰ রহস্যও। প্ৰশ্ন কৰলাম—“ভেন্ট্ৰোলোকিজম ?”

যাত্ৰকৰেৱ দিকেই চেয়ে আশ্টা কৰেছি। উনি একটু হাসলেন। এত নিখুঁত হৰিবোগাৰ অভিনয় আগে কথনও শুনেছি বলে মনে পড়ে না। ঘটিটা পৰ্যন্ত ওয়াই। যুথেৰ দিকে দৃষ্টিটা কমেকৰাৰই ঘূৰে ফিরে গিৱে পড়তে লাগল। তাৰ পৱে একটা ব্যাপাৰ হ'ল। প্ৰশংসাৰ দৃষ্টিটা হঠাৎ যেন অছুলঙ্ঘিত্ব হয়ে উঠল—দেখা মুখ নয় ?

আৰার বিশুচ্ছ ভাষ্টাৰ জন্যে টেবিল-মজলিসেৰ কণাবাৰ্তা একটু চেপে গিৱেছিল, আৰার চালু হ'ল। বক্স বললেন—“এৰাৰ বিছু খেলা দেখান; ইনি নতুন গোক...”

তাসেৰ খেলা, কৰ্মালেৰ খেলা, টাকা ওড়ানো, সঙ্গে সঙ্গে রহস্যও পৰিকাৰ কৰে দিয়ে যাচ্ছেন যাহুকৰ। সঙ্গে সঙ্গে নিজেৰ পশ্চাৱ সম্বন্ধে মন্তব্যও কৰে যাচ্ছেন—অন্য সাধনাৰ মতই সৰ্বদাই নিয়ে পড়ে থাকতে হয়—বখন হেটাৰ স্বৰিধা সেই অমুসায়ী—মৱ ত হাত নষ্ট হয়ে যাব, গলা নষ্ট হয়ে যাব...বোঢালেৰ, সিচুৰেশন স্টেটিৰ ক্ষমতা যাব কৰে।

ଆନନ୍ଦ-ନଟ

ଯାବେ ଯାବେ କାନେ ସାଚେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟଗୁଣୋ, ଏକଟାନା ନମ୍ବ ; କେନନା ଆମି ଭୟାନକ
ଅସ୍ଥମନଙ୍କ ହୟେ ଗେଛି । ସମ୍ପତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରକେ ଅଡ଼ୋ କରେଛି ଆମାର ସ୍ମୃତିର ଗୋଡ଼ାଯା ।...
ଏକଟୁ ଏକଟୁ ସେବ ଆଲୋ ଏସେ ପଡ଼ିଛେ କୋଥା ଥେବେ । ଆମାର ଚୋଥ ଆର କାନ
ଏକେବୀରେ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀ ହୟେ ଉଠେଛେ—କର୍ତ୍ତ୍ଵରେ ପ୍ରତ୍ୟୋକ୍ତ ପର୍ଦ୍ଦ, ବଳାର ପ୍ରତ୍ୟୋକ୍ତ ଡଙ୍ଗୀ...
ଦେଖେଛି—ଦେଖେଛି—ହୟ ତ ଏତ ପ୍ରଷ୍ଟ ନମ୍ବ, ହୟ ତ ଆଧା-ଆଲୋଯା, କିନ୍ତୁ ଦେଖେଛି
ଠିକ ।...କରବି ବେବ । ଭୁଲୋକ ସେବ ଏକଟୁ ଅପ୍ରତିତ ହୟେ ପଡ଼ିଛେନ ଆମାର
ମନୋନିବେଶେ, ସେବ—କି ବଳବ ?—ଲୁକାତେ ଚାନ ?

“ଭେନ୍ଟ୍ରୋକିଅମ୍ବେର ରହ୍ୟ ହଜେ...”

କି ବଳତେ ଯାହିଁଲେନ ଭୁଲୋକ, ଆମି ଆନ୍ତେ ଆନ୍ତେ ଡାନ ହାତଟା ବାଢ଼ିଯେ ଓର
ବୀ ହାତେର ଉପର ରାଖିଲାମ, ଏକଟୁ ଗଲା ନାମିଯେ ପ୍ରାପ୍ତ କରିଲାମ—“ଆଜ୍ଞା, ଗତ ରବିବାର
ମନ୍ଦିର...ଆପନି ଡାରମଣ୍ଡହାରବାରେ ଗିରେଇଲେନ ?”

ଯାହକର ଧରା ପଡ଼େ ଯାଓରାର ଭାବେ ଏକଟୁ ଲଭିତ ହୟେ ତେବେ ମାଥା ଦୋଳାଲେନ ।

ଆମାର ସମସ୍ତ ଚିତ୍ତକୁ ସେବ ଏକଟି ଚିତ୍ତାବ ଏସେ ଜଡ଼ୋ ହେବେଛେ । ପ୍ରାପ୍ତ କରେ
ଚଲାମ—“ସେଇ ଖେରାଘାଟେର କାଚେ—ମାରଗଙ୍ଗାଯ ସେଇ ଶବ୍ଦେ—ଆପନାର ଡୁରସ୍ତ
ମେରେବ—ଆପନାର ପାଲିତ କହାର...”

ସବାଇ କୁତୁହଳୀ ହୟେ ମୁଖ ବାଢ଼ିଯେ ଏସେଛେନ । ବାଇରେ ଥେବେ ଏକଭନ କର୍ମଚାରୀ
ଏସେ ବଳଲେନ—“ମେଯେରା ସବାଇ ଏସେ ଗେଛେନ, ଡାକଚେନ ।”

ପାଶେର ସରେଇ ବାଢ଼ିର ମେଯେରା ଏସେଛେନ । ଯାହକର ଏକଟା ବୈଠକୀ ଅଭିନଯ
ଦେବେନ ; ହାତେର ଖେଲା, ହରବୁଲି...

ଉଠେ ପଡ଼େ ଆମାର ପିଠେ ଏକଟା ହାତ ଦିଯେ ଆବାର ଏକଟୁ ହାସଲେନ । ବଳଲେନ—
“ପ୍ର୍ୟାକ୍ଟିଶ ।...କିନ୍ତୁ ବଡ ଶକ୍ତ ଦିଯେ କେଲେଇଲାମ ଆପନାକେ ସେଦିନ, ମାଫ
କରବେନ ।”

ବାର-ହାଇ ଝୁର୍ଖଟା ଯୁରିଯେ ହାସତେଇ ବେରିଯେ ଗେଲେନ ।

বলী ও বজরংবলী

রিপোর্ট যা পেয়েছি তা ভুল নয়।

কালীবাড়ির চৌহদিটা দেয়াল দিয়ে ঘেরা। ফটক দিয়ে গ্রেশ করেই সামনে একটা প্রস্ত উঠান, সেটুকু পেরিয়েই একটা কোঠা ঘর, সামনে একটু বারান্দা; যা তাইতেই অধিষ্ঠান করছেন। এই ঘর বা মন্দিরের ছ'পাশে খানিকটা করে বাগান, যে সময়ের যা ফুল তার ব্যবস্থা থাকে, কামৈমীভাবে হাটি পঞ্চমুণ্ডী বর্তুলুর গাছ। এই বরাবর দেখে আসছি। এবাবে গিয়ে দেখি, উঠানের এককোণে, চৌহদির দেয়াল ধৈরে সত্যই একটি মহাবীবজীর মন্দির উঠেছে; মাত্র বৃক পর্যন্ত উচ্চ, দ্ববজ্বাটি তদনুকপ ক্ষুদ্র, বেশ একটু নৈচু হয়ে দেখলে বিষৎ দেড়েকের আগাগোড়া। পিঁচুর মাথানো অঞ্জনানন্দনের ছোট মুর্তি চোখে পড়ে। রামানুচরকে যথেষ্টই শ্রদ্ধা করি, তবুও, গোপন করবাব চেষ্টা করব না, মনটা দেখ একটু বিষম্ব হয়ে গেল।

মাঝের মন্দিরের সামনে গিয়ে দাঢ়াতে আরও ব্যথিত হয়ে উঠল মন্ট। ইঁড়িকাঠিটা পোতা রয়েছে বটে তবে তাতে রক্তের ছিটে-কোটা ও লেগে নেই কোথাও; সকালে যে চালকুমড়াটা বলি দেওয়া হয়েছিল তার ছটে। খণ্ড ছ'পাশে আদ-শুকনো হয়ে পড়ে রয়েছে। মুর্তির দিকে চাইতে বেন চোখ ফেটে জল এসে পড়েঃ কোথায় লঙ্গাটের সেই দন্ত, চোখের সেই দীপ্তি, বরাত্তরের সেই ত্রিশৰ্ম? একটা নিষ্ঠেজ করণভাব যেন আপাদমস্তক সমস্ত অঙ্গধানি ছেঁয়ে রয়েছে। হাতের সেই বজ্যমুষ্টি ও শিথিল, খড়গ আর দৈত্যমুণ্ড কোন ঝকমে যেন রয়েছেন ধরে, বেকোন মুহূর্তেই থসে পড়তে পারে।

মুর্তি নিশ্চয় আগেকার মতোই আছে, যা শুনেছি এবং যা দেখেছি তারই ওপর আমার মনের প্রতিক্রিয়ার এমনটা বোধ হচ্ছে, তবুও কোন মতোই সাস্তন পাচ্ছি না। নিজেরাই চেষ্টা করে ছ'এক জারগায় বলি গুণাতুলে দিয়েছি; কিন্তু সে যেন বুঝিরে-স্বুঝিরে মাঝের সঙ্গে একটা রফণ করে, যা যেন গুস্ত মনে সংস্থানের আবাবে নিজেকে করেছেন বঞ্চনা। এ কিন্তু মনে হচ্ছে একেবাবে অন্তরকম ব্যাপার, মাঝের ওপর যেন একটা শাসন, মাঝের অধিকার ক্ষুণ্ণ করা।

ଆନନ୍ଦ-ନଟ

ହସେହେ, ବନ୍ଧିତ କରା ହସେହେ ତୀକେ, ପାଛେ ଖାଲମ-ବିଧି ଶ୍ରଦ୍ଧିତ ହସ ସେଉଁଠ ଏକଡା ପାହାରାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟେ ରାଖା ହସେହେ । ନିଜେଇ ବନ୍ଧ କରିବେହି କରେକ ଆରଗାମ, କିନ୍ତୁ ଏକେବେ ସତାଇ ଭାବଛି, ମନ୍ତା ତତାଇ ସେମ ବିଜୋହି ହସେ ଉଠେଛେ ; ଏତାବେ କେନ କରା ହବେ ବନ୍ଧ ?

ମନ୍ଦିରେର ରକେ ସେ ପୁଞ୍ଜାରୀ-ଠାକୁରେର ଅଳ୍ପ ଅପେକ୍ଷା କରିଛିଲାମ, ଦିବାନିନ୍ଦା ପେରେ ତିନି ବୈକାଳେର କାହାକାହି ଏସେ ଉପଥିତ ହେଲେନ । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଦେଖି, କୁଶଳାଦି ଓଶ୍ଵର ପର ମନ୍ଦିର ଥୁଲେ ଏକଥାନି କଷଳ ଦେବ କରେ ବାରାନ୍ଦାର ପେତେ ଦିଲେନ ; ଛ'ଜନେ ଉପବେଶନ କରିଲାମ । ଏକଥା ପେକଥା ନିରେ ଗମ୍ଭେ ଚଲାନ୍ତେ ଲାଗଲ ଆସାନ୍ଦେର । ସମ୍ରାଜ୍ୟରେ, ଏଦିକେ ଲିଙ୍କ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବଳେଇ ଆନି, ସଥେଷ୍ଟ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି, ଏତବଡ଼ ସେ ଏକଟା ବ୍ୟାତିକ୍ରମ ଘଟିଲ ତୀର ବର୍ତ୍ତମାନେଇ ତାର ପ୍ରସଂଗୀ କିଭାବେ ତୁଳବ ଯମେ ଯମେ ଭାବିଛିଲାମ, ଉନି ନିଜେଇ ଏକ ମସି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଲେ—“ଠାକୁରବାଡିତେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲଙ୍ଘ କରିଲେ ? ଅନେକଦିନ ପରେ ତ ଏମେହ ?”

ଶୁଭିଧାଇ ହ'ଲ, ଏକଟୁ ହେସେଇ ଉତ୍ତର କରିଲାମ—“ଆଜେ ହୁଁ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ନା କରିଲେଓ ଚୋଥେ ପଡ଼େ ଯାନ ସେ, ସଦିଓ ଚୋଥେ ନା ପଡ଼ିବାର ମତନ କ'ରେଇ ଗୁଡ଼ିଯେ ଏନେହେନ ଦେହଟାକେ । ଯୋଗସିଦ୍ଧ ତ ?”

ଏବ ପରେଇ ଏକଟୁ କୁଣ୍ଡିତଭାବେ ପ୍ରଶଂସା କରେ ବସିଲାମ—“କିନ୍ତୁ ଯା ଶୁନଛି ତା କି ପତି ଠାକୁରମଧ୍ୟାଇ ?”

ଏକଟୁ ହାଶିଲେ, ବଳେନ—“ତୋମାର କାନେଓ ଗେଛେ ତା’ହୁଁ ?...କଥାଟା ସେ ସତି ନୟ ତାର ଏକଟା ପ୍ରମାଣ ଏହି ସେ ନାନା ଆକାରେ ଉଠେଛେ, ଯାର ସେବକମ ଥୁଣି ଧାନିଯେ ବଲାହେ । ତୁମି କି ଶୁନେଛ ସେଟାଇ ନା ହସ ଶୁନି ଆଗେ ।”

ବସିଲାମ ଆସି ଯା ଶୁନେଛି । ମାଡ୍ରୋଗାରୀ ପାଟିର ଶେଷ ମନ୍ଦିରାମେର ସଙ୍ଗେ ପୁଞ୍ଜାରୀ-ଠାକୁରେର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହସେହେ, ଦେ ମନ୍ଦିରଟା ବଜର ଭାଲୋ କରେ ମେବାମତ କରେ ଦିଲେ ସାବେ, ସାତେ ଦେବତାର ନାମଭାବ ଆରା ଛଢିଯେ ପଡ଼େ । ଶୀଠଶ୍ଵାନେର ମତେ ଆର ହସ ତାରା ଚେଷ୍ଟା କରିବେ, ତାର ବଦଳେ ପାଠା ବଲିଟା ତୁଲେ ଦିଲେ ହସେ ମନ୍ଦିର ଥେକେ । ଠାକୁରଦେବତା ନିଯେ କାରବାର, ତାର ମନ୍ଦିରାମ ବ୍ୟବସାରୀ ମାହୁସ, ଯମକେ ବୁଝେ ଏଶନୋ ଅଭ୍ୟାସ, ଆପାତତ ଠିକ ହସେହେ ଏକକୋଣେ ବୈଷ୍ଣବକୁଳତିଲକ ମହାବୀରେର ହୋଟ ଏକଟି ମନ୍ଦିର ତୁଲେ ଏକଟ ହୋଟ ଶୁଣି ପ୍ରତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରା ହସେ । ସବି ଦେଖି ସାର ସେ, ସଲି ସବ କରାର କାଣ୍ଡାଙ୍ଗିର ବିଶେ ଆପଣି ନେଇ, ନାମଭାବ ଛଢିଯେ ପଡ଼ିଛେ, ଦେଖି ସେବୀ କ'ରେ ପୁଜା ପଢ଼ିଛେ, ଆର ବାଢ଼ିଛେ, ତା’ହୁଁ ମନ୍ଦିରାମ ଏବ ପର ତୀର

বঙ্গী ও বঙ্গবন্ধু

মন্দিরটা বড় করিয়ে খিলাই কাজ-টাজ করিয়ে শীঠলানের উপরোক্তি করে দেবে ;
মহাবীরজীর ব্যবস্থাটা ও তদমূলক উন্নত করা হবে । বধি দেখা গেল কাশীশঙ্কীর
মনঃপূত নয় স্তুত বন্দোবস্তু, তিনি বলি ছেড়ে দিতে নামাজ, অনিষ্ট হচ্ছে,
তা'হলে ব্যবস্থাটা নাকচ ক'রে দেওয়া হবে, মহাবীর স'রে থাবেন, ব্যথারীতি পাঠা
এসে পড়বে আবার ।

সবটা শুনে পূজারী-ঠাকুর আবার একটু হাসলেন, বললেন—“মণিরামের
কাজ অত কাঁচা নয়, তা'হলে শহরের মাঝখানে অমন ফলাও ব্যবসা ফেঁরে বসতে
পারত না । ওর মহাবীরকে এখন ঠাইনাড়া করে কার সাধ্য ।”

প্রশ্ন করলাম—“কি রকম ?”

“কি রকম গোড়া বেঁধে কাজ দেখছ না ? মাঝের যত শক্তি সে তো ত্রি
ছাগ-মাংস আর ছাগ-বক্ত থেকে, তা সেটাই যখন বক্ষ তখন আর ভয়টা কিসের ?
মা কালীর বারোটা বেঁধে গেছে এখানে, এখন ঐ মহাবীরজীরই অস্ত-অস্তকার !”

হাসতে লাগলেন । বললেন—“সবে এসেছ অনেক দিন পরে, মহাবীরের
আবির্ভাব নিয়ে অনেক গল শুনবে ঐ রকম, একসে এক চটকদার, মাথাটা ত
আমাদের খুবই উর্বর ।”

একটু চুপ করে থেকে বললেন—“মহাবীর এসেছেন অন্ত পথে । অবশ্য
মণিরামেরই হাত ধরে এসেছেন, তবে পথটা মা নিজেই করে দিয়েছেন । সে
আরও মর্মাণ্ডিক কাহিনী ।”

কাহিনীটা শুনলাম । পূজারী-ঠাকুর বললেন—“মাঝের পূজো বেষ্টন আর
পূজো নেই, শুধু উৎসব—আলো, বাজনা, নাচগান, আয়ুক্তি, তারপর ঘটা ক'রে
বিসর্জন—তেমনি বলিও আর বিধিমতো বলিও মধ্যে ছিল না । অথবতঃ
মণিরামের দল ওখানেও চুকে পড়েছিল । মণিরামরা যে মাড়োয়ারীই হবে
তার মানে কি ? বাঙালী হতেই বা বাধা কি ? একদিন দেখলাম একটা
ছোকরা, পচিশ-ছাবিশ বছর বয়স হবে, পূজো আরম্ভ হওয়ার আগেই একটা
পাঠার দড়ি ধ'রে দাঢ়িয়ে রয়েছে । প্রথম হ'তিন দিন কিছু বলল না । বলির
সময় হলে উচ্ছু গু করে দিলাম, নিজেই খাড়া ধ'রে কাটল, তারপর চারটে ঠ্যাঃ
বেঁধে নিয়ে চলে গেল । কেমন বেন ঠেকে একটু । একটা লোক রোজ বলি
দিয়ে থাচ্ছে, এ কিরকম উগ্র মানসিক, এ কৃতদিন চলাবে ? তারপর একদিন
একটু কাঁচুশাচু হয়ে বলল—বলিটা গোড়ার দিকে সেয়ে নিলে হয় না ? অনেক-

ଆନନ୍ଦ-ମୃତ

ଦୂର ଥେକେ ଆସନ୍ତେ ହସ । ୧୦୦ୟ କିରକର କଥା ! ବଲିର ଏକଟା ସମୟ ଆହେ, ତୋମାର ଦୂର ଗେକେ ଆସନ୍ତେ ହସ ବ'ଲେ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ସବ ଛେଡ଼େ ଝଟଟେଇ ଆଗେ ଦେଇ ନିତେ ହସେ ? ୧୦୦୪ କଥାଟା ଭାଙ୍ଗି, କୋନ ରକମ ମାନସିକେର ବଳି ନୟତ, ସାଜାରେ ଏକଟା ପାଠାର ଛଲ ନିରେହେ । ବଳି ଦେଉଥା ମାଂସ, ଚାହିଦା ବାଡ଼ିଛେ, ବୋଧ ହସ ଶିଳ୍ପିରଇ ଛଟା କ'ରେ କାଟିଲେ ହସେ, ତବେ ସକାଳେର ଦିକେଇ ଟାନ ବେଶ, ମନ୍ତ୍ର-ଟଞ୍ଚରେର ଅତ ଦୁରକାର ନେଇ ; କପାଟଟା ଖୁଲେ ଖାଡାଟା ବେର କରେ ଦିଲେ ଓ ନିଜେଇ ଏକଟା କୋପ ସିରେ ନିଯି ଥାବେ ।

ଆପଣି କରିଲାମ ବୈକି—ଏକି କାଣ୍ଡ, ବଳି, ନା ସ୍ୟାଭିଚାର ! ୧୦୦୫ ପରଦିନ ଅନ ଚାର-ପାଇଁ ଏସେ ଉପଥିତ । ସବ ବ୍ୟବସା ବିଦେଶୀରେ ହାତେ ଚଲେ ଯାଇଛେ, ସଥିନ ଏକତ୍ରିର ରଯେହେ ଆମାର, ସାହିଯ କରବ ନା କେମ ? ଆର ଅଭ୍ୟରୋଧ ନୟ, ହମକି । ଦେଖେ ନେବେ ଏମନ କାଳୀଠାକୁର ପାଡ଼ାୟ କତଦିନ ଟେଁକତେ ପାରେନ ।”

ପୁଞ୍ଜାରୀ-ଠାକୁର ଯୁଧେର ଦିକେ ଚେରେ ଏକକୁ ହାସନେନ । ବଲଦେନ,—“ଧାଟାତେ ଦାହସ ହସନା, ଯୁଗ ଏକବାରେ ପାଞ୍ଚଟି ଗେଛେ ତ । ଦିଲାମ କରେକଦିନ ଖାଡାଟା ବେବ କ'ରେ । ମନେର ଛଥେ ମାକେଇ ଜାନାଇ, ଚାରଗୋ କଣ ଏନେ ଫେଲେଛ ମା, ଆମାର ଆର ଦୋଷ କି ? ତାରପର ମା ନିଜେର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିଜେଇ କରେ ନିଶେନ । ଓରା କ'ଜନ ମିଳେ ଶିରିଟେଡ କୋପାନୀ ଖୁଲେଛେ, ବିକ୍ରି ବେଡେ ଗିରେ ଏକଟା ଗେକେ ଟୁଟୋ, ଛଟା ଥେକେ ତିନଟେର ଦୀଢ଼ାଳ, ଏତୁର ପେକେ କେଟେ ନିଯେ ସେତେ ବିନ୍ଦୁ ଅର୍ଥବିଦେ, ରିଙ୍ଗାଭାଙ୍ଗାଓ ଲେଗେ ଯାଇଛେ, ଓରା ଛଲେର ପେତନେଇ ଏକଟା ଶାମାଯୁତ ସିରେ କାଜ ଦେଇ ନିତେ ଲାଗଲ ।

ଓ-ଖାଡାଟା ଏଭାବେ କେଟେ ଗେଲେଓ ସମଜା କିନ୍ତୁ ମିଟିଲ ନା । ସର୍ବମାଶଟା ଏହି ହେବେହେ ସେ, ଲୋକେର ଭକ୍ତି-ନିଷ୍ଠା ଏକ ଦିକ୍ ଦିଯେ କ'ମେ ଗିରେ, ଏକ ଦିକ୍ ଦିଯେ ଯେଣ ଆରଓ ଷେର୍ଦେହେ । ଠାକୁର ସଥିନ ଏକଙ୍ଗନ ରଯେଛେନ ତଥିନ ପାଠାଟାକେ ଏମନି ଜ୍ଵାଇ ନା କ'ରେ ଏକଟା କୋପ ମେରେ ନିଯେ ଆସନ୍ତେ ଦୋଷଟା କି ?—ଭାବଟା କତକଟା ଯେନ ଏହିରକମ । ଧର୍ମଟା ସତ୍ତା ହସେ ପଡ଼େ ଏକଟା ହଜୁଗେ ଦୀଢ଼ିରେହେ—ସଥିନ-ତଥିନ ବଲିର ପାଠା ଭାକ ଦିଯେ ଏସେ ଇନ୍ଦିରିକାଠେର ଶାମନେ ଦୀଢ଼ାତେ ଲାଗଲ ; ଫୀଟ ହସେ, କି ବନତୋଜନ ହସେ, କି କାନ୍ଦର ଛେଲେର ଅର୍ପାଶନ—ଛୋଟ ପାଠା, ବଡ ପାଠା, ଶାଦା ପାଠା, କାଲୋ ପାଠା, ଲାଲ ପାଠା ଏକ ରକମାରି କାଣ୍ଡ । ଅତ ଦେଖି ନା, ମନେର ଦୃଶ୍ୟ ମନେ ଚେପେ ଖାଡାଟା ସେବ କରେ ଦିଇ ; ଏକଦିନ ଶୁନିମାମ ଏକଟା ଧାଶିର ଘାଡ଼େ କୋପ ମେରେ ନିଯେ ଗେଛେ । ମନେ ମନେ ବଲିଗାମ—ମା, ଆର କତ ଭୋଗାନ୍ତି ଲେଖା

বলী ও বজ্রংবলী

আছে কপালে ? ‘জুর মা কালী’ বলে বলি দিয়ে যাচ্ছে, সেটাও ত একটা মহামন্ত্রই ।

বলতে পারিনা ব্যাপারটা আসলে কি ছিল । তোমরা নিশ্চয় তোমাদের নতুন খান্ডের কথা ধরে থাকবে—মনোবিজ্ঞান কি ত্রুরকম কিছু একটা ; কিন্তু আমরা ত বংশ-পরম্পরায় মায়ের পুঁজীরী, আমাদের বিশ্বাস ত অন্তরকম ; বাড়তে বাড়তে ব্যাপারটা যখন একেবারে চরমে এসে ঠেকেছে, একদিন হঠাতে মায়ের প্রত্যাদেশ হ'ল, মা ঘেন কৃত কাতর হয়ে এসে বলছেন—“বাবা মকুলেখর...”

কিন্তু সেটা বলবার আগে, ব্যাপারটা কি হয়েছিল তাই বলি ।

শ্রীরাটাও তেমন ভালো ছিল না সেদিন, পুঁজো হোম সেরে উঠতে বেশ দেরি হয়ে গেল, মন্দিরে তাঙ্গা দিয়ে যখন বাড়ির ভেতর গেলাম ঘড়িতে ঢং ঢং করে বারোটা বাঞ্জলি । একটু ভোগ মুখে দিয়ে শুয়ে পড়লাম । প্রায় আধব্যটাটাক হয়েছে, তঙ্গুর বোর এসেছে চোখে, এমন সময় বাইরের দরজায় কড়া নাড়ার শব্দ উঠল । সঙ্গে সঙ্গে তিন-চারটি গলায় একসঙ্গে ইঁকাইঁকি আর তারই মণিখানে গেকে গেকে একটা পাঁঠার ডাক । ছেলেটাকে বললাম —“দেখতো গিয়ে কি বাপার !”

এসে বসল—“বলি দেবে, আপনাকে ডাকচে, ”

“তাই দিক এবার বেটোরা, আর পারি নে !”—বলে মায়ের উদ্দেশ্যে একটা গ্রাম করে বাইরে এলাম ।

জন পাচ-চতুর অড়ো হয়েছে, মাঝখানে একটা কালো ছাগল, বোকা হয়ে গেছে, উৎকৃষ্ট গৰু ছড়িয়েছে । জিগোশ করলাম—“ব্যাপার কি ? এই দুপুর রাত্তিরে...”

বসল, দক্ষিণপাড়ার রূপচাঁদ মাইতির বাড়ি থেকে আসছে, পাঁঠাইকে বলি দিতে হবে ।

একবার মনে হ'ল খাঁড়টা বের করে দিই বামেলা মিটিয়ে । কিন্তু অ্যায় হয়ে যাব ত । দিনের বেলা যা হচ্ছে তা ত হচ্ছেই, কি আর করা যাবে ? এ একেবারে সমস্ত দিনের পুঁজো সারা হয়ে যাওয়ার পর মা এখন শয়নে, মন্ত্র না বললেও একটা ব্যুঁধাত হবেই ত ; কি করে সাহস করা যাব ?

ଆମଦାନ୍-ବଟ

ଆଜକାଳ ଏହନିଇ ଭର ହସ, ଭାରତପର ଦଳ ବୈଧେ ଏଥେହେ ସୁବିରେଇ କଥାଟା
ବଲାମ ।

ଓରଇ ଅଧ୍ୟେ ବେଶି ରୋଗୀ ଗୋଛେର ଏକଙ୍କମ ସାମନେ ଏଗିରେ ଏଳ, ବଲଲେ—
“ଆପନି ଯେ ହାତାଳେମ ପଞ୍ଜିତମଶାହି, ମା ଖେରେ ଦେରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ଦି ହୟେ ଯୁଦ୍ଧାଚେହେ
ଏଥର କଥା ଆର ଏ ଶୁଣେ ଚଲେ ୫”

ପୁଞ୍ଜୋ-ପଞ୍ଜିତା ଏକଟୁ ବୋରାବାର ଚେଷ୍ଟା କରଲାମ । ଏମନି ତ ମା ଖାନଓ ନା,
ନିଜାଓ ଥାନ ନା, ତବେ, ଆମାଦେଇ ବନଗଡ଼ା ଏକଟା ଘେନେ ନିରେ ତ କରତେ ହୟ
ତୋର ସେବା-ଆରାଧନା ; ସେଟା ଡେଣେ ଦେଓନା କି ଉଚିତ ହୟ ?

ବଲଲେ—“ତେବେଳି ଆର ଏକଟା ମନ-ଗଡ଼ା କଥା ଘେନେ ନିଲେଇ ତ ନିଶ୍ଚିନ୍ଦି
ମଶାହି,—ମାୟେର ଏତଗୁଲି ଛେଲେ ଧର୍ମ ଦିଜେ, ତିନି କି ରେ ତୋରା ଚାସ କି ବଲେ
ଯୁଦ୍ଧ ଥେକେ ଉଠେ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ବେରିଯେ ଏଲେନ ।”

ଏକଙ୍କନ ଝୋଗାନ ଦିଲେ—“ଆପନି ମାହୁସ ହୟେ ବେରିଯେ ଏଲେନ, ଆର ତିନି
ତ ମା-ଇ, ସୋଜା ମା ନାମ, ବିଶ୍ଵାନନ୍ଦା ।”

କି ଠାଟ୍ଟା କରତେ କି କରେ ବସବେ, ଓଦିକେ ଯେତେ ଆର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହଲ ନା—।
ଏକଟୁ ହେଲେଇ ବଲାମ—“ନା ହୟ ଛେଲେରାଇ ମାୟେର କଥା ଭାବଲେ ଏକଟୁ ।”

ଅଗ୍ର ଏକଙ୍କନ ବଲଲେ—“ଏ ଏକଟା ଶାୟ୍ୟ କଥା ବଲେଛେନ । ଛିଲା ଉଚିତ,
ତବେ ବ୍ଦ୍ଧ ଠ୍ୟାକାମ ପଡ଼େଛି ଯେ ପୁରୁତମଶାହି । ମା କି ସେଟା ଟେର ପାଛେନ ନା ?”

“ଠ୍ୟାକାଟା-କି ?”

ବଲଲେ—“ଆମାଇବାବୁ ଏସେହେନ ।”

ଥବଟାର ଶୁରୁଅଟୁକୁ ଉପଲକ୍ଷି କରତେ ପାରଲାମ କିନା ଦେଖବାର ଅଣେ ପାଂଚ ଝୋଡ଼ା
ଚୋଥ ତୁଲେ ସବାଇ ସୁଖେର ଦିକୁକେ ଚେଯେ ରଇଲ ।

ବଲାମ—“ଭାଲୋ କଥାଇ । କିନ୍ତୁ ଫୀଟ ମେ ତ ଦିନେର ବେଳାୟ ; କାଳ ସକାଳେ
ଏହେଇ ବଲି ଦିରେ ନିଯେ ଗେଲେ ହେବେ ।”

ବିରକ୍ତ ହୟେ ଉଠେଛେ । ପେଇ ରୋଗୀ ଛେଷେଟା ବଲଲ—“କତ ଆର ତର୍କ କରବି
ଓର ସଙ୍ଗେ, ବ୍ୟାପାରଟା କି ସବ ବଲେ ଦେ ନା, ଏତଦିନ ଧରେ ପୁରୁତଗିରି କରଛେନ,
ଏଟୁକୁ ଆର ସୁରତେ ପାରବେନ ନା ?”

ନିଜେଇ ବଲେ ଗେଲ ଶୁରୁକୁ ।

କେବାନୀ ଆମାଇ ନାମ ପଥେ-କାଟେ ମା ଆଧିକାର ଦେଖା ଥାଇଁ, ଆମାଇ ଯହିକ
ଦିନ ରାତ୍ରାର ଏକଟା ଶାଠି ଚାଲାଲେ ସାର ପାଂଚଟା ଏକ ସଙ୍ଗେ ଗଡ଼ିଯେ ପଡ଼େ । ମିଲିଟାରି

বলী ও বজ্রবংলী

জামাই—কাশীর, বাঙালোর, মীরাট, সেকেন্ডার্য—কত জানগাঁর ঘূরে হ'বিনের
অঙ্গে এসেছে, কেজীয় রয়েছে, তোর চারটের সময় আবার রওয়ানা দল নিষে,
কোথায় তা কেউ বলতে পারে না—মিলিটারি কাণ্ড কারখানা ত। অনেক
চেষ্টা করে ঘণ্টা চারেকের ছুটি নিয়ে খণ্ডরবাড়ি এসেছে, তার এক মিনিট এদিক
ওদিক হলে কোটি মার্শেল, না, কি একটা বললে। এসেছেও যে জামাই সেটা
খণ্ডরবাড়ির টানে বা অঞ্চ কিছুর অঙ্গে নয়, পাঁঠা খেতেই আনানো হয়েছে
তাকে। মিলিটারিতে প্রাণটি হাতে ক'রে কাজ করা তো, বিষে দেওয়ার
সঙ্গে সঙ্গেই ওর শাঙ্কুড়ী মানৎ করে রেখেছিলেন পাঁঠাটা। তা হ'বছর ত
জামাইয়ের দেখা সাক্ষাৎ নেই, কোথায় পুণি, কোথায় বাঙালোর, কোথায় কাশীর
—ঘূরে বেড়াচ্ছে, অপেক্ষা করে করে পাঁঠাটা বোকা বলে গেল। ও পাঁঠা
এখন মা-কালি ভিন্ন কেউ বরদাস্তও ত করতে পারবে না।

নিঝপায়, তবু একবার শেষ চেষ্টা করলাম, বললাম—“তোমাদের কথাই ধ'রে
বলি, বখন মা ভিন্ন কেউ বরদাস্ত করতে পারবে না ও বোটকা গন্ধ, তখন
তোমাদের জামাইবাবুও ত বাদ পড়ে যাচ্ছেন, তা’হলে বলিটা...”

শেষ করতে দিলে না, এক পা বাড়িয়ে দিয়ে বললে—“পেরাঞ্জ-রস্ত কি
করতে রয়েছে মশাই? শালা বোকাকে টিট করে দোব না! নিন, আপনার
কাজ আপনি ত ক'রে দিন!”

অগত্যা আব করি কি? বের করে দিলাম ঝাঁড়াটা।

তারপর, যা তোমায় বলছিলাম—তোমরা বলে নিষের মনেই অনাচারটার
অঙ্গে যে ভয়, যে ঢচিষ্ঠা, যে মনোকৃষ্ট এসে অড়ে হয়েছিল সেইগুলোই একটা কপ
ধরে ছ্র বকমটা হ'ল। হতেও পাবে, কতটুকুই বা আমরা আনতে পাই মা
চৈতন্যপিণী কি রূপ ধরে কি খেলা খেলছেন, তবে বৎপরম্পরায় যা বিখ্যাস করে
আসছি—আমার ত মনে হ'ল মায়েরই প্রত্যাদেশ।

সেই বাস্তিরেই। ঘূর ত আসতে চায় না, তারপর কখন একটু আচ্ছন্ন
হয়ে পড়ছি—এলোমেলো নানারকম স্বপ্ন, তারপর মনে হ'ল মা ধেন শিয়রের
কাছাটিতে এসে দীড়াপেন। অথবে তো চিনতেই পারি না। মুখটা গেছে
শুকিয়ে, অমন চুল—চুলে ফেঁপে যেঁটে গিয়ে যেন একশা হয়ে গেছে, অমন বে
চোথের জ্যোতি, একেবারে যেন নিবে গেছে; যেন কতদিন ঘূর্মোন নি মা, টানা
টানা ছাট চোখ যেন রাজ্যের ঘূর্মে এলিয়ে আসছে।

ଆମନ୍ଦ-ଅଟ

କାତର ହସେ ବଳହେମ—“ବାବା ନକୁଲେଖର । ଆର ପାଠୀ ଧାଉଗାର ଶ୍ଵେ ନେଇ, ବଳିଟା ଉଠିଲେ ଦେ ତୁହି । ଶବ ଭୁରୋ-ବଳି, ମନ୍ତ୍ର ନେଇ, ଧେତେତେ ତ ପାଇଁ ନା, ସେ ତ ଚେହାରା ଦେଖେଇ ଟେର ପାଞ୍ଜିଲ, ଏକଟୁ ଥେ ନିଶ୍ଚିନ୍ଦି ହସେ ଯୁଶୋର ତାରଙ୍କ ଉପାର ରାଖିଲେ ନା ଏବା ।”

ବଳାମ—“ତା ସେବ ସଙ୍କ କରିଲାମ ମା, ଆମାର ଏ ଅନାଚାର ଆର ସହ ହଜେ ନା, କିନ୍ତୁ ଏବା ସବହି ଦେବେ କେନ ସଙ୍କ କରତେ ? କତ ବଡ ଏକଟା ଶୁଣିଥେ ।”

ଏକଟୁ ଭାବଲେମ ସେମ ମା, ତାରପର ବଳାଲେନ—“ହସେଛ । ତୁହି ଏକ କାଞ୍ଚ କର । ଶେଷ ମନ୍ତ୍ରିରାମ ଖୁବ ଏକଟା ବଡ ଟାଓ ମେରେ ଚାରିଦିକେ ମହାଦୀରେ ଅନ୍ତିଷ୍ଠା କରେ ଦିଜେ । ରାମାନୁଚର, ସେ ତ ଆମାରହି ଅଂଶ, ଶୁଦ୍ଧ ଧାଉଗାର ବ୍ୟାପାରେଇ ବା ଏକଟୁ ପ୍ରଭେଦ ଆଛେ, ତା ଓଟୁକୁ ଆମି...”

ଛ୍ୟାଂ କ'ରେ ଘୁମଟା ଭେତେ ଗେଲ ।

ତୋମରା ବୋଧ ହସ ବଳବେ ମନ୍ତ୍ରିରାମେର କଥାଟା ଆସଲେ ଆମିହି ଭାବଚିଲାମ, ମନ୍ତ୍ରିରଟା କ'ବହର ଥେକେ ଘୋରମହ ହଜେ ନା, ଏହିକେ ଏକଟା ଲୋକ ଧର୍ମର ନାମେ ଅମନ ଦାତବ୍ୟ କରେ ଥାଜେ ଚାରିଦିକେ; ମନେ ହବାରହ କଥା ତ । ଅସ୍ତ୍ରିକାର କରିବ ନା, ହ' ଏକବାର ହସେଓ ଛିଲ ମନେ । ସ୍ଵପ୍ନଟା ପେତେ ଏକଟୁ ଦୋମନାଓ ହସେ ପଡ଼େଛିଲାମ, ତା'ହେଲେ ନା ହସ ପାଢ଼ିବ ଏକବାର କଥାଟା !—ମା କିନ୍ତୁ ଆର ଦ୍ୱାରହ ହତେ ଦିଲେନ ନା, ନିଜେଇ ବ୍ୟବହାରୁକୁ କରେ ଦିଲେନ ।

ବାମବାମ କରେ ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଛେ ଶକାଳ ଥେକେ, ମନ୍ତ୍ରିରେ ଲୋକ ଆସେନି । ପୁଣ୍ଡେ ସେବେ ମନ୍ତ୍ରିରେ ଚାବି ଦିଯେ ଭେତରେ ଥାବ, ଏକଟି ଛାତା ମାଥାଯ ଦିଯେ ମନ୍ତ୍ରିରାମ ଏସେ ଉପଶିତ । ମନେର ଅବହାଟା ଆମାଙ୍ଗ କରିତେଇ ପାର, ଜିଗ୍ନେୟସ କରିଲାମ—“କି ଥର ଶେଷଜୀ ? ହଠାଏ ଏ ଛର୍ମୋଗେ ?”

ବଳାଲ—“ଏହି ଦିକ ଦିଯେ ଧାଚିଲାମ, ଭାବଲାମ ମାଈକେ ଏକଟା ପ୍ରଣାମ କରେ ଥାଇ ; ଜୁର୍ଯ୍ୟାଗ ଝୁର୍ଗୋଗ ବବ ତ ଶୁରିଇ ହାତେ ।”

ଦୋରାଟା ଖୁଲେ ଦିଲାମ, ପ୍ରଣାମ କରେ ଉଠିଲେ ହାତେ ମାର ଚରଣମୃତ ଦିଲାମ । ଭକ୍ତିଭରେ ମାଥାଯ ଠେକିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ଦିଯେ ଏକବାର ଚାରଦିକଟାଯ ଦେଖେ ନିଯେ ବଳାଲ—“ଆହା ମାମେର ଅପାର କରଣା ; କିନ୍ତୁ ନିଜେର ଏରକମ ଦଶା କରେ ବେଥେହେନ କେନ ବଢ଼ିଯାଇ ବାବା ?”

ବଳାମ—“ଆପଣି ଭକ୍ତ ଶେଷଜୀ, ଓଟା ତ ବୁଝାତେଇ ପାରେନ । ବିଶେର ମା, ଓର କି ନିଜେର ଥିକେ ଚାଇଲେ ଚଲେ । ସେ ବେଥେ ଓର ଛେଲେବା, ଓର ସେବକେବା ; ତା ଏ ସେବକେର ଅବହା ତ ଦେଖାଇନେଇ ମା ।”

বলী ও বজ্রংবলী

মুখটা একটু নামিরে নিয়ে যাখা চুপকাতে লাগল ; 'তারপর আস্তে আস্তে
ভুগলে কথাটা ।...তারপর যা হ'ল, শুনেছই, দেখছও চোখে ।

বিশ্বাস, নিশ্চিন্ততা, তার সঙ্গে বোধ হব কোথাও একটু যেন হংথও,—একটু
অঙ্গুত্তাবে আমার মুখের দিকে চেয়ে হাসলেন পুরুষমশাই । আমার দৃষ্টিতে
নিশ্চয় তখনও শেষ প্রশ্নটা লেগে রয়েছে, বোধ হয় লক্ষ্য করেই একটু সচকিত হয়ে
বললেন—

“ও ! হ্যা, তুলেছিলাম বৈকি কথাটা, তা সে সমস্যাটা শেষজী নিষেই
শীমাংসা করে দিলে, বললে—‘মাঝি ওটা নিষেই ছেড়ে দেবেন, দেখবেন আপনি
বচমচারী বাবা । আবে বজ্রংবলী যহাবীরজীও ত ঠুরই সন্তান ; ছেলে
চালকলা খেয়েই দিন শুঘ্ৰান কৱছে আৱ আমি মা হয়ে তাৰ সামনেই পাঠা
খেয়ে যাচ্ছি—একটা চকুলজজা ত আছে ।”

ପ୍ରାମ୍ୟ

ଶୁଣି ଏଥନ୍ତି ନାହେନି । ଆକାଶେର ସେଇ ଅବହୁତି, ସଥଳ ନାମବେ, ଶୁଣି ଭାସିଲେ ଦେବେ ଏକେବାରେ ।

ସକଳ ଥେକେ ସେ ଇଲଶେ-ଶୁଣି ଆରଣ୍ୟ ହେଲେ, ସେଇ ଭାବଟା ଚଲଛେ ଏଥନ୍ତି । ଚାରିଦିକ ଝାପସା । ସତିଯିଇ ମନେ ହସ, ସେଇ ସେଇ ଗୁଣ୍ଡୋ ହେଲେ ଆବାଶ ଥେକେ ଥାରେ ଥାରେ ପଡ଼ିଛେ ; ଖୁଦେ ଖୁଦେ ଜଳେର କଣା ଏକ-ଏକବାର ହାଓରାର ଝାପଟାଯି ତୋଡ଼ିର ଉପର ଏମେ ପଡ଼ିଛେ ଗାସେ, ପୁରୋପୁରି ଭିଜିଯେ ନା ଦିଲେଓ ଆମାକାପଡ଼ ସ୍ଵୀତର୍ଦେଶେତେ କରେ ଦିଲେ ।

କିମାରା ଥେକେ ପ୍ରାୟ ତେର-ଚୋନ୍ଦ ହାତ ଭିତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟିନେ ନିଯେ ଗିଯେ ଶାଢାଟା ବୀଧା ହେଲେ । ଯାରା ମାଛ ଧରେ, ଛାତା ମାଥାର ଦିଲେଇ ଧରେ । ତବେ ନାଯେବ ମଶାଇଯେର ଛେଲେର ଶଖ, ମାଚାର ଶେଷ ଦିକଟାଯି ଏକଟା ଛୋଟ ଚାଲା ତୁଳେ ଦେଉଥା ହେଲେ । ନାଯେବ ମଶାଇଯେର ଛେଲେ ହରିବିଳାସ ଛାଇଲେର ଛିପ ପେତେ ମାଛ ଧରିଛେ ।

ଶର୍ଟା କିନ୍ତୁ ମାଛର ଦିକେ ପଡ଼େ ଆହେ ବଲେ ବୋଧ ହସ ନା । ଇଲଶେ-ଶୁଣିର କୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ତା ଚାରିଦିକ ମୁଛେ ଏକାକାର କରେ ଦିଲେଇଛେ, ପିଛନ ଦିକେ କାହାରି-ବାଡିର ଏକଟା ସାଦା ଆବାହାରୀ, କୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ତାଇ ସେଇ ଜମାଟ ହେଲେ ଉଠିଛେ ; ସାମନେ ବିଲଟା ହାତ କୁଣ୍ଡେ ପରେଇ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ, ତବୁ ହରିବିଳାସେର ଚୋଥ ହଟୋ ଯେନ ଘୁରେ ଘୁରେ କାକେ ଖୁଜିଛେ । ମାଥେ ମାଥେ ହଠାତ୍ ଚାକ ହତେ ଛିପେ ଏକ ଏକଟା କରେ ଟାନ ଦିଲେଇ ବଟେ, ମାଛ କିନ୍ତୁ ତଥନ ଟୋପ ମୁଖେ କରେ ବିଲେଇ ଏକେବାରେ ମାବାମାରି ।

ଅର୍ବଶେରେ ଶାଢାଟା ଏକଟୁ ହୁଲେ ଉଠିଲ, କ୍ଯାଚ କ୍ଯାଚ କରେ ଶବ୍ଦ ଓ ଉଠିଲ ଗୋଡ଼ାର ଦିକେ ; ଫାନ୍ତମାଟା ବାର କତକ ଗୌତ୍ତା ଦିରେ ଆବାର ଭେଦେ ଉଠିଛେ । କ'ବେ ଟାନ ମାରବାର ମୋକା ଏକଟା । ହରିବିଳାସ କିନ୍ତୁ ସେଦିକେ ଧେଯାଳ ନା କରେ ଘୁରେ ଚାଇଲ ପିଛନେ, ଗ୍ରେନ କୁରଳ, “ରାଥାଳ ନାକି ? ଏତ ଦେଇ ହ'ଲ ସେ ?”

ମାଚାର ଉପର ସାବଧାନେ ପା ଫେଲେ ଫେଲେ ରାଥାଳ ଚାଲାଟାର ନୀଚେ ଏମେ ପାଶଟିତେ ଥିଲ । ବଳ, “ହେ ଗେଲ ଏକଟୁ ଦେଇ । ବାହୁଲେ ମେଘ, ଶ୍ରୀରଟା ଆବାର ଏକଟୁ ଧ୍ୟାତଧ୍ୟାତ କରିଛେ ବଲଛି । ବଲେ, ଦ୍ଵାଦଶ, ତୁମ୍ଭି ଏକଟୁ ବସ କାହାଟିତେ ।”

ହରିବିଳାସ ବ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ ‘ଉଠିଲ’ । ଗ୍ରେନ କରଳ, “ଧ୍ୟାତଧ୍ୟାତ କରିଛେ ମାନେ ? ଅରଟଙ୍କ ହସ ନି ତ ?”

ପ୍ରାଣ୍ୟ

ବ୍ରାହ୍ମିଳ ବଲଳ, “ନା ଜର ନମ୍ବ । ଏକଟୁ ନୋନା ଧାତ ତ, ସାରେ ଶାଗଲେ କେମନ ସେଇ
ଏକଟୁ ଏଲିମେ ପଡ଼େ ଛେଲେବେଳା ଥେବେଇ ।”

“ଏଲିମେ ପଡ଼େ, ତା ଚିକିଂସା ହସ ନା କିଛୁ ? ତୋମାର ଦେଖଛି ଏମି ଦିକେ
ପେଶ ଏକଟୁ ଗାକିଲ ଆଛ ।”

“ଚିକିଂସା ଆଛେ, କରାଓ ହର ତାଇ । ତା ପେ ତ ଓସୁଧପତ୍ର ନମ୍ବ । ଏକଟୁ ଗରଗରେ
କରେ ବାଲ ମଶଳା ଦିଯେ ଥାନକତକ ମାଛେର ମାଗା, କିମ୍ବା ଗରମ ଗରମ ମାଂସେର ମୁକ୍କରା
ଏକଟୁ ; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଙ୍ଗା କରେ ଦେଇ ; ନୋନା ଧାତ କିନା । ତା ମାଛ ତ ଦେଖଛି
ଆପଣି ଗାଁଥାତେ ପାରେନନ୍ତି ଏକଟାଓ ।”

ହରିବିଲାଙ୍ଗ ଛିପଟା ଟେନେ ତୁଳନ । ବିଡ଼ଶି ତିନଟେଇ ପରିଷାର । ଟୋପ ପରାତେ
ପରାତେ ବଲଳ, “ଥାଚେଇ କୈ ତେମନ ଜୁତ କରେ ?”

ବ୍ରାହ୍ମିଳ ଏକଟୁ ବୋକାର ମତ ହେସେ ବଲଳ, “ଏର ଚେଯେ ଆର କତ ଜୁତ କରେ ଥାବେ ?
ଆସଲେ ଟେର ପେଯେଛେ ଶହରେ ମାମୁସ, ଓରା ଟାନେଇ ଟେର ପାଇ କିନା । ପଡ଼ତ ଆମାର
ହାତେ—”

ହରିବିଲାଙ୍ଗ ଏକଟୁ ହାସଲ ; ବଲଳ, “ଠାଟା ହଚେ ?” ଯେନ ଉପଭୋଗ କରାଇ
ଏହିଭାବେ ବଲଳ, “ବେଶ, ହକ !” ତାରପରେଇ ଆବାର ଏକଟୁ ବେଳୀ ଉଦ୍‌ଦିଷ୍ଟ ହୟେ ଉଠିଲ ;
ବଲଳ, “କିନ୍ତୁ କଥମ ତୋମାର ହାତେର ଟାନ ବୁଝେ ମାଛ ଆସ୍ତରମର୍ପଣ କରବେ ତାର ଭରସାର
ଥାକିଲେ ଚଲବେ ? ବର୍ଧାର ଭାବଟା ତ ଏହିକେ ବେଦେଇ ଯାଚେ । ୧୦୦ାଦି ବଳଛିଲାମ
ମାଂସେବ ବ୍ୟବସ୍ଥାଇ ନା ହସ କରଲେ ହ'ତ ନା ଏକଟୁ ?”

“ଏକଟା ମାମୁଦେର ଅନ୍ତେ ? ପୋଟାକ ବୋଧ ହସ ଟାନତେ ପାରବେ ନା ।”

“କେନ, ଆର ଥାବାର ମାମୁଦ ନେଇ ? ଏମନ ଚମ୍ବକାର ବାହୁଲେ ଦିନ, ପାଠା ସେଟାରା
ଅମୋହେ କୌ କରତେ । ହାରାଧନ ପାଇକକେ ଡେକେ ନିଯେ ଏମ ଆମାର ସବେ । ଏକଟା
କଚି ଦେଖେ କିନେ ନିଯେ ଆସୁକ ଗାଁ ଥେକେ ।”

ଛଇଲେ ଶୁତୋ ଗୋଟାତେ ଗୋଟାତେ ଉଠେ ପଡ଼ିଲ ।

ଗୋଡ଼ାର ଦିକ୍ ଥେକେ ନା ବଲଳେ ସବୁକୁ ପରିଷାର ହସେ ନା । ଏକଟୁ ବିଶବ କରେଇ
ବଲଳ ଭାଲ ତା’ହଲେ ।

ଏକ ଏକଟା ପରୀକ୍ଷା ଦିଯେ ଓର୍ତ୍ତାର ପର ଛେଲେରା ସମୟ ନିଯେ ପ୍ରଥମଟା ସେଇ ଏକଟା
ସମନ୍ତାର ପଡ଼େ ଯାଇ । ଏକେବାରେ ଅତୀଟା ଆସ୍ତରିନୋଧେର ପର ଅତ୍ୱାନି ହୁକ୍ତି, ସେଇ

ଆମମ୍ବ-ବନ୍ଦ

ତୈ ପେରେ ଓଠେ ନା । ତାରପର ଆବାର ଆଣ୍ଟେ ଆଣ୍ଟେ ଥାପ ଥାଇଯେ ନେଇ ନିଷେଖେ । ସଂକ୍ଷ୍ୟ କରଲେ ଏଇଶ ବେଶ ଏକଟି ପଞ୍ଜତି ବୀଧା ଆହେ ବଳେ ମନେ ହସ୍ତ ।

ମ୍ୟାଟ୍ର କ ଦେଓଯାର ପର ବୌକଟା ଥାର ଘୁରେ-ଫିରେ ବେଡ଼ାନୋର ଦିକେ । ତାର କାରଣ ସୁଲେର ଏଇ ଟାନା କରେକଟା ବଛର ଛେଲେଦେର ସବଚେରେ ବେଶି କରେ ଏକଟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗଣ୍ଡିର ମଧ୍ୟେ ଆବନ୍ଧ ହରେ ଥାକତେ ହର ; ଶ୍ଵେତାଗେର ଅଭାବ, ତାର ଉପର ବସଟାଓ ସ୍ଵାଧୀମତାର ପରିପଦ୍ଧି, ମ୍ୟାଟ୍ରକେର ଦରଭାର ବାହିରେ ପା ଦିତେଇ ଦିକ୍କଚକ୍ରଟା ହଠାଏ ମେନ ବିଶ୍ଵିର ହସ୍ତେ ପଡ଼େ, ଟାନେ ହାତଛାନି ଦିଯେ ।

ଇଣ୍ଟାରମିଡ଼ିଆର୍ଟର ପର ଏ-ଭାବଟା କମେ ଆମେ । କଲେଜେର ଥାନିକଟା ମୁକ୍ତ ଜୀବରେ ଅନେକଥାନି ଦେଖେଛେ ଶୁଣେଛେ ; ଠିକ ଓରକମ ଅଙ୍ଗ, ଆଦେଖଲୋ ଭାବଟା ନେଇ । ଥାନିକଟା ଗାନ୍ଧୀର୍ସ ଏବେହେ ଜୀବନେ, ମନ ଏକଟା ବିଶେଷ ଦିକ ଧରେ ଏଣ୍ଟକେ ଶିଥେହେ । ସମୟଟା ସେ ହାତେ ଏଲ, ସେଟାକେ କର୍ତ୍ତକଟା ଶୁପରିକଲ୍ଲିତ ଭାବେଇ କାଜେ ଲାଗାତେ ପାରଛେ । କୋନ୍ତା କାଜେର ମତ କାଜେ, କିଂବା କୋନ ଶଥେର କାଜେଇ, ଏମନ କି ଘୁରେ ଫିରେ ବେଡ଼ାତେଓ ; ଶୁଦ୍ଧ ସେ-ବୋରାକେରାର ଏକଟା ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଲୋମେଲୋ ଭାବ ନେଇ ଆର ।

ବି ଏ ପରୀକ୍ଷା ସଥିନ ଦିଯେ ଉଠିଲ, ତଥିନ ଏକଟା ଆମୁଲ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏସେ ଗେଛେ ଜୀବନେ । ଏଦିକକାର ଯା ବେଥାର ତା ବେଶ ଥାନିକଟା ଦେଖେ ଶୁଣେ ନିଯେଛେ ; ଥାନିକଟା ପୁରମୋ ହସେ ଶେଷେ, ତାଇ ଜୀବନେର ଏଦିକଟା ଅନେକଥାନି ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୁସଂହତ । ଏଥିନ ଏକିକ ଥେକେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହସେ ଛେଲେରା ଏକଟା ଏକେବାରେଇ ନୃତ୍ୟ ପଥେ ପା ବାଡ଼ାବାର ଅନ୍ୟ ଚଖମ ହସେ ଓଠେ । ବସଟାଓ ତତଦିନେ ହସେ ଉଠିଛେ ଅମୁକୁଳ, ମନେ ଝରି ଧରତେ ଆରଣ୍ଟ କରେଛେ ; ବି. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଓଯାର ପରେର ଡାଳା ଅବସବଟା ଛେଲେରା ସତ୍ତଟା ପାରେ ରୋମାଙ୍କ ଦିଯେ ତରେ ଦେଓଯାର ଚେଷ୍ଟା କରେ ।

ହରିବିଲାସ କରବେ ବଳେ ଟିକ କରନ । ବାଡ଼ିତେ ଚାରିଦିକେର ଭିତ୍ତର ମଧ୍ୟେ ରୋମାଙ୍କ ଚର୍ଚା କରତେ ଥା ଓଯାଯା ପଦେ ପଦେ ପ୍ରତିବନ୍ଦକ, ହରିବିଲାସ ଅନ୍ୟ ପରିବେଶ ବେହେ ନିଲ । ଓର ଥାବା ମଧୁରାନାଥ ଅମିଦାରେର ନାଯେବ । ସୁଦୂର ଏକ ପାଡ଼ାଗାଁଯେ ଅମିଦାରେର କାହାରି-ବାଡ଼ି । ସେଇଥାନେଇ ଥାକେନ ; ଏକାଇ । ହରିବିଲାସ ଲିଖେ ଦିଲ, ପରୀକ୍ଷାର ପଢ଼ାର ଚାପେ ଶରୀରଟା ଏକଟୁ ଭେଣେ ପଡ଼େଛେ, ଦିନ କର୍ତ୍ତକ ଗିଯେ ଥାକତେ ଚାଯ । ମଧୁରାନାଥ ଧୂଲୀଇ ହଲେନ । ଏଇ ଆଗେ ଏକବାର ନିଯେ ଏସେହିଲେନ ଛେଲେକେ, ସେଇ ସୁଲେର ଘୁଗେ, ତାରପର ଏତଦିନ ଧରେ ଆର ଆନ୍ତର୍କଟା କାଟାତେ ପାରେନି । ଚିଠି ପେରେ କେଶମେ ଏକଟା ହାତି ପାଠିଥେ ଦିଲେନ, ହରିବିଲାସ ଏସେ ଉପାଷ୍ଟିତ ହ'ଲ ।

গ্রাম্য

সুন্দর সুগের ঘনটা ঘনেন অগ্নিদিকে বিপ্রিষ্ঠ, তখন আরগাটা ঘতই মন্দ মনে হ'ক, হরিবিলাস দেখল মনের এই পরিবর্তিত অবস্থার বাছাইটা তার বেশ ভালই হয়েছে। শ্রীপুরের একদিক দিয়ে ইছামতী নদী। একটা বড় বাঁকের পাশে, নদী থেকে একটু সরে একটা খুব বড় বিল। নদীরই পুরনো ধাত। তারই ধারে কাছারি-বাড়িটা। কাছারি থেকে বেশ খানিকটা সরে শ্রীপুর গ্রাম, পাশে বিল, সামনে নদী। সুবিধামত হৃটোই ব্যবহার করে গাঁয়ের লোকে, ধার দেঁটা কাছে হয়। কেউ জ্ঞান করে, কেউ জ্ঞ ভয়ে নিয়ে যায়, ছেলেরা সাতার কাটে, রাখালেরা গোকুর পাল নামিয়ে দেয়, যায় জমায় থেরার পাড়ি। হৃট জ্ঞানশকে আশ্রয় করে ছোট্ট গ্রামটি সমস্ত দিন চঙ্গল হয়ে থাকে। পড়ার ভাবনা গিয়ে একটা যে নৃতন চিষ্টা মনে উঁকি মারছে সেটাকে পক্ষাবৃত্ত করে পৃষ্ঠ করে তৃণবার বেশ চমৎকার একটি পরিবেশ।

এর উপর বিধিও হলেন অনুকূল। আসার দিন হই পরেই এমন একটা ব্যাপার হ'ল, যাতে হরিবিলাসের আর নিছক চিষ্টা নিয়েই কাটাতে হ'ল না, একটা নিরেট অবস্থন পা ওরা গেল রোমান্সের।

কাছারি-বাড়ির উত্তর দিকের অংশটায় মথুরানাথের বাসা। এই অংশটার উত্তর দিকের বারান্দায় বসলে বিল, আর পাশে গ্রাম, তার সামনে ইছামতীর বাঁক এক নজরে বেশ খানিকটা দেখা যায়। তাই দেখছিল হরিবিলাস। বিকেল বেলা, রোদটা হলদে হয়ে এসেছে, তারই আভায় বোধ হয় মনের মতো কাউকে গ্রামের কোথাও বসিয়ে বা চো-ফেরা করিয়ে কোন স্পন্দনচনা করছিল। এমন সময় দেখল, বিলের যেখানটা ঘাটের মত ব্যবহার করে গাঁয়ের লোকে, তার খানিকটা উপরে পাকুড় গাছের ভাঙা বাধনো চাতাল্টায় একটি বছর বার-তের মেঝে এসে হাতের কলসীটা নৌচে নামিয়ে বসল। একলাই। গাঁয়ের মেঝেরা আসেনি এখনও, একটি মৃত্যু যে অল নিতে নেমেছিল, ঘড়া ভয়ে নিয়ে কাকালে বসিয়ে ভাঙায় উঠল, পাকুড় গাছের সামনাসামনি এসে মেঝেটির দিকে ঘূরে কী বলল, কী একটা উত্তর হ'ল, তারপর আবার হলতে হলতে উঠে গ্রামের দিকে চলে গেল। এ-মেঝেটি বসেই রইল। নৌচে থেকে খড়-কুটো কী একটা ধূঁটে নিয়ে অলসভাবে দাঁতে কাটতে লাগল, আর গা দলিয়ে দলিয়ে চাতালে গোড়ালি হৃটো ঢুকতে লাগল, মাঝে মাঝে ঘাড় ফিরিয়ে গ্রামের দিকে চেয়ে দেখছে।

কিছুক্ষণ গেল, তারপরেই হঠাত মেঝেটি চাতাল থেকে পিছলে নেমে পড়ে

ଆନନ୍ଦ-ବଟ

କଳସୀଟା ହ'ବାତେ ଚେପେ ଧରେ କତକ୍ଟା ଯେନ ରୋଥେର ଶଙ୍କେଇ ଉପରେର ଦିକେ ଚେରେ ରାଇଲ । କାରଣ୍ଟା ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍କେଇ ମୋରା ଗେଲ । ଏକଟି ଛେଲେ ତୀରେର ମୋଗରାଡ଼େର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେ ହରିହନ କରେ ନେମେ ଆସିଛେ । ଢାଲୁ ସୁଖେ ଗତିବେଗ ଆରାଓ ବେଢ଼େଛେ । ଏଥେଇ କଳସୀଟା ଚେପେ ଧରଲ । ଏକଟୁ କାଢାକାଡ଼ି ପଡ଼େ ଗେଲ କଳସୀଟା ନିରେ । ଛେଲେଟିଇ ଅସ୍ତ୍ର ଜିତଳ, ବିଲେ ନେମେ କଳସୀଟା ଡରେ ନିରେ ଡାନ ହାତେ କାନାଟା ଧରେ ଉପରେ ଉଠେ ଗେଲ । ତାରପର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେବେ ଗେଲ । ବେଶ ଧାନିକଟା ଦୂରେ; ମନେ ହ'ଲ ପାଖ ଦିଯେ ଯାଓରାର ଶମ୍ଭବ ଯେବେଟା ସୁଖ ସୁରିଯେ ଡେଂଚି କାଟିଲ, ତାରପର ହେଲାତେ-ହୁଲାତେ ତାରୀ ଚାଲେ ସେନ ଶୁଖ୍ଟା ଗୌଜ କରେଇ ଉଠେ ଗେଲ ।

ଦେଇନ ସତକଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆଲୋ ଏକଟୁ ଓ ଆକାଶେ ଲେଗେ ରାଇଲ, ହରିବିଲାଙ୍ଗ ଏକଭାବେ ଏକ ଆରଗାର ରାଇଲ ବସେ । ଏକ କଳସୀ ଅଲେଇ ଏକଟା ଗୃହଙ୍କେର ପ୍ରୟୋଜନ ମିଟେ ସାଥୀ କଥନ ଓ ?

ବିଲେର ତୀର ସଥମ ଅନ୍ଧକାରେ ମିଶେ ଗେଛେ, ଗ୍ରାମେର ଶେଷ କଳସୀଟି ହେବେ ଗେଛେ ଭରା, ତଥମ ଏକଟ ଦୀର୍ଘନିଃଧାର ଫେଲେ ଉଠେ ପଡ଼ିଲ ହରିବିଲାଙ୍ଗ ।

ଦୀର୍ଘନିଃଧାର ଏଇ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟ ସେ, ଏକ କଳସୀତେଇ ମିଟେ ଗେଛେ ଗୃହଙ୍କେର ପ୍ରୟୋଜନ, ନୟ ତ ଧାର ସନ୍ଧାନେ ଏତ କଷ୍ଟ କରେ ଆସା ଶ୍ରୀପୁରେ, ତାକେ ତ ପେରେଇ ଗେଛେ ହରିବିଲାଙ୍ଗ ।

ଛେଲୋଟିକେ ଚନେ । ଆଲାପ ଲେଇ । ତବେ ହ'ଦିନ ସେ ଏଥେଇ, ହ'ଦିନଇ ସକାଳେ କାହାରି-ବାଡ଼ିତେ ଦେଖେଛେ । ତାର ପରଦିନ ଓ ଦେଖଲ । ଏକଟା କୌତୁଳ ଜେଗେଛ ବଳେ ବେଶ ଭାଲ ଭାବେଇ ଦେଖିଲ ଅନ୍ୟ କରେ । ଛେଲୋଟିର ସମସ୍ତ ସହାଯତା ପନମୋ-ଧୋଲ ହବେ । ହରିବିଲାଙ୍ଗେର ଟିକ ସମସ୍ତମ୍ଭୀର ଯାଇ ନା, ତବେ ଖୁବ ବେଳୀ ଛୋଟା ନୟ ଓର ଚେରେ । ବେଶ ଶୁଣ୍ଣି; ପାଡ଼ାଣେଯେ ଛେଲୋର ଏକଟା ଅବହେଲାର ଭାବ ଆଛେ ଦେହେ—ପରିଚିନ୍ତା, ତବେ ତାର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେବ ରଂଟା ଯେନ ଆଭା ଦିଯେ ଫୁଟେ ବେଳାଚେ । ଗାଯେ ଏକଟା ଆଧ୍ୟମଳା ମୋଟା ଝାତେର କାଗଡ଼େର କୁର୍ତ୍ତା, ତାର ନୌଚେର ଦିକେ ଏକଟା ମରଳା ପିପତେର ଧାନିକଟା ବେରିଯେ ଧାକତେ ଦେଖେ ହରିବିଲାଙ୍ଗ ବେଶ ଉଂସାହିତ ହେବେ ଉଠିଲ ।

ଛେଲୋଟି ଗ୍ରାମେ ଦିକ ଥେକେ ବିଲେର ଧାରେ ଧାରେ ଏମେ କାହାରି-ବାଡ଼ିର ଦିକେ ଚଲେ ଗେଲ । ହରିବିଲାଙ୍ଗ ଉପରେର ବାରାନ୍ଦା ଥେକେ ଦେଖିଲ । କଥନ ଆବାର ବେରାର, ତାର ପ୍ରତୀକ୍ଷାର ଚୁପ କରେ ବସେ ରାଇଲ ।

ଆମ ଘଣ୍ଟା ହୁଇ ଠାର ସେ ଧାକତେ ହ'ଲ, ତାରପର କାହାରି ଥେକେ ଛେଲୋଟିକେ ଦେଖିଲାମ ଆଣ୍ଟେ ଆଣ୍ଟେ ନେମେ ଏଳ ।

নামেও এল এমন আনন্দজ্ঞ করে থাতে ছেলেটি একটু এগিয়ে যায়, তাহলে
পিছন থেকে ডাক দিল, “এই যে, শুন !”

যুবের দাঢ়াল ছেলেটি ; প্রশ্ন করল, “আমার ডাকছেন ?”

হরিবিলাসের ঘেন ভুগ ভাঙল একটা, বলল, “ও, আপনি ?...না, আমি মনে
করেছিলাম বুঝি ইয়ে—”

ছেলেটি একটু অপ্রতিভাবে হেসে বলল, “না, আমার নাম রাখাল !”

যেন অগ্রমনঙ্গভাবেই এগিয়ে গেল হরিবিলাস। বলল, “ও, আপনার নাম
রাখাল ? নতুন এসেছি কিনা, গোলমাল হয়ে যায়। নামেও গোলমাল হয়ে
যাচ্ছে। নাম, পদবী। শহরের দিকে একটু অগ্রসর ত !”

যেন অগ্রমনক হয়ে পায়চারি করতে করতেই এগলো। ছেলেটি দাঢ়িয়ে
পড়েছিল, সেও পা বাঢ়াল। বলল, “পদবী ত একই, নামগুলোই যা সেকেলে।
রাখাল নামটা দেখুন না, আজকের ?”

একটু বোকার মত হাসল। হরিবিলাসও নেহাত অজ্ঞের মতই প্রশ্ন করল,
“পদবী সব শহরের মতনই বুঝি ?...আপনি ত দেখছি ব্রাজগ !”

“হ্যা, আমাদের পদবী চাটুজ্যে !”

“তাই নাকি !” খুবই আশ্চর্য হয়ে যুবের চাইল হরিবিলাস। বলল,
“ওদিককারই মতন দেখছি ত। আমরা হচ্ছি বাটুজ্যে !”

“জানি। তাই ত বলছিলাম, পদবী সব এক।...তা, আমার ‘আপনি’
বলছেন কেন ? কত ছোট আপনার চেয়ে...”

হরিবিলাস একটু হাসল। বলল, “তা বলতে পার। ওটা একটা শহরে
অব্যোস। তোমার বাড়ি এই গ্রামেই নাকি ?”

“হ্যা, এই ত বিলের পাশ দিয়ে পাশ দিয়ে গিয়ে...বিলের উপরই...ঐ যে
জোড়া নারকোল গাছ দেখা যাচ্ছে—”

“ও ! ঐখেনটায় ?...তা’হলে কালকে বিকেল বেলায় যে মনে হচ্ছিল
তোমারই মতন কে একটি ছেলে”...

ছেলেটি হঠাৎ লজ্জিত হয়ে গিয়ে ওর মুখের দিকে চোখ তুলেই ঘাড়টা আবার
নিচু করল।

আর ওকথা নিয়ে না এগুনোই উচিত ; কিন্তু আর লোভ কি ছাড়া যায় ?
হরিবিলাস প্রশ্ন করল, “তুমিই ছিলে তা’হলে ?”

ଆମଲ୍ଲ-ଅଟ

ତାରପର ଶାଶ୍ଵତ ଏକୁ ବିରତି ନିମ୍ନେ ବଳଳ, “ଆର ସେନ ମନେ ହଲ ଏକଟି ଯେବେଓ । ଅନେକଥାରି ଦୂର ଥେକେ ଦେଖା ତ, ମନେ ହଲ ସାତ-ଆଟ ବଛରେର ଏକଟି ଯେବେ ସେନ ।”

କଳ୍ପି କାଡ଼ାକାଡ଼ିର କଥାଟା ଆର ତୁଳଳ ନା । ବଳଳ, “ଆମି ସଧନ ଦେଖିଲାମ— ବହି ପଡ଼ତେ ପଡ଼ତେ ଏକୁ ସାଇରେ ବେରିଯେ ଏସେଛି—ଦେଖିଲାମ ତୁମି କଳ୍ପିଟା ହାତେ ଝୁଲିଯେ ଓପରେ ଉଠିଛ । ଏକଟି ସେନ ସାତ-ଆଟ ବଛରେ ଯେବେ ତୋମାର ପେଛନେ ପେଛନେ ଯାଚେ । ...ବୋଲି ନିଶ୍ଚର ?”

ଛେଳେଟି ସେନ ନିଃଶାସ କରେ ଶୁଣଛି, ‘ଅପ୍ରତିଭ ଭାବଟା ଏକୁ ଶେଗେ ଥାକୁଳେଓ କଳ୍ପି କାଡ଼ାକାଡ଼ିର କିଟକିଟା ସାଦ ପଡ଼ାଯି ସେବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହସେଇ ଏକୁ ହେସେ ମାଥା ହୁଲିଯେ ବଳଳ, “ଆଜେ ହୁଯା ।”

ତାରପର ଏକଟା ସେନ କୀ ଡେବେ ନିମ୍ନେ ବଳଳ, “ଅତ ଛୋଟ କୋଥାଯା ?”

“ତା ହବେ । ଦୂର ଥେକେ ଦେଖା ତ । ତାର ଓପର ନଞ୍ଚରେ ଯାଇ ନା ବେଳୀ ଦୂର, ଏହି ଦେଖ ନା ଚଶମା ନିତେ ହସେଇ । ଭାଇ ବୋନେ ତୁମି ପିଠୋପିଠି ?”

ରାଥାଳ ଆବାର ଏକୁ ହେସେ ଖାଡ଼ ନାଡ଼ିଲ ।

“ଭାଇ ଦେଖିଲାମ...”

ପିଠୋପିଠି ଭାଇ-ବୋନେବ କଳ୍ପି କାଡ଼ାକାଡ଼ିର ମଧ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟଟିର କଥା ବଲେ ଫେଲତେ ଯାଇଛି ହରିବିଳାସ ; ହଠାତ ସଂବିଧ ହଲ, ଆରା ଲଜ୍ଜାଯ ପଡ଼େ ଯାବେ । କଥା ଘୁରିଯେ ନିମ୍ନେ ବଳଳ, “ତୋମାଦେର ବାବା ଆଛେନ ନିଶ୍ଚର ।”

ରାଥାଳ ଘାଡ଼ଟା ବୈକିମେ ଆନାଳ, ଆଛେନ ।

“କୀ କରେନ ?”

“ପଞ୍ଚିତ । ବାଡ଼ିତେଇ ଶୋଯାର ପ୍ରାଇମାରି ପାଠଶାଳା ଆଛେ ।”

“ବାବା, ତାଙ୍କୁ ବିଶେଚ୍ଛା ନିର୍ମେଇ ଥାକେନ । ଛେଳେମେହେ ସବାଇ ପଡ଼େ ନିଶ୍ଚର ଏକ ସଙ୍ଗେ ?”

ରାଥାଳ ମାଥା ହୁଲିଯେ ଆନାଳ, ହୁଯା ।

ଏକୁ ସମୟ ନିତେ ହଲ ହରିବିଳାସକେ, ତାରପର ପ୍ରଶ୍ନ କରଲ, “ବାଡ଼ିର ଛେଳେ ମେହେରା ଓ ତ ପଡ଼େ ?”

“ଆମି ଆର ପଡ଼ି ନା । ପଡ଼ତାମ ଆଗେ ।”

ହରିବିଳାସେର ଏକୁ ଟାଟା କରବାର ସୋଭ ହଲ । ବଳଳ, “ତୁମି ତ ଲାଗେକ ହସେଇ ଗେଛ । ...ଇହେ...ତୋମାର ସୋମ ପଡ଼େ ତ ?”

“ଓ ତ ପଡ଼ାଯା...ପ୍ରଥମ ବିତ୍ତିରୁ ଭାଗେର ଛେଳେମେହେର ।”

ଗ୍ରାମ୍ୟ

ବେଶ ଏକଟୁ ଗର୍ବେର ସଙ୍ଗେଇ କଥାଟୀ ବଲେ ରାଖାଳ ଦୃଷ୍ଟିଟା ନତ କରଲ ।

ଠାଟ୍ଟାର ମଧ୍ୟେ ଆରା ଏକଅନକେ ଟେଣେ ଆନବାର ଲୋଭଟା ସଂବରଣ କରତେ ପାରଙ୍ଗ
ନା ହରିବିଳାସ ; ବେଶ ଏକଟୁ ଶିଉରେ ଉଠେଇ ବଲଳ, “ଆରେ, ବିଦ୍ୟୀ ସେ ଏକେବାରେ !...
ତାରପର ? ସରେର କାଞ୍ଚ ତ ସାମଳାତେ ହସ ଏକଟୁ ଏକଟୁ ?”

“ମା ଦେମ ନା ବୈଶି କରତେ । ଛେଳେମାହୁର୍ବି ତ ? ଶରୀରଓ ଖୁବ ଭାଲ ନୟ, ଭୋଗେ
ମାଥେ ମାଥେ ।”

ଅନେକ କଥା ଆଛେ, ଅର୍ଥଚ ସେଇ ହାତଡ଼େ ପାଓଯା ଯାଚେ ନା । ଆବାର ଏକଟୁ
ଭାଲ ହରିବିଳାସ, ତାରପର ମନେ ପଡ଼େ ଗେଲ ଭାଲ କଥାଇ । ଏକଟୁ ଆମତା ଆମତା
କରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଲ, “ଛେଳେମାହୁର୍ବ...ଇହ୍ୟା, ଛେଳେମାହୁର୍ବି ବୈକି...ତା ଏଦିକେ ତ ପେକେ
ଗେହେ...ମାଟ୍ଟାରି କରଇ...ଛେଳେମାହୁର୍ବେର ମତନ ଖୋଲାର ଦିକେ ବୌକ-ଟୋକ ଆଛେ,
ନା, ତା ଓ ଶେଷ ହସେ ଗେହେ ?...ଖେଳନା-ଟେଲନାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ? ମାନେ, ଏକେବାରେ ବୁଡ଼ିଙ୍ଗେ
ଦାଓଯା ତ ଭାଲ ନୟ ଏହି ବସେ ?”

“ପୁତୁଳ-ଟୁତୁଳ ଖେଲେ । ନିଜେଇ ଗଡ଼େ ନେୟ ।”

“ତାଦେର ବିଷେଟିଯେତେ ଦେଇ ତ ? ଦାଦାର ନେମନ୍ତଙ୍କ ହସ ?”

ଆବାର ହେସେ ଏକଟୁ ଠାଟ୍ଟା । ରାଖାଳ ହାସଲ । ହଠାତ କେମନ ନିଜେର କାହେଇ
ଏକଟୁ ଲଜ୍ଜିତ ହେସେ ପଡ଼ଲ ହରିବିଳାସ । ଓ-ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ଛେଡେ ଦିଲ । ପ୍ରସଙ୍ଗ କରଲ,
“ତା ଇହ୍ୟା, ଇଯେ, ବୋନ ତ ଶୁଭମଶାହିଗିରି କରେ, ତୁମି ନିଜେ କୀ କର ? କାହାରି-
ବାଡ଼ିତେ ବୋଜ କୀ କରତେ ଆପ ? କାଞ୍ଚ-ଟାଞ୍ଚ କିଛୁ ସିଦ୍ଧି ଚାଓ ତ ବାବାକେ ନା ହସ
ବଲେ ଦେଖି । ବାମୁନେର ଛେଲେ...”

ରାଖାଳ ମାଥାଟା ଏକଟୁ ନିଚୁ କରେ ନିଯେ ବଲଳ, “କାଞ୍ଚି ଶିଥିତେ ଆସି ।”

“ବାଃ ! ତବେ ତ ଭାଲାଇ । କାର କାହେ କେଟ ଆଶ୍ରୀର ଆହେନ ?”

“ଇହ୍ୟା ।”

“କେ ?...କାକା ?”

ରାଖାଳ ମାଥାଟା ନିଚୁ କରେଇ ବଲଳ, “ଇହ୍ୟା ।”

“ବାଃ, ବେଶ ! କୀ କାଞ୍ଚ କରେନ ତିନି ?”

“ଥାହାକିଣି ।”

“ଭାଲ କାଞ୍ଚ । ଶେଷ । ଆମି ବାବାକେତେ ବଲେ ଦୋବ । ବେଶ ତ ?”

ରାଖାଳ ଲଜ୍ଜିତଭାବେ ଘାଡ଼ଟା ନାଡ଼ିଲ । ତାରପର ଘାଡ଼ଟା ତୁଳେ ଏକଟୁ ଚକିତ
ହେସେଇ ବଲଳ, “ଏସେ ଗୋଲାର ବାଡ଼ି । ଆସୁନ ନା, ଆସିବେନ ?”

ଆମଳ-ବ୍ରତ

ହରିବିଜୀବନ ଚକିତ ହସେ ଉଠିଲ । ବଲଲ, “ନା, ନା, ଆସିଥିଲା । ଆସିଲା ନା କେବ ? ତବେ ଆଜି ଆର ନାହିଁ, ଏକଟା ହାତେର କାଜ କେଲେ ଏସେଛି ।”

ବେଶ ହଠାତେ ଦୂରେ ପା ବାଡ଼ାଳ, ତାରପର ଆବାର ଫିରେ ଡାକଲ, “ଶୋନ ।”

ରାଧାଳ ଏଗିଲେ ଆସିଲେ ବଲଲ, “କଥା ହଜେଇଁ...ହିଲେ, ସେଇ ଛେଲେଟି, ଯାକେ ତୁମି କେବେ ତୁଳ କରିଛିଲାମ, ତୋମାଦେଇ ପାଡ଼ାଗେଣେରେ ନାମ ଆମାର ମନେ ଥାକେ ନା ବାପୁ, ତା ଲେ କ'ଲିଲ ଥିକେ ନା ଆସିଲେ ବଡ଼ ଏକଳା ପଢ଼େ ଗେଛି । ତୁମି ନା ହସ ଆସିଲେ, ସେ-କ'ଟା ଦିନ ଆଛି । ସଙ୍ଗୀ ପାଇଁ ତା'ହଲେ । ଥାଜାଖିବାସୁକେ ତା'ହଲେ ବଲେ ଦେବ ।...ଆରେ କାଜ ତ ପାଲାଇଛେ ନା ।”

ରାଧାଳ ହସେ ଘାଡ଼ କାତ କରିଲ ।

ଥାଜାଖିବାସୁ ନିଜେଇ କଥାଟା ପାଢ଼ିଲେ ତାର ପରଦିନ ।—“ରାଧାଳ ବଲଛିଲ, ବଡ଼ ଏକଳା ପଢ଼େ ଗେଛେନ, ଚାନ ସେ ଏକୁଟି କାହେ କାହେ ଥାକେ ! ତା ଥାକବେ, ତାର ହସେଛେ କି ? ଏମନ ଭାଲ ସଙ୍ଗ...”

ନାମେବେର ଛେଲେ, ବେଶ ହତ୍ତାର୍ଥ ହସେଇ ବଲିଲେ ।

ହରିବିଜୀବନ ବଲଲ, “ନା, ସକାଳ ବେଳୋଟା କାଜ ଶିଖୁକ ଯେମନ ଶିଖିଛେ । ବିଶେଷ କରେ ଆପଣି ସଥିନ ଶେଥାଇଛେନ । ବିକିଶେର ଦିକଟା ବଡ଼ ଏକଳା ବୋଧ ହସ ; ପେଇ ସମର୍ଟଟା ହଦି ଆମେ...”

ଭବିଷ୍ୟତ ଭେବେ କାକାକେଓ ଏକୁଟି ହାତେ ରାଧା ଦରକାର ତ ।

ମୁଖେ ଏକୁଟି ଧାତିର ଦେଖାଲେଓ ସକାଳ-ବିକାଳ ସର୍ବକଣ୍ଠରେ କାହେ ଟେନେ ରାଥାଳ ରାଥାଳକେ । ଛେଲେଟି ବେଶ ମିଟି । ଏଦିକେ କୃତକଟା ଯେନ ହାଦା ଗୋଛେର, ତାତେ ଓର ବୋନକେ ନିଯେ ଆଲୋଚନା କରିଲେ ବେଶ ସେଇ ଏକଟା ଆଡାଳ ପାଓରା ଯାଏ, ଚକ୍ରଲଙ୍ଘଟା-ଆସିଲେ ପାଇଁ ନା । ଆଲୋଚନାର ମାତ୍ରାଟା ବେଶି ହସେ ଥାଇଛି କିନା ପେବିକେ ରାଧାଲେର ହଙ୍ଗ ନେଇ, ନିଜେଇ ଗାସେ ପଢ଼େ କଥନ କଥନ ଓ ତୋଳେ ତାର କଥା । ପାଡ଼ାଗେଣେରେ ଛେଲେ, ଓର ବୋନ ତ ସେ ଯେନ ହନିଆର ସବାର ବୋନ, ଶହରେ ଭାଲବାସା ବଲେ ସେ ଏକଟା ଆଲାଦା ଜିନିସ ଆହେ ତାର ସେଇ କିଛୁଇ ଆମେ ନା, ବୋଖେ ନା ।

ହରିବିଜୀବନ ମୁହଁଗ ଦୂରେ ମୁହଁ ଧରିଲେଇ ରେଥେଛିଲ, ଧେଲନା ଦିଯେଇ ଆରଣ୍ୟ କରିଲ । ଏକୁଟି ସନ୍ତିଷ୍ଠତା କରିଲେ ଦିନ ଚାରେକ ଗେଲ, ତାରପର ବେଡ଼ିଯେ ଆସାର ପର ସନ୍ଧ୍ୟାର ରାଧାଳକେ ବାଢ଼ି ଥେତେ ନା ହିଁଯେ ନିଜେର ଧରେଇ ନିଯେ ଗେଲ ଏବଂ ସରଟା ଡେଜିରେ ଦିଯେ ବାଜୁ ଖୁଲେ ବେଶ କୃତକଣ୍ଠି ମାମାରକରେର ଧେଲନା ବେର କରିଲ । ସେଲୁଗେଡ଼େର, ବସାରେ, କାଚେର, ପ୍ଲାସଟିକେର, ଟିନେର । ନାମାରକରେର ପୁତୁଳ । ପାଖି, ଆଲୋହାର,

ପ୍ରାମ୍ୟ

ଚେହାର ଟେବିଲ, ପାଲ୍‌କି—ସବ ମିଳିଯେ ଗୋଟିଏ ପନମ୍ବୋ । ରାଖାଲେର ଲୁକ ବିଶିଷ୍ଟ ମୃଦ୍ଧିର ଦିକେ ଚେରେ ଗ୍ରହ କରଳ, “କାର ଅଜ୍ଞେ ବଳ ଦିକିନ ?”

ଚୋଥ ହଟେ ବଡ଼ ବଡ଼ କରେ ରାଖାଲ ଗ୍ରହ କରଳ, “ନୟର ଅଜ୍ଞେ ?”

ମେରୋଟିର ନାମ ନୟର୍ଗ୍ରହ ।

ହରିବିଲାସ ମାତ୍ରା ଦୋଳାତେ ସେ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ ହେବେ ଉଠିଲ, “ଉଃ କୀ ଖୁଣୀ ଯେ ହେବେ ! ପ୍ରତୁଲ ଏତ ଭାଲବାସେ ! ଏସବ ତ ଚୋଥେ ଦେଖେନି, ପାଓଯା ସାଥ ନା ତ ଏଥାନେ ! ଉଃ, ଶୁଣେ କୀ ଭାଲବାସବେ ସେ ଆପନାକେ !”

ହରିବିଲାସ ଏକଟୁ ଶିଉରେଇ ଉଠିଲ ।

“ଆମାର ନାମ କଥନ୍ତ କରେ ! ଧ୍ୱରଦାର !”

ତାରପର ସେ-ଭାବଟା ଶାଖଲେ ନିଯେ ଏକଟୁ ହେବେ ବଳଳ, “କୀ ବୋକା ତୁମି ! ନିଜେର ନାମ କବବେ । ସାଥୀ ହଚ୍ଛ…ବାଃ !”

“ହାତେ ପରସା କୋଥାଯା ? ଆର ଅଙ୍ଗ କ'ଟି ନୟ ତ ।”

ଏକଟୁ ଚିନ୍ତିତ ହେବେ ପଡ଼ିଲ ହରିବିଲାସ । ବଳଳ, “ତା ବଟେ । ଅବିଶ୍ଵ ଏବ ପରେ ଆମାର ନାମ କରତେ ପାର, ଧେତି ହେବେ ନା । ତଥେ ଏଥମ…ସନ୍ତ ସନ୍ତ—”

ଏବୁଟୁ ମଚକିତ ହେବେ ଗ୍ରହ କରଳ, “ହେବେ ! ତୁମି କାଞ୍ଚ ଶିଥିଛ, ମାଇନେ ପାଓ ନା ?”

ରାଖାଲ ସନ୍ତୁଚ୍ଛିତଭାବେ ବଳଳ, “ଶିଥିଛି ତ ମୋଟେ…”

ହରିବିଲାସ ଏକଟୁ ରେଗେଇ ଉଠିଲ । ବଳଳ, “ବାଃ, ଶିଥିଛ, ତା ଏକଟା ହାତଥରଚ ପାବେ ନା ? ବଡ଼ ବଡ଼ ସବ କୋମ୍ପାନୀତେ ଅୟାପ୍ରେନ୍ଟିସ ନିଲେଇ ଏକଟା କବେ ଅଯାମାଟୁଏସ ପାଇଁ । ତୋମବା ଚାଇତେଓ ଜାନ ନା, ପାଓ-ଓ ନା । ଶିଥିଛ ସେ ଓଦେର ଅଜ୍ଞେଇ ତ । ଆମି ବାବାକେ ବଳବ ; ଦିତେଇ ହେବେ । ବାଃ !”

ମୃଦ୍ଧି ଉତ୍କଳଇ ହେବେ ଉଠିଲ ରାଖାଲେର । କିନ୍ତୁ ସନ୍ତୁଚ୍ଛିତ ହେବେ ବଳଳ, “କିନ୍ତୁ ସେ କବେ ପାବ…”

“ଶିଗ୍ଗିରଇ ପାବେ ।”

“କିନ୍ତୁ ପାଇନି ତ ଏଥନ୍ତେ…”

“ତୁମି ଏକଟୁ ବୋକା ବାପୁ । ହାତଥରଚ ଦେଓଯାର କଥା ହଚ୍ଛ, ଟେର ପେଯେଛ, ଆହୁାନ ହେବେ, ଧାର କରେଇ ବୋନେର ଅଜ୍ଞେ କିଛୁ ଖେଳନା ଆନିଯେ ବିଯେଛ । ତାତେ ସରଂ ଆମାରଇ ନାମ କରତେ ପାର, ଧାର ଦିଯେଛି, ଆନିଯେଓ ଦିଯେଛି ଖେଳନା । ତବେ ଇହା, ତୋମାର ବାବା-ମା ଏଥନ କେଉ ଆନବେନ ନା ! ଲୁକିଯେ ସେଇ କରବେ, ଲୁକିଯେ ଥେବେ ।”

আমন্দ-নট

তারপর একটু টেনে টেনে ঘেন কী চিন্তা করে বলল, “পরে সে তখন যদি
টের পান, তাতে খেতি হবে না।”

রোমাল্প বেশ অনে উঠতে আগল। এই পাড়াগাঁৱের এত আনন্দ যে কোথায়
ছিল হয়বিলাস যুবে উঠতে পারে না। এর মাঠবাট, বিল, নদী, এর বেধানে
লোক নেই, সেখানে লোকের গান্ধাগানি, সব ঘেন শপ্পমুর বলে মনে হচ্ছে। এত
স্থু যে কোথায় লুকনো ছিল! রাখালকে আরও ভাল জাগছে। একদিন
অসমক্রমে বললও, “তোমার নামটা পুরনো বলে তোমার অপহন্দ, কিন্তু আমার ত
ভালই লাগে বেশ। ভাল বলেই না এত পুরনো হয়েও আঞ্চল চলে আসছে।...
তাইলে ত নবজর্গাও পুরনো, তা বলে কম খিটি?”

মাঠে পথে যুরে বেড়ায় রাখালকে নিয়ে, নদীর তীরে নির্জন দেখে বসে।
সর্বদাই যে নবজর্গার কথাই হচ্ছে এমন নয়, তবে অনেকক্ষণ ধরে বাদও থাকে না;
শেষী দেরি হলে রাখালই তুলন প্রসংটা, এমনও হচ্ছে মাঝে মাঝে।

দেখলও বার ছই নবজর্গাকে। দিবালোকে নয়। বার রোমান্দের একটুও
জ্ঞান আছে সে দেখেও না অতি-স্পষ্ট দিবালোকে। বার চারেক বেড়িয়ে ফেরার
পথে রাখালকে বাড়ি পৌছে দিতে গিয়ে বার ছই দেখে ফেলল। দেখে ফেলল,
সন্দ্বা যথন গাঢ় হয়ে এসেছে, সন্দ্বা যতই ঘন কেশরাশি নবজর্গার দেহখানিকে
চারিদিক দিয়ে আচ্ছন্ন করে আস্তে আস্তে গেছে মিলিয়ে। একটি মুহূর্তের চক্রিত
দেখা, কিন্তু সেই মুহূর্ত যা সমস্ত জীবন নিয়ে থাকে ছড়িয়ে।

“শৰীর মাঝে মাঝে থারাপ হয়?...সে ত ভাল কথা নয়। একটা ভাল
টিনিক থাওয়াও, অবিশ্বিত মুকিয়ে, পরে তখন টের পেলে ক্ষেতি হবে না।”

“টিনিকের সঙ্গে ভাল থাওয়ারেও ত দরকার!” বোকার অত মুখটা একটু
মিচু করে বলেই ফেলে রাখাল।...সে-ব্যবহাৰও হয়, অতি সহজেই। হয়বিলাসের
পাড়াগাঁৱে এসে স্বাস্থ্য ফিরেছে, বেশ কিধে হয়েছে। এখন প্রাপ্ত তিনটে
হয়বিলাসের জলখাবার থাও সে। খাঁটি গাওয়া ঘিরের দুটি, ছানাবড়া, সরভাঙ্গ।
রুসকুরা, রসখড়া ঘেদিন যেমন স্থ হয়।

একটু চতুর হাসির সঙ্গে রাখালের সঙ্গে কথা হয়। হয়বিলাস বলে, “কেন,
তুমি ত জলগানি পাছছ এখন, বোনের অঙ্গে এটা-ওটা ফরমাস দিয়ে নিয়ে যেতে
সাধ হয় না? যদি টের পাইছে কেউ, ত বলবাৰ কী আছে? আমার নাম কৰ
মা ক? কেউ আমে না জো যে আমিই পাঠাচ্ছি?”

ଆୟ

ରାଧାଲ ବୋକାର ମତ ହେଲେ ସଲେ, “ତା କଥମନ୍ତର କରି ?”

ଏକଦିନ ଐ ପ୍ରଶ୍ନର ଐ ଉତ୍ତର ଦିତେ ହଠାତ୍ ଏକଟୁ ବୈଶିରକମ ବୋକାର ମତ ହେଲେ
ଉଠିଲ ରାଧାଲ । ହରିବିଳାସ ଏକଟୁ ବିଶ୍ଵିଭାବେହି ଅପ୍ରକାଶ କରିଲ, “ହଠାତ୍ ଆତ ହାସି ଯେ ?”

ହାସତେଇ ଲାଗଲ ରାଧାଲ । ତାରପର ହରିବିଳାସ ଏକଟୁ ଧମକେର ମତ ଦିତେ
ହେସେଇ ସଲେ, “ନାମ ନା କରିଲେଓ ଓର କାହେ ଝୁକୁନୋ ଥାକେ ନାକି ?”

“ତାର ମାନେ !” ବେଶ ବିଶ୍ଵିଭ ହସେଇ ଅପ୍ରକାଶ କରିଲ ହରିବିଳାସ ।

“ଆମାର ବୋକା ସଲେନ ବଲୁନ, କିନ୍ତୁ ଦାଦା ବୋକା ହେଲେ ସୋନକେଓ ବୋକା ହତେ
ଥବେ ନାକି ? ଥରେ ଫେଲେଛେ !”

“କବେ ଥେକେ ଗୋ ? କୀ କରେ ?”

“ଭାରାନକ ଚାଲାକ ସେ । ଥରେ ଫେଲେଛେ ଅନେକଦିନଇ । ମେହିଁ ସେହିମ ଖେଳନାଗୁଲୋ
ନିଯେ ଯାଇ ସେଇଦିନଇ । ଆପନାକେ ବଲିନି, ରାଗ କରବେନ ଆପନି ।”

ରାଗ କରବାର କୋନ ଲକ୍ଷଣି ନା ଦେଖିଯେ ହରିବିଳାସ ସଲେ, “ତା ରାଗ କରବ
ବୈକି । ବଲତେ ହୟ ଆମାକେ । ତା’ହେ କି ଆର ବିହି କିଛୁ ? କି ସଲେ
ଅନିସ ଗୁଲୋ ପେରେ ?”

“ମେ ଶୁଣଲେ ଆପନି ଆରଓ ରାଗ କରବେନ । ଫରମାନ କରେ କତ—ତା କି
ଆପନାକେ ବଲାଇ ? ସଲେ, ଆମାର ଦାଦାବ ବନ୍ଦ ଯଥନ, ତଥନ ତିନି ଆମାରଓ ଦାଦା,
କେନ ଦେବେନ ନା ?”

ବାଗଇ କବଲ ହରିବିଳାସ । କେନ ଏତଦିମ ସଲେନି ରାଧାଲ ? ସେମନ ଟେର
ପାଓଯାର କଥା ବଣା ଉଚିତ ଛିଲ ରାଧାଲେବ, ତେବେନି ଆବଦାର କରେ ଚାଓଯାର କଥାଓ
ବଗା ଉଚିତ ଛିଲ । ଛେଲେମାନୁଷ୍ଠାନ ତ ବୋକାରୀ ।

ଅନେକ ଆବଦାରଇ କରେ ରେଖେଛିଲ ନବର୍ଦ୍ଦୀ । ସିଙ୍କେର କମାଳ, ଏଦେଜ, ସାବାନ,
ଖୋଗାର ଶୌଖିନ କ୍ଲିପ । ଦାଦାର ସେମନ ପଚଳନ । ଏକେ ଏକେ ସବ ସୋଗାନ ହଞ୍ଚେ
ଶାଗଲ ।

ତାରପର ଲେଖାର ଥାତା, ଚିଠିର ପ୍ରୟାଦ, ଝରନା-କଲମ...

ରୋମାନ୍ସ ସେନ ନିଜେର ପଥ କରେ କ୍ଲାଇମ୍ୟାଙ୍କେର ଦିକେ ଏଗିଯେ ଚଲେଛେ । ହରି-
ବିଳାସ ଏତ ସୌଭାଗ୍ୟ କଲନାଓ କରତେ ପାରେନି କଥନାଓ । ଜୋଗାର । ବିଶ୍ଵିଭାବେ
ଅପ୍ରକାଶ କରେ, “ଏବ କୀ କରବେ ? ବିଷ୍ଟେ ତ ବିଭିନ୍ନ ଭାଗ ଶିଖିଦିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।”

ରାଧାଲ ଆରଓ ବିଶ୍ଵିଭ କରେ ତୋଳେ, ସ୍କୂବାର ମତ ଚତୁର ହାସି ହେଲେ ସଲେ,
“ନଭେଦ କିନେ ଦିତେ ସଲେଛେ ।...ଚେନେନ ନା ତ ଓକେ !”

ଆମନ୍ଦ-ନ୍ଟ

ଏକଦିନ ନାହିଁର ତୀରେ ଅନେକଙ୍ଗ ବସେ ଥେବେ ଥେବେ ହରିବିଳାସ ହଠାତ୍ ଜିଜ୍ଞେସ କରିଲ, “ବୁଝେ ପଡ଼େ...ପଞ୍ଚଟଙ୍ଗ ବୁଝିତେ ପାରେ ?”

ରାଧାଲ ବଳ, “ଜିଜ୍ଞେସ କରିଛି ସେ-କଥା । ହାହା ଅତ ବିଦ୍ଵାନ, ପଞ୍ଚଟଙ୍ଗ ଲେଖେନ ନା ?”

ଲିଖିତ ନା ହରିବିଳାସ ; କ'ଦିନ ଥେବେ ଆରଣ୍ୟ କରସେ । ନବଦୂର୍ଘୀ ଶୁଣଛେ, କରାମାଳ କରେ କରେ ।

ବୋକା ଭାଇ, ଅତ ବୁଝିବେ ନା, ବେଶ ଏକଟା ପର୍ଦାଓ ରମେଛେ । ବେଶ କୌତୁକ ଲାଗେ ହରିବିଳାସେର । ଶାର୍ଥାମେ ଭାଇକେ ବସିଯେ ଛ'ଦିକ ଥେବେ ଛ'ଅନେର ଲୁକୋଚୁରି ଥେବେ ଚଲଛେ ।

ଓଦିକେଓ ନଅର ଆଛେ । ଛଇଲେର ଛିପ ନିମ୍ନେ ଇଲଶେ-ଗୁପ୍ତିର ମଧ୍ୟେ ବସେ ଥାକେ । ରାଧାଲ ବଳ, “ମୋର ଧାତ ତ, ଝାଲ-ମଶଳା ଦିଯେ ଛଟା ମାଛେର ଦାଗା ପେଟେ ଗେଲେ ଠିକ ହୁଏ ସାବେ । କିମ୍ବା ଏକଟୁ ଗରମ ଗରମ ମାଂସେର ମୁକୁରା !” ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ମୁକୁରାରଇ ବ୍ୟବହାର ହଜେ ।

ରୋମାନ୍ଟଟାକେ ସତ୍ୱ ସନ୍ତ୍ଵନ୍ନ କ୍ଲାଇମ୍ୟାଜ୍ଞେର କାହାକାହି ଏନେ ବେଳେ ଏକଦିନ ଆବାର ଶହରେ ଫିରେ ଗେଲ । ରାଧାଲ ବଳ, “ବଡ ମୁଶଡେ ପଡ଼ିବେ ନବଦୂର୍ଘୀ ।” ଆର ଓ ନାନାରକମ ମନଭୋଲାନୋ ଜିନିସଗତି ଦିଯେ ଗେଲ ହରିବିଳାସ ।

ନିଷେଷ କି କମ ମୁଶଡେ ପଡ଼େଛେ ? ଆର ବିଲମ୍ବ କରିଲ ନା । ବାଢ଼ିତେ ଜାନିଯେ ଦିଲ, ଅଧୁକ ଗ୍ରାମ, ଅଧୁକ ପଣ୍ଡିତର ମେଯେ, ଏଇ ନାମ ବିଯେ କରିବେ ହୁଏ ତ ତାକେଇ ବିଯେ କରିବେ ।

‘ଏତଦିନେ’ ମତ ହୁଇଛେ ତାର ଉପର ପାଖଟା ଓ କରସେ ସତ୍ୱ ସତ୍ୱ, ମା, ପିମ୍ବୀ, ଭାଙ୍ଗ ସର୍ବାଇ ଉତ୍ସାହ କରେ ଲିଖେ ଦିଲ ହରିବିଳାସେର ବାପକେ । ଚିଠି ଏଳ, ଅଧୁକ ପଣ୍ଡିତର କୋମ ମେଯେ ନେଇ ତ । ଅଧୁକ ନାମ ସେ ତୀର୍ତ୍ତାର ପୁତ୍ରବନ୍ଧୁ, ଧାର୍ମାକ୍ଷି ଶ୍ରୀନାଥ ବାଜୁଜ୍ୟେର ମେଯେ । ହରିବିଳାସ ବୋଧ ହୁଏ ଅଞ୍ଚ କାନ୍ଦିର ମେଯେର ଶଙ୍କେ ଗୋଲମାଳ କରେ ଫେଲେ ଥାକିବେ । ସୌଜନ୍ୟ ନିଜେମ ତିଲି ।

ପାଞ୍ଚାଙ୍ଗୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆତକଟା ଆବାର ଚତୁର୍ବୁନ୍ଦ ହୁଏ ଫିରେ ଏବେଳେ ହରିବିଳାସେର ।

ଶେଖାନେ ଡେଢ଼ାର ଚାମଡା ଗାମେ ଦିଯେ ରାଧାଲେର ମତ ଲେକଡେର ଦଳ ଘ୍ରେ ବେଙ୍ଗାର !!

‘କାଳୋ ବାଜାର’

ଅନୁତ ଏକଟା ଚକ୍ରତା ପଡ଼େ ଗେହେ ଛେଲେମେରେଶ୍ଵରୀର ଡେକ୍କର ; ଏଇ ସାରା ଆଟ-
ନମ ସହସର ଘର୍ଯ୍ୟ । ପାକା ଚଳ ତୁଳେ ଦେଓରା, ପାଯେ ହାତ ବୁଲାନେ, କି ପିଠେ ସୁଡ-
ସୁଡି ଦେଓରାର ଅନ୍ତ ସାଦେର ଡାକ ପଡ଼େ ; ଏଇ କ'ରେ ସାରା ଦୁ'ପରସା ରୋଙ୍ଗାବ କରେ ।
ଦୁ'ଦିନ ପରେ ଝୋଟାମଣ୍ଡାଇ ଆସଛେ ।

ରୋଙ୍ଗାବ କିଛୁ କିଛୁ ପ୍ରତିଦିନଇ ଆଛେ ଅବଶ୍ୟ, ଦାଢ଼ ରହେଇଲ, ଦିଦିମଣି
ରହେଇଲ ; ଯାବା ଅତ ବଡ଼ ନନ, ତୀରେରେ ମାଥାର ଖୁଲ୍ଲେ-ପେତେ ଦେଖିଲେ ପାଓଯା ସାଥ
ଦୁ'ଚାର ଗାଢା କ'ରେ ପାକା ଚଳ ; ତା ଛାଡ଼ା ପାଯେ ହାତ ବୁଲୋନ, ପିଠେ ସୁଡିସୁଡି
ଦେଓରା ଆଛେ, କିନ୍ତୁ ଯା ଆସି ତାତେ ଜୁତ ହସନା । ଭାଗ ସମାବେ ଅନେକଶୁଣି ।
ଏବିକେ ଦାଢ଼ର ମାଥାର ଏକଟା କ୍ରଟିର ମତ ଟାକଇ ମାରିଥାନେ । ଦିଦିମଣିର ପାକା ଚଳ
ବେଦେ ଯାହେ ଥିଲେ ଟାକେର ଭୟେ କମହି ତୋଳାନ ଆଜକାଳ । ହାତ ବୁଲୋନ, ସୁଡିସୁଡି
ଦେଓରାର ଦିକେଇ ବୁଝିବେଳେ ବୈଶି । ଓତେ ପରସା ନେଇ ତେବେଳ । ପାକା ଚଳେଇ
ଏକଟା ହିନ୍ଦାବ ଆଛେ—ଦାଢ଼ ଦେଲ ବାବୋଟାଯ ଏକ ପରସା, ଦିଦିମଣି ଦେଲ ଷୋଳଟାଯ ।
ଆର ସବାଇଓ ତାଇ ; ହିନ୍ଦାବେ ଜିନିସ, ଶୁଣିଯେ ଦିଲେ ଏସେ ସାଥ ଦାମ । ସୁଡିସୁଡି
କି ପାଯେ ହାତ ବୁଲୋନୋମ ମୁଖକିଳ ହଜେ, କଥନ ଘୁମିଯେ ପଡ଼େନ, ଏତବାର ସୁଡିସୁଡି
ଦିଲେଛି, କି ଏତବାର ହାତ ବୁଲିଯେଛି, ସେଟା ଚୋରେ ସାଥନେ ଧ'ରେ ଦେଓରାର କିଛୁ
ଥାକେ ନା । ବାଡିଯେଇ ବଳତେ ହସ ; ବାଡିଯେ ବଳହେ ମନେ କରେ ଝରା କରିଯେଇ ହିନ୍ଦାବ
କରେମ । ବିଶେଷ କିଛୁ ଥାକେ ନା ହାତେ । ଏ ଛଟୋର ରେଟ୍‌କମ ; ଦାଢ଼, ଦିଦିମଣି,
ଅନ୍ତ କେଟ—ସବ କୁଡ଼ିବାବେ ଏକ ପରସା । ଆବାର ବେଗାର ଧାଟାଓ ଆଛେ ; କେନ
ନା, “ଅନ୍ତ କେଟ”-ଏର ଘର୍ଯ୍ୟ ଦାଦାବା ଆମେ ନା । ବଳେ—ପୁଣି ଉପାର୍ଜନ କରିଛି,
ଆବାର ପରସା କି ? ବରଂ ବୈଶି କ'ରେ ଦେ, ଦୁ'ହାତେ ପୁଣି ଲୁଟେ ସା ।”

ବାଇରେ ଥେବେ କେଉଁ ଏଲେ ଲେ ଦେଇ ଭାଲୋ । ପିସେମଣ୍ଡାଇ, କି ମାମାଦେର କେଉଁ,
କି ମେସୋମଣ୍ଡାଇ—ଏହା ଏଲେ ସୁବିଧେଇ ହସ, ତବେ କାକରଇ ଚଳ ପାକା ନମ, ସୁଡିସୁଡି
କି ହାତ ବୁଲୋନ ଥେବେ ଯା ପାଓଯା ସାଥ । ତା ପାଓଯା ସାଥ ଭାଲଇ । ଅନେକ
ଦିନ ପରେ ଆମେଲ, କେ ପଡ଼ାର ଫାଁକି ଦିଲେ, କେ କି ଛଟୁମି କରେ ଫେଲାଲେ, ସେ-
ସେ ଦିକେ ନଞ୍ଜର ଥାକେ ନା ତ, କାଙ୍ଗେଇ ହସା-ମାସା ଥାକେ ଏକଟା । ରେଟ୍‌କ

ଆମଳ-ନ୍ତ

ଭାଲ ଦେମ, ତା ଭିଲ ଏକୁ ସବି ବାଡ଼ିରେଇ ବଲା ସାର ତ ମିହିମିହି ମିଥ୍ୟୋବାଦୀ ବଲେ
କରିଯେ ଦେମ ଲା ।

ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ଏଲେନ ଏକେବାର ଅନେକ ଦିନ ପରେ । ଏବନି-ସେମନି ଅନେକ
ଦିନ ନାହିଁ । ଆଜମୀତେ ଧାକେନ, ଲେ ଅନେକ ଭୂର । ଏତଦିନ ପରେ ଏଲେନ ସେ ଟୁଲୀ,
ବୀଟୁଲ ଦେଖେଇ ଲି; ହୀଙ୍କ ଦେଖେଛିଲ ତବେ ମନେ ନେଇ; ଲେ ତଥମ ମାତ୍ର ଦେଖ
ବଚରେଇ । ମନେ ଆହେ ଶୁଣୁ ମହାର, ତାର ସମ୍ମ ତଥମ ତିନ ବଚର । ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି
ଆହେ ତ କୀଚା-ପାକା ଚୁଲ, କିନ୍ତୁ ତଥମ ପାକା ଚୁଲ ତୋଳା ହ'ତ ନା । ମହାର ମମେ
ଆହେ କୋଲେ କରେ ନିମ୍ନେ ଖୁବ୍ ବେଡ଼ାତେନ, ଖେଳନା, ବୀଶି କିମ୍ବେ ବିତେନ । ଏତଦିନ
ପରେ ଏଥନ ତ ଆରା ଭାଲ କ'ରେ ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ହସେଛେ, ପାକା-ଚୁଲ ଆରା ବେଡ଼ାହେଇ
ନିଶ୍ଚର । ସେ ଅମନିଇ ଆଦର କରେ ଖେଳନା-ବୀଶି କିମ୍ବେ ଦେଇ, ପାକା ଚୁଲ ଭୁଲେ ଦିଲେ,
ପାରେ ହାତ ବୁଲୋଲେ, ପିଠେ ଶୁଭ୍ରଭୁଡି ଦିଲେ ଲେ ସେ କତ କିଇ ନା ଦେବେ ଓରା ଭେବେ
ପାଛେ ନା ।...ଲେ ଖୌଜ ଓ ନିଯେଛେ ଭାଲ କରେ ସବାର କାହେ; ନା ଜ୍ୟୋତୀମଶାହିରେ
ଟାକ ନେଇ ମାଥାର; ଏକେବାରେଇ ନେଇ ।

ଛୁଟୋ ଦିନ ସେ କୀ କରେ କାଟିଲ ଓଦେର ତା ଶୁଣୁ ଓରାଇ ଆନେ । ସତିଇ
ଜ୍ୟୋତୀମଶାହିରେ ଗର୍ଜ ଶୋନେ ସବାର କାହେ, ତତତିଇ ଛଟକଟାନି ଯାଏ ବେଡ଼େ, କବେ
ଆସବେନ, କଥନ ଆସବେନ । ତାରପର ମାଧ୍ୟମ ଥେକେ ଆର ଏକ ଦୁଃଖିତୀ, ସେଦିନ
ଆସବେନ ସେଇ ଦିନ ହଠାତ୍ ଏକ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଏସେ ହାଜିର—ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ପ୍ରୟାଗେ ନେମେ
ଏକଦିନ କାଟିରେ ଆସବେନ । ସବାଇ ଖୁବ୍ ଚାଓୟା-ଚାଓୟି କରଇ—ସର୍ବନାଶ ପ୍ରୟାଗ
ଆନେଇ ସେ ଏକେବାରେ ଶୁଭୋନୋ ମାଥା । ମାତ୍ର ଏହି ତ ସେବାରେ ବଡ଼ ପିସେମଶାହିରେ
ଲଜେ ଗିରେ ଶୁଭିରେ ଏଲେନ, ଛ'ଜନେଇ । ତାରପର ଏହି ତ ସେଦିନ ସବାଇ ଗେଲ
ଏକ ସଙ୍ଗ—ଅଞ୍ଚଳ ଠାକୁରଙ୍ଗା ଆର ପିସୀମା, ହାରାନେର ମା ଆର ଜ୍ୟୋତୀଇମା, ସନାତନେର
ବ୍ରଜଦିଦି, କଟକରେ ଖୁଡିମା, ଫିରେ ଏଳ ମେନ ଏକ ଝୁଡ଼ି ବେଳ; ଏକଜନେରେ ମାଥାର
ଏକଗାଛି ଚୁଲ ନେଇ । ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ଆବାର ଏମନ ସର୍ବନେଶେ ଆୟଗାର ନାମତେ ଶେଲେନ
କେନ? କି ହସେ, କି ଦେଖିତେ ହସେ, ଯେନ ନିଃଶାସ ସଙ୍କ କ'ରେ ଆରା ଏକଟା ଦିନ
କାଟିଲ ସବାଇ । ତାର ପରଦିନ ସକାଳବେଳାର ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ଏସେ ଉପହିତ ହେଲେନ ।
ବୀଚଳ ସବାଇ । ନା, ପ୍ରୟାଗେର ଫାଁଡ଼ା କାଟିଯେ ଏଲେହେନ, ଏକ ମାଥା ଚୁଲ । ଏକୁ
ଅଞ୍ଚଳିଧେ, କିଛି ବୋଧ ହସୁ ବାବ ବାବେ, କାନେର କାହେ ଆର ବାଡ଼େର କାହେରଙ୍ଗଲୋ ବଡ଼
ଛୋଟ; ତାହଲେଓ ବାହି କ୍ଷା ଧାକେ, ତାତେ ବେଶ ହ'ପରସା ଆସବେ ସବାର ହାତେ ।
ତବେ ଏକଟା ମୁଖକିଳ ହରେହେ; ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ଘେନ ବଡ଼ କି ରକମ । ବେଶ ମୋଟାମୋଟା,

କାଳୋ ସାଙ୍ଗାର

ମୁଖ୍ୟାନା ଟକଟକେ ଲାଗ ଆର ଏତ ବଡ । କାହେ ସେତେ ଯେମ ସାହସି ହଜେ ନା । ତେବେଛିଲ ମାମାଦେର ସେଲାର ସେମନ ହସ, ଡେକେ ନେବ କାହେ, ତାରଙ୍ଗ ତ କୋନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଖା ଥାଜେ ନା । ଆର ମୁଖେ ଏକଟୁ ହାସି ନେଇ । ଏସେ ବଡ ଘରଟାର ସେ ଗଲ୍ଲ କରଛେନ ସବାର ମଧ୍ୟ—ବାହୁ, ଦିଦିମଣି, କାକା, ଦାଦାରା; ଏବା ଚାରଙ୍ଗନ ହା କରେ ଯରେହେ କଥମ ଏକଟା ହାସିର କଥା ହସେ, ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ହାସିବେନ ଏକଟୁ, ତା ସଦିବା ହଲ ହ'ବାର; ସବାଇ ହାସଲ, କେଉ ଏକଟୁ ମେଣ୍ଡି, କେଉ ଏକଟୁ କମ, ଜ୍ୟୋତୀମଶାହିରେ ମୁଖ କିନ୍ତୁ ସେଇ ଏକ ରକମ । ଏ-ଜ୍ୟୋତୀମଶାହିରେ ଅତ ପାକା ଚଲ ତା'ହଲେ ଆର କି କାଜେ ଲାଗିବେ, କେଉ ତେବେ ଉଠିଲେ ପାରଛେ ନା ।

ଏମନ ସମୟ ଏକ ବ୍ୟାପାର ହ'ଲ ।

କାହେ ତ ଆସତେ ଭରସା ହଜେ ନା । ହୀକ, ଟୁନୀ, ବୀଟୁଳ, ରଙ୍ଗା ଦୂରେ ଦୂରେ ଦୋଡ଼ିରେ ଦେଖିଲ ଆର ଭାବିଛିଲ କି କରେ କି ହସେ;—ହୀକ ଆର ଟୁନୀ ଦୋରଗୋଡ଼ାୟ । ବୀଟୁଳ ଆର ରଙ୍ଗା ଭାନଲାର ଧାବେ, ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ଗଲ୍ଲ କରତେ କରତେ ଏକବାର ଓଦେର ଦିକେ ଚେଯେ ଦାଦାଦେର ବଳଲେନ—“ତା ଓରା ଓରକମ ଭାବେ ଦୋଡ଼ିରେ ଆହେ କେମ ବାଇରେ ବାଇରେ? ବୌମା ଡେକେ ନିଯେ ଥାବାର ଦିନ ନା ହାତେ ।”

ଶେଷକାକା ବଳଲେନ—“ଥାମେ, ଥାବାରେର ଭାବନାଇ ଯେମ ବଡ ଓଦେର କାହେ, ଓବ ଏଥନ ଯା ହିସେବ ନିଯେ ପଡ଼େଛେ ।”

ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ହା କରେ ଚେଯେ ବଳଲେନ—“କିସେର ହିସେବ ?”

ଛୋଟକାକା ବଳଲେନ—“ତୁମି ସେ ମନ୍ତ୍ର ବଡ ଏକ ବେସତି ନିଯେ ଏମେହ ମାଥାଯି କରେ । ଦେଖଇ ନା, କି କରେ ଚେଯେ ଆହେ ସବ । ଓଦେର ନାକି ଏଥନ ଥାବାରେବ କଥା ଭାବରାର ମୟ ଆହେ !”

ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ମାଥାଯି ହାତ ଦିଯେ ବଳଲେନ—“ବେସତି କି ଏମେହି? ପାଞ୍ଚାବିଦେର ମତନ ପାଗଡ଼ି ବୀଧତେ ହସ, ତା ଓ ତ ଲେଖାନେଇ ରେଖେ ଏମେହି ।”

ଛୋଟକାକା ବଳଲେନ—“ଅମେକ ଚଲ ପାକିଯେ ଏମେହ ସେ, ପାଗଡ଼ି ବୀଧେ ବଡ଼ବ । କି ରକମ ଲାଭେର ସ୍ୟବସା ଟେର ପାଓନି ତ ଏଥନେ । ବାରୋଟା ତୁଲେ ଦିଲେ ଏକ ପଯସା । ନେହାତ ଦୋଡ଼ିଯେ ନେଇ ଚୁପ କରେ କେଉ, ମାଥାର କୋନଥାନଟାଯି କି ରକମ ମାଳ ରଯେଛେ...”

ଅତ ଗନ୍ତୀର ତ ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି, ହଠାତ ଏତ ଜୋରେ ହେଲେ ଉଠିଲେନ ସେ, ସବାଇ ସେନ ଚମକେ ଉଠିଲ । ହାସି ଆର ଥାମତେଇ ଚାର ନା, ଓଦିକକାର ବାଜେ ଗଲ ଖେମେ ଗେଲ । ଓଦେର ସବାଇକେ ଡାକଲେନ । ତତକଣେ ଲଜ୍ଜାଯି ପଡ଼େ ଓରା ତ ଲୁକିଯେ ପଡ଼େଛେ, ଦାଦାରା ଗିରେ ଥରେ ନିଯେ ଏଣ ଏକ-ଏକ କରେ ।

ଆମ୍ବଦ-ମଟ

କୀ ଚମ୍ଭକାର ସେ ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ! ପ୍ରକାଶ କୋଳେର ମଧ୍ୟେ ଟେଲେ ନିଯିରେ ଏକମଙ୍ଗେ ଚାରଅନକେଇ ; ଆଦର କରତେ ଲାଗଲେନ ।...“ଆମି କୋନାଟିକେ ମେଥେ ଗିରେଛିଲାମ ଶେବାର ?...ଏହିଟିଇ ତ ଗେଇ ରଙ୍ଗା ନା ?...କୋଳେ କୋଳେ ଥାକତ ।...ଝାଗୋ ମା, ତା ?” ତୁମିଇ ତ ବୁଝି ହସେ ଗେଛ, ଆମାକେଇ ପାକା ଚୁଲ ତୁଲେ ଦିତେ ହସେ ସେ ତୋମାର ।” ଆବାର ଗେଇ ରକମ କରେ ହେସ ଓଠେନ ।...“ଆର କାକେ ମେଥେ ଗିରେଛିଲାମ ?”...

ଛୋଟକାକା ବଲେନ—“ଐ ସେ, ହୀଙ୍କ, ସବୁ ଗେଲେ ତୁମି ତଥନ ମାତ୍ର ଦେଡ ବଛରେଟି ତ ।”...ହାତ ଦିଯେ ଶାଥାଟା ଏକଟୁ ଠେଲେ ଧ'ରେ ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ଚୋଥ ବଡ ବଡ କରେ ବଲେନ—“ଆରେ, ଏହି ନାକି ଗେଇ ହୀକୁବାୟ ?—ଦେଡ ବଛରେ ଥେକେ ଏମନ କରେ ଚୁପି ଚୁପି ଶାତ ବଛରେ ହସେ ଗେଲେ କି କରେ ଚିମବ ? ଆମି ବୋଚାରୀ ତ ଏକ ବଛରୁ ବାଡ଼ତେ ପାରି ନି ।”...ଆବାର ହେସ ଉଠେ ଛୋଟକାକାର ଦିକେ ଚରେ ଜିଗ୍ଯେସ କରଲେନ—“ପେରେଛି ବାଡ଼ତେ ?”...ରଙ୍ଗା ତ ବଡ ହେସେଛେ, ଏତ ହାସି ଦେଖେ ମାହସ ଗେହେ ବେଡ଼େ, ଖୁବ ଚାଲାକ ହତେ ଇଚ୍ଛେ ହସେ ବଲେ ଦିଲ—“ମୋଟା ତ ହେସେଛେନ ଆପନି ।”...ସବାଇ ଏକେଥାରେ ହୋ-ହୋ କରେ ହେସେ ଉଠିଲ । ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ତ ମନେ ହ'ଳ ସତ ହାସି ପେଟେର ମଧ୍ୟେ ଏକଷଣ ଲୁକିଯେ ରେଥେଛିଲେନ, ସବ ଗୁଲୋକେ ଏକମଙ୍ଗେ ଛେଡେ ଦିଲେନ । ଦିବିମଣି କେଟେ କାଉକେ ମୋଟା ବଲଲେ ରେଗେ ଶାନ, ତାର ଓପର ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ତୀର ଛେଲେ, କିନ୍ତୁ ଧରକ ଦିତେ ଗିଯେ ତିନିଓ ଏକଟୁ ହେସେ ଫେଲଲେନ । ଟୁନୀ-ବାଟୁଲେବ କଥା ଓ ଜିଗ୍ଯେସ କରେ ଐ ରକମ ମଞ୍ଚାର କଥା ବଲେ ବଲେ ହାସଲେନ ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି, ଆର ଓ ସବାଇ ହାସଲ, ତାରପର ପକେଟ ଥେକେ ଚାରଟେ ଟାକା ବେର କରେ ସବାର ହାତେ ଏକଟା ଏକଟା କରେ ଦିଯେ ବଲେନ—“ଏହି ନାଓ, ଆମି ବାପୁ ଦାନନ ଦିଯେ ରାଖିଛି, ଥେଯେ ଦେସେ ସେଇ ଗିଯେ ବିଚାନାର ଶୋବ, ସବାଇ ଆସବେ ପାକା ଚୁଲ ତୁଳିବେ, ହାତ ବୁଲିଯେ ଦିତେ । ରାତ, ବୌମାର କାହିଁ ଥାବାର ରାଯେଛେ, ଥାଓଗେ ।”

ଚମ୍ଭକାର ମାହୁସ ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି, ଏତ ଆଦର ଓରା ଅନ୍ତେ ଆର କାରବ କାହିଁ ପାର ନି । ଆର, ସବ ରେଟ୍ରୋ ବାଡ଼ିଯେ ଦିଯେଛେନ ଅନେକ—ପାକା ଚୁଲ ଚାରଟେ ତୁଲିବେ ପାରିଲେଇ ଏକ ପରସା, ଗାଯେ ସ୍ଵଦ୍ଵ୍ସବ୍ଦି ଆର ପାଯେ ହାତ ବୁଲୋନ ଆଟିବାରେଇ ଏକ ପରସା । ଏକବିମେଇ ସେ ଟାକାଟା ଜ୍ୟୋତୀମଶାହି ଦିଯେଛିଲେନ ସେଟା ଶୋଧ ହସେ ଗେଲ । କିନ୍ତୁ ରାତ ଜେଣେ ଏସେଛେନ, ତାର ଓପର ଖୁବ ଭାଲ ବଲେ ଓରା ସବାଇ ଖୁବ ସତ୍ର କ'ରେ ଦେବା କରିଲ, ପାକା ଚୁଲ ତୁଲେ ଦିଲ, ଏକଟୁ ମଧ୍ୟେଇ ଘୁମିଯେ ପଡ଼ିଲେନ, କିନ୍ତୁ ସତିୟ ଏତ ଭାଲ ସେ ଓରା ଥଥିବା ବଲି ଅତ୍ୱାର କରେ ହାତ ବୁଲିଯେଛେ, ସ୍ଵଦ୍ଵ୍ସବ୍ଦି ଦିଯେଛେ, ଏତଖଲି କରେ ପାକା ଚୁଲ ତୁଲେ ଦିଯେଛେ, ଏକବାର ଓ ତିନି ଦାନ, ଦିବିମଣି କି କାକାଦେର ମତ

কালো বাঞ্চার

বলশেন না যে, তোরা মোটে এতবার দিয়ে, এত বেশি করে বলছিস। ছোটদ্বাৰা
কাছে ওৱা সবাই হিসেবটা কৱিয়ে নিলে—এত পাকা চুল, এতবার কৱে
সুড়ম্বতি, এতবার হাত বুলো, এত কৱে রেট; একটাকা শোধ। জ্যোঠামশাই
উঠলে ওৱা সবাই দেখোল মেটটা, দেখে একটু হাসলেন, তাৱপৰ বলশেন—“বেশ,
আবাৰ কাল দৃপ্তৰে !”

বেশ রোজগার হ'ত, তবে ছোটদ্বাৰা শক্ততা কৱল। ছোটদ্বাৰা বলে ও হিসেব
কৱে দেবে, তাৱ অজ্ঞে অনা-পিছু ওকে আট আনা কৱে দিতে হবে। ওৱা চার
আনা কৱে দিলে; নৈলে আৱ থাকে কি ওদেৱ? ছোটদ্বাৰা জ্যোঠামশাইকে বলে
হিলে—দাহ, দিদিমণি কাকাৱা সবাই পাকা চুল গুণিয়ে নেন; সুড়ম্বতি, হাত
বুলোন যতবার বলবে তাৱ থেকে দশটায় পাটটা কৱে বাদ দেন—এই বাড়িয়ে
নিয়ম; জ্যোঠামশাইও ঘেন তাই কৱেন, নৈলে ওৱা বড় ফাঁকিবাল, দু'দিনে পকেট
থাণি কৱে ছেড়ে দেবে। জ্যোঠামশাই ত সব তাতেই আঘকাল হাসেন ঐ রকম
কৱে; বলেছেন—আচ্ছা, সে দেখা যাবে। ওৱা আৱ ছোটদ্বাৰা কাছে হিসেব
কৱাবে না, সেজবোদি চার আনাতেই রাজি হয়েছে, তাৱ কাছেই কৱিয়ে নেবে।

সুড়ম্বতি আৱ হাত বুলোনতেই বেশী পম্পসা, সবাব ইচ্ছে ত্ৰিকেই থাকে;
কিন্তু মুশকিল হয়েছে অত পা আৱ অত গা কোথায় জ্যোঠামশাইয়েৱ? তাই ঠিক
হয়েছে দু'জন দু'জন কৱে থাকবে দু'দিকে। এ দু'জনেৱ পাকা চুলোৱ পালা শ্ৰে
হলে, গায়েৱ দিকে, পায়েৱ দিকে চলে যাবে; ও দু'জন আসবে চুলোৱ দিকে।

চুলোৱ দিকে আৱ একটা মুশকিল যে, মাথায় অত পাগড়ি বৈধেও জ্যোঠামশাই
খুৰ বেশি চুল পাকাতে পাৱেম নি। তা ভিন্ন দাতুৱ মত এক রকমেৱ বড় বড়
চুলও ত নহ,—কানেৱ কাছে, বাড়েৱ কাছে এত ছোট যে, ধৰতেই পাৱা যাব না
ভাল ক'রে। অখত উপায়ও ত নেই; অমন কৱে পালা বৈধে দেওয়া হ'ল, তুলতেই
হবে। চুলোৱ দিকটা নিয়ে সবাইকে ঘেন একটু মনমৰা কৱে দিয়েছে। ভাবছে
সবাই।

আৱও ভাবনাৱ কথা হয়েছে, জ্যোঠামশাই রেট খুৰ ভাল দিচ্ছেন, হিসেবেৱ
ওপৰও একবার একটু হেসে চোখ বুলিয়ে নিয়ে তখনি যা হোক ফেলে দেন,
ৰোজগার ভালোই হচ্ছে, কিন্তু থাকছেন না ত বেশী দিন উনি। লিগ্নিগৱই
কলকাতাৱ চলে যাবেন, তাৱপৰ কিমে ছুটো দিবও থাকেন কি, না-থাকেন;
তাৱপৱেই আবাৰ আঘমীচ। সামনেই অন্মাহীৰ মেলা, জ্যোঠামশাইকে পেয়ে

ଆନନ୍ଦ-ଅଟ

କତ ମତଳା ଆଇଛେ ସବାଇ, କି କି କିମରେ, କି କରବେ ; କିନ୍ତୁ ସମୟ କୋଥାର ଆର ? ଖୁବହି ହଞ୍ଚିଷ୍ଟାର ପଡ଼େ ଗେଛେ । ବାଡିର ଅନେକେରେ ନଜର ପଡ଼ିଲ । ଛୋଟକାକା ପ୍ରଶ୍ନ କରଲ—“ହୀ ରେ, ଖାଚିମ-ମାଚିମ ତାର ଓପର ରୋଜଗାରରେ କରାଇଲ ଭାଙ୍ଗି, ତରୁ ସତ ଭାବନା ସେମ ତୋରେଇ ଓପର ଏସେ ପଡ଼େଛେ, ବ୍ୟାପାରଖାନା କି ?”

ହ'ଦିନ ପରେ ହଠାତ୍ ସେମ ଭାବଟା ସବଳେ ଗେଛେ ମନେ ହ'ଲ । ଛୋଟକାକାରଇ ନଅମେ ପଡ଼ିଲ ଆଗେ, ସବାନିକେ ତୀର ନଜରଟାଇ ତ ଏକଟୁ ବେଳି ଥାକେ । ସଙ୍ଗାନ ନିଯମ ଟେର ପେଲେନ ସେ, ସବାର ଆଉ ହଠାତ୍ ସେତେ ଗେଛେ । ଛୋଟ ଭାଇପୋକେ ଡେକେ ବଲଲେନ—“ଓରେ ଏକଟୁ ଖୌଅ ନିଯେ ଦେଖ ତ ବ୍ୟାପାର କି ? ଏମନି ତ ବଡ଼ଦାକେ ସେମ ଖୁଣି ଠକାଇଁ, ତାର ଓପର ଆବାର ହଠାତ୍ ଆଉ ବାଡିଯେ ଫେଲିଲ କି କରେ ?”

ବାପ ଅଡ଼ିଟାର, ଛୋଟ ଭାଇ ବଳ—“ଦେଖିବୋଦି ଓଦେର ହିସେବ କରେ ଦେନ ଦାଦା, ଅଡ଼ିଟ କ'ରେ ଦେଖବ ବେଳେ ?”

ଅଡ଼ିଟ କରେ କିଛୁଇ ପାତା ପାଓୟା ଗେଲ ନା । ଯେତେ ଓ ନା ପାଓୟା, କାରାର ଟ୍ରେଡ ସିକ୍ରେଟ ବେର କରେ ନେଇୟା ତ ସୋଙ୍ଗା କଥା ନମ । ତାରପର କିନ୍ତୁ ଏକଦିନ ଆପନିଇ ସମନ୍ତଟା ବେରିଯେ ପଡ଼ିଲ ।

—ମେହି ପୁରନୋ ଇତିହାସ, ଯା ନିତ୍ୟ ଘଟିଛେ ସାଙ୍ଗାନୀର ସ୍ୟବସାୟ । ନିଷ୍ଠେଦେର ମଧ୍ୟେ ଅନୈକ୍ୟ । କାର ଭାଗେ ଏକଟୁ ବେଳି ପଡ଼ିଛେ ତାଇ ନିଯେ ଝର୍ଦ୍ଦା, ଅହନ୍ତାହ, ତାଇ ଥେକେଇ ଏ-ଓର କେତେ ଛଡ଼ାତେ ଆରମ୍ଭ କରଲେ, ସବ କଥା ପଡ଼ିଲ ବେରିଯେ, କୋମ୍ପାନୀ ଓ ଗେଲ ରସାତଳେ ।

ଆମ୍ବଟା ଶର୍ଦ୍ଦର୍ପଥମ ବାଡିରେ ଫେଲିଲ ରଙ୍ଗାଇ ; ସବ ଚେଯେ ବଡ଼, ଆଗେ ତାର ମାଗାଇ ତ ଖୁଲିବେ । ଏକଟା ଦିନେର ହିସେବେ ହୁଅ ଆସି କରେ ନିଲ ଏକେବାରେ, ତାଓ ହାତ ବୁଲନୋ ବା ଝୁଡ଼ଝୁଡ଼ିତେ ଭର, ପାକା ଚଲ ଗୁଣିଯେ ଦିଯେ ।

ରହଞ୍ଚଟା ଧରିତେ ପାରଲ ଆଗେ ହୀଙ୍କ, ଦିଦିର ପରେ ତ ଓହି । ତକେ ତକେ ଥେକେ ରହଞ୍ଚଟା ବେର କରଲ ; କିନ୍ତୁ ଏକେବାରେ ନକଲ ନା କରେ ସେହି ପଥେଇ ଏକଟା ମୌଳିକ ଉପାରେ ସେଓ ହ'ଦିନ ପରେ ଆମ୍ବଟା ପାଇଁ ଆଡାଇ ଶୁଣ କରେ ନିଲେ । ଟୁନୀର ଆର ଓ ଏକଟା ଦିନ ଲାଗଲ, ତବେ ଲେ ଯା ଉପାର ବେର କରଲ ତାତେ ପ୍ରାର ତିନଶୁଣ ଟେମେ ନିଯେ ଗେଲ । ଚାର-ପାଚ ଶୁଣ ଓ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦେ କରେ ଫେଲିତେ ପାରିତ, ଅତ ସୁବିଧା ସନ୍ତେଷ ସେ କରିଲ ନା, ତାର ଅନ୍ତର ଆଜ୍ଞାସ୍ୟଥିର ଅଶ୍ରୁସାଇ କରିତେ ହୁଏ ।

କଥାଟା ବେଳିଲ ଅଥବେ ରଙ୍ଗାର ଶୁଣ ଦିଯେଇ । ହୁଅମେ ଛୋଟ ଅର୍ଥ ହୁଅନେଇ ହଠାତ୍

କାଳୋ ବାଜାର

ବାଡ଼ିଯେ ନିଲେ ଆସି ତାର ଚରେ, ଲେଗେଛେ ଶମନେ । ତାର ଓପର ବୌଧ ହସ ଲେନଥେନେଇ
କଥା ଓ କିଛୁ ତୁଳେଛିଲ, ଓରା ଗାଞ୍ଜି ହସନି ।

ଚାରଙ୍ଗନେ ଦେବା କରଛେ, ଝୋଟାମଶାଇ ପାଖ ଫିରେ ଶୁରେ ଏକଟା ବଈ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।
ଏକଟୁ ଅଞ୍ଚମନସ୍ତବ ହରେ ପଡ଼େଛନ୍ତି ପଡ଼ିତେ ପଡ଼ିତେ । ଅଞ୍ଚମିକେ ଓରା ଗଲ କରେ,
ମାରେ ମାରେ ତୁଳିକେ ଟାନେ, ଆଜ କିନ୍ତୁ ସେଇ ଅଞ୍ଚମକମ ଭାବ । କି ସେଇ ଇଶ୍ଵାରା
ବିନିମୟ ହଞ୍ଚେ ତିନଙ୍ଗନେର ମଧ୍ୟେ ; ଶାଥା ନାଡ଼ାନାଡ଼ି ଶାସାନୋ, ଆଙ୍ଗୁଳ ଉଚାନୋ ।
ଏକବାର ଫିସଫିସିନିଓ କାନେ ଗେଲ—“ବଲେ ଯିହି ?”

ରଙ୍ଗାଇ ଜିଗ୍ଯେସ କରଛେ । ହୀଙ୍କ ସେଇ ରକମ ଫିସଫିସିନିତେଇ ବେପରୋଯାଭାବେ
ଉତ୍ତର କରନ୍ତି—“ଦା ଓ ଗେ ।...ଇଶ !”

ବେଶ କୌତୁଳୋଦ୍ଧିପକ । ଏକଟୁ ଚୁପଚାପ ଗେଲ । ତାରପର ଆବାର—“ତୋମାର
କଥା ଓ ।”

ରଙ୍ଗାଇ ଶାଶାଙ୍କେ, ଏବାର ଟୁନୀକେ । ବଇଯେର ଆଡ଼ାଳ ଥେକେ ଦେଖା ଗେଲ ଟୁନୀ
ଟେଂଟ ଛଟୋ ଅଡ଼ୋ କରେ ମାଥାଟା ତୁଳିଯେ ଦିଲ, ବେପରୋଯା ଭାବେଇ । ଆବାର ଏକଟୁ
ଚୁପଚାପ ଗେଲ ।

ରଙ୍ଗା ପାରେ ହାତ ବ୍ୟାଛିଲ, ହାତଟା ଆରା ଖୁବ ମୋଳାଯେମ କରେ ଦିଲ, ବେଶ
ଲୟା ଲସା ଗୋଟାକତକ ଟାନ, ତାରପର ଆରଣ୍ୟ କରନ୍ତି—“ଝୋଟାମଶାଇ, ଘୁମିଯେ
ପଡ଼ିଲେନ୍ ?”

“ନା ମା, କିଛୁ ବଲବେ ?”

ବଇଯେର ଆଡ଼ାଳ ଦେଖେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟିରେ ଦେଖା ଗେଲ ହୀଙ୍କର ଓପର ଆବାର ତୀର୍ଯ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟି
ଗିରେ ପଡ଼େଛେ । ହୀଙ୍କ ଓ ଆବାର ବେପରୋଯାଭାବେଇ ଫିରିଯେ ଦିଲ ଦୃଷ୍ଟିଟା ।

“ବଳିଲାମ ଝୋଟାମଶାଇ—ଏହି, ଆପନାକେ ଭାଲୋମାୟ ପେଯେ ଠକାଙ୍କେ ହୀଙ୍କ ।”
(ଟୁନୀର ଦିକେଓ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ, ଦେଓ ଫିରିଯେ ଦିତେ)—“ଆର ଟୁନୀଓ । ଓହେର
ଦେବେନ ନା ଅତ କରେ ପୟସା ।”

ହାଲି ଶୁଡ଼ଗୁଡ଼ିଯେ ଉଠିଛେ ଝୋଟାମଶାଇଯେର ପେଟେ । ବଲିଲେନ—“ଠକାବାର ପନ୍ଥିତିଟା
କି, ନା ହସ ତନି ଏକବାର, ତବେ ତ ବୁଝବ ।”

ଆର ଏକବାର ସେଇରକମ ଦୃଷ୍ଟି ବିନିମୟ ହ'ଲ ।

“ଆପନି ଭେବେଛେନ ନାକି ସବଶୁଲୋ ଆପନାର ଚାଲ ? ବ'ରେ ଗେଛେ । ଏହି
ଦେଖୁମ ଏହି କୀଟି । ନିର୍ବେ ଏସେହି ଆସି ।”

“ବୁଝଲାମ ନା ତ ; କୀଟି ତ କି ?”

ଆମଦା-ବଟ

“ଓଶ୍ଲୋ ସବ ନାକି ଆପନାର ଚଳ । ଦିଦିଶିଗିର ଚଳ ବିକେଳବେଳା ବସେ ବସେ ତୋଳେ । ତାରପରି କୀଟି ଦିରେ ଆପନାର ମତନ କରେ କେଟେ କେଟେ ଶୁଣେ ଦେଇ । ଏକଟାତେ ପୀଚଟା, ଛ'ଟା, ସାଙ୍କଟା, ଆଟଟା ସେମ ହସ । ଦେଖାମେ ପରମା ନେଇ ଏଥାମେ ଆପନାକେ ଭାଲୋମାହୁଦ ପେରେ...”

ହାଜି ଚାପା କଟକର ହସେ ପଡ଼େହେ ଜ୍ୟୋତିମଶାହିସେଇ । କୋନ ରକମେ ଗ୍ରହ କରିଲେ—
—“ତାଇ ନାକି ?”

ଓଦିକେ ସେ ମାଲିଶ ଅମହେ ସେଇ ପ୍ରତ୍ୟାଶାମ କୋନ ରକମେ ଚେପେ ରେଥେହେନ ହାଜିଟା ।

ବଞ୍ଚାଇ ବଳହେ—ଏକବାର ସେମ ତୀର୍ଯ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟିତେ ଟୁନୀକେ ଶେହବାରେର ମତୋ ଶତର୍କ କରେ ଦିଗେ—

“ଆର ଟୁନୀଇ କମ ନାକି—ଟୁଟୁକୁ ଦେଖତେ ହଲେ କି ହସ ?”

“ବ୍ୟାପାରଧାନା କି ?”

“ଆପନି କି ଭେଡା ଜ୍ୟୋତିମଶାଇ ? ଆମାଦେଇ କତୋ ଶୁରୁଅନ ତ ? ଦାନ୍ତ,
ଦିଦିଶିଗି ଛାଡା ସବାରଇ ଶୁରୁଅନ । ଟୁନୀ କଥଳ ଥେକେ ସେହେ ସେହେ ଶାଦା ଶାଦା
ଭେଡାର ଶୋମଣ୍ଠଲୋ...”

—ଆର ବୁଝି ପାରା ସାର ନା ; ସୁକ୍ଟା ଚେପେ ଧରତେ ହସେହେ ।

ଟୁନୀର ଏକଟା ଅନ୍ଧିବରୀ କଟାକ୍ଷ ଗିରେ ପଡ଼ିଲ ବଞ୍ଚାର ଓପର । ମାଗାଟାଓ ଏକଟୁ ଦୂଳେ
ଗେଲ । ତାରପର—

“ହୀ ଜ୍ୟୋତିମଛାଇ, ତା’ବେ ଆପନି କି ଗୋର୍କା ? ବଲୁନ ନା ।”

—ଭାଲୋ କରେ ଜିନ୍ଦେର ଆଢ଼ି ଓ ଭାତେ ନି ।

ଶ୍ରୀରଟା ଦୂଳେ ଉଠିଛେ, ତର କୋନରକମେ ସିଇରେ ମୁଖଟା ଚେକେ ପ୍ରାଣ୍ଟୁକୁ କରତେ
ପାରଲେନ ଜ୍ୟୋତିମଶାଇ—“କେନ ଗା ମା ?”

“ଓଶ୍ଲୋ ଆପନାର ସାଡ଼େ ଚଳ ମନେ କରେହେନ ନାକି ? ଧ୍ୟାନୀର ପିତ ଥେକେ
ଆଚଲେ ଆଚଲେ ନିଯେ ଆସେ ଦିହି...”

—ହୀ ବୋନେ କୁଞ୍ଜ ଦୃଷ୍ଟି ବିନିମୟ ହସେ ସାର । ଟୁନୀ ନାକମୁଦ ଏକଟୁ ସିଟକେ
ନିଯେ ବଲେ—“ଇଶ, ଛବାଇ ସେମ ଜ୍ୟୋତିମଛାଇସେଇ ମତନ ଶୋକା ।”

ରାଧାଲରାଜେର ମେଳା

ଷେଷନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏମେହିଲାମ ; ଫେରବାର ଗାଡ଼ି ପ୍ରାୟ ଛ'ବ୍ରଟା ପରେ, ଏତକଣ ବସେ
ବସେ କରା ସାମ କି ?

ଏଥାମେ ଥେବେ ଗମ୍ଭୀ ଦୂର ହେଉଥାଇ ଉଚିତ ନାହିଁ ; ଏକଟା କଳା ରମେଛେ,
ଅନିକଟାଇ ନା ହୁଏ ଯୁରେ ଆସା ସାକ ଏକବାର । ଷେଷନେବଇ ଏକଟା ଖାଲାସିକେ
ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରେ ବଲଲେ ଧାଇଲ ଦୁଇକେର ମଧ୍ୟେ । ହେଠେ ସାବାର ସମସ ନେଇ, ଗରଙ୍ଗା ଓ
ନେଇ ଏମନ କିଛୁ, ଏଦିକେ ରିକଶ୍ବା ଯା ପାଇଁ-ସାତଖାନା ଛିଲ, ଗାଡ଼ି ଆସିବାର ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ଯାତ୍ରୀ ନିଯେ ଗେଛେ ବେରିବେ । ଓ ଥୋଳାଇ ଛେଡ଼େ ଦିଯିବେ ଏକଟା ଶିଗାରେଟ୍
ବେର କରେ କେମ୍ଟାର ଓପର ଆପ୍ତେ ଆପ୍ତେ ଟୁକ୍କଛି, ଏମନ ସମୟ କ୍ରିୟ କରେ କ୍ରେକଟା
ଘନ ଘନ ଶବ୍ଦ ହ'ଲ, ଏବଂ ଆମି ବେଳତେ ବେଳତେ ଏକଟା ରିକଶ୍ବା ଏମେ ଷେଷନେର
ପ୍ରାୟେଶ୍ଵର ଶୈତାନ ବାହିରେ ଦୀଢ଼ାଳ ।

ଡ୍ରାଇଭାର ଏକଟା ସତେର-ଆଠାର ବଛରେ ଛେଲେ । କାଲୋ, ଚଲଚଲେ ଚେହାରା,
ମାଧ୍ୟାର ବାବରି ଚଳ, ଚୋଥ ହଟୋ ଟାନା-ଟାନା, ସବ ମିଲିଯେ ଏ କାଙ୍ଗେର ସଙ୍ଗେ ଥାପ
ଥାର ନା । ଏକଟୁ ସେନ ତାଢ଼ାଇଦେ କରେଇ ଏମେହେ, ସାର ଅନ୍ତ ଓର ପୁରାନ ମୁଖଟା
ତାମାଟେ ହସେ ଉଠେଛେ, ଚୋଥେ ଏକଟା ବ୍ୟକ୍ତ ତାବ ।...ବେଚାରୀର ଦେଇ ହସେ ଗେଛେ,
ଗାଡ଼ିର ଚାମ୍ପଟା ଗେହେ ନଷ୍ଟ ହସେ ।

ଆମି ବାହିରେ ଆସିବେ ଓ ମୁଖଟା ଏକଟୁ ଦୀପ୍ତ ହସେ ଉଠିଲ, ଆମାର କିଛୁ ବଲବାର
ଆଗେଇ ପ୍ରଶ୍ନ କରଲେ—“ରିକଶ୍ବା ଚାଇ ବାବୁ ?”

ଏମନିଇ ଏକଟା ଆକୁଳ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ସେ ଦୂରକାର ନା ହଲେ ଓ ବୋଧ ହସ୍ତ କରିତାମ ଭାଡା ।
ବଲାମ—“ଚାଇ, କଲେର ଦିକେ ସାବ ।” ଓର ମୁଖେର ଦୀପ୍ତିଟା କେ ସେନ ଏକଟା ଫୁଁକାରେ
ଦିଲେ ନିବିରେ । ଫ୍ୟାଲ-ଫ୍ୟାଲ କରେ ଏକଟୁ ଚେରେ ଥେବେ ବଲଲେ—“ମେଲାର ସାବେନ ନା
ବାବୁ ? ରାଧାଲରାଜେର ମେଳା...”

ପ୍ରତ୍ୟାବଟା ଅନ୍ତୁତ ବଲେଇ ଏକଟୁ ହାସିମୁଖେ ଚେଯେହିଲାମ, ଛେଲେଟା ସଲେ ସେତେ ଲାଗଲା
—“ହେ ବାବୁ, ରାଧାଲରାଜେର ମେଳା—ଏ ତଙ୍ଗାଟେ ସେ ନାମ କରା ମେଳା—ଆପନି
ବୋଧ ହସେ କୋଳକୋତାର ମୋକ ତାହି ଆମେ ନା, ରାଧାଲରାଜେର ମେଳାର ମତନ ମେଳା
ଏ ତଙ୍ଗାଟେ କେଉ ଦେଖାକ ଦିକିନ ଏକଟା—କେନ, ବ୍ୟଥ ଓ ହସ୍ତ, ଓର ନାମ କି ଶେତଳାଓ

ଆମନ୍ଦ-ନ୍ତ

ହୁ, ଓଲାଇଚଣ୍ଡି ଓ ହୁ, କିନ୍ତୁ ଡାଡ଼ାକ ଦିକି ରାଧାଲାଙ୍ଗେର ମେଲାର ସାମନେ ।...ହେ ବାସୁ
ଚଲୁନ—ବନ୍ଧୁ ଏସେ..."

ଏକଟୁ ତାମାର ଦେଖିବାର ଅଟେ ବଳାଯ—“ଆମାର କାଜ ସେ କଲେ ।”

“ତା ହୋଇ ବାସୁ—କଲ ତ ପାଲାଛେ ନି

“ବର୍ଷ ହସେ ସାବେ ତ...ହାଜାର ଛ'ମେକ ଟାଙ୍କା ଲୋକଜାର...”

ଆଶାର ମୁଖ୍ୟଟା ଏକଟୁ ରେଡେ ଉଠେଛିଲ, ଆବାର ଗେଲ ନିଅନ୍ତ ହସେ, ଏକଟୁଥାନି
ନୈନାଖେର ହାସି ରଇଲ ଶୁଣୁ ଏକ କୋଣେ ଗେଗେ । ପ୍ରକ୍ଷକ କରିଲାଯ—“କଟଟା ତୁମ
ଏଥାନ ଥେକେ ?”

“ଆଜେ, କୋଶଟାକ ; ଏଇ ବେଶୀ ହସ ଆମାର ଛ'ବା ଦେବେନ ।”

“ମିଳେର ଦିକେ ?”

“ଆଜେ ନା, ମିଳଟା ହ'ଲ ପୂରେ ଆର ରାଧାଲାଙ୍ଗା ହ'ଲ—ଆପନାର ଗିରେ...”

ଆଡ଼େ ଏକବାର ଉତ୍ତରେର ଦିକେ ଚେରେ ଏକଟୁ ଅପ୍ରତିଭ ହସେ ବଳଲେ—“ଆଜେ
ଆହୁନ ଦୟା କରେ—ମେଲା ଆବାର ସକାଳ ସକାଳ ଭେଦେ ସାବ କିମା—ଏତୁବ ଥେକେ
ଏସେ ସଦି ଭାଲେ କରେ ଦେଖିତେଇ ନା ପେଲେନ...”

ହାସି ପାଛେ ; ମେଲା ଦେଖିତେ ଆସି ନି ବଟେ, ତବେ ଏମନ ଏକଟୁ ଚରିତ୍ରେ ସାଙ୍ଗାଂ
ପାଓଯାଓ କମ କଥା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମନ ଆହାଦେ-ଆହାଦେ ଦେଖିଛି, ତାତେ ବିଦେଶ-
ବିଚୁଣ୍ଣେ ଓର ହାତେ ନିଜେରେ ଛେଡେ ଦିତେ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଖୁଁଖୁଁ କରରେ ; ଆବାର ବଳାଯ—
“ଠିକ ବଳଛିଲ ତ କୋଶଥାନେକ ? ଘଟଟା ଦୁ'ମେକ ପରେଇ ଆମାର ଗାଡ଼ି, ପୌଛେ
ଦିତେ ପାରିବ ତ କେଟେନ ?”

“ଆଜେ ହୀ ତ ବନ୍ଧୁ—ନା ପାରି ଛ'ବା ଦେବେନ ।”

“ତାତେ ଗାଡ଼ି ପାର ?”

ଆବାର ଏବୁ ଅପ୍ରତିଭ ଭାବେ ହାସଲ, ତାରପର ତାଙ୍ଗିର ଦେବାର ଅଟେ ରିକର୍ଷଟୀ
ଏକଟୁ ଚାଲିଲେ, ଘଟଟା ବାଞ୍ଛିରେ ଆଦାରେର ଭାଙ୍ଗିତେଇ ହେସେ ବଳଲେ—“ବନ୍ଧୁ ଏସେ,
ବନ୍ଧୁ ;—ବିଲବ ହସେ ଥାଚେ ତ ?—ତ୍ୟାଖନ ଆବାର ବଳବେନ—ଦେଖେ ? ରେମୋ
ବ୍ୟାଟା ବିଲେ ଫେଲ କରିଯେ ଗାଡ଼ିଟା ।”

“ଡାଡ଼ା ?”

“ଏକ ଟାଙ୍କା—ଏକ ପିଠେର ରେଟ ବାସୁ—କମ କରଲେ ଇଉନିନ୍ ଥେକେ ନାମ
କେଟେ ଦେବେ ।”

“ଦେଖେ ଆଜିତେ ଦେଖ ଟାଙ୍କା ଦୋର ।”

ରାଧାଲାଭାଜେର ମେଳା

ଦାଡ଼ ବୈକିରଣ ହାସିଲେ ।

“ତାଇ ଦେବେନ—ତବେ ରୋଟ ଗ୍ରୀ, ଯିଥେ ବଲିନି । ଆପନି ତାଇ ଦେବେନ, ତବେ କଥାଟା ଗୋପନୀୟ ବହି ବାୟୁ ।...ଉଠେ ବସୁନ ।...ବସୁନ ତ ?—ପେରାମ ହିଁ ।”

ବଳାମ—“ହଁ, ଏକଟା କଥା—ମେଳା ସବି ତେମନ ନା ହୃଦ ଏକଟା ପରମା ଦୋଷ ନା କିନ୍ତୁ ।”

ଏଇ ଉତ୍ତରଟା ପେଲାମ ସଥନ ବେଶ ଧାନିକଟା ଏଗିଲେ ଗେଛି ।

—“ରାଧାଲାଭାଜେର ମେଳା ବଡ଼ ମେଳାଇ, କିନ୍ତୁ ତା ବଲେ କି ଆର ବାୟେଦେର ରଥଧାତ୍ରାର ମତନ ହତେ ପାରେ ବାୟୁ ? ତା ସେ ସତହି ସ୍ଵକୁ ନା କେନ । ରଥଧାତ୍ରା ହ'ଲ ଆପନାର ବଚରେ ଏକବାର ଆର ରାଧାଲାଭ ହ'ଲ ମାସେ ମାରୋ ମାସେ ଆପନାର ଗିଯେ ବାରୋଟା । ...ଆମ ସେଇ ଅଟି-ଆସାତେ ହେ ଏକବାର—ତାର ପୋଖାଦ ଦେଖୁନ, ତାର ଅଲ୍ଲୁଙ୍ଗ ଦେଖୁନ ଆର ପେରାରା ଫଳଛେ ତ ଫଳଛେ—କଥନ ଓ ଏକ ହତେ ପାରେ ବାୟୁ ?—ଆପନିଇ ଏକଟୁ ବିବେଚନା କରେ କ'ନ ନା...”

ରାଗ ହବାରଇ କଥା, କିନ୍ତୁ ସବ ତଞ୍ଚକତା, ସବ ଜିମ୍ବ କୁତର୍କ ଆର ସ୍ଵାର୍ଥପରତାର ଓପରେ ଓର ଚେହାରାଟିତେ ଏମନ ଏକଟା ମୁକ୍ତ ସାରାଯ ଯଥେହେ ସେ କୋନ ଯତେହି ଟେନେ ଆନନ୍ଦେ ପାରଛି ନା ରାଗଟାକେ । ହ'ଧାରେର ଉତ୍ୟୁକ୍ତ ମାଠେର ମାବାପାନ ଦିନେ ରାତ୍ରା, ଧାନେର ସ୍ଵଜ ଦୋଳ ଲେବେଛେ, ଓପରେ ଆକାଶେର ସମ୍ମନ୍ତଟାଇ ସାଥୀ ଦେଖା, ମନଟାଓ କେମନ ଆମାର ଛୋଟଖାଟୋ ପ୍ରବନ୍ଧନାର ଓପରେ ଉଠେ ଗିଯେ ଥାକବେ । ଗଲ୍ଲ ଜୁଡେ ଦିଲାମ । ରାମ-କାନାଇଯେର ବାଡ଼ି ଯିଲ ଏରିଆର ଦିକେହି, ଅତଟା ଦୂରେ ନୟ, କେତେବେଳେ ଥେବେ ମାଇଲ ଧାନେକେର ଯଧ୍ୟେ । ଜ୍ଞାତିତେ ବୈରାଗୀ । ବାପ, ମା, ବୁଢ଼େ-ଠାକୁରଙ୍କ, ଡାଟ ବୋନ, ନିଜେ । ଏକଟ ବୋନେର ବିଯେ ହେବେ ଗେଛେ, ଏକଟର ହସ ନି । ଧେନେ ଜମି ଆହେ କିନ୍ତୁ । ଆର ରୋଜଗାର ଏହି ରିକ୍ଷା ଟାନା, ଏତେ ଓ ଦିନ ଗେଲେ, ହଟୋ ଟାକା ଆଣେ । ରିକ୍ଷାଟା ଚାଲାଯ ବାପିଇ ; ତବେ ରାମକାନାଇଯେବ ରଷ୍ଟ ଆହେ ; ବାପେବ କିନ୍ତୁ ହ'ଲ, ନିଜେହି ଚାଲିଯେ ନିଲେ ।

ନିଜେର ସ୍ଵର୍ଗେ ପ୍ରଥମ କାନାଇ ଏକଟୁ ହେସେ ହେସେ ସେବ ଏଡ଼ିଯେଇ ସେତେ ଲାଗଲ । ବୋକା ଗେଲ, ଗେରଣ୍ଟ ଘରେ ଏକମାତ୍ର ଛେଲେ, ବାପେର ଅତଟା ନାଇ ହୋକ, ମା ଆର ଠାକୁରଦାମାର ଏକଟୁ ଦେଖି ପେରାରେର । ଚେହାରାଟିଓ ଶାକୀ ଦେଇ ।

ବିଯେର କଥା ଓ ଜିଗ୍ଯେସ କରଲାମ—“ହେବେହେ ?”

ଆନନ୍ଦ-ବ୍ରଟ

କିମେ କିମେ ସୁଧେଯ ହିକେ ଚେରେ ଗଲ କରଛିଲ, ଆର ଚାଇପେ ନା, ମାଥାଟା ନୀତୁ
କରେ ଲିଲେ ।

ଶ୍ରୀ-ମଧ୍ୟାଳେ ଏହି ମୁଁ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେର ସଙ୍ଗେ ଚମ୍ବକାର ମିଳେ ଯାଇଁ ବଲେଇ ଥେକେ
ଥେକେ କରେକବାଇ ପ୍ରାଣ୍ତା କରିଲାମ । ଓ ସେବ ଏକଟି ଚିରସ୍ତନ କିଶୋର, ଓକେ ନିଯେଇ
ସେବ ଏହି ଚିରସ୍ତନ ବସ-ବାର୍ତ୍ତା, କୋନ କୁଠାଇ ଏଳ ନା ଆମାର କଷ୍ଟ । ବିଯେ ଓର
ହେବେଛେ । କିଛୁ ବଲେ ନା ବଟେ, ତବେ ଓର କୈଶୋର-ଲଙ୍ଜାର ମଧ୍ୟ ଦିଯେ, ଆର ପ୍ରତି
ଅଶ୍ଵେର ସଙ୍ଗେଇ ଓର ପ୍ରାଣ୍ତା ଚାଲାବାର ଉତ୍ସାହେର ମଧ୍ୟ ଦିଯେ ଉତ୍ତରଟା ଆପଣି ସେବ
ହେବେଇ ବେରିଯେ ଆସନ୍ତେ ଲାଗଲ ।

ଏବ ପର କିନ୍ତୁ ଆଉ ଆର ଏତଟା ନିର୍ବିକାର ଥାକତେ ପାରିଲାମ ନା । ଓ ଏକଟା
ବଦ ଅଭ୍ୟାସ ଦେଖେ ବରଂ ବେଶ ଏକଟୁ ବିରଜିତ ହଲାମ ।

ପଥଟା କ୍ରୋଷ ଦେଡ଼େକେର କମ ନାହିଁ । ଏତକ୍ଷଣ ଶୋକ ଚାଲାଚଳ ଏକଟୁ କମ ଛିଲ
ବଲେଇ ବୋଧ ହସ ଲଙ୍ଘ କରିଲି, ବୀଦିକ ଥେକେ ଏକଟା ନତୁନ ରାତ୍ରା ଏବେ ପଡ଼ିଲେ
ଦେଖିଲାମ । ହତଭାଗାର କମବସମୀ ମେଘେଛେଲେ ସେତେ ଦେଖିଲେ ଏକବାର ମାଥା ଘୁରିଯେ ଦେଖେ
ମେବାର ରୋଗ ଆଛେ । ଏମନି ବିବିକ୍ରିକର, ତାର ଓପର ରାତ୍ରା-ଧାରାପ, ଶୋକେର ଭିଡ଼,
ରିକଶା ଉଣ୍ଟେ ଦିଯେ, କି କାକର ବାଡ଼େ କେଳେ ଏକଟା ଦୁର୍ଘଟନା ଓ ସଟାତେ କରକ୍ଷଣ ?
ଟିକ ଶୋଭାମୁଖି ବଲାତେଓ କେମନ ବାଧ-ବାଧ ଠେକେ, ତବୁ କରେକବାର ଟୁକଲାମ, ବିଶେଷ
କୋନ ଫଳ ହ'ଲ ବଲେ ମନେ ହ'ଲ ନା । ତବେ ତଥନ ପ୍ରାୟ କାହାକାହି ଏବେ ପଡ଼େଛି,
ଧାନିକ ପରେଇ ମେଲାର ମଧ୍ୟ ଗିରେ ପଡ଼ିଲାମ ।

ଖୁବ ବଡ଼ ନା ହଲେଓ ନେହାଁ ନିଲେବ ନମ । ଏକଟ ଛୋଟ ଥାଲାଇ ହୋକ ବା ନଦୀଇ
ହୋକ, ତାର କ୍ରିନାରାସ ମେଲାଟା ବସେ । ଏକଟି ବୈଷ୍ଣବ ବାବାଜୀର ଆଥଡା ଆଛେ, ହ'ଟି
କଦମ୍ବଗାଢ, ତାର ନିଚେ ଗୋଲପାତାଯ ଛାଓରା ଇଟେର ଦେଖାଲେର ଏକଟା ଘର, ତାଇତେଇ
ଯୁଗଳ-ବିଶ୍ରାହ । ଆୟଗାଟା ସେଇ ପ୍ରକଟ, ମାରେ ମାରେ ଗାଚପାଳା, ସବୁ କରେଇ ଲାଗାନୋ
ଲକ୍ତାଶ୍ଵାସ, ସବୁଗଲିହି ବର୍ଦ୍ଧାର ରମେ ପୁଣ୍ଡ; ସବ ଯିଲିଯେ ଚମ୍ବକାର ଏକଟି ବୈଷ୍ଣବ ଭାବ
ରମେହେ ଆୟଗାଟାତେ । କଲେର ସେଇ ଆର ଚିରନି ଥେକେ ରକ୍ଷା କରେ ରାଖିଲାମାଜ ସେ
ଏଇଥାନେ ଟେମେ ଏନେହେନ ତାର ଜ୍ଞାନେ ତୋକେ ମନେ ପ୍ରଣାମ କରିଲାମ ।

କିନ୍ତୁ ସାକେ ଦିଯେ ଏନେହେନ ଟାନିଯେ ତାର ଓପର ରାଗଟା ଆରଓ ଗେଲ ବେଡ଼େଇ ।
ଧାନିକଟା ଭିତରେ ଦିଲେ ଗିରେ ଏକଜ୍ଞାଯଗାର ରିକଶାଟା ଦୀନ୍ତ୍ର କରିଯେ ନାମଳ
ନିଲେ । ଏକଟୁ ବ୍ୟକ୍ତ—ସେବ କିମେର ଦେଇ ହେବ ଗେଛେ, କି ହାରିଯେ ଯାଇଁ, କି
ପାଲିଯେ ଯାଇଁ । ଏକଟୁ ଅପ୍ରତିଭତାବେ ହେଲେ, ହାତ କଟିଲେ ବଲେ—“ଏହି ମେଲା

ରାଧାଲାଭାଜେନ୍ଦ୍ର ମେଳା

ବାବୁ, ଆଖି ଏକଟୁ ଆସଛି—ଏହି ଏଗାମ ବଳେ—ଆପଣି ଏଥାନେଇ ଥାକରେମ—
ରିକ୍ଷାର ଓପର ଦିବିଯ ବସେ—”

ବଳାମ—“ଆଖି ରିକ୍ଷା ଆଗଳାଯ ତୋମାର, ଆର ତୁମି ଟହଣ ଦିଯେ ବେଡ଼ାବେ ?
ବଳତେ ଶଙ୍କା କରନ ନା ?”

ଏକଟା ଦିକେ ବାଡୁ ଫିରିଯେ ହଠାତ ଚେଷେ ନିଳେ, ତାରପର ପେଇ ଭାବେଇ ବଳାମ—
“ଆଜେ ନା, ସେକଥା ନୟ, ଆପଣିଓ ମେଥୁନ ନା, ରିକ୍ଷା ନିଯେ କେ ଯାବେ—ହକେନ
ଧନ, ନୟର ଦେଓରା...ଆର ହେବେ ବାବୁ, ତାଡ଼ାଟା ସବ ଦିଯେ ଦେନ—ହ'ପିଠେରଇ...”

“ଏକ ପିଠେରଓ ପାବି ନା । ଠିକ ଦଶ ମିନିଟ ସମୟ ଦିଲାମ, ସବି ଏବ ମଧ୍ୟେ
ନା କିରେ ଆସିଲ ତ ତୋକେ ପୁଲିସେର ହାତେ ଦୋବ, ତୋର ଲାଇସେନ୍ସ କାଢିଯେ
ଦୋବ । ସା, ଠିକ ସବ୍ଦି ଧରେ ଦଶ ମିନିଟ—ଓର ମଧ୍ୟେଇ କିରେ ଆସିବ । ମଞ୍ଚ ବଡ଼
ମେଳା ! ଧାନ୍ତାବାଜ !”

ଘାଡୁ ଫିରିଯେ ହେସେଇ ଚଲେ ଗେଲ ।

ଓଡ଼ିକ'କାର ରାଗ ଏଦିକ'କାର ଅଭ୍ୟାଗେର ମଧ୍ୟେ କଥନ ଗେଛେ ଡୁବେ, ଆନିନା ।
ବଡ଼ ମଧ୍ୟ ଜାଗଛିଲ, ଆମାର ଗାଡ଼ି ସଥନ ଓଡ଼ିକେ ବେରିଯେ ଗେଛେ ତଥନେ ଆଖି
ସୁରେଇ ବେଡ଼ାଛି ଏଥାନେ-ଓଥାନେ । ସନ୍ତା ଦେବେକ ପରେ ଆର ଏକଟା ସେ ଗାଡ଼ି
ତାଇତେ ସାବ ।

ବିକେଳ ଗଡ଼ିରେ ଏବାର ସନ୍ଧା ହବେ, ମେଳା ପାତଳା ହତେ ଆରଞ୍ଜ ହସେଇ ।

ଗୋଟି ତ ଭାଙ୍ଗି, କିନ୍ତୁ କୋଥାର ରାଧାଲାଭାଜ ?...ମା ଯଶୋଦାର ମତୋଇ କେମନ
ଏକଟା କାଙ୍ଗା ଠେଲେ ଉଠିଛେ ଚୋଥେ—ଏକଟା ଅଜାନୀ ଆଶକ୍ଷା...ସ୍ଵରେ-କିରେ ବେଡ଼ାଛି,
କାକେ ସେନ ଥୁଣ୍ଡେ ଥୁଣ୍ଡେ । ଅଗ୍ରମନ୍ତ ଭାବେଇ କଟେ ଏକଟା ବ୍ୟାକୁଳ ପୁରୁଷୀ ଶୁଣ-
ଶୁଣିଯେ ଉଠିଛେ—ଚାର ଚାର ଗ୍ୟାଓ ହାର ହାର...ଥୁଣ୍ଡେ ଥୁଣ୍ଡେ ସାଜିଛି ହେରେ, ଯାଜିଛି
ସାରା ହସେ, ହେ ରାଧାଲାଭାଜ, ଏହି କି ସମୟ ତୋମାର—ସମୁନ ପୁଲିନେର ମାଲତୀ କୁଞ୍ଜେ...

ନିର୍ମଦେଶ ଭାବେଇ ସୁରତେ ସୁରତେ ଆଖଡ଼ାର ପେଛନଦିକଟା ଏକଟା ଆସଗାୟ ଏସେ
ହଠାତ ଥିଲେ ହାତେ ହାତେ ଆଖଟାର ପେଛନଦିକଟା ଏକଟା ଆସଗାୟ ।

ପେଇ ହତଭାଗାଟା, ତଥନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତ ତା-ହି ଆମାର ଦୃଷ୍ଟିତେ । ଏକଟା ନୟ । ଏକଟା
ଛୋଟ ଚାଲା, ଆଖଡ଼ାର ସବ ସରଙ୍ଗଳାର ମତି ଏକଟୁ ଲତାଯ-ପାତାଯ ଚାକା, ତବେ ଏଥନ
କିଛି ଅଛିନ ନୟ, ସରିଓ ଏକଟୁ ବୌଧ ହୟ ଏବଟେରେ । ତାରଇ ଧାରାଟିତେ ଏକଟା
ଥୁଣ୍ଡିତେ ଟେସ ଦିଯେ ବସେ, ପାଶେଇ ଏକଟି ମେସେ, ଏକଟା ହାତେ ଭର ଦିଯେ ପା ଛିଡ଼ିରେ

ଆବନ୍ଦ-ମଟ

বলେ । ସବସ ପ୍ରାଣ୍ତରେ ରକଷିତ, ହ'ଏକ ସହର କମ ହତେ ପାରେ । ଆଖି ଗିରେ ପଡ଼ିଲାବ ମେଲେଟାର ଖିଳ-ଖିଳ କରେ ହେସେ ଝଠାର ମଧ୍ୟ ।

ଆପାଦମନ୍ତକ ଅଳେ ଗେଲ, କିନ୍ତୁ ବଳାର କି ଆହେ ତେବେ ନା ପେଣେ ଶୁଣୁ ପ୍ରାଣ୍ତ କରିଲାମ—“ଦୁଃ ଯିନିଟି ତୋର ଏଥନ୍ତ ହସ ନି, ନା ?”

ପେଇ ଏକଟୁ ଅପ୍ରତିଭ ହାସି ନିମ୍ନେ ଉଠେ ପଡ଼ିଲ, ଏକଟୁ ଦାଢ଼ିରେଇ ରଇଲ, ତାରପର ମେଲେଟାର ଦିକେ ଚେଯେ ହକୁମ କରଲେ—“ଗଡ଼ କର ଏନାକେ । ବାହନ ।”

ସବେ ଦାଢ଼ାତେ ସାହିଲାମ, ମେହିଭାବେଇ ହେସେ ବଲଲେ—“ଆଜେ, ପରିବାର ଆମାର ।”

କଥା ତଥନ୍ତ ଶୁଣେ ବୈରିଛେଲା, ଚେଯେଇ ଆଛି, ବଲେ ଚଙ୍ଗ—“ଏହି ସେ ନତୁଳ ରାସ୍ତାଟା ଏସେ ପଡ଼ିଲ, ଉଠିଦିକେ ଓଦେର ସର—ସରଥାଳି ।…କୁଳ କରା ନିମ୍ନେ ସେ ଏର ବାବାର ଆର ଆମାର ଠାକୁରଦାମାର ଏଇରକମ…”

ଛ'ହାତେର ଛଟୋ ତଞ୍ଜିନିତେ ଶାଗିମେ ଆଡ଼ାଆଡ଼ିର ଭାବଟା ଦେଖାଛେ, ଏମନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଧ୍ୱାର ଓଦିକ ଥେକେ ଲଜିତା-ସରୀ ଏସେ ଉପାଦିତ ହ'ଲ ।

ତା ଭିନ୍ନ ଆର କି ନାମ ଦୋଷ ?

ବେଶ ସପ୍ରତିଭ, ବୈରାଗୀରା ସାଧାରଣତଃ ଯେମନ ହସିଲ ; ସହର ତ୍ରିଶେକ ସବସ, କପାଳେ ଉଲକି, ନାକେ ରମକଣି । ଏସେ ଛେଳେଟାକେ ପ୍ରେସ କରଲେ—“ଇନି କେ ଗୋ କୁଟୁମ୍ବ ?”

ପରିଚଟା ଶୁଣେ ଏକଟା ନମ୍ବର କରଲେ ହାତ ତୁଳେ । ଛେଳେଟାର ଶେଯେର କଥାଗୁଲୋ ବୋଧ ହସ ଶୁଣେଛିଲ, ଏକଟୁ ହେସେ ବଲଲେ—“ଦେଖୁନ ନା ଗୋରୋ । ଆମାର ବୁନ, ଖୁଡ଼ିତୁତୋ, ତା କାକାର ସଙ୍ଗେ ଆର ଓର ଠାକୁରଦାମାର ସଙ୍ଗେ କୁଳ କରା ନିମ୍ନେ ରେଖାରେବି—ତା ସେ ଏମନ ସେ, ସେ ଧେନ ଆର ଏ-ଅମ୍ବେ ମିଟିବେ ନା, ମିଟିବେ, ତବେ ବୁଡ଼ୋ ଘ'ଣେ…ତା କୁଟୁମ୍ବ ଚଟଛେ ତ ଆର କି କରବ ?—ଓନାର ବାପ ତ ତ୍ୟାତ ଥାରାପ, ବଜାହି ନା…ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଆମାରଇ ଡୋଗାଣ୍ଠି, ମାମେ ଏହି ଏକବାରାଟ କରେ ନିଯେ ଆପି ଓକେ, ସଲି ଚଲ, ରାଖାଲରାଜେର ପାରେ ମାଥା କୁଟୁମ୍ବ ଚଲ…ଓ କୁଟୁମ୍ବ, ଓଦିକ'କାର କାହିନୀଟା ଓ ଦୋଷ ନାକି ଫାଂସ କରେ ?”

ମୁଖ୍ଯଟା ସୁରିଯେ ମୁଖେ ମୁଠୋ ଚେପେ ଖିଳିଖିଲ କରେ ହେସେ ଉଠିଲ ।

ଓହିକେ, ସତ୍ତା ଚାଲାଟାର ମଧ୍ୟ ଟୁଁ ଟାଂ କି ଶକ୍ତ ଉଠେଛେ, ନିଶ୍ଚର ରାଧାଲରାଜେର ଆରତିର ଆଯୋଜନ ହଚେ । ଆଉ ଓଟା ଦେଖେ ନା ଗେଲେ ବେଳ କୋଥାର ମନ୍ତ୍ର ବଡ଼ ଏକଟା କ୍ଷାକ ଥେକେ ଧାବେ ବଲେ ଥିଲେ ହଚେ । ଆମାର ଫେରବାର ଗାଡ଼ି ତା'ହଳେ ହ'ଲ ଆରନ୍ତ ଏକ ଘଟା ପରେ, ଶାତଜା ତିରିଶେ ।

একাল

একে পাড়াগী, তাও বাড়িটা একেবারেই পুরনো চালের।

পুরনো চালই ভালো, আমর রাখতে হবে তাই বজ্ঞান। অন্ততঃ ভুবনময়োহিনী যতদিন বৈচে আছেন।...ভগবান মার্কণ্ডেয়ের পরমায় দিয়েছেন, যা দেখেছেন চারিদিকে, যা সব শুনতে হচ্ছে তাই যথেষ্ট, অনেক নাকি পাপ করেছিলেন আর-অয়ে, তার সাঙ্গা; আবার নিজের বাড়িতেও নাকি আমদানি করতে হবে ঐ সব অনাচার ?...উনি ম'লে যা খুশি করবে'খন সবাই, সেখান থেকে দেখতে আসবেন না, যতদিন আছেন ততদিন চলবে না; তা'হলে ওরা কাশী পাঠিয়ে দিক উঁকে।

অনাচার বৈকি।...পুরুষেরা যা করে করুক; ওদের ভগবান পুরুষ করে স্থষ্টি করেছেন কেন? তা'বলে তোদেরও ওদের সঙ্গে টেকা দিয়ে তাই করতে হবে? ওরা কোঠা দলিলে সুলে যাব যলে, ওদের দেখাদেখি তোদেরও মাথার বেণী দলিলে সুলে যেতে হবে ?...ওরা কলেজে যায় ত আমরাই বা কেন যাব না ?...তা'হলে তোরা এক কাজ কর না—ওদের মত কাছা আঁট। বলে যে—মেয়েদের দশহাত কাপড়ে কাছা ঝোটে না, তাই-বা সইবি কেন? কাছা দে, কোঠা রোলা, আপিসে যা, ফিরে এসে সায়ের-মেমের মত মাইডিয়ার বলে হাত-ধরাধরি করে হাওয়া থেগে।...বাড়িতে এসেও হাওয়াই খাস, কেন মরতে হিঁসেলে দিয়ে চুকবি?

শোনা যাচ্ছে নাকি শহরে আরম্ভও হয়ে গেছে। তা যাবে; বৈচে থাকলে আরও সব শুনবেন ভুবনময়োহিনী।

শোনা কেন, হয়ত দেখতেও হবে।

গ্রামে কোন বালাই ছিল না। রংপুংগুলের পাঠশালা, যার শথ হ'ল, ছেলের সঙ্গে মেয়েটাকে দিলে পাঠিয়ে। বাড়িতে পুতুল নিয়ে না খেলা ক'রে সেখানে বই-সেট নিয়ে খেলা। তার মধ্যে পুণ্যপুরুর আছে, যমপুরুর আছে, তুষুলি আছে। বাদসাদ দিয়ে যে ক'টা দিন বাচল, যা শিখতে পারল শিখল; বিয়ের কথা উঠল, তের পড়া হয়েছে, এবাব এসে হাঁদনাতলায় ওঠ। এই ছিল ব্যবহা আবহমানকাল থেকে চলে আসছে। তারপর হ'ল মেয়েদের খাস ইস্কুল, আর

ଆମଳ-ବ୍ରଟ

ଏକ ଧାଗ ନାହିଁ ଉଚ୍ଛୁ । ତା ଛେଲେଦେର ସଙ୍ଗେ ଯିଶେ ଯିଶି ହସେ ଥାବେ, କେବ, ଥାକ ସେଥାମେ । ଆବାର ଲୂତନ ତୋ ଉଠେଛେ ଛେଲେଦେର ମତନ ମେଘେଦେରଙ୍କ ନାକି ଆବାର ଏକଟା ପାଖ ଦେଓଯାର କୁଳ ହଜେ ।

ମାରେନପାଞ୍ଜାର ସତୀନେର କାଣ୍ଡ ଏହି ସବ, ଓ ସେବ ଉଠେ-ପଡ଼େ ଲେଗେଛେ, ଗୀ-ଥାନାକେ ରମାତଳେ ନା ଦିଲେ ଛାଡ଼ିବେ ନା । ତୁବନମୋହିନୀ ଡେକେ ପାଠାଲେମ ।

“ଓ ମତୀନ, ଏକି ଶୁନଛି ଆବାର ! ମେଘେଦେରଙ୍କ ନାକି ପାଖ ଦେଓଯାର କୁଳ କରଇ ?”

ଯତୀନ ସେମନ ବଲେ, ହେସେଇ ବଲଲ—“ନୈଲେ ମେଘେଦା କୋଥାଯି ଥାବେ ଠାନଦି ?”

“ଓହା, ତୁମି ସେ ଉଠେଟା ବଲଲେ ଭାଇ ! ଏଥନ ତ ଦିବିଯ ଘରେଇ ମରେଛେ, ପାଖ ଦିଲେଇ ବରଂ କୋଥାର ଥାବେ ସେଇ ଭାବନା । ଇଙ୍କୁଳ ଥେକେ କଲେଜ, ତାରପର ଚାକ୍କରି ଖୁଅଜିତେ ଦେରୋଇ । ଚାଓ ତାଇ ?”

ଯତୀନ ହେସେ ବଲେ—“ତା କି ଚାଇତେ ପାରି ? ତବେ ତୋମାର ନାତବୌଦ୍ଧେର ଦଳ ସେ ଚାଇ, ଆମି କି କରିବ ?”

ତୁବନମୋହିନୀ ଠୋଟ ଚେପେ ମାଥାଟା ହଞ୍ଜିଲେ ମେନ—ଅର୍ଥାତ୍ ଏତକ୍ଷଣେ ବୁଝେଛେନ ।

“ତା ପଡ଼ାବେ କାହା ?”

“ଆମନାର ନାତବୌଦ୍ଧ ତ ବୁଝେଛେ । ଏକଙ୍ଗମ । ବାକି ସବ ବାହିରେ ଥେକେ ଆସବେ ।”

“ଟେଡ଼ି-କାଟା ଛୋକରା ମାଟ୍ଟାରେର ଦଳ ତ ? ବୁଝେ-ବୁଝେ ଏଗିଓ ବାପୁ ।”

ଯତୀନ ହେସେ ବଲେ—“ଓଦେର କେ ତୋରାକା କରେ ଆର ଠାନଦି ? ନ'ଟି ମେନ ମାଟ୍ଟାରେର ଦରକାର, ଦରଧାର୍ତ୍ତ ପଡ଼େଛେ ଏକଥି' ପାଇଁ ।”

“ବଲିମରକି ଗୋ ! ଏତ ଅଧଃପାତେ ଗେହେ ଦେଶ୍ଟା !”

ଛୁଟ ନାତନୀ ସେ ଇଙ୍କୁଳେ ପଡ଼େଛେ,—ଆଗେ ପାଠଶାଳାର ଛିଲ, ଲୂତ ମେଘେ-ଇଙ୍କୁଳେ ଭର୍ତ୍ତି ହସେଇ, ତାଦେର ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ସରିଲେ ନେନ । କୋନ ଆପଣି ଟେଁକେ ନା । ତୁବନମୋହିନୀ ବଲେ—“ଠାକୁର ଆଉ ଆମାର ନିଯେ ନେନ, କାଲଇ ଆବାର ତୋଦେର ମେଘେକେ ପାଠିଲେ ଦେ, ଦେଖିବେ ଆସବ ନା ।...ନା ହସ ଏକ କାଜ କର ନା, ଆମାର କାଶିତେ ରେଖେ ଆସ, ମ୍ୟାଟା ଚୁକେ ଥାକ ଏକେବାରେ ।”

ଏଇ ଏକ-ଏକଟ ନୟନ । ଏଇ ଚିତ୍ରା, ସତୀନେର ବୌ, ନାକେ ଦଢ଼ି ଦିଲେ ସୁରପାକ ଥାଇରେ ବେଢାଇଁ ଶୋଭାଶୀଳେ । ଆମେ ଯେବେଟା ମାଥେ ମାଥେ, ଚାଥେ ଚାଥେ, ମୁଖେ

ঝুকাল

খই ঝুটছে ।...“বিষ্ণু সে ত আমাদেরই জিনিস ঠাম্বি, মা-সমষ্টীর এলাকার ;
পুরুষেরা কত সাধ্য-সাধনা, কত খোশামোহ করে নিয়ে এখন ঘোরঙ্গী করে দৃশ্যে
আছে । তোমা হাঁড়ি ঠেলে যুৱ । দুচিরে দিতে হবে না মোরগীটা ?”

বড় বোমা বলেন—“তুমি চটো ব'লে তোমার ঐ ক'রে চটোর মা, বৈলে
যেরেটা ভালো । একটু শহুরে বাঁজ আছে, তা ও আর কতদিন থাকবে ?”

ছোট বোমের কথায় একটু লাগে, মুখটা অন্ন ঘুরিয়ে নিয়ে সংক্ষিপ্ত যত্নব্য
করে—“মা আয়গায় এসে পড়েছেন !”

শান্তভীরও লাগে, বলেন—“লে হঃখু করতে হবে না মা, আয়গার চেহারা
পালটে দিছেন একেবারে । সাধ করে কি বলি—নিজের নিজের দ্বর সামলাও
সব । আবার ঐ মার্টারি করতে চললেন ।”

রায়গিয়ী ত শুধু কাঁথতে বাকি রাখেন, তাঁর ত্বৰ বড় ইঙ্গুলে পড়া বৌ নয় ।
বলেন—“কি বলব খুড়িমা, মনে করলাম, তা হোকগে, আমরা একেবারে হৃদ্য,
ধোৰার হিসেবটা লেখাব তা ও এর-ওর খোশামোহ করে, একটু লেখাপড়া জানে,
আজ্ঞাকালাকার মেয়ে, তা গুটুকু সংসারের কাজেই লাগবে । বহেস হয়েছে, রায়গণ
মহাভারতটা ও ত পড়ে শোনাতে পারবে নিনেলপক্ষে ।...শোনাচ্ছেন ! কুটোটা
নেড়ে উপকার করবে না, যখনই দেখো বই মুখে করে বসে আছেন রাণী ।
আর নিতি একটা-না-একটা অমুখ লেগেই আছে । ছেলেটার ত আর কিছু
পদ্মাৰ্থ রাখলে না ! সোমামী, কোণায় একটু সমীহ-ভক্তি করবি, পেয়াৰার বেহু
করে তুলেছে ; খালি বই ঘোগাও আর ওমুখ ঘোগাও ।...এখন আবার সুব
থরেছেন, বতীমের বৌ মাকি ইঙ্গুল থুলছে, তাইতে পড়বেন । মাও, ঘোরকলা
পূৰ্ণ হ'ল এবার ।”

তুবনমোহিনী বলেন—“আমাদের ছোট বোমাকে বলোগে একটু । মেঝে
চুটোকে ছাড়িয়ে নিয়েছি তা কত রাগ !...মেয়েদের দোধ চুকছে তার অঙ্গে
লেখাপড়াকে দাঢ়ী করলে চলবে কেন ? বৱে লেখাপড়া করছে বলে অনেক
কেটে শাচ্ছে দোধ, বুৰতে শিখছে, ভাবতে শিখছে । একবাৰ শোনদা বলে
লেখাপড়াৰ হয়ে ওকালতিটা । সেকালেৰ মুনি-খণ্ডিদেৱ পৰিবাৰেৱা শিখতেৰ
লেখাপড়া, ছড়া তোয়েৰ কৰতেন, মুখে মুখে ।...বলি—তা কৰতেন বৈকি, বৈলে
সোমামী-পুত্ৰকে বাকলা পরিয়ে ছাড়বেন কি কৰে ? আমরাও মুনি-খণ্ডিদেৱ
পৰিবাৰ না হই, বছৰে চারখানা কাপড়েৰ সুতো কেটে দিয়েছি সোমামী-পুত্ৰে

ଆବଳ୍ମ-ଅଟ

ଜଣେ, ପୁରୋର ସର ଶାମଲେ, ହେଲେଲ ଶାମଲେ, କୁଚୋକୀଚାନେର ତନ୍ତ୍ରିକ କରେ । ଆର ଧାର ଦାସୀ କରେ ଠାରୁର ପାଠିରେହେଲ, ତାର ଜଣେ କି କି ସେ କରତେ ହେଲେ ତା ପାପ ମୁଖେ ଆର ନାହିଁ ବା ସଲାମ ।”

ଏ ତ ଗେଲ ନୃତ୍ନ ସାରା ବୌ ହେ ଆସଛେ ଗ୍ରାମେ । ଶହରେର ଚାଲ, ବାପ-ମା ନନ୍ଦର ରାଧେ ନି, ଦୋଷଇ ବା କି ଓଦେର ? କିନ୍ତୁ ଗୀ-ଓ ସେ ଏହିକେ ବିଗଡ଼େ ଥାଇଁ, ଏମନ ସୋନାର ଗୀ ।

ଆବାର ଶୋନା ଥାଇଁ ବଡ ଇଝୁଲେର ଟାକା ତୋଳା ହେବେ, ତାର ଜଣେ ମେଘେରା ନାକି ଥିରେଟାର କରବେ ।

ହଜୁଗେ ମାତବାର ଲୋକ ଆହେ ବୈକି ଗ୍ରାମେ, ନୈଲେ ଚୁକହେ କି କରେ ଏସବ ଅନାଟାର ? ତବେ ବୋବବାର ଲୋକର ସେ ଏକେବାରେ ନିଃଶେଷ ହେବେ ଗେଛେ ଏମନ ନର । ରାଙ୍ଗ-ଗିରୀ ଆହେନ, ଘୋଷାଳ-ଗିରୀ ଆହେନ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମେର ଖୂଡି ଆହେନ, ସଦାନନ୍ଦେର ପିଣ୍ଡି ଆହେନ, ଆର ଓ ସବ ଆହେ, ଚାରପୋ କଲି ତ ଏଥିର ଓ ହୟ ନି ।

ସଥାର ଉପରେ ଆହେନ ଭୁବନମୋହିନୀ ।

ଶିଥାନୀକେ କଟି ବଲେଇ ଧରା ଥାର, କିନ୍ତୁ ଅନାଟାରେର ଭୟେ ଇଝୁଲ ଥେକେ ସରିଯେ ଆନାର ପର ଭୁବନମୋହିନୀ ଯେଣ ହଠାତେ ଆବିକାର କରେ ଫେଲିଲେମ ସେ, ମୁକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ମୁକ୍ତକେଣୀର ସୟଳ ହେବେ ଗେଛେ । ଯୁଗେର ପ୍ରଭାବ ସଲେ ଏକଟା ଜିନିସ ଆହେଇ, ଘରେ ଥରେଇ ପନେର, ଘୋଲ, ଶତେରୋ, ଆଠରୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଚୁଳା ମେମେ, ତାର ମଧ୍ୟେ ଦୃଷ୍ଟିର ନୀଚେଇ ଚୋଦ ବଜରେର ଏକଟ ସେ ଯୁରେ-କିରେ ବେଡ଼ାଇଁ, ସେଟା ଅଟଟା ନଅରେ ପଡ଼େ ନି । ଏକଟା ସେ ଆସନ୍ତ ବିଗନ୍ଧ ଏସେ ପଡ଼ିଛେ ଗ୍ରାମେର ମଧ୍ୟେ ତାର ପରିପ୍ରେକ୍ଷିତେ, ସୟଳଟା ହଠାତ୍ ଯେଣ ତାର ଭାବାବିହ ଶୁରୁସ୍ତ ନିମେ ଭୁବନମୋହିନୀର ଚୋଥେର ଶାମଲେ ଏସେ ଦୀଢ଼ାଳ । ଏହି ପରିବାରେରଇ ପ୍ରାକ୍ତନ ଇତିହାସଟା ହଠାତ୍ ଭିରକ୍ତାରେର ଭହୁଟା ନିମେ ଉଠିଲ ଅଗେ । ...ଭୁବନମୋହିନୀ ନିମେ ଏ-ବାଡିତେ ଆଶେନ ଏଗାରୋ ବଚର ସ୍ଯଳେ । ତିମଟି ବ୍ୟା, ତାର ପ୍ରଥମ ହାଟ ତେରୋର ଆଗେଇ ପା ଦିରେଛେ ଷକ୍ତରବାଢିତେ । ଛୋଟଛେଲେର ବେଳାମ୍ବ ହତେ-କରତେ କି କରେ ହେବେ ଗେଲ ଏକଟୁ ଦେଇରି; ଛୋଟ-ବୌ ଏସେହେ ବୋଲ ବଚର ପେରିଯିବେ । ଅସଂ କଢା ଶାନ୍ତିର ପଢ଼େ ଆର ମାଥା ତୁଳିଲେ ହୟ ନି, ତର ଆଢ଼ାଳ-ଆଖତାଳ ଥେକେ ମାଥେ ମାଥେ ଏକଟା-ଆଖଟା ନୟନା ଛାଡିବାର ଚେଷ୍ଟା କରେନ ଦୈକି ।

ନା, ପରେର ସବେ ଥାଣେ ଦେଇବେ, ଭୁବନମୋହିନୀ ବିଚଲିତ ହେବେ ଉଠିଲେନ । ବାଡିର

ଏକାଳ

ସା ଚାଲ ଦେଇ ଅନୁଷ୍ଠାନି ଠିକଠାକ କରେ ତୋମେର କରେ ଦିଲେ ହସେ । ସା ଗାଫିଲାଙ୍କି
ହସେ ଗେଛେ ଏକଟୁ ତାର ଆର ଚାରା ନେଇ, ଭୁବନମୋହିନୀ ଉଠେ-ପଡ଼େ ଶାଗଲେନ ।

ଏହିକାର ସା ସବ ତା ବାଡିର ସାଧାରଣ ଚାଲ ହିସାବେ କିଛୁ କିଛୁ ହସେଇ ଆସିଲି,
—ଠାକୁରପଥ, ଶ୍ରୀ, ହେଲେନର ଦିକେର ଛୋଟଖାଟ ପାଟ, ଶିକ୍ଷା ହିସାବେ; ସର-ଦୋର
ବାଡା-ମୋହା—ହସେ ଆସିଲ ସବ, ଶୁଣୁ ଆରଓ ବାଡିଯେ ଦିଲେ ବୈ-କାଗଜେର ସମୟଟା
ଏକେବାରେ ସଙ୍କୁଳିତ କରେ ମେଓରା ହ'ଲ ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ଏହି ନୂତନ ପରୀରେ ଭୁବନମୋହିନୀ
ବସଚେରେ ବେଳୀ ଅଭିନିର୍ବିଷ୍ଟ ହଲେନ ଅନ୍ତ ଏକ ଦିକେ ।

ଆଜକାଳକାର ମେମେରା ସବି ସା କୁନ୍ତିରେ-କୌତିଯେ କୋନରକଷେ ଏକଟୁ-ଆଧିକୁ
ଗୃହିଣୀ ହସେ ଉଠିଛେ, ସଂଗୀରେର ଚାପେ, ଶାନ୍ତମତ ବୁଝ କିନ୍ତୁ ହତେ ପାରିଛେ ନା ଏକେବାରେ ।
ଶାରୀଭକ୍ତି ବଲେ ଜିନିଶଟା ମେଇ ବଲଲେଇ ଚଲେ, କେମନ ଘେନ ଏକଟା ହେଲାଫେଲା
ଭାବ । ବଲେନ ଚିତ୍ରାକେ, ଏ ଖେମେଟା ଏ-ସୁଗେର ସେନ ଅଭିନିଧି ଭୁବନମୋହିନୀର
କାହେ, ସତ ନୂତନରେର ଆମଦାନି କରଇଛେ ଏଇ, ସତ ଅସଟିଲ ଘଟାଇଛେ ଏଇ । ଚିତ୍ରା ଚୋଥ
ଛଟେ ବଡ଼ ବଡ଼ କରେ ବଲେ,—“ଭକ୍ତି କି ଠାନ୍ଦି ! ଆମରା ଏକାଳେ ବୁଝି ଭାଲୋବାସା ।
ଠାକୁର-ଦେବତାର ଓପର ଭକ୍ତି, ଗେ ବୋକା ଯାଇ, ବାପ-ମା ଆର ଧୀରା ବଡ଼ ତୀରେର ଓପର
ଭକ୍ତି ଓ ବୋକା ଯାଇ, ତୀରା ଦେବତା, ଏଇରା ଶୁଭମନ । ତା’ବଲେ ସୋଯାଦୀ, ଯାର ସଙ୍ଗେ
ନାକି ଭାଗାଭାଗି କରେ ସର-ସଂସାର କରଇ, ଅଟ୍ଟପ୍ରହର ପାଶାପାଶ ଥେକେ, ତାକେଓ
ସବି ଭକ୍ତି କବତେ ହସ ତୋ ଭକ୍ତିର ଚାପେ ସେ ଦମ ବନ୍ଦ ହସେ ଯାବେ !”

ଭୁବନମୋହିନୀ ବଲେନ—“ଆମରା ସବ ଦମ ବନ୍ଦ ହସେ ଯାବା ଗେଛି !”...ଚିତ୍ରା ହେସେ
ବଲେ—“ଯାରା ତ ଗେହେନଇ ଠାନ୍ଦି, ଏ ସରଂ ଆରଓ ସାଜ୍ବାତିକ ଯାରା ଯାଓଯା ।
‘ଶୁଭଦେବ-ଶୁଭଦେବ’ କରେ ଭକ୍ତିର ଚୋଟେ ସବି ଭାଲୋବାସାଟାକେଇ ଫେଲାଇଥ ଯେବେ,
ଆମାଦେର ଔସିବିଲେ ନାକି ସବଚେଯେ ସା ବଡ଼ ପୁଞ୍ଜି, ତା’ହଲେ ଶୁଣୁ କାଠାମୋଟା ରେଥେ
ଫଳ କି ?”

ବଡ଼ ବୌମା ବଲେନ—“ତୁମି ଚଟୋ ବଲେ ତୋମାର ଆରଓ କ୍ଷେପାର ମା, ମୈଲେ ମେମେଟା
ଭାଲୋ, ଶୁଣି ତ ଓଦେର ବାଡିତେ । ଠାକୁର ସର ଥେକେ ନିମ୍ନେ ସତୀନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବ ଦିକେ
ନଅନ ।”

ହୋକ ଭାଲୋ, ତବେ ଓଦେର ଏହି ଭାଲୋବାସା-ଭାଲୋବାସା ସେ ଏକ ଅନ୍ତର୍ଥ ହସେଛେ
ଏକାଳେ ଏତେ ଆର ସନ୍ଦେହ ଥାକେ ନା ଭୁବନମୋହିନୀର । ଆମରା ଭାଲୋବାସି—
ଆମରା ଏକାଳେ ସବ ସମାନ-ସମାନ ।...ସମାନଟା କିମେ ଆମାର ବୁଝିରେ ବଳ; ସରସେ,
ନା ବିଜ୍ଞେର, ନା ଅନ୍ତାର, ନା ବୁଝିତେ । ଏକଟା ଗାନ୍ଧାରୀ କଥା ଶିଥେ ଶାନ୍ତ-ପୁରୀଥ

ଆମନ୍ଦ-ଏଟ

সବ ଉଡ଼ିରେ-ପୁଡ଼ିରେ ଥିଲେ । ଭୁବନମୋହିନୀ ବଲେନ—“ତୋରା ସମାନି ବା କୋଗାର ହୀ
ପା ଥେକେ ଏକେବାରେ ଧାର୍ଥାର ଉଠେଛିମ୍ । ସମାନ ହଲେଓ ତ ବୁଝତାମ ।” ଚିତ୍ରା ହେସେ
ବଲେ—“ମେଟୋ ଆମାଦେର ଏ-ସୁଗେ ଏଦେର ଏକଟୁ ବୁଝିବୁଜୁବୁ ହରେହେ ବଲେ ଠାନ୍ଦି;
ବୁଝତେ ପେରେହେ ଛଟେଇ ଆମାଦେବ ଠିକ ଆସଗା । ଦେଖ ନା, ଶିବଠାକୁର କତ ଆଗେ
ମେଟୋ ଧରତେ ପେରେଛିଲେନ ।”

ଭାଲୋ ଲାଗେ ନା ଭୁବନମୋହିନୀର । କଡ଼ା ହାତେଇ ଧରେ ଆଛେନ ସଂଗୀରେ
ଲାଗାଯି, ତବୁ ତୁମ ହୟ । ଓପରେ-ଓପରେ ଠିକ ଥାକଲେଓ ଭେତବେ-ଭେତବେ ସେନ ବଦଳେ
ଆସଛେ ବାଡ଼ିର ହାସରା । ବଡ଼ ବୌମାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେନ ଚିତ୍ରାର ଦିକେ ଟାନ । ଚାପବାର
ଚେଷ୍ଟାଇ, ତବୁ ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତାଯ ଫ୍ରେକାଶ ହରେଇ ପଡ଼େ ମାଝେ ମାଝେ । ଛୋଟ ବୌମାର ସଙ୍ଗେ
ତ ଗଲାୟ-ଗଲାୟ ।

ସବାଇ ଯାବେ । ତବୁ ପ୍ରେସ ନାକନୀଟିକେଓ ଯଦି ନିଜେର ହାତେ ବିଦେଶ କରେ
ସେତେ ପାରେନ, ନିଜେବ ମନେର ମତ କରେ, ତା'ହଲେଓ ଏକଟା ସାଞ୍ଚନା ଥାକେ । ଘଟକ
ଲାଗିଯାଇଛେନ ଚାରିଦିକେ । ଏଦିକେ ଶୁଭକେ ଏକେବାରେ ନିଜେବ ହାତେ ନିଯେ
ନିଯେଛେନ । ମେରୋଟ ଥୁଇ ଭାଲୋ । ଏକେ ଏହି ବାଡ଼ିବ ରସେ ପୁଣ୍ଡ, ତାର ଓପର
ପିତାମହୀର ଧାସ ତ୍ରାସଧାନେ, ହରିନ ଇମ୍ବୁଲେ ଗିଯେ, ମନେ କୋଥାଓ ଯଦି ଛୋପ-ଛୋପ
ଏକଟୁ ଧରେଛିଲ, ସବ ନିଃଶେଷେ ମୁହଁ ଗିଯେ ସେବାମୟୀ ଭକ୍ତିମତୀ ବନ୍ଦ ଏବଂ ନିଷାବତୀ
ଗୃହିଣୀ ଜୀବନେବ ଅନ୍ତ ତୋଷେସ ହରେ ଉଠିତେ ଲାଗଲ ।

ବିରାହେରେ ଠିକ ହାଲ । ଅନେକଗୁଣ ପାତ୍ରେର ମଧ୍ୟେ ଥେକେ ନିଜେଇ ଏକଟିକେ
ସେହେ ନିଲେନ ଭୁବନମୋହିନୀ ।

ବାଡ଼ିର ଚାଲ ଏକେବାରେ ପୁବନୋ, ସତଦ୍ୱ ଥବବ ପେଲେନ ଛୋଟ ବୋଯେବ ମତ କେଉଁ
ଏଥନ ଓ ଢୁକତେ ପାଯ ନି ବାଡ଼ିତେ । ଏଦିକେ ଭୁବନମୋହିନୀ ଏକା, ଓଦିକେ ଛେଲେବ
ପିତାମହ-ପିତାମହୀ ଉଭୟରେଇ ବେଚେ ।

ଛେଲେଟିକେଓ ଦେଖଲେନ, ଫଟୋ ଆନିରେ । ବେଶ ଲମ୍ବା-ଚତୁର୍ଭୁବା, ଏଦିକେ ଉଠିତି
ବସିଥେ ଯେ ଶ୍ଵର-ଶ୍ଵରର ଆବିର୍ଭାବ ହରେହେ ଶୁଖେ, ତାବ କୋମାଟିତେଇ ହାତ ଦେଖ ନି ।
ସବ ମିଳିଯେ ଯେ ଏକଟା ଅଟଳ ଗାନ୍ଧିର୍ଯ୍ୟର ଶୁଣି ହରେହେ ତାତେ ବୋବା ସାମ, ଏକାଲେର
ମେରୋଦେର ଛିନ୍ଦିମେ ଭାଲୋବାସାମ ତୋଳବାର ପାତ୍ର ନାହିଁ; କଡ଼ାଯ ଗଣ୍ଡା ଭକ୍ତି-ନିଷା
ମେବା-ବାଧ୍ୟତା ଆଦାୟ କରେ ନିଯେ ତବେ ଛାଡ଼ିବେ । ଏଦିକେ ବିଦେଶ ଓ ଓଡ଼ିନ ଆଛେ,
ଚାରଟେ ପାଶ ।

একাত

দুবের দিকেও গেলেম না ভুবনমোহিনী। ছটো আৰ পেৱিয়েই ছেলেৰ
বাড়ি। ওদিকে দাদাখণ্ডুৰ বিদিশাশুক্তি রইলেনষ্ট, এদিক থেকে ইনিও এক
ৱকম দিনেৰ-দিনেৰ হিসাৰ রেখে যেতে পাৱিবেন।

ঠিকুঞ্জি ধিলিষে দেখা গেল—বাঞ্ছয়োটক। তা হৰেট, মইলে এত তোড়জোড়
কৰণেন কিসেৰ অন্ত ভুবনমোহিনী ?

মগাপক্ষতি দিন ক্ষণ দেখে বিবাহ হয়ে গেল।

কিন্তু ভূম্বে বি চালা হ'ল।

ছেলেট মন্দ ত নম, বৰং আৰ সব দিক দিয়ে ভালোই, তবে ভুবনমোহিনীৰ
সন্দেহ কোন্কাকে কি কবে ভক্তিৰ আৱগায় ভালোৰাসা সাম কৰিবে বসে আছে।
প্ৰথম ত মাসখানেক না যেতে যেতে ভক্তি নিষ্ঠা আদাৰ কৰিবাৰ ছটো অন্ত
একেবাৰে ঘৃঢিয়ে ফেলল। একটা আঘাত পেশেন ভুবনমোহিনী।

“ইয়া রে মুক্ত, একি তোৱ আবদার নাকি ? গৌৰি দাড়িতে অমন দিবি
পুকৰালি চেঙাবা ছিল মাতজামাইয়েৰ...”

মুক্ত বলে—“আধি কেন বলতে গেলুম ?”

কোণা থেকে চিৱাৰ ওপৰ গিয়ে বাগটা পড়ে, তাকেই ঠেস দিয়ে বলেন
ভুবনমোহিনী—“না, তোদেৱ মুখে আজকাল সমান-সমানেৰ বুক্তি বড় শুনি
কিনা, তাই জিগোস কৰছি।...আৱ আলাদা কিছু বইং না ত। এবাৰ নাকে
মাকচাবি দিয়ে কানে ছটো ছল ফুলিয়ে দিলৈই হব।”

দিন যায়। ভুবনমোহিনীৰ যেন কেমন-কেমন মনে হয় ! যেহেটা ভাষে-
গতিকে যেন চিৱাৰ দিকেই আল্লে আল্লে এগুচ্ছে। সৰ্বমাশেৰ শচনা হয়েছে।
ভুবনমোহিনীৰ মনটা ও যেন অন্য ৱকম হয়ে আসচ্ছে। তেমন স্পষ্ট কিছু ময়, তবু
যেটা চিৱাৰ মধ্যে থাবাপ লাগত, মুক্তিৰ মধ্যে যেন তত থাবাপ লাগতে চাইছে
না, ভৱ পান। ভয় পান বলেই, নিজেৰ ওপৰ কড়া হয়ে ওঠেন, আৰও আগ্ৰহ
কৰে জিগোস কৰেন—

—“তা ইয়া রে মুক্ত, যেমন যেমন বলে দিয়েছি, কবে যাচ্ছিস ত ?...সকালে
পারেৱ ধূলো নিৰে ওঠা। রাস্তিয়ে শোৰাৰ আগেঁ একটু পা ছটো টেনে নিয়ে
ঢিপে দিলি ..”

ଆମନ୍ଦ-ବଟ

ବଲତେ ଚାର ନା ଶୁଣକେଲା । ତାରପର ଶପଥ ଦେଓଯାଇ ବିରକ୍ତ ହସେ ବଲେ—
“ଦିଲେ ତବେ ତ ଓ-ସବ କରବ ।”

—“ଦେବେ ନା କି ରେ ! ଓ-ସବ ସେ ଓଦେର ପାଇନା । ସେଇ କୋନ୍ ରାମାର୍ଥ-
ମହାଭାରତେର ସ୍ମୃତି ଥିଲେ ପେରେ ଏବେଳେ ।...ବଲେ କି ?”

ବଲତେ ଚାର ନା ଶୁଣ, ତାରପର ଶପଥ ଦେଓଯାଇ ବଲେ—“ବଲେ, ଓସବ କେନ ?
ଦାସୀ ନାକି ?”

—“ଦାସୀ ନାହିଁ !! ହ'ଲ କି ଏବା କାଳେ-କାଳେ !”

—ଏତ ବିଶିଷ୍ଟ ହସେ ପଡ଼େନ ଭୁବନମୋହିନୀ ସେ ଆର ବାକ୍ୟକ୍ଷୁର୍ତ୍ତିଇ ହସ ନା ।

ଏହିକେବେ ଚେଷ୍ଟାର କ୍ରଟି କରେଲନ ନା । କାହେଇ ଖଣ୍ଡରବାଢ଼ି, ସାଂଗ୍ରା-ଆସା ଲେଗେଇ
ରହେଛେ ନାତଞ୍ଜାମାଇସେର । ଥାନିକଟୀ ଠାଟୀର ଓପର ଦିଯେଇ ଚଲେ ।

—“ଏହି ସେବେ ହସେଛେ, ଶିକେ ତ ଆର ସଙ୍ଗେ କରେ ନିଯେ ସେତେ ପାଇଲ ନା ନାତନୀ
ଆମାର ।...ତା କି ପାତାନୋ ହ'ଲ ନାତଞ୍ଜାମାଇସେର ସଙ୍ଗେ—ଆତର, ନା ଗଞ୍ଜାଞ୍ଜଳି ?”

ଚେଲେଟି ଶୁଠୋରା, ମାତା ମୌଚୁ କବେ ଶୁଣୁ ହାତେ । ଉପଦେଶ-ପରାମର୍ଶରେ ଚଲେ—
“ସମୟ ଥାକୁତେ କାଞ୍ଚ ବାଗିଯେ ନାହିଁ ଭାଇ ; ଏହି ସେ ବସେଲ, ଏହି ସମୟ ମନ୍ତ୍ରଟା ଥାକେ
ନରମ, ସେବିକେ ନୋଯାବେ ଦେଖିବେଇ ଶୁଇବେ । ଦେଖଚ ତ ଅବହୁ ଚାରିଦିକେ, ଦେଖେ
ଶିଥିତେ ନା ପାଇ, ଠେକେ ଶେଥା, ଦେ ବଡ଼ ଝଞ୍ଜାଟ ।”

ଓସକାନିନ୍ଦା ଥାକେ—“ଶିଥିଯେ-ପଡ଼ିଯେ ହାତେ ତୁଲେ ଦିଯେଛି ; ଏଥିନ ଶୁଣ ନଜର
ରେଖେ ଥାଓଇବା । କଡା ହାତେ ଆଦାୟ କରେ ନେବେ । ତୋମାଦେର ଦାହ-ନାଦାମଶାଇରା
ଜାନନ୍ତ । ଓକି, ପୁରୁଷେ-ହାତତେ ସବି ଚୁଡି-ପରା ହାତେର ମତନ ନରମହି ହ'ଲ ତ
ତଫାତଟା ଆର ରାଇଲ କୋଥାର ?...ମାତେ ମାତେ ଉପଦେଶ ଦେବେ ସୋଯାମୀ-ଦ୍ଵୀର ସହନ୍ତା
କି—ଶୀତାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସୋଯାମୀକେ କି ବଲେ ଗେଛେନ...”

ଉତ୍ତରେ ସେଇ ଏକ ଧରନେର ହାତି ।

ରାଗ ଧରେ ବୈକି ; କରେ-କରେ ଦିଲେନ ଏତ କରେ, ସବ ନଷ୍ଟ ହତେ ବସେହେ ; ଚୋଥେ
ଆଙ୍ଗୁଳ ଦିଯେ ଦେଖିଯେ ଦିଲେନ, କୋନ ଫଳ ହଛେ ନା, ଶୁଣୁ ଐ ହାତି । ରାଗଇ ଧରେ,
ତବେ କିଛୁ ବଲତେ ପାରେନ ନା, ଝାଲଟା ଝାଡ଼େନ ନାତନୀର ଓପର—

—“ବିଗଢ଼େ ଦିଛ ବାପୁ । ମେମେଛେଲେ ଦେ ପୁରୁଷେର ସଙ୍ଗେ ସବ କରବେ ଏହି ହ'ଲ
ନିଯମ । ‘ଦାସୀ ନାହିଁ, ମାଥାର ମଣି’—ଓସବ ଏଥିନ ଶୁଣତେ ସେବେ ମିଟି । କଥାର
ଭୁଲେ, ନିଜେର କାଞ୍ଚ ଭୁଲେ ସବି ସତି ମାଥାର ମଣି ହସେ ବସୋ, ତଥିନ ଐ ପୁରସ୍ବାହୀ

একাল

বলবে বেড়ে ফেলতে পারলে বাঁচি । তার চেয়ে ষেখানে ঠাই নিজের সেখানেই
থাকি সেই ভালো ।...আর বলে ও-সব কথা ?”

উভয় দের না মুক্ত, তার পর পীড়াগীড়ি করার বলে—“এখন উন্টে। বলে ।”

“উন্টে। মানে !...উনিই দাস তোমার, এই ত ?”

মুক্তকেশীর শাথাটা একটু নীচু হয়ে যায় ।...খুব এমন রাগের কথা নয়,
বোধ হয় কিছু মনেও পড়ে যায় ভূবনমোহিনীর । তবে রেগেই যান ; সে ছিল
প্রবল অধিকারবোধের মধ্যে, এক-আধবার শুধু মুখে ব'লে ফেলা ; আর এ হ'ল
সত্ত্বেই হীন দাসত্ব—এত চেষ্টা সত্ত্বেও যার উপায় করতে পারছেন না
ভূবনমোহিনী । রেগেই যান, মুখটা কুঞ্চিত করে বলেন—“খেঁয়ায় মরি ! *কি
হ'ল এরা গো ! পুরুষ, না, কি ?...তা বলুক গে, তোকে যেমন বলে দিয়েছি—
জ্বার করে পা ছটে। টেনে নিয়ে...”

“দেয় না ষে কোন মতেই—আমি কি করব ?”

ভূবনমোহিনী একেবারে ফেটে পড়েন—

“কিছু করতে হবে না তোমায় । বলবে ভূমি, এবার ভোলানাথ শিবের
মতন বুক পেতে শোও, আমি ঝণবঙ্গনী হয়ে ধেই ধেই করে নাচি । এ সব
মেনীয়ুথে। পুরুষদের বরাতে তাই আছে ।...এত বলছি, এত করছি, কোনমতেই
ধাতে আনতে পারছি না গা !”

ଦିଦିମଣିର ବେଡ଼ାଳ

ଏକଟା ଛୋଟଖାଟ ଆଲାଦା ବାଡ଼ି ହ'ଲେଇ ଛିଲ ଭାଲୋ, କିନ୍ତୁ ତା ପାଞ୍ଚା ଗେଲ ନା ।
ଅଗତ୍ୟା ଏହି ସ୍ଵାବହାଇ କରନ୍ତେ ହ'ଲ ।

ଏକଟା ମାଆରି ଗୋଛେର ଏକତଳା ବାଡ଼ି ; ଏକ ପାଶେ ଟାନା ପାଚିଲ ଦିରେ ତାରଇ
ଛୋଟ ଛୋଟ ଘର, ଥାନିକଟା ରକ ଆର ଥାନିକଟା ଉଠୋନ ଆଲାଦା କରେ
ଦେଓରୀ ହେଁବେଳେ, ଏକଜନେର ବେଶ ଚଲେ ଯାଏ । ବିଦେଶେ ଚାକରୀ କରନ୍ତେ ଆସା,
ଆହ୍ରୀ-ସ୍ଵଜନ ନା ଥାକ, ଏକଟା ପରିବାରେର ସଙ୍ଗେ ଏକ ବାଡ଼ିତେ ଥାକାଓ ଏକଟା ଡରସାର
କଥା । ଅଫିସେର ଲୋକେର କାହେ, ଆର ଥାନିକଟା ଏଦିକ-ଓଦିକେଓ ଥଥର ନିମ୍ନେ
ଆନଳ, ପରିବାରଟି ଭଦ୍ର ।

ନତୁନ ଚାକରୀ ନିମ୍ନେ ଏଥାମେ ଏସେହେ ସରୋଜ । ପରିଚାଳି ହୁଣି ଏଥନେ ।
ଦଶଟା-ପାଚଟା ଅକିଲ କରେ, ସକାଳେ କିଛୁ ଅଫିସେର ଫାଇଲ, ବିକାଳେ ଏକଟୁ ଘୁରେ
ଆସା, ତାରପର ଥାକି ସମୟଟା ବେଳେ । ରାତ୍ରାର ପାଟ ଅଫିସେର ପିନ୍ଡନେର ହାତେ;
ଲେରେ-ଶୁରେ ସମେଜେର ସଙ୍ଗେଇ ଅଫିସେ ଚଲେ ଯାଏ, ଆସାର ସଙ୍ଗେଇ ଆଦେ । ଏକଟା
ଛୋକରା ଚାକର ଏନେହେ ବାଡ଼ି ଥେକେ, ଚଲେ ଗେଲେ ବାଡ଼ିତେ ଥାକେ, ତାରପର ପାଶେ ତ
ଲୋକ ରହେଛେ ।

ମନ୍ଦ ଲାଗଛେ ନା ଏକରକମ । ବାଡ଼ିର ଅନ୍ତ ମନଟା ମାଧ୍ୟେ ମାଧ୍ୟେ ବିରଷ ହେଁ ପଡ଼େ
ଏକଟୁ, କିନ୍ତୁ ଉପାୟଇ ବୀ କିନ୍ତୁ? ଏ ତ୍ବୁ ଏକଟା ପରିବାରେର ସଙ୍ଗେ ଏକ ଛାତେର ନୀଚେ
ରହେଛେ, ଜୀବନେର ନିଯ୍ୟ-ସ୍ରୋତେର ଏକଟି ମୃଦୁ କଳାଖନି ନିୟତ ଏସେ କାନେ ପୌଛିଛେ,
ଆଲାଦା ହେଁ ଥାକଣେ ସେ ତ ଆରଓ ହ'ତ ଦୁଃଖ ।

କେଟେ ସାଇ ଏକରକମ, ଶୁଦ୍ଧ ଏକ-ଏକଦିନ ବିକାଳ-ବେଳାଟା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ହେଁ ଉଠେ ।
ବର୍ଷାକାଳ । ସକାଳେ କିମ୍ବା ରାତ୍ରେ ବୁଝି ନାମଲେ ମନ୍ଦ ଲାଗେ ନା । ସକାଳେ ଥାକେ
ଅଫିସେର କାଜ ଏକଟୁ-ଆଧଟୁ, ରାତ୍ରେ ଥାକେ ବେଳେ; ନିଜେକେ ନିମ୍ନେ ବେଶ ନିବିଡ଼ ହେଁ
ବସା ସାଇ । ବିକାଳେ କିଛୁ ଥାକେ ନା ହାତେ; ବେଳେ ପଡ଼ିବାର ସମୟରେ ନାହିଁ, ଅଫିସ
ଥେକେ ସନ୍ତ ଫିରେ ଆର ଫାଇଲେର ଦିକେ ଚାଇତେଇ ଇଚ୍ଛା କରେ ନା ! ବୁଝି ନାମଲେ
ପାଶେର ବାଡ଼ିର କଳାଖନି ଓ ସାଇ ଲୁଣ୍ଠ ହେଁ; ନିଜେକେ ବଡ଼ ନିଃସମ୍ମ, ନିରପାର ବଲେ
ମନେ ହୟ ତଥନ ।

ଦିଦିମଣିର ବେଡ଼ାଳ

ଏଥାମେ ଆସବାର ସମ୍ପାଦନାମେକ ପରେ ଏକଟି ବିକାଶେର କଥା । ଦିନଟା ଆବାର ରବିବାର । ଅକିସ୍ଟୁକ୍ଲୁଡ ନେଇ, ଏକମାତ୍ର ନିଜେକେ ନେଡ଼େ-ଚେଡ଼େ ଆର କତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଆନା ଯାଏ ? ବିକାଳଟିର ଦିକେ ଉତ୍ସୁକ ଦୃଷ୍ଟିତେ ଚେଯେଛିଲ, ଆଉ ବେଶ ବଡ କ'ରେ ଏକଟା ଚଙ୍ଗେ ଦିଯେ ଆସିଥେ ; ତାରପର ରୋଟା ନରମ ହେଁ ଆସତେ ବେରିଯେ ପଡ଼ିବାର ଅନ୍ତ ପାଞ୍ଚାବି ଆର ଛଡ଼ିଟା ଆଜନା ଥେକେ ପେଡ଼େ ନିତେ ଯାଏ, ଆଜନା ଦିଯେ ନନ୍ଦର ପଡ଼ି ପଞ୍ଚମ ଆକାଶେ ତୁମୁଳ ସମାଝୋହ ! ଘନଟା କେମନ ଯେନ ଅପସ୍ଥ ଆର ବିଶ୍ରୋହୀ ହେଁ ଉଠିଲ—ଯେନ ଅଳକ୍ଷ୍ୟ କାର ଏକଟା ଅହେତୁକ ବିକଳତା । ସରୋଜେରେ ଓ ଜିମ ଦୀନିଯେ ଗେଲ ଏକଟା, ବେବେଇ ।

ଆର ଏକବାର ମେଘେର ଦିକେ ଚେଯେ ନିଯେ ଚାଲେଜେ ହିସାବେଇ ପାଞ୍ଜାବିଟା ଗାରେ ଦିଯେ ନିଲ, ତାରପର ଛାତାଟା ନିତେ ଯାବେ ଏମନ ସମୟ ହଠାତ୍ ଏକଟା ବେଡ଼ାଳ ସମର ଦରଜା ଦିଯେ ପ୍ରବେଶ କରେ ଏକ ଦୌଡ଼େ ଉଠାନ ପେରିଯେ ରକ ଡିଗିଯେ ସରେର ମଧ୍ୟେ ଚୁକେ ପଡ଼ି ଏବଂ ଚକିତେ ଏକଟୁ ଏଲିକ-ଓଦିକ ଦେଖେଇ ଟେବିଲେର ଶପର ଲାକିଯେ ଉଠେ ଶୁଟିରେ-ସ୍ଲିଟ୍‌ରେ ଦରଜାର ଦିକେ ଫିରେ ବସନ ।

ଚର୍ଯ୍ୟକାର ବେଡ଼ାଳଟି, ମେଥେ ମେନ ହୟ କାବୁଲୀ, ମୋଟା-ମୋଟା ଗାରେ ସାମା-କାଳୋର ବଡ ବଡ ଛୋପେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଚଳ, ପରିକାର-ପରିଚନ ।

ସେମନ ନିର୍ଭୟେ ଏସେଛେ, ବୋଧ ହୟ ଗାରେ ହାତ ବୁଲାତେଓ ଦେବେ । ହାତ ବାଡ଼ାତେ ଗେହେ ଏମନ ସମୟ ଆର ଏକଟି ଦୁଶ୍ଟ ! ଏକଟି ବଜର ମଧ୍ୟକେର ଛେଲେ ଇପାତେ ଇପାତେ ଉଠାନେ ଏସେ ପଡ଼ି ଏବଂ ଚକିତଦୃଷ୍ଟିତେ ଏକବାର ଚାରିଦିକେ ଦେଖେ ନିଯେ—“ତୁ ସେ ରେ ଶ୍ରୟତାନୀ !”—ବଳେ ବେଡ଼ାଳଟିର ମତନଇ ଏକ ଲାକେ ରକ ପେରିଯେ ସରେ ଚୁକେ ପଡ଼େ ତାକେ ପାଞ୍ଜିଯେ ଧରଳ, ବଳ—“ଏହିବାର !”

ସରୋଜେର ସଙ୍ଗେ କୋନ କଥା ମେଇ, ନିଯେ ଘୁରେ ବେରିଯେଇ ଯାଚିଲ, ସରୋଜ ଔପ କରଳ—“ତୋମାଦେର ବେଡ଼ାଳ ?”

କଥା ସଥନ କଇଲ ତେଥନ ଏକନାଗାଡ଼େ ଅନେକଥାନିଇ କରେ ଗେଲ ଛେଲୋଟି—“ହ୍ୟା, ଦିଦିମଣିର ବେଡ଼ାଳ । ଦେଖୁନ ନା, ସତ ଆଗଳେ ଆଗଳେ ରାଖଛି ସବାଇ ଛିଲେ—ଆପନି ମୋତୁନ ଭାଡ଼ାଟେ, ଜ୍ଞାନାତନ କରବେ ତ—ତା କ୍ରମାଗତ ପାଲିଯେ ଆସବାର ଫିକିର । କେନ ଜାନେନ ତ ? ଏ ବାଡ଼ିତେ କାକିରାର କାହେ ବଡ ଆକ୍ଷାରା ପେତ ସେ ! ଆପନାର ଆଗେ ଓରାଇ ଛିଲେନ ତ, ମହେନ୍ଦ୍ର କାକା, କାକିରା, ଟୁନୀ ଆର ସତୁ—ଥୁବ ଭାବ ଛିଲ ଓଦେର ସଙ୍ଗେ, ଟୁନୀର ସଙ୍ଗେ ଆମାର ଆର ଓଭାବ ଛିଲ ।”

ଆମାଇ, ତବୁ ଔପ କମଳ ସମୋଜ—“ତୋମାଦେର ଏଇ ପାଶେର ବାଡ଼ି ?”

ଆମଳ-ନ୍ତ

କେବ ସେ ଅନ୍ତୁତ ଶାଗଲ ପ୍ରଗଟା, ଛେଲୋଟ ଏକଟୁ ହେସେଇ ଯୁଧେର ଓପର ଚୋଥ ତୁଲେ
ଉତ୍ତର ଦିଲ—“ତବେ ଆର କୋନ୍ ବାଡ଼ି ହବେ ?”

ତାରପର ବାହିରେ ଦିକେ ଅନ୍ତ ବୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରେ ବଳଳ—“ଯାଇ, ବୃଷ୍ଟି ଏଲୋ
ବଲେ । ୧୦୯୮ ।”

ବୁକେ ଚେପେ ଆବାର ଯୁରତେଇ ସରୋଜ ପିଠେ ହାତ ଦିଲେ କଥେ ଦିଲ, ବଳଳ—
“ପାଶେର ବାଡ଼ି ସଥିଲ, ତଥିଲ ଆର ଭାବନା କିମେର ? ଥାକୋ ନା ଏକଟୁ ।”

କଥା ଦିଯେଇ ଆଟିକେ ରାଖିବାର ଅଗେ ବଳଳ—“ଦରକାର କି ତୋମାଦେର
ଶ୍ରୀତାନୀକେ ଆଟିକେ ରାଖାର ? ଆସତେ ଦିଓ; ଆମିଓ ବେଡାଳ ଖୁବ ଭାଲବାପି;
ଆଲାତମ ହବ ନା ।”

“ଭୟକ୍ଷର ଚୋର, ଆପଣି ଆମେନ ନା ତାଇ ! ଉପୋସ କରିଯେ ମାରବେ । ତୁଥ,
ମାଛ ସେଥାନେ ରାଖୁନ, ଥୁଙ୍ଗ ବେର କରବେଇ । ୧୦୦ଶେକଳ ଖୁଲାତେ ଯାଓ ! ଦିଲି ବେଡାଳ
ନୟ ତ । କତ ରକମ ଫଳି ଆମେ ! ଶୁଦ୍ଧ ଦିଦିମଣିର ଆସରେଇ । ଆମରା ସବାଇ ତ
ଶ୍ରୀତାନୀ ନାମ ରେଖେଛି ।”

ବଳାର ଭଞ୍ଜିଲେ ସରୋଜ ଏକଟୁ ହେସେ ଫେଲଳ, ବଳଳ—“ତା ହୋକ ଗେ, ସାବଧାନ
ଥାକବ । ତୋମାଦେରଓ ତ ଉପୋସ କରିଯେ ରାଖଛେ ନା ରୋଜ । ଆର ତୁମିଓ ଆସ
ନା କେବ ?—କେ କେ ଆଛେ ତୋମାଦେର ବାଡ଼ିତେ ?”

“ଆଛି ଆମି, ବାବା, ମା, ଦିଦିମଣି—ଦିଦିମଣି କିନ୍ତୁ...”

ହଟ୍ଟାଟ ବଡ଼ ବଡ଼ ଫୌଟାଯ ଛଡ଼-ଛଡ଼ କରେ ବୃଷ୍ଟି ନାମଳ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଓଯାଲେର
ଓଦିକ ଥେକେ ଏକଟ ମିଟି ଗଲାୟ—

“ଥୋକା ! ପେଲେ ବେଡାଳୁଟାକେ ? ତା’ହଲେ ଚଲେ ଏସୋ, ବିଟି ନାମଳ ସେ,
ହଁଶ ନେଇ ?”

ଥୋକା ବେଡାଳୁଟାକେ ଆବାର ବୁକେ ଚେପେ ଧରେ ବଳଳ—“ଯାଇ ଏଥନ ।”

“ଆବାର ଆସବେ ।”

“ଆଜ୍ଞା ।”—ରକ ଥେକେ ଯୁରେ ବଳଳ ଥୋକା ।

“ବେଡାଳୁଟାକେଓ ଆଟିକିମୋ ନା ଆର ।”

ମୋରେର କାହେ ଚଲେ ଗେଛେ, ଏକଟା ସୁବିଧା ହ’ଲ ସେ କଥାଟା ବେଶ ଟେଚିମେଇ
ବଳଳେ ହ’ଲ ସରୋଜକେ; ମେଲାଲେର ଏ ଦିକେଇ ଥେକେ ଯାବେ ନା ।

“ଭୋନକ ଚୋର କିନ୍ତୁ, ତା ବଲେ ଦିଲିଛି ।” ଯୁଦ୍ଧ ଫିରିଯେ ଆର ଏକବାର ସାବଧାନ
କରେ ଦିଲେ ବେରିଯେ ଗେଲ ଥୋକା ।

ଦିଦିମଣିର ବେଡ଼ାଳ

ବୁଟି ବେଶ ଝୋରେଇ ନାମଳ । ନାୟକ ସତ ଝୋରେ ପାରେ । ସତକ୍ଷଣ ପାରେ, ଆଜି
ଆର ସରୋଜେର ଏକା-ଏକା ବୋଧ ହଞ୍ଚେ ନା ।

ହ'ଟୋ ଦିନ ଆବାର ଶ୍ରୀମତୀର ଦେଖା ନେଇ । ଖୋକାରୁ ନୟ । ଏକ-ଏକବାର
ମନେ ହୟ ଚାକରଟାକେ ପାଠିଯେ ଡେକେ ନେଇ । କିନ୍ତୁ ମାଝଥାନେ ଦିଦିମଣିର ବେଡ଼ାଳ
ଖେକେ କି ଏକଟା ଯେ ହଞ୍ଚେ, ଏତ ସହଜ ଏକଟା ବ୍ୟାପାରେ ଅଲଭ୍ୟ ସଙ୍କୋଚ ଏଥେ
ଯାଏ, ହୟେ ଓଠେ ନା । ସର୍ବଦା ଯେ ଐ ଦିକେଇ ମନ୍ତ୍ର ପଡ଼େ ରଯେଛେ ଏମନ୍ତ ନୟ, କାଜ,
ଅଫିସ, ବିକାଳେ ଏକଟୁ ବେଡ଼ିଯେ ଆସେ, ରାତ୍ରେ ବଈ—ଦୀଧା ଝାଟିନ ଧରେ ଦିନ ଯାଇଲ
କେଟେ । ତୃତୀୟ ଦିନ ବିକାଳେ ଆବାର ଆକାଶଟା ସେନ ବିଜନ ହୟେ ଉଠିଲ ।
ବେଶ ନୟ, ମନେ ହ'ଲ ସେନ ପରିକାରଇ ହୟେ ଯାବେ, କିନ୍ତୁ ତିନଦିନ ଆଗେକାର
ସୁତିଟିକେ ହଠାତ ଏତ ସ୍ପଷ୍ଟ କରେ ଦିଲ ଯେ, ସରୋଜ ବେଶ ଏକଟୁ ଦୋମନା ହୟେ ପଡ଼ିଲ ।...
ଡେକେଇ ପାଠାବେ ନା କି ଛେଲେଟିକେ ? କ୍ଷତିଟା କି ? ଆସେ ନା, ଛେଲେମାଝୁଷେର
ଏକଟା ସାଭାବିକ କୁଠା ରଯେଛେ, ସେଟା ତ କାଟିଯେ ଦେଓଯାଇ ଉଚିତ, ତବୁ ଯା'ହେବୁ
ଏକଅନ କଥା କଗ୍ନାର ସଙ୍ଗୀ ପାଓଯା ଯାଏ, ଏହି ବରମ ବାହୁମନେ ଦିଲେ । ଆର, ଏକ
ବାଡିତେଇ ରଯେଛେ, ଅଥଚ ଶୁଣୁ ଭାଡ଼ା ଠିକ କରା ନିର୍ବେଳେ ଦେଇ ଯେ କର୍ତ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ଏକବାର
କଥା ହୟେଛିଲ, ତାରପର ପରିବାରଟିର ସଙ୍ଗେ ସବାବର ଏକଟା ଅପରିଚିତର ବାଧା ଥେକେ
ଯାବେ, ଏଟାଓ କେମନ ସେନ ବୋଧ ହ'ତେ ଲାଗଲ ସରୋଜେର । ଏକଟୁ ଅଗ୍ର-ପଶ୍ଚାତ
କରଣ, ତାରପର ଚାକରଟାକେ ପାଠିଯେ ଦିଲ ଖୋକାକେ ଡେକେ ଆନତେ, ବଲବେ ଏକଟୁ
କାଜ ଆଛେ ।

ପାଠିଯେ ଏକଟୁ ଉତ୍କର୍ଷ ହୟେ ରଇଲ । ଏକଟୁ ପରେ ସେଦିମକାର ଶେଇ କର୍ତ୍ତର
ଆ ଓରାଜ—“ଖୋକା ତୁମି କୋଣାମ ?”

ଓଦିକେ କୋଥା ଥେକେ ଉତ୍ତର ଏତ—“ଏହି ଯେ !”

“ଏଦିକେ ଏମୋ !”

ଏର ପର ବେଶ ଏକଟୁ ଚାପା ଗଲାଇ । ସରୋଜ ନେହାତ ରକେ ବେରିଯେ ଦେଇଲେର
କାହାକାହି ଗିଯେ ଦୀଢ଼ିଯେ ଛିଲ ତାଇ ଶୁନତେ ପେଣ ।

“ମୋତୁନ ଭାଡ଼ାଟେବୁ ଡେକେ ପାଠିଯେଛେନ । ସାଓ, କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନାତନ କରବେ ନା ।
ବାବା ଏଲେ ବଲେ ଦୋବ ତା'ହେଲେ । ଆର ମେଲା ବକବେ ନା, ବଡ଼ ବାଚାଲ ତୁମି !”

ଖୋକା ଯଥନ ଏଲ, ସରୋଜ ତଥନ ସବର ମଧ୍ୟେଇ ଏକଟା କାଗଜ ପଡ଼ିଛେ ମନୋଦେଖ
ଦିଯେ ।

ଆମଙ୍କ-ଅଟ

ପ୍ରଥମ—“ଆମାର କାହେର ଅଣ୍ଟେ ଡେବେହେନ ? କି କାଜ ?”

କାଜ ଆର କି ?—ହଠାତ କି ରକମ ମୁଖ ଦିଲେ ବୈରିଯେ ଗିରେଛିଲ ସରୋଜେଇ ;

ପ୍ରଥମ କରଳ—“କି କାଜ କରତେ ପାଇଁ ତୁମି ?”

ଥୋକା କୌତୁକ-ଭରା ହାସି-ହାସି ଚୋଥ ହଟେ ତୁଳେ ଧରଳ, ବଳ—“ସା—ରେ ! ଡେକେ ଏଥିନ କି କାଜ କରତେ ପାଇଁ ?”

କାହାଟା ଘୁରିଯେ ନିଲ ସରୋଜ । ବଳ—“ବଜାଇଲାମ...ଆସନି କେବ ? ତୁମି ଓ ତୋମାଦେଇ ଶରତାନୀଓ ?”

ଥୋକା ଚୌକାଠ ଟପକେ ଭେତରେ ଚଲେ ଏଳ ; ଏକବାର ବାଇରେ ଦିକେ ଘୁରେ ଚରେ ନିଯେ ଆର ଏକ ପା ଏଗିରେ ଏସେ ଫିସଫିସ କରେ ବଳ—“ବୈଧେ ରୋଥେଛିଲ ।”

ସରୋଜ ଓ ମୁଖ୍ଟା ଏକଟୁ ବାଡ଼ିଯେ ନିଯେ ଗିଯେ ଫିସଫିସ କରେ ପ୍ରଥମ କରଳ—“ତୋମାର ?”

ହେସେ ଫେଲଳ ଥୋକା । ସେଇ ରକମ ଗଲାଯି ବଳ—“ଆମାର ନାମ, ଶରତାନୀକେ ।”

ସରୋଜ ଓ ଆବାର ସେଇ ରକମ ଗଲାଯି ବଳ—“ଖୁଲେ ଦିଓ ।”

ଏବରକମ ମନେର ମତୋ ପରାମର୍ଶ ଆର ଏଭାବେ ଦେଉୟାଇ, ଥୋକା ଖୁବି ଅନୁରମ୍ଭ ହରେ ଉଠେଛେ ; ବାଇରେ ଦିକେ ଆର ଏକବାର ଦେଖେ ନିଯେ ଗଲାଟା ଆମନ ନାମିଯେ ବଳ—“ଦିଲେ ଏସେହି ଖୁଲେ । ଦେଖୁନ ନା, କୋଥାର କି ଆହେ ଏକବାର ସରଞ୍ଜଳୋତେ ଘୁରେ ଦେଖେ ନେବେ, ତାରପର...”

ସରୋଜର ଦୃଷ୍ଟି ଅଛୁକରଣ କରେ ଉଠାନେର ଦିକେ ଚରେଇ—“ଏ ଏସେ ଗେଛେ !” ବଳ ଆର ଫିସଫିସିନି ନାମ ; ଗଲା ଛେଡିଇ ଟେଚିଯେ ଉଠଳ ଥୋକା ।

ଏବାର ତ ତାଙ୍କ ଥେବେ ନାମ, ଲେଜଟ ସୋଜା କରେ ତୁଲେ ଶରୀର ଦୋଳାତେ ଦୋଳାତେ ମହରଗତିତେ ଚଲେ ଆସଛେ ଶରତାନୀ, ଥୋକାଇ ଲାକିଯେ ଗିଯେ ପାଞ୍ଚାର କରେ ନିଯେ ଏଳ । ସରୋଜେଇ ସାମନେ ବାଡ଼ିଯେ ଧରେ ବଳ—“ତୁଲୋର ସନ୍ତା । ଦେଖୁନ ନା ହାତ ଦିଲେ, କିଛୁ ବଳବେ ନା । କୋଳ-କ୍ୟାଂଳା, ଦିଦିମଣିର କୋଳେ-କୋଳେଇ ତ ସୋରେ ।”

ହାତ ବାଡ଼ିଯେ ନିତେଇ ଧାଚିଲ, ତାରପର ହଠାତ କୋପା ଥେକେ ଏକଟା ଶକ୍ତେ ଏସେ ପଡ଼ାଯା ବିରତ ହରେ ପିର୍ଟେର ଓପର ହାତଟା ଟେନେ ଦିତେ ଏକଟା ବଡ଼-ବଡ଼ ଶକ୍ତ ଉଠଳ ଶରତାନୀର ବୁକେର ମଧ୍ୟେ ଥେକେ । ଥୋକା ଉଂଫୁଲ ହରେ ବଳେ ଉଠଳ । ଶକ୍ତାର ନକଳ କରେ ବଳ—“ଘରର ସରବର—ଶୁଟ୍ଟା କି ଆନେନ ? ବଳହେ—ତୋମାର ସଜେ ଭାବ ହରେ ଗେଲ, ଏବାର ଥେତେ ଦାଓ ।”

ସରୋଜ ବଳ—“ନୈଲେ ଚୁରି କରିବ ।”

ହିତିମଣିର ବେଡ଼ାଳ

ଦୁଃଖମେଇ ହେସେ ଉଠିଲ । ଏଥର ନମ୍ବର ଓଦିକ ଥେକେ ଆବାର ମେଇ କଟେ—

“ଖୋକା ! ବେଡ଼ାଳଟା ଆବାର ପାଲିଯାଇଛେ, କେ ଖୁଲେ ଦିଲେ ଓକେ ?”

ସରୋଜ ବଳ—“ବୁଲେ ଏସୋ ଏଥାମେଇ ଆଛେ, ଆମି ନିମ୍ନେ ଆସବ ।”

ନିଜେଓ ଉଠେ ପଡ଼ିଲ । ରକେର ଧାରେ ବେଳାଳେର କାହିଁ ଥେକେ କଥାଟା ବୁଲେ ଯଥକୁ
ଫିରେ ଏଇ ଖୋକା, ଦେଖେ ସରୋଜ ଏକଟା ଛୋଟ ଡେକଟି କାତ କରେ ଦୁଧ ଢାଳିଛେ ଏକଟା
ପ୍ଲେଟେ । ଚୋଥ ବଡ଼ ବଡ଼ କରେ ପ୍ରେଷ କରିଲ—“ଦୁଧ ଦିଲେଛେନ ଶୟତାନୀକେ ? ନିଜେର
ଆବାର ଦୁଧ ଥେକେ ?”

“ନ୍ତରୁ ଭାବ ହ'ଲ...ନୟତୋ ସଦି ଚୁପି କରେ ଥାମ ତଥନ ଦୁଧ ଥାକବେ ନା, ଭାବ ଓ
ଥାକବେ ନା, ନା କି ?”

ଶୟତାନୀ ଅଭୂତିର ଅପେକ୍ଷା ନା କରେ କୋଲ ଥେକେ ମେମେ ଆରଣ୍ୟ କରେ
ଦିଲେଛେ । ଖୋକା ଏକେବାରେ ଅଭିଭୂତ ହସେ ପଡ଼େଛେ । ସରୋଜର କଥାଯ ଶୁଣୁ ଟୈଟି
କୁଚକେ ଏକଟୁ ହାସିଲ, ତାରପରେ ଶୟତାନୀର ପିଠିଁ ହାତ ବୁଲୋତେ ବୁଲୋତେ ଥାଗା ନୌଚୁ
କରେ ତାର ପରିତୃପ୍ତ ଆହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ ଯେତେ ଶାଗଲ ।

ଅଭିଭୂତ ହସେ ପଡ଼େଇ ଭୁଲେ ଗିରେଛିଲ, ହଠାତ ମନେ ପଡ଼େ ଯେତେ ମେଇ
ରକମ ଅଶ୍ଵରଙ୍ଗତାର କୁବେ ବଳ—“ଏକୁଣି କି ଶୁଣେ ଏଲୁମ ଦେଓୟାଲେର ଓଦିକେ,
ବଧୁନ ତ ?”

“ତୁମି ଶୁଣଲେ, ଆମି କି କରେ ବଳବ ?”

ଖୋକା ଆର ଏକଟୁ ଗଲାଟା ନାମିଯେ ନିଳ—

“ମା ବଳଛେ—ଥାକ ନା ବାପୁ, ଛେଲୋଟି ସଦି ଭାଲୋଥାସେ ବେଡ଼ାଳ, ନା ଜାଳାତନ ହସ
ତ ତୋର ଅତ ମାଗାବ୍ୟଧା କେମ ? ଓ ବଳଛେ—ଆମି ଆର ଚୁକତେଇ ଦୋଷ ନା
ପୋଡ଼ାବୟୁଧିକେ, ଦେଖି, ଜାଳାତନ ହନ କିନା ।...ଶୁଣଲାମ ଆମି, ହୁଁ !”

“ଭାଲୋଇ ତ । ତୋମାକେ ଓ ନା ଚୁକତେ ଦେସ ତୋମାର ଦିଦି, ଆବୋ ଭାଲୋହୁ,
ଆମରା ତିନଙ୍ଗନେ ବେଶ ଥାକି, ତୁମି, ଆମି ଆର ଶୟତାନୀ । କି ବଲୋ ?”

“ତୁ, ତା’ହଲେ ମା ମଞ୍ଜା ହସ !...”

ଚାକରଟା ଏକଟା ବିନ୍ଦୁଟିର ଟିନ କାଟିତେ କାଟିତେ ଉପାହିତ ହ'ଲ । ଖୋକା କତକଟା
ଉତ୍କଳ, କତକଟା ବିଶିଷ୍ଟ ହସେ ଉଠିଲ, ପ୍ରେଷ କରିଲ—“ଆବାର ବିନ୍ଦୁଟ ଓ ଥାବେ ?”

ସରୋଜ ଏକଟା ପ୍ଲେଟେ ଥାନ ଆଟେକ ରେଖେ ଓର ସାମନେ ଏଗିଯେ ଦିଲେ ବଳ—
“ଓକେ ଜିଗ୍ଯେସ କରତେ ହସେ ପଛଲ କିନା, ତୋମାଯ ତ ଜିଗ୍ଯେସ କରତେ ହସେ ନା,
ଥାଓ !”

ଆନନ୍ଦ-ବ୍ରଟ

ଗ୍ରହ ଆପଣି ତୁମଳ ଧୋକା, ଲୁକୁଣ୍ଡିତେ ପ୍ଲେଟୋର ଦିକ୍ ଥେକେ ଶରୀରଟାକେ ଏକଟୁ ପିଛିଯେ ନିଯ୍ମେ ବଳ—“ନା, କଙ୍କନୋ ନା । ଆମାର ହାତ୍ଲା ବଳବେ ଦିଲି ।”

“ତାହି ଅନ୍ତେହି ତ ଆରା ଦିଛି ଆମି, ହାଂଲା ଡାଇକେଓ ଆର ବାଡ଼ି ଚୁକତେ ଦେବେ ନା । ତିନଙ୍କନେ ସେଥ ଥାକର ଆମରା—ଆମି, ତୁମି ଆର ଶୟତାନୀ ।”

ତାହି ପ୍ରାମ ଦୀଢ଼ାଳ, ସଦିଓ ବାଡ଼ି ଚୁକତେ ନା ଦେଓରା ଅନ୍ତ ନମ । ଆରା ହୁଟୋ ଦିନ ଓଦିକେ ଏକଟୁ କଡ଼ାକଡ଼ି ଚମଳ, ତାରପର ସେନ ଏଲେ ଗିଯେ ରାଶ ତିଲେ ଦିଯେ ଦିଲ । ଧୋକାର ତ୍ବୁ ଓ ଇଞ୍ଚଳ ଆହେ, ତାର ଅନ୍ତ ପଡ଼ାଞ୍ଚନା ଆହେ, ଶୟତାନୀ ତ ଏକେବାରେ ଏ-ବାଡ଼ିର ବେଡ଼ାଳ ହସେ ଗେଲ । ଅବଶ୍ୟ ଅମନି ନମ—ଆମାଦା ଜୁଧେର ସ୍ୟବସ୍ଥା ହସେଛେ, ଏକସଙ୍ଗେ ସନ କରେ ଜାଲ ଦେଓରା । ମାଛ ତ ଆହେଇ, ମୁଢୋ ଥାକଲେ ସେଟୀ ଶୟତାନୀର; ସଦି ବାଜାରେଇ କୋନଦିନ ମାଛ ନା ରଇଲ ତ ଚାକରଟାକେ ପାଶେର ଡୋବା ଥେକେ ପୁଟୁଲେ ଛିପେ ଧରତେ ହସ ଗୋଟାକତକ ଶୟତାନୀର ଅନ୍ତ । ଚା ବିଷ୍ଣୁ ହ'ବେଳା ।

ଧୋକା ଚୋଥ ବଡ଼ କରେ—“ଉମ !” କ’ରେ ଏକଟା ବୋଲଟାନା ଗୋଛେର ଶକ କ’ରେ ବଲେ—“ଏତ ଆମର, ଚା-ବିଷ୍ଣୁ ! କାକିମାର କାହେଓ ଏତ ଆମର ପାନନି କଥମଣ, ଦିଦିମଣିର କାହେଓ ନମ !”

ବେଡ଼ାଳଟାକେ ମାବେ ରେଖେ ହ’ବାଡ଼ିର ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ତ ଦିରେଓ ଆଡ଼ିଟ ତାବଟା ଅନେକଥାନି କେଟେ ଏସେଛେ । ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ହସ ମାବେ ମାବେ, ଏ ଦିକେ ପୌଛାର, ଓଦିକେ ନିଶ୍ଚରିଇ ପୌଛେ ଦେସ ଧୋକା, ଏକଟା ସ୍ଵର୍ଗ ଆମାନ-ପ୍ରଦାନେର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେ ବାଡ଼ିର ହୁଟୋ ଅଂଶ ସେନ ଆହେଇ ଏକ ହସେ ଆସଛେ ।

ସରୋଜ ପ୍ରମଙ୍ଗଟା ଥାମତେ ଦେଇ ନା, ବଲେ—“ଏମନ ଆର କି ଆମର ଦେଖିଲେ, ଏକଟା ପୋସ ବେଡ଼ାଳ...”

ଧୋକା ଚୋଥ ହୁଟୋ କପାଳେ ତୁଲେ ବଲେ—“ଚା-ବିଷ୍ଣୁ ! ବାସ ରେ !...ନବାବ ଏକେବାରେ ଶୟତାନୀ !...ବାଦଶାଜାଦୀ !”

ଗଲୋଟା ଧାଟୋ କରେ ନିଯେ ମାଥାଟା ଛଲିଯେ ଫିସଫିସ କରେ ବଲେ—“କେ ବଲେ ଆମେନ, ବାଦଶାଜାଦୀ ?”

ସରୋଜ ସର ଅମୁକରଣ କରେ ଆମାଙ୍ଗଟା ଇଚ୍ଛା କରେଇ ଉଠେ ଦିଯେ ବଲେ—“ମୀ ନିଶ୍ଚର !”

“ବସେ ଗେଛେ ଆର !”

ତାରପର ଏମନ କାଢ଼ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ କେ କରତେ ପାରବେ, ଠୋଟେର କୋଣେ ଏକଟୁ ହାସିତେ,

ଦିଦିମଣିର ବେଡ଼ାଳ

ଚୋଥେର ଏକଟୁ ଇଶ୍ଵରାମ୍ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସେଇ ମନ-ଜୀବନାଜାନି ହେଁ ଗେଲ ହ'ଙ୍ଗନେର ମଧ୍ୟେ
ଏହିଭାବେ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ—“ଆର କି ବଲେ ବଲୁନ ତ ?”

“କି କରେ ବଲବ ?”—ସକୋତ୍ତକ ହାପିର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେ ବଲେ ସବୋଜ ।

ବଲେ—“ବୋକାକେ ଠକିରେ ଥେଯେ ନିତେ ଦେ ଖୁବ ।...ବଲବେନ ନା କାଉକେ ଯେନ ।”

ସରୋଜ ବଲେ—“ଅତ ବୋକାମି କରି ?...ବୋକାକେ ନିୟେ ଆର କିଛୁ କଥା ହେଁ
ନାକି ?—ଭାଲୋ-ମନ୍ଦ ?”

“ଭାଲୋ ! ମେହି ପାତୋର କିନା ! ନାକ ପିଁଟକେଇ ଆହେ ତ ।”

“ତବ...”

ଏକବାବ ବାଇରେ ଦିକେ ଚେଯେ ନେଯ ଖୋକା, ଯାବ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଣହେ ବୋଧ ହେଁ ତାଯ
ମତୋ କରେଇ ନାକଟା ପିଁଟକେ ନେୟ, ବଲେ—“ମ୍ୟାଗଗୋ ! ବେଟୋଛେଲେ କୋଥାର ଭାଲୋ
ଏକଟା କୁକୁର ପୁସବେ—ବାର୍ଡି-ବାର୍ଡ କରେ ବାଡ଼ି ମାତିଯେ ଡାକବେ, ନା, ସେଯେଦେର ମତନ
ମେନୀ ବେଡ଼ାଳ କୋଲେ...ମିଟ୍-ମିଟ୍-ମିଟ୍ ।...ହ'ଚକ୍ଷେର ବିଷ !”

ଆଡାଆଡ଼ିଟାଓ କମ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହେଁ ଓଠେ ନା, ବିକଳେ ଅକିମ ଥେକେ ଉଠାନେ
ପା ଦିଯେଇ ସବୋଜ ଛାକ ଦେଯ—“ଖୋକା, ଶ୍ଵରତାମ୍ଭିକେ ନିୟେ ଏସୋ, ଚା-ବିକୁଟ ଥାଓରାବ
ସମ୍ବ ହେଁ ଗେଛେ ଓବ ।”

—ନିଶ୍ଚଯ, ଏକଜୀନେ ମୁଖଟା କୁଞ୍ଚିତ ହେଁ ଉଠଳ ; ସରୋଜ ଏକଟା ହଷ୍ଟ ହାପି
ଟୋଟେ କରେ ବୋଧ ହେଁ ଦେଖାଲେବ ଦିକେ ଏକଟୁ କାନ ପେତେଇ ଆଣେ ଆଣେ ଗିରେ
ଦୂରେ ଓଠେ ।

ଅନ୍ତ ଦିକ୍ ଓ ଆହେ । ଓ-ବାଡ଼ି ଥେକେ ତବକାରିଟା ଆସଟା ଆସଛେଇ ହ'ବେଳା ।
ଏକଟା ନତୁନ କିଛୁ ହ'ଲ ତ ତାଓ । ନତୁନ ଶିଛୁ କରବାର ଅନ୍ତ କି ତାଗିଦିବ ଆଗଛେ
ଦେଓଯାଲେବ ଓଦିକେ କାନ୍ଦର ମନେ ?

ଅନ୍ତିମାନେ ଏଦିକ ଥେକେ କି ଦେଓୟା ଯାଉ ?

ସରୋଜ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ—“ଖୋକା...ଇମେ, ବଲଛିଲାମ—ମା ବହୁ-ଟଇ ପଡ଼େନ ନାକି ?”

ଖୋକା ଏକଟୁ ମାଥା ଛଲିରେ ବଲେ—“ପଡ଼େନ । ଏଥନ ଯହାତାରତ ପଡ଼ିଛେନ ।”

ଏବ ପର ଆସଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟା କି କରେ ଅକାଶ କରା ଯାଏ, ଏହି ଚିନ୍ତା କରଛେ
ସରୋଜ ; ଖୋକା ଦିଦିର କଥା ତୁଳିଲେ ସେ ଗଲା ଖାଟୋ କରେ ନେଇ, ସେଇଭାବେ
ବଳଳ—“ଦିଦି ଖିଜେସ କରଛିଲ—ଖୋକା ନତୁନ ଭାଡାଟେ, ତୋମାର ସରୋଜମା’
ବହୁ-ଟଇ ପଡ଼େନ ନା ?”

ଆନନ୍ଦ-ମୃତ

“ତୁ କି ସଲଲେ ?”—ଏକଟା ଅବସଥନ ପେମେ ଖୁବ ଆଗ୍ରହେର ସଙ୍ଗେଇ ପ୍ରୟୋଟା କରଳ ଶରୋଜ ।

“ବଳାଯା, ପଡ଼େନ ଇଂରିଜୀ ବହି, ଶୁଣେ ସେଇ ରକମ ନାକ ସିଂଟକୋଯ—ମ୍ୟାଗଗୋ ! ବେଡ଼ାଳ ନିଯେ ସ୍ଟାର୍ଟାଈଟ କରେନ, ତାର ଆବାର ଇଂରିଜୀ ବହି ନା ହେଲେ ଚଲବେ ନା । କତ ଦେଖବ !”

ଏମନଭାବେ ନାକଟା କୁଞ୍ଚକେ ନକଳ କରେ ବଲେ ସେ, ବିକ୍ରିପ ମସ୍ତବ୍ୟ ହେଲେଓ ଏକଟୁ ହେସେ ଉଠିତେ ହୱ ଶରୋଜକେ । ତାରପର ବଲେ—“କେନ, ତୁ ତୁ ଆମାଯ ବାଂଳା ବହି ପଡ଼ିତେ ଦେଖୋନି ?—ଦେଖୋନି ନିଶ୍ଚୟ ; ବାଂଳାଇ ବେଳୀ ପଡ଼ି ଆମି, ଅନେକ ରାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ !”

ଲାଇବ୍ରେରୀର ଗ୍ରାହକ ହେସେଛେ । ପଡ଼ାର ଶଥ ଆଛେ, ସ୍ଵତରାଂ କିଛୁ ଆନିଯେଓ ନିଯେଛେ ବାଂଳା ବହି ।

ବହି ମାରେ କ'ରେ ହ' ବାଡ଼ିର, କିମ୍ବା ଆମାଓ ଠିକଭାବେ ବଳିତେ ଗେଲେ ହ'ଅନେର ସମ୍ବନ୍ଧଟା ଆମାଓ ନିବିଡି ହେସେ ଉଠିଛେ ।

କିନ୍ତୁ ଓଦିକକାର ଭାବଟା ସତ୍ୟାଇ କି ତାଇ ? କେମନ ଏକଟା ଅସ୍ଥିକର ସନ୍ଦେହ ଓଠେ ଘନେ, ଥୋକା ସଥନ ନାକ ତୁଲେ ଓଦିକକାର ମତଟା ଆନାମ—“ଥୋକା ନତୁନ ଭାଡାଟେ ତୋମାର ଶରୋଜନୀର ସବ ଭାଲୋ ; ଶୁଭ ବେଡ଼ାଳ ସ୍ଟାର୍ଟାଟା ଛାଡ଼ିତେ ବୋଲ ଦିକିନି ।...ମ୍ୟାଗଗୋ ! ବ୍ୟାଟାଛେଲେ ହେସେ ପାରେନ କି କରେ ? ଆମାରଇ ଗା ଧିନ-ଧିନ କରେ ।”

ଦୋଷନା ହୟ ଏକ-ଏକବାର । ଆବାର ଫରକେ ପ୍ରେସ୍ର ଦେବ— ଓଟା ନିଶ୍ଚୟଇ ମନେର କଥା ନଦ, ଏକଟା ଭାନ ଘେରେଛେଲେ । ସେଟା ସବଚେରେ ସେଇ ଚାର ସେଇଟେ ନିଯେଇ ସବଚେଯେ ସେଇ ମାକ ସିଂଟକୋଯ; ନା ?—

ତା ଭିଜ ଶୟତାନୀକେ ନିଯେଇ ତ ସବ ; ଏମନଇ କୌ ଚମ୍ରକାରାଟି, ତାର ଓପର ଏକଅନେର ଭାଲୋବାସାୟଇ ଭାଲୋବେସେ ଫେଲେଛେ ଶରୋଜ : ସେ ମୁଖେ ଯାଇ ବୁଲୁକ ନା କେନ । ଛାଡ଼େ କି କରେ ?

ମୁଢୋ ଥାଓଯାଇ, ସମ ଛଥ, ଚା-ବିକୁଟ । ବୁକେ ଚେପେ ଚେପେ ଧରେ । ଥୋକାର ସାମନେଇ । ଚଲୁକ ତ ତାରପର ଏକଦିନ ଏର ଫୟସାଲା ହେସେ ସାବେ ।

ମାସଥାନେକ କେଟେ ଗେଲ । ହ'ଦିନ ନିମ୍ନଣ୍ଡ ଥେଯେ ଏଲ ଶରୋଜ । ମା ସଙ୍ଗେ ଥାଓଯାଲେ, ପରିବେଶନ କରଳ ମେଯେ ।

ଦିଦିମଣିର ବେଡାଳ

ତାରପର ଏକଦିନ ଫୁଲସାଗାଟାଓ ହଠାତ ହେଁ ଗେଲ—

ଏକଟା ଫଟୋ ମିଛିଲ ସରୋଜ । କୋଥାର ଏକଟା ବାଧା ରଖେ ବଲେ ଆରା ଯେନ ଭାଲୋବେସେ ଫେଲେଛେ ବେଡାଳଟାକେ । ଛଧେର ପ୍ଲେଟେର ଶାମମେ ବସିଯେ ଏକଟା ପୋଙ୍ଗ ନିଯେଛେ, ଆର ଏକଟାର ଯୋଗାଡ଼ କରିଛେ, ଥୋକା ଏସେ ଉପଚିତ ହ'ଲ ।

“ଫଟୋ ନିଜ ସବୋଅଦା ? ଶ୍ଵରତାନୀର ?” ଉଲ୍ଲାସେ ହାତତାଳି ଦିଯେ ଉଠିଲ ।

ସରୋଜ ଗୋଟିଏ ହଇ ପୋଙ୍ଗ ତୁଲେ ବଲଳ—“ଏବାର ତୁ ଯି ବୋସ ଚୋଇଟାତେ ଶ୍ଵରତାନୀକେ କୋଳେ ନିଯେ । ବେଶ ଚମକାର ହବେ !”

ଠିକଠାକ କରେ ଡାକିଲ ରକମେ ବସିଯେ ଫଟୋ ତୋଳା ହେଁ ଗେଲେ ଥୋକା ଏକେବାବେ ଉତ୍କଳ ହେଁ ଉଠିଲ ।

“ଏବାବ ବିଦିମଣି କୋଳେ ଦିଯେ ଏକଟା...ହାଁ ସବୋଅଦା”—ନିଶ୍ଚରିତ ଶୁଣିବ ହେ—କୋନ ମତେଇ ଶୁଣବ ନା ଆସି—କୋନ ମତେଇ ନା—ତୁଳାତେଇ ହେ...”

ପ୍ରବଳ ବେଗେ ମାଗା ଦୋଳାତେ ଲାଗଲ, କୋନ ଆପଣିଇ ଶୁଣବେ ନା ।

ଆପଣି ତେବେନ କିଛୁ କରେନି ସରୋଜ, ଶୁଦ୍ଧ କିମେର ଘୋରେ ଯେନ ଏକଟୁ ଅଗ୍ରମନକ୍ଷ ହେଁ ପଡ଼େଇଲ । ଏକଟୁ ହେସେ ବଲଳ—“ସେ କି କବେ ହେଁ ?...ଇମେ, ତୋମାର ମାରାଜୀ ହବେନ ?”

“ହବେନ ନା ! ଇଶ !—ଦେଖୋ ମାର ଫଟୋଓ ତୋଳାବ, ଶ୍ଵରତାନୀକେ କୋଳେ କରେ...”

ଘୋଟା ଯେନ କେଟେ ଓ କାଟିତେ ଚାହିଛେ ନା ।...ଆଶା, ନା ଦୂରାଶା ?

ସରୋଜ କତକଟା ଦୂରାଶାର ନିବନ୍ଧନାହ କରେଇ ବଲଳ—“ତା ବେଶ, ଡିଜ୍ଞେସ କର ମାକେ ।”

ଦେଇ ସବ ଆବ ? ଥୋକା କରେକଟା ଲାକ୍ଷେ ବେବିମେ ଗେଲ । ସରୋଜ ଏଗିଯେ ଗିରେ ଦେଇଲ ଘେମେ ଦୀଢାଳ । ଏକଟୁ ପବେ ହାତତାଳି ଦିତେ ଦିତେ ଛୁଟେ ଏବଂ ଥୋକା—“ରାଜୀ !—ରାଜୀ !—ବାଜୀ !—ରାଜୀ !—ରାଜୀ !...”

ଶୁଣେଛେ ସରୋଜ, ଶୁଦ୍ଧ ଯାର ଫଟୋ ତାର ମୁଖେ ଛଟୋ ଉଲ୍ଲିପିତ କଥା ଶୁଣିବ ହେ—କି ପାବେ ଭେବେଇଲ ।...ସେ ନିଶ୍ଚରିତ ଆରଶିର ଶାମମେ ଦୀଢିଯେ ପରିଥି କରେ ଦେଖିଛେ, କି ପୋଙ୍ଗେ ଫଟୋଟା ତୁଳେ କି ରକମ ଦେଖିତେ ହେଁ ।

ଆନନ୍ଦ-ନଟ

ଏ କ୍ୟାମେରାଟୀ ବଡ଼ ଛୋଟ ; ଇକି ଡୁଲେକେର ଏକଟା ଫଟୋ ଓଠେ । ଭାଲୋ କ୍ୟାମେରାଟୀ ବାଡ଼ିତେ ଆହେ । ତା ହୋକ, ଆର କି ଧରଚେର କଥା ଭାବା ଯାର ? ସଙ୍କ୍ଷୟାର ସମସ୍ତଇ ବାଜାରେ ଗିରେ ଏକଟା ବେଶ ଭାଲୋ ଦେଖେ କ୍ୟାମେରା କିନେ ନିଯେ ଏଣ ସରୋଜ ।...ଗାକ, ଏକଟା ବିଶେଷ ପ୍ରାଣୋଜନେ ଏକଟା ବିଶେଷ ଦିନେ କେନା ହରେଛିଲୁ ; ଜୀବନେର ଏକଟା ବିଶେଷ ସଙ୍କଳ ।

“ଏକଟା ଭାଲୋ କ୍ୟାମେରା କିନେ ଆନନ୍ଦାମ ଥୋକା, ଓଟା ବଜ୍ଦ ଏତୁକୁ ତ... ତୋଳା ହସେ କବେ ?”

ଦୁ'ବାଡ଼ିତେ ଏକଟା ଯେମ ସବ ଜାନାଜାନି ହସେ ଯାଚେ କି କବେ ; ନୃତ୍ୟ କ୍ୟାମେରାବ କଥାଟୀ ବଲତେ ଆଜ ଆର ମୋଟେଇ ସଙ୍କ୍ଷେତ୍ର ହଲ ନା ସରୋଜେର ।... କବେ ? ଥୋକା ତ ଏଥିନି ହଲେ ଆର ଅନ୍ୟ ଦିନ ଚାଇ ନା । କିନ୍ତୁ ତା ତ ଆର ସମ୍ଭବ ନା ।

ତବେ ଦେଇଓ ହଲ ନା । ପରଦିନ ସକାଳେଇ ଥୋକା ଏସେ ହାଙ୍ଗିର, ଉଠେ ଗ୍ରହମେଇ ତାର ସଙ୍ଗେ ଦେଖା, ମେହି ତୁଳଳ ଜୋରେ ଧାକା ଦିଯେ । କି କବବେ, କି ବଳବେ ଦେନ ଯୁଧେ ଉଠିତେ ପାରଇବ ନା—

“ଓ ସରୋଜଦା—କୀ ପରମନ ଯେ ତୋମାର କ୍ୟାମେରା କି ବଲବ । ତୋଳ ନା—କତ ଫଟୋ ତୁଳବେ, କାଳଇ ଟେଲିଗ୍ରାମ ଏସେ ଗେତେ—ଘୁମିଯେ ପଡ଼େଛିଲାମ ତ ଆମି—ଆଜଇ...ଏକୁଣି”...ଟାନା ହର୍ଷ ଦିଯେ ଦୋଷଗୋଡ଼ାମ ଏକଟା ଟ୍ୟାଙ୍କି ଏସେ ଦୀଢ଼ାବାର ଶବ୍ଦ ହଲ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯୁଧେ ଦୀଢ଼ାଲ ଥୋକା...“ତ୍ରି, ସଲାମ ନା—ଟ୍ୟାଙ୍କି ଏସେ ଗୋଟିଏମିଧିନ ତୋ—ଓ—ଓ—ଓ”...

ଶନ୍ଦଟା ଯୁଧେ କ'ରେ ହାତତାଳି ଦିତେ ଦିତେ ତିନ ଲାକେ ଉଠୋନ ଡିକ୍ରିଯେ ଚଲେ ଗେଲ । ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନ ନିଯେ ଜେଗେ ଥାକା, ଘୁମର ଜଡ଼ିମା ଏଥନ୍ତ ଶେଷେ ରହେଇ ପରୋଜେର ଚୋଥେ—ଠିକ ଯେବେ ବୋବା ଯାଚେ ନା କିଛୁ ।

ଶୟତାନୀ ଲ୍ୟାଙ୍ଗେର ପତକା ତୁଲେ ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ଚା ଥେତେ ଉଠାନେ ଏସେ ଚୁକଳ ।

ତାରପରେଇ ଥୋକାର ସଙ୍ଗେ ଥୋକାର ଚେଯେଓ ହସ୍ତମନ୍ତ୍ର ହସେ ଚୁକଲେନ ଶୟତାନୀର ମନିଯ ଥୋକାଦେର ଦିଦିମଣି—

“ତୁଇ ପୋଡ଼ାରମୂର୍ଖୀ ଏଥାନେ !...ଆୟ ଏଦିକେ...ଶୁନଲାମ ତାଇ ତୋମାର କଥା—କୀ ସଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ? ଆମି ସେଥାନେଇ ଯାଇ ଏକ ଭାବନା—ଏ କରେ ତୌଥିଥିଲୁ

দিদিমণির বেড়াল

হব ?—হ'চক্ষে দেখতে পাবে না শৈলীটা, কৌ হানস্তা যে হচ্ছে আমার
স্মৃতি—নামই রেখেছে শয়তানী...এসেই শুনলাম তোমার কথা...মেই
তৌথি-মাহাত্ম্য ?”—

গবদেব থানপরা, প্রয়াগ থেকে নিশ্চয় সত্য মাথা মুড়িয়ে এসেছেন সম্পূর্ণ
অর্জন ক'রে।

আব মনে তচ্ছে যেন সমস্ত পুর্ণ উপাড় ক'বে চেলে দিচ্ছেন সরোজেষ
মাধ্যাম।

କେଟେ ବାକି ନେଇ

ଛୋଟ ଏକଟ ଶିଶୁ ଅଭିଶାପେ ସବାର କୀର୍ତ୍ତି ଏକେ ଏକେ ପ୍ରକାଶ ହଜେ ପଡ଼ଗ ।

ଅଭିଶାପ ବହିକି । କି ଏମନ ଅପରାଧ ଯାର ତ୍ରୈକମ ସାଜା, ଯାର ଜନ୍ମ ଚାବ ବଚରେ ଏକଟା ଛେଳେକେ ଅମନ ଚୀର୍କାର କରତେ କରତେ ଛୁଟେ ଓ ରିଯେ ଆସତେ ହ'ଲ ବାଡିର ଭେତର ଥେକେ ? ହ'ତେ ପାରେ ଦାନ୍ତ ଏସେହେ ବଲେ ଚୀର୍କାରେର ଆରଣ୍ଡ ବାଡ଼ାବାଡ଼ି, ତୁ, ବାଦସାନ ଦିଲେଓ ସା ବାକି ଥାକେ ସେଟାକେଓ ତ ଅଗ୍ରାହ କରା ଯାଏ ନା । ଏତ କିମେର ରାଗ ? ଏକେ ରାଗ ବଲତେ ହବେ, ନା, ଚଞ୍ଚଳ ?

ଦାନ୍ତ ବାହିରେ ଘେବେ ଇଞ୍ଜି-ଚେଯାରେ ବସେ ସକାଳ ବେଳାର ଚା ଖାଚିଲେନ, ଏକ ହାତେ ଧ୍ୟାରେ କାଗଜ, “କି ହ'ଲ ?”—ବଲେ ହଞ୍ଚମୟ ହେବେ ଉଠେ ଏଗିଯେ ଏଲେନ, ତାଡ଼ାତାଡ଼ିତେ ଥାନିକଟା ଚା ଛଲକେ କାଗଜେର ଓପର ପଡ଼େ ଓ ଗେଲ । ତତକ୍ଷଣେ ମେରେଓ ଏସେହେ ବେରିଯେ । ଶକ୍ତରବାଡ଼ି, ଏକେବାରେ ବାଡିର ମତ ଅତ ବେପରୋଯା ନା ହଲେଓ, ବେଶ ଥାନିକଟା ଅସ୍ୟତାଇ । ମାଥା ଥେକେ ଝାଚଲଟା ଅନେକଥାର୍ନ ନେମେ ଏସେହେ, ଆଲଗା ଝୋପଟା ପଡ଼ିବେ ଭେତେ, ହାତଟା ତଥନ ଓ ଉଚାନୋ । ଗଲାଟା ଚାପା ହଲେଓ ବେଶ କରିଶ—

“ଆଜ ତୋକେ ଆର ଆନ୍ତ ରାଖବ ନା ହତଭାଗା ! ତୁଇ ଯାବି କୋଥାର ପାଲିଯେ ଆମାର କାହିଁ ଥେକେ ?”

ବାପ ନାତିକେ ହ'ହାତେ କୋଳେ ଚେପେ ସିଧେ ହେବେ ଦୀଢ଼ାଲେନ—

“କି ହେବେଛେ ?”

“ଚୁରି କରେ ପାଲିଯେ ଏସେହେ ; ଏଥନ ଓ ଓର ହାତ ଦେଖୋ, ମୁଖ ଦେଖୋ...”

ନାତି ଚୀର୍କାରେର ମଧ୍ୟେଇ ମୁଖ୍ଟା ଦାନ୍ତର ଆମାୟ ଭାଲ କରେ ସବେ ନିଯେ ଓପର ଦିକେ ତୁଲେ ଧରେ ବଲାଳ—“ଆମି ଠାୟ ନି...କୈ ?”

ଦାନ୍ତ ମେଯେର ଦିକେଇ କଢା ଚୋଥେ ଚେଯେ ବଲାଳେନ—“ମାନଲୁମ ଖେରେଛେ । ତାହି ବଲେ ମେଯେ ଫେଲତେ ହବେ ?”

ବାପେର ସଙ୍ଗେ ବାପେର ବାଡିର ଆବହାଓରୀ ଥାନିକଟା ଏସେ ଗେଛେ, ମେଯେ ରାଗଟାକେ ଆର ଓ ମୁକ୍ତି ଦିଲେଇ ବଲାଳ—“ହୟା, ମେଯେଇ ଫେଲବ ଓକେ ଆମି । ଶାଶୁଡ୍ଗୀ

কেউ বাকি নেই

তোমার অঞ্জে সেই কোথা থেকে ভাল মনোহরা সন্দেশ আনিয়ে রেখেছেন—
এখানে কিছু পাওয়া যাব না—তা কথন কি করে সন্ধান পেৱে তাৰ আদেকগুলো
পাবড়ে ফেলেছে। ওকেও আমি শেষ কৰব, তবে আমাৰ নাহি—কতক্ষণ আগজে
ৱাখবে তুমি ?...”

ৱাগেৰ মাথাৰ রাগ বেড়েই যাব। “আয় হতভাগা !” বলে এক পা
এগিয়ে আসতে বাপও উঠলেন একেবাৰে জলে। নাতিকে সামনে চেপে ধৰে
কুটুম্বাড়িৰ কথা ধারিকঠ। ভুলেই ধমক দিয়ে উঠলেন—“তা নে, আগজাৰ না,
মেৰে ফেল। ও’বৰ টানে আসা, সেটা বক্ষ হোক এবাৰ।...ছেলে তুটো সন্দেশ
খেয়েছে—কান্নাৰ চোটে এক কণা পেটে গেছে কি না-গেছে, তাৰ অন্ত তাকে
শেখ ক’ৰে ফেলতে হবে !...মা !...বেশ কৱেছে চুৰি কৱেছে। আৱও কৱবে,
এখানে না স্বৰিষ্ণু হয় সেখানে গিয়ে কৱবে, আজ্জট নিয়ে ঘাঁচি। কৱবে চুৰি;
কৱবাৰ বয়েস।...তুই তোৱ বয়েসে কৱিসনি চুৰি ?...”

হঠাৎ ধৰে কোণা দিয়ে কি হয়ে গিয়ে মেৰে বাপেৰ মুখেৰ দিকে ক্যাল-
ফ্যাল কৱে চেয়ে রাইল,—ধেন বিশ্বাস কৱতে পারচে না যা শুনল। বাপেৱও হ’ল
হ’ল—যে বয়েসে কৱত চুৰি, মেৰে আৱ সে বয়েসে নেই, সে জাগাতেও যে মেই
সেটাও বয়েছে তুলে।...একটু ধৰে গলাটা শুকিয়ে কণা গেল আটকে—কয়েক
সেকেণ্ট, তাৰপৰেই সামলে নিলেন, নিজেকেই টেনে নিয়ে এসে বগলেন—“কেন
তোৱ বাপ চুৰি কৱে নি ?...ছেলেবেলাৰ রোগ—ও রোগ দেখতে গেলে
কাৰ না...”

মেৰে হঠাৎ দ’চাতে মুখ চেকে ল’পিয়ে কেঁদে উঠল। তাৰ সঙ্গেই
আপসানি—

“তাই নিয়ে যাও...আমি ও হতভাগাৰ মুখ দেখব না...ওৱ অঞ্জে আমাৰ
বুড়োবয়েসে বাপ-তোলানি শুনতে হ’ল...কি বাকি বাইল আব আমাৰ ?...কিছু
বলব না, কোন সম্ভব নেই ওৱ সঙ্গে আমাৰ আৱ...যা কথনও শুনতে হয়নি
আমাৰ কাকুৰ কাঢ়ে...”

বাপ এগিয়ে গিৱে মাথাটা বুকে টেনে নিলেন। বললেন—“এই দেখো
চেপেমানবী ! তা তোৱ বাপই ত তোকে বাপ তুলিয়েছে, না আৱ কেউ ?
চুপ কৱ। দেখো, তবু কাদে ! বলছিলুম—চেলেবেলাৰ কে কৱে চুৰি কৱেছে
তাৰ অঞ্জে ত সারাঙ্গ চোৱ হয়েই থাকচে না।—চুপ কৱ মা...মালা শুনছিস ?

ଆନନ୍ଦ-ବୁଟ

...ଶାକ୍ତୀ-ଟାଙ୍ଗ୍ଟୀ କେଉ ଏସେ ପଡ଼ିବେ, ମନେ କରବେ—କି ନା କି ବଲେଛେ
ମେରେକେ..."

ରିଜେର ଗାଁଓ କି କରେ ଯେଣ ଧରେ ଆମେ । ମେରେର ମାଥାଟା ବୁକେ ଚେପେ ଚେପେ
ଧରେନ ଦୀନନାଥ ।

ଦୀନନାଥେର ଚୁରିର କଥା ନିଯିର ଏଥନ୍ ଓ ଆଲୋଚନା ହୁଅ ବାଢ଼ିଲେ । ତାର ଏକଟା
କାରଣ ହୁଅ ତ ଏହି ଯେ, ମା, ବଡ଼ ବୋନ ଏଥନ୍ ଓ ବେଚେ ; ତବେ ଏକଥାଓ ଠିକ ବେ ଚୁରି
କରାଯାଇ ଯେ ସବ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚିଯ ଦିଲେନ ଦୀନନାଥ ତା ସେମନି
ଅମାଧାରଗ, ମୁଖେ ମୁଖେ ପାରିବାରିକ ଇତିହାସେ ବାଚିଯେ ରାଖିବାରଇ ଜିନିସ । ଉଦ୍‌ବହରଣ
ସ୍ଵରୂପ ଲୁଚି-ପାୟେସେର ଗଲ୍ଲଟା ଦେଓଯା ଯେତେ ପାରେ । ବିକେଳେ ଜଳଥାବାରେର ଅନ୍ୟ
କୋନ ପୁଜ୍ଞା-ପର୍ବତ ଉପଲକ୍ଷେ ମେଦିନ ଛିଲ ବିଶେଷ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ । ଗରମକାଳ, ଢାକାଟୁକି
ଦିଯେ ରାଖିଲେ ପାରେସ ସାବେ ଟକେ, ଲୁଚିଓ ନା ଟକୁକ, ଡେପେସେ ଯେତେ ପାରେ । ହାଓରାଯ
ଆହୁତ ବେଥେ ଦେଓଯା ଦରକାର ।

କିନ୍ତୁ ତାତେ ବିପଦ ଆଚେ । ଦୀମୁର ଲୁକ୍ ଦୃଷ୍ଟି ; ଏକଟୁ ନାଗାଦେବ ମଧ୍ୟେ ପେଲେ ଆର
ରକ୍ଷା ନେଇ ।

ଛୋଟ-ବଡ଼ ଛେଲେମେରେଦେର ମିଳିଯେ ଚାରଙ୍ଗମେର ଦୋଗ୍ୟ ଥାବାର । ବିକେଳ ବେଳା
ଦେଓଯା ହବେ ସମ୍ଭାବିକ । ରାଙ୍ଗାଘରେ ଜାନଲା ଥେକେ ଥାବ ହାତ ଚାବେକ ଦୂରେ ଏକଟା
ଟେବିଲୋର ଓପର ଲୁଚିର ବେକାବି ଆର ପାରେସେର ବାଟ ବେଥେ ଦିଯେ ଗେବସ୍ତ ଦୋରେ
ତାଳା ଲାଗିଯେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୁଁ ସେମେଦେଯେ ଆରାମ କରତେ ଗେଲ ।

ଥାନ-ବାରୋ ଲୁଚି, ଏକ ବାଟି ଫୁଜିର ପାରେସ । ବିକାଳେ ସବେର ତାଳା ଥୁଲେ ଦେଖା
ଗେଲ ତିନିଥାନି ଲୁଚି ଆର ବାଟିର କୋଣେ ଛଟାକଥାନେକ ପାରେସ ପଡ଼େ ଆଚେ ।
ଆର ଓ ଆଶର୍ଯ୍ୟ—ସେନ ଉଥାଓ ହୁଁ ଗେଛେ, କୋନ୍ ଦିକ ଦିଯେ କିଭାବେ ଗେଲ ତାର
କୋନ ଚିହ୍ନ ବେଥେ ଯାଇ ନି ।

ଏକଟା ହୈ-ତୈ ପଡ଼େ ଗେଲ । କାଞ୍ଚଟା ଯେ ଦୀମୁର ତାତେ କାରର ସନ୍ଦେହ ନେଇ,
କିନ୍ତୁ ଧରା-ଛୋଯା ତ ଯାଇଛେ ନା । ସମସ୍ତ ହାତଟା ଆନଲା ଦିଯେ ସାଦ କରିଯେ
ଦିଲେଓ ତବୁ ତ ହାତ ହୁଅକ ଦୂରେଇ ଥେକେ ଯାଇ । ଲାଟି ଦିଲେ କିମ୍ବା ଆକଶ କ'ରେ
ଟେନେ ଆନାର ପ୍ରକ୍ଷଣି ଓଠେ ନା । ତା'ହଲେ ?

ଦୀମୁ ଟୌଟି ହୁଲିଯେ କୀମୋ କୀମୋ ହରେ ବଲେ—“ମାରୋ ଦୀନେକେ ଧରେ—ଏକେ

কেউ বাকি নেই

ফিদের পেট জলছে—ছাই ফেলতে ভাঙা কুলো দীনেই ত—বেড়ালে থাক,
কুকুরে থাক, ধর তেড়ে দীনেকে..."

বেড়ালে লুটি থাবে না। টেবিলের মাঝখানে কি আছে টের পেরে যদি
পায়েস থায়ই ত ছড়ানো-লেপানো থাকবে।

টের পাওয়া গেল—মেহাত নাকি ধর্মের কল বাতাসে নড়ে, তাই। একটি
হাত আড়াইরেক শৃঙ্খলা চাঁচাড়ি, আর আধা-আধি পর্যন্ত হ'কাঁক করে চেরা। শেষের
দিকে একটি ছোট গোজ লাগানো রয়েছে, যাতে চিমটের মত চেরা, মুখটা হয়ে
রয়েছে ফাঁক। কাটিটা দীর্ঘদের পড়ার ধরের এককেণে দাঢ় করানো রয়েছে,
যেখানটায় দীর্ঘ পড়ার টেবিল।

তবও কি অত খেয়াল হ'ত কাকুর? পিসীমা ঘরে কি করতে গিয়ে দেখেন
একটা চেরা চাঁচাড়ি, তার মুখে বাঙা কুলে ফুলে পিণ্ডের ডাই। কি রকম কৌতুহল
হতে তুলে নিয়ে নাড়া দিতেই মনে হ'ল ভেতরটা বেন সাদা সাদা কি যাখানো,
হাত দিতেই টের পাওয়া গেল পায়েস! শুকিয়ে গেছে, কিন্তু বুঝতে ভুল হব না।
তবু কি স্বীকার কবে? পিসীমা বলেন—“এ তোরই কাজ। ঐ চাঁচাড়ি চিমটের
মতন করে দূল গেকে পৃঁচির গোছাকে, তারপর সেই চাঁচাড়ি স্লিপ লুটি পায়েসে উলটে-
পানটে নিয়ে বের করে করে খেয়েছিস—একবারে নথ—সবাই ঘুমুছে, সকাল
সকাল ছুটি হবেছে, তুহ নিশ্চিন্দি হয়ে এই কর্ম করেছিস।...ছিটে-কোটা যা এবিক
ওদিকে গড়েছে, কাটিতে আকড়া জড়িয়ে মুঁচে নিয়েছিস। ব্যাস, আর টের
পাওয়ার ত শোক নেই!...এ ছেলে বড় হলে কি হবে গো!”

—এই রকম আরও সব কীতি। এখনও আলোচনা হয় সবাই একত্র হয়ে
বসলে। তেলেমেয়েদের ঠাটার সম্পর্ক, বলে—“দিদিমণি—মানে তোমার
পিসশাঙ্গড়িও তা’হলে নিশ্চয় কম ছিলেন না মা। পাকা চোরেই গোহেন্দা হতে
পারে, সব আংগুঁৎ গাকে ত জানা...”

মা চুপ করে গিয়ে কি যেন একটু ভেবে নেন, তারপর হাসিয়েই একটু রাগের
ভাব দেখিয়ে বলেন—“হ্যাঁ, অমনি তোমাদের কাছে চোর হয়ে গেলেন তিনি!...
বগলুম ত, ছেলেবেলায় অমন একটু-আধটু দোষ কার না থাকে?...শুনি তারাও
নাকি ছই ভাই-বোনে খিলে...থাক বাপু, শুরুজন, শর্গে গেছেন, তাঁদের টেমে

ଆମନ୍ଦ-ବ୍ରଟ

ଏଣେ ଆର ସ୍ୟାଖ୍ୟାନା କରେ କାଜ ନେଇ । ଓଠୋ ସବ ତୋମରା । ଯନ୍ତ୍ର ବଡ଼ ଶାଖୁ ଏକ-ଏକଙ୍ଗନ !”

ବେହାନ, ଅର୍ଥାଏ ଯେବେର ଶାଙ୍କଡ଼ି ଶୁରୁଧୂନୀ—ବଡ଼ ଆସୁଦେ ମାମୁଷ । ଆମୋଦେର ସଞ୍ଚାନ ପେଲେନ ତ ତାର ଶେଷ ରମ୍ପଟୁକୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଙ୍ଗଡ଼େ ନିଯେ ତବେ ଛାଡ଼େନ । ଦେଦିନ ରାତ୍ରେଇ ମନ୍ତ୍ର ଏକଟୁ ହସେ ଗେଲ ।

ସ୍ଵାମୀ ଆର ବେହାଇକେ ବସେ ଥାଓସାଇଛେ । ବ୍ୟୁତ ରଯେଛେ, ଫରମାଶ ମତ ଏଣେ ଦିଚେ । ଶେଷେର ଦିକେ ପାଯେସ ଏଲେ ହଠାତ୍ ଏକଟୁ ବେଳି ଜିନ ଧରେ ବସଲେନ—

“ନା ବେହାଇ ଆର ହ’ଥାନା ଲୁଚି ଦିକ, ଆର ଓ ଏକଟୁ ପାଯେସ । ତୁମି ଯା ଓ ବୌମା, ନିଯେ ଏସ, ଆମି ଶୁଣବ ନା ।... ଓରା ରାବଡ଼ି କରତେ ଚେରେଛିଲ, ତାର ସଙ୍ଗେ ଘି-ଭାତ, ଆମିଇ ଜୋର କରେ ବଲମୁ—ନା, ଲୁଚି ଆର ଝୁଜିର ପାଯେସ ବଡ଼ ପେଯାରେର ଜିନିସ ବେହାଇଯେର ଆମାର... ଆମି ଜାନି ଏ଱ା ଜଣେ କତ...”

ଥୁବ ଆସୁଦେ ଲୋକ ଯେମନ ହୟେ ଥାକେ—ଥୁବ ହାଲକା, ବଲତେ ବଲତେଇ ହେସେ ତୁଲେ ଉଠେ ଘାଡ଼ଟା କିମିରେ ନିଲେନ । ଦୀନନାଥ ଓ ଏକବାର ଚୋଥ ତୁଲେ ଦେଖେ ନିଯେ ମୁଖ ଟିପେ ଟିପେ ହାପତେ ଲାଗଲେନ, ଯେମେ ଯାଇତୀ ପାଯେସ ନିଯେ ଆପଛିଲ, ହଠାତ୍ ଏକଟୁ ଯେନ ଜଡ଼ୋପଡ଼ୋ ହୟେ ତାଡ଼ାତାଡ଼ି ଆବାର ଫିରେ ଗେଲ ରାମାୟରେ । ଶୁଣି ପ୍ରିୟନାଥ ଭେତରକାର କଗାଟା ଜାନେନ ନା, ବଲଲେନ—“କି ହିଲ ଆବାର ।... ମିଛେ ହାସିର ରୋଗଟା ଆପନାର ବେହାନେର ସାରାତେ ପାରେନ ବେହାଇ ? ଆମାର ଦାରା ତ ହିଲ ନା...”

ରାତ୍ରେ ଯେମେ ଯଥନ ମଶାରି ଝିଙ୍ଗେ ଦିତେ ଏଲ, ଦୀନନାଥ ବଲଲ—“ହ୍ୟା ରେ ମାନା, ତୁଇ ବେହାନେର କାହେ କୀର୍ତ୍ତି ସବ କାନ୍ଦି କରେ ଦିଯେଛିସ, ଝାର ତ ଜାନବାର କଥା ନାହିଁ ସେ-ସବ ।”

ଯେମେ ମୁଖ୍ଟା ଗୌଢ଼ କରେ ବମ୍ବ ବାପେର ଶିଯରେର କାହେ । ଏମନିଇ ଅଭିମାନୀ, ତାର ଓପର ଅନେକଦିନ ପରେ ବାପକେ ପେମେ ଏବଂ ଆର ଓ ‘ଯା ଯା ହୟେଛେ ତାତେ ଅଭିମାନ୍ତା ଆର ଗେଛେ ବେଡେ ; ଚୋଥ ଛାଟ ଛଳଚଳ କରେ ଉଠିଲ, ମୁଖଧାନି ଆର ଭାରୀ ହୟେ ଉଠିଲ—ଅଭିମାନ, ତାର ସଙ୍ଗେ ଥାନିକଟା ଯେନ ରାଗଓ । ରାଗ କିଂବା ଆକ୍ରୋଷ । ବାପ ଚେନେନ ତ, ସାମଲେ ମେଓରାର ଜଣେ ପିଠିୟ ହାତ ବୁଲିଯେ ବଲଲେନ—“ତା ବସେଛିସ ତ ବସେଛିସ, ତାତେ ହୟେଛେ କି ? ଆସୁଦେ ଲୋକ, ଥାନିକଟା କୁର୍ତ୍ତିର ଥୋରାକ ପେଲେନ ବେହାନ ତୋର ବାପେର ବାଡ଼ ଦିରେ ।”

କେଟୁ ବାକି ନେଇ

ଯେଉଁର ଠୋଟ ଛାଟ ଫୁଲେ ଉଠିଲ—

“ଆମି ଇଚ୍ଛେ କରେ ସଲେହି ନାକି ବାବା ?—ସେଇ ପାତୋର ଆମି !...ସମାନେ ତୁମ୍ଭି ଯଥନ ସକଳିଲେ ଆମାୟ, ନିଜେର ମୁଖେଇ ତ ବଳିଲେ, ଉନି ଏଦିକ ଦିଯେଇ ଯାଇଲେନ, ଦୀନିରେ କାନ ପେତେ ଶୁଣିଲେ ଆଡ଼ାଳ ଥେକେ, ତାରପର ଆବ ରଫେ ଆଛେ ?—ହ୍ୟାଗା ବୌମା, କି ଚୁରିର କଥା ବଲାଇଲେ ବେହାଇ । ଆମାୟ ବଳତେ ହବେ ବାପୁ ।...ଆମିଓ ବଳସ ନା, ଉନିଓ ଛାଡ଼ିବେନ ନା, ଶେଷକାଳେ ଏକେବାରେ ଦିବିଯ ଦିଯେ ବନ୍ଦେନ । ତଥନ କି କରି ବଲୋ ?”

“ତା ବଲାଇ ତ, ବେଶ କରେଛିସ ବଲେଛିସ, ତାର ଅନ୍ତେ ତଃଥ କି ଏତ ?”

“ତୁମ୍ଭ ତ ବଲାଇ ତଃଥ କି, କିନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ନନ୍ଦ ? ମାଥାର ଦିବିଯ ଦିଯେ ବାପ କବେ କି କରେଛେନ ସେ-ସବ ବେର କବେ ମୋଯା ! ତା ଆମିଓ ଛାଡ଼ାଇ ନା...”

ହଠାତ୍ ମୁଖ୍ଯଟା କଟିଲ ହେଁ ଉଠିଲ । ଦୀନନାଥ ଏକଟୁ ଶଙ୍କିତିହେ ହେଁ ଉଠିଲେ, ବଳିଲେନ—“ତା ସଲେ ଝଗଡ଼ା କରବି ନାକି ? ଥବରଦାର !”

“ଝଗଡ଼ା କରତେ ଗେଲୁମ କେନ ?”

ଉଠି ଭେତରେ ଦରଜାର କାହେ ଚଲେ ଗେଲ, ଏକଟୁ ଫାଁକ କରେ ଗଲା ବାଡିଯେ ଦେଖେ ନିଯେ ଆଶାର ଫିରେ ଏସେ ବଳି—“ଝଗଡ଼ା କେନ, ସେମନ ତୋମାର କଥା ବଲିଯେ ନିଯେଛେନ, ତେମନି ଓଁର କଥା ଓ ଫାଁସ କରେ ଦିଛି, ରୋସ ନା ।”

“ଚୁରି କବେ ଥାନ ?”—ହଠାତ୍ କୌତୁକେ ମୁଖ୍ଯଟା ଦୀପ୍ତ ହେଁ ଉଠିଲେ ଦୀନନାଥେର ।

“ଆହା ଥାନ ନି ଯେନ ! ତବେ ଆଜକାଳ କି ? ତୀ ତୋମାର ଘନ ବସେ । ନତୁନ କନେ-ବୈ ହେଁ ଏଥେଛେନ, ତଥନ ତ ଏକେବାରେ ଛେଲେବେଳାଯ ବିଯେ ହ'ତ—ଏଗାର ବଢିବେର କନେ-ବୈ...ଅବିଶ୍ଵି କୌର ଓ ନର, ସନ୍ଦେଶ ରସଗୋପନାଓ ନନ୍ଦ—”

ଦିଧାତରେ ଚୁପ କରେ ଯେତେ ଦୀନନାଥ ତାଗାଦା ଦିଲେନ—“ତବେ ?”

“ଦଶିକ୍ଷିଗେର ମେଘେ ତ ଶାଙ୍କୁଠୀ—ନୋନା ଇଲିଶେର ଦେଶେ—ଇଦିକେ ତ ଅତ ରେ ଓୟାଙ୍ଗ ନେଇ—ଏକବାର କି କରେ ଏଥେଚେ ବାଡିତେ, ବ୍ୟମ୍, ଆବ କି ନୋନା ସାମଲାନେବା ଯାଏ ?”

“ଚୁରି ?”—କୌତୁକଟୀ ଆର ସାମଲାତେ ପାବଛେନ ନା ଦୀନନାଥ ।

“ଚୁରି ନନ୍ଦ ତ କି ? ତବେ ନିଜେର ହାତେ କି ? ଅମନ ଭୋଗାନାଥ ଶକ୍ତର କି କରତେ ରଯେଛେନ ! ତୋକେ ଦିଯେ ରାତ ତଥୁରେ ରାତ୍ରାବ ଥେକେ...”

ବାଡିର ଓଦିକ ଥେକେ ନନ୍ଦ ଇଂକ ଦିଲ—“ବୋଦି, ହେଁ ପାକେ ତ ଏସ, ଛେଲେ ଉଠିଲେ !”

ଆନନ୍ଦ-ଶ୍ଵର

ଦୀନନାଥଙ୍କ ସମ୍ପଦ ଶୋଧଟା ନିଲେନ ।

ପରଦିନ ହପୁରେ ଆହାରେ ସମୟ । ଥାଳା-ବାଟିର ଓପର ଚୋଥ ବୁଲିଯେ ବଳେନ—“ଏବେଳାଓ ଦେଖିଛି ଲୁଚି ପାରେସ ବାଦ ଥାଏ ନି । କି ବଲେ ଯେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦୋବ ବେହାନକେ ତେବେ ଉଠିଲେ ପାରଛି ନା । କିନ୍ତୁ ଆର ଏକଟା ଜିନିମ ଯେ ଆମାର ଆରଙ୍କ ପେରାରେକ ପେଟାର ସନ୍ଧାନ ପାନ ନି ବେହାନ ? ଆର ତାହିତେ ଓର ସଙ୍ଗେ ଆମାର ପଛନର ହେ ଆଶର୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରକମ ମିଳ ରାଗେଛେ ।”

“କି ବେହାଟି, କୈ ଆମାଯ ବଲେ ନି ତ ବୌମା !”

“କେମ, ନୋମା ଇଲିଶ ।”

ଗର୍ଭଟା ନେପଥ୍ୟେଇ ରଇଲ । ପ୍ରଥମେ ଏକଟୁ ଅପ୍ରତିଭ ହାସି । କିନ୍ତୁ ଅତି-ଆମୁଦେ ମାର୍ଯ୍ୟ, ସେ ଠାଟା ନିତେଓ ଆମେ, ନିଜେକେ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ ହାସିଲେ ଓ ତାର ବାଧେ ନା । ହାସିଟା ଆଣେ ଆଣେ ବାଡ଼ିତେ ବାଡ଼ିତେ ପ୍ରାଯି ଲୁଟୋପ୍ଟି, କ୍ରମେ ସାମୀଓ, ଆର ଦୀନନାଥ ତ ଆଚେନଇ ; ମନେ ହୁଲ ଆଶେପାଶେ ବୈ-ବିଦେର ମଧ୍ୟେ ଓ ପୌଛେ ଗେଛେ ହାଓରାଟା—କୋନ କଥା ନେଇ, ଚାପା ଥିଲିଥିଜ ଥଳଥଳେ ସମସ୍ତ ବାଡ଼ିଟା ସେମ ଲୁଟିଯେ ଲୁଟିଯେ ପଡ଼ିଛେ ।

କିନ୍ତୁ ଚାଡ଼ବାର ପାତ୍ରୀ ନଯ । ସୁଧୋଗେର ସନ୍ଧାନେଇ ଛିଲେନ, ବିକେଳବେଳୀ ଏକ ପେଯେ ବେହାନ ଏଥେ ଧରିଲେନ ଦୀନନାଥକେ ।

“କେ ବଲେଛେ ବଲତେ ହବେ ବେହାଇ—ଆମାର କାହେ ଢାଡ଼ାନ ମେଟି !”

ଦୀନନାଥଙ୍କ ଶୁଣ୍ଟା ଏକଟୁ ଶୁକିଯେଇ ଗେଲ । କୌତୁକେର ହଠକାରିତାଯ ଏ ସନ୍ତାନାଟା ତଥନ ଭେବେ ଦେଖୁ ହୟ ନି । କିନ୍ତୁ ବିପଦଟା ଆପନି ଆପନିଇ ଗେଲ କେଟେ । ବେହାନ ଟୋଟେ ହାଲି ଟିପେ ମୁଖେର ଦିକେ ଏକଟୁ ଚେଯେ ରଇଲେନ, ତାରପର ଉତ୍ତର ନା ପେଯେ ବଳେନ—“ତା’ହଲେ ଆଖିଇ ନା ହୟ ବଲି ?”

ଦୀନନାଥ ଏକଟୁ ଶୁକ କର୍ତ୍ତେଇ ବଳେନ—“ଥିଲୁନ ନା ।”

“ଆପନାର ଶୁଣିଦି ବେହାଇ ଠାକୁରାଟ ଆର କେ ? ସକାଳେ ତ’ଜନେ ଯେ ଅତ ହାସାହାପି ହିଚିଲ ପେଟା ନିଶ୍ଚଯ ଏହି ନିଯେ, ଏଥନ ତ ବୁଝାତେ ପାରଛି । ତା’ହଲେ ଆଖିଓ ବଲି ବେହାଇ, ଅନ୍ଧନଗରେ ମୋଯାଓ ନଯ, ବର୍ଧମାନେର ସୀତାଭୋଗାଓ ନଯ ; କୀ ନା ଏକଟୁ ନୋମା ଇଲିଶ, ଆମାଦେର ଯେଯେଛେଲେଦେର ଅମନ ଏକଟୁ ଆଦାଡେ ଲୋକ ହମି—ଟକ ବଲୁନ, ଘାଲ ବଲୁନ, ନୋନତା ବଲୁନ—ଶୁନୁମୋ ନେଇ କାକର କାହେ । ତାଓ କତ ବସେ ତଥନ ?—ଦଶ କି ଏଗାରୋ—ସେବାଳ ବଲେଇ ନା କନେ-ବୈ,

କେଟ ବାକି ନେଇ

ଆଜକାଳକାର ମେଘେରା ତ ଓସିଲେ ଫ୍ରକ ପରେ ଛୁଟୋଛୁଟି କରେ ବେଡ଼ାଛେ ।...ଆର ଉନି,—ଆପନାର ବେହାଇ !...”

ଚୂପ କରେ ମୁଖେ ଦିକେ ଚେଯେ ଆହେ, ହଷ୍ଟ ହାସିଟା ଚୋଥେ-ମୁଖେ ଯେଣ ଲୁକୋଚୁରି ଖେଳେ ବେଡ଼ାଛେ । ଦୀନନାଥେର ମୁଖେ ଦେ ହାସିର ଛୋବାଚ ଲେଗେଛେ, ଏକଟ କୁଣ୍ଡିତ ଭାବେ ଝିଗେସ କରିଲେ—“ବେହାଇଯେଇ ଏ ଦୋଷ ଛିଲ ନାକି ?”

“ଛିଲ ମାନେ ?”

—ବେହାନ ଏକଥାର ସମ୍ପର୍କେ ଉଠେ ଗିଯେ ଦରଜାର ମଧ୍ୟେ ମାଥାଟା ଗଲିଯେ ଡେତର ଦିକ୍ଟା ଦେଖେ ନିଯେ ଆବାର ଏମେ ବସିଲେନ । ଚାପା ଗଲାଯଇ କଥା ହଜିଲ, ଆର ଓ ଏକଟ ଚେପେ ବଲାଲେନ—“ଛିଲ କି ବଜୁଛେନ ବେହାଇ !...” ଏକକାଳେ ଛିଲ, ଏଥିନ ନେଟ ତା’ହଲେ ତ ବୀଚତୁମ...ଏହି କାଳକେର କଥା, ଏଥନେ ମୁଖ ଝୁକଲେ ମନୋହରାର ଗନ୍ଧ ପାଇଁବା ଘାବେ...”

“ମନ୍ତ୍ୟ ନାକି ?”

—ଏତ୍ତବଢ଼ ଗୋପନ କଥାଟା ଶୁନେ ଏକଟ ଯେନ ଅଗ୍ରତିଭ ଓ ହୟେ ପଡ଼େଇଲେ ଦୀନନାଥ, ତରୁ ବିଶ୍ୱାସେ-କୌତୁକେ ମୁଖ୍ଯଟା ଆର ଓ ଦୀପ୍ତ ହୟେ ଉଠେଇଲେ । ବେହାନେର ତ କଥାଇ ନେଇ, ଏକଟ ଆଜ୍ଞାଶ ଛିଲାଇ, ତାର ଓପର, ଚାଟ-ହାଉସେ ମାହୁମ, ଆମୋଦ ପେଲେ ଆବ କିଛୁ ଚାନ ନା—ତା ନିଜେକେ ନିଯେଇ ହୋଇ ବା ଅପରକେ ନିଯେଇ ହୋଇ—ଶାରୀ ହଲେ ଓ ବାଧା ନେଇ । ଚାପା ହାସିତେ ମୁଖ୍ଯଟା ଉଜ୍ଜଳ ହୟେ ଉଠେଇଲେ, କଥା ବଳାର ସମ୍ବେ ମଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ଶ୍ରୀରାଟା ଉଠିଲେ ତଳେ ହଲେ—

“ବୁଝାଲେନ ନା ?—ଡାଇବିଟିସ କଣୀ ସେ, ମିଟିର ତିସିମାନାର ମଧ୍ୟେ ଯାଓରା ବାବଦ ଡାକ୍ତାବେଳ; କଡ଼ା ଶାସନେର ମଧ୍ୟେ ରାଖିଲେ ତମେଇ । କିନ୍ତୁ କଚି ଚିଲେବ ମତନ ମିଟିର ଲୋଭ ବେହାଇ, ଆର ବଲବେନ ନା—ତେ ମାହୁମ କଥନ ଓ ଶାସନ ଆମେ ?—ତାମ ବାଢ଼ିଲେ ହିତ ମଗବାର ଦୋକାନେର ମନୋହରା...ମକାଳବେଳା ବାଜାର ଚାବି ବେର କରିଲେ ଗିଲେ, ପକେଟେ ତାତ ଦିତେଇ—ଓହ ! ଏ ଯେ ମନୋହରାର ଗୁଡ଼ୋ ! ହାଗା, ବଲ ଏକି କାଣ !...”

ହାସିର ଦମକେ କଥା ଗୁଲୋ ଟୁକବୋ ଟୁକବୋ ହରେ ଯାଇଛେ—

“ଗୁଣେର କଥା ଆର କତ ଜନବେନ ବେହାଇଯେଇ ? ମାଝଥାନ ଥେକେ ଥୋକାଟାର ନିଗାହ—ଆମି ଡେବେ ଦାରା ଆଧାଆଧି ପଦେଶ...ଏକଟ ଶିଶୁତେ...ତା ଇଲିକେ ମେ ବୁଢ଼ୋ ଥୋକା...ପୁକିଯେ ଲୁକିଯେ...ଉଃ, ବାବା ଗୋ ! କତ ହାସବ ?...ପେଟେ ଥିଲ ଧରିଲେ ଦିଲେ !...”

ରାଜକ୍ୟ।

ଭେତର ଦିକେ ଆର ଭାଲୋ ଜାଗଗା ନେଇ, ଶହରଟା ତାଇ ଏବାର ବାଇରେ ଦିକେ ଛଢିଯେ ପଡ଼ିଛେ । ଉତ୍ତର ଦିକେ ସେ ଏକଟା ବସି ଛିଲ, ବସିର ମାଲିକ ସେଟା ପରିଷକାର କରିବେ ନିଯେ ଅମିଟା ଟୁକରୋ ଟୁକରୋ କରେ ବିଲି କରେ ଦିଯେଛେ । ବାଡ଼ି-ଘର ଉଠିଛେ ; କୋନ୍ଟାର ବମେଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଛେ, କୋନ୍ଟାର ଆର ଏକଟୁ ବେଶୀ ; ଏକଥାନା ଶେଷ ହୁୟେ ଗେଛେ । ଦୋତଳା ମୂତନ ଫ୍ୟାଶାନେର ଭାଲୋ ବାଡ଼ି । ଦୋର ଗୋଡ଼ାଯ ଭରା କଲମି, କଳା ଗାଛ । ଆର ଅନ୍ତ ସବ ମାଙ୍ଗଲିକ । ବାଡ଼ିଓଳା କୁଷଧନବାସୁ ମୂତନ ଗୃହପ୍ରବେଶ କରେଛେ ।

ଆରଗାଟା ଥୁବ ଫାକା । ଶହରର ଦିକେ ଏକଟା ଜଗା ପଡ଼େ, କଲୋରିଟା ଗଡ଼େ ଉଠିଲେ ଏଟାକେ ନାକି ଲେକ କ'ରେ ଦେଉୟା ହବେ ; ପେଚନେର ଦିକଟାର ଟାନା କ୍ଷେତ୍ର । ଲୋକଜନ ଓ ନେଇ ; ବିତିର ଲୋକେରା ଉଠିଛେ, ଏଦିକେ ମୂତନ ବାମିନ୍ଦାଓ ଆମେ ନି ; ସମସ୍ତ ଦିନ ଏକ ବକମ ଥା-ଥା କରତେ ଥାକେ, ବାତେ ଏକେବାରେ ନିର୍ମୁମ ।

କୁଷଧନବାସୁ ପରିବାରଟି ମାଝାରି ଗୋଛେର । ଛେଲେମେସେ, ଶ୍ରୀ, ପୁରୁବତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ଯତି ନିଯେ ଅନ ଦଶେ । ଏଦିକେ ଶୋଫାର, ପାଚକଟାକୁବ, ଚାକର, ଝି, ଆରଦାଳୀ, ମାଲୀ ନିଯେ ଅନ ହର । କୁକୁର ଆଛେ ଏକ ଜୋଡ଼ା, ଏୟାଲଶେସିଯାନ ; ବନ୍ଦୁକ ଆଛେ ।

ଆର ଆଛେ ରାଖୁ, ନାତି । ଲୋକଜନ କୁକୁର ବନ୍ଦୁକ ଥାକା ସମ୍ବେଦନ ଗୃହିୟ ଶହର ଛେଦେ ଏହି ତେପାସ୍ତରେ ଏଥମ, ଏସେ ଉଠିବେଳ କିମା ଠିକ କରେ ଉଠିତେ ପାରାଇଲେମ ନା, ରାଖୁ ସାହସ ଦିଲ୍ଲୀ—“ତୁମି ଚିଲ, କିଛୁ ଭମ ନେଇ, ଏହି ସେ ଆମି ଆଛି ।”

ଛେଲୋଟିର ମନ୍ଟା ଏୟାଡ଼ିଭେଞ୍ଚାରେ ଠାସା ଏକେବାରେ । ଏମନି ତାର କାଙ୍ଗ ହ'ଲ ଦୁମୁରେ ଆର ସନ୍ଧ୍ୟାଯ ଠାକୁରମାର କାହେ ଗଲ୍ଲ ଶୋନା ଆର ବାକି ସମୟଟା ଖେଳନା ବନ୍ଦୁକ ନିଯେ ଡାକାତ ଆର ରାକ୍ଷସଦେର ସଙ୍କାନେ ଘୁରେ ବେଡ଼ାମୋ ; ଏଥାନେ ଏସେ—ବୋଧ ହୟ ଠାକୁରମା ତାର ଭରମାର ଏସେଛେ ଏହି ଧାରଗାର ; ଝୌଞ୍ଜାଖୁଁଜିଟା ଆରଓ ଗେଛେ ବେଡେ । ମୂତନ ଆମଗା, ସବାଇକେ ଏକଟୁ ଅନ୍ତଦିକେ ବ୍ୟନ୍ତ ଥାକତେ ହୟ, ତାଇତେ ଅବାଧେ ଝୌଞ୍ଜାଖୁଁଜିର ଏକଟୁ ସ୍ଵବିଧା ହୁୟେଛେ । ଜାଗଗାଟାଓ ଏମନ ସେ ମୈତା, ଡାକାତ—ଏଦେର ପ୍ରାଚ୍ୟ କରନା କରେ ନିତେ ଘୋଟେଇ ବାଧେ ନା । ଲୋକଜନ ନେଇ, ତାର କାରଣ ଏବା ନ୍ୟ ଏଥାନେ-ଓଥାନେ ସେ ଲୁକିଯେ ଆଛେ,—ଏ ମୂତନ ବାଡ଼ିଟାର ଏଲୋମେଲୋ ଦେରାଲେର

ରାଜକୃତ୍ୟ

ପେଛମେ, ଦୂରେ ଏହି ତେତୁଳ ଗାଢ଼ିଆର ଝାକଡ଼ା ମାଥାର ମଧ୍ୟେ । ଆରା ଦୂରେ ଏହି ସେ ଚିକ-ଚିକ କରାଛେ ଅଳ୍ପ, ଓ ମଧ୍ୟେ ।

ଅଳାଟାଇ ଶବ୍ଦରେ ବେଶୀ କରେ ରାଖୁର ମନକେ ଦେଇ ନାଡ଼ା, ଓ ରକ୍ଷଣାକେ ତୋଳେ ଆଗିଯେ । ଠାକୁରମାର କାହେ ଶୋନା ଗଲାଟା ଶ୍ରୀନାଥ ଏହେ ଯେନ ସତ୍ୟ ହେବେ ଓଠେ । ଶ୍ରୀନାମେ ଜଳେର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେ ଅନେକ ନୀଚେ, ଅନେକ ନୀଚେ ଡୁବ ଗେଲେ, ଗିଯେ ଦେଖା ଯାବେ ଅକାଶ ବାଡ଼ି, ତାର ଚାରିଦିକେ ଦୈତ୍ୟରା ଦିଜେଇ ପାହାରା; ତାଦେର ଚୋଥ ଏଡ଼ିଯେ ଦେଇ ଏକଟା ସବେ ପୌଛେ ଗେଲେ ଦେଖା ଯାବେ, ରାଜକୃତ୍ୟ ସୋନାର ପାଞ୍ଜକ୍ଷେ ଶୁଯେ ସୁମୁଛେ, ତାର ମାଥାର କାହେ ଦେଇ ସୋନାର କାଠି, କୁପାର କାଠି...

ଏହି ଗଲାଟାଇ ବେଶୀ କରେ ଆଜକାଳ ଶୋନେ ଠାକୁରମାର କାହେ ରାଖୁ, ମନେ ହସ, କୋଥା ଥେକେ ଯୁରେ ଦୁବେ, କି କବେ ଠିକ ଦେଇ ଆରଗାଟାର ଏହେ ଗେଛେ, ଏଇବାର ଏକଦିନ ନେମେ ଗେଲେଇ ହସ । ତାରପବ କି କରେ କୋଥା ଦିଯେ ଯେନ କିମବ ହେବେ ଯାବେ, ଦେଖବେ ଦେ ଏକେବାବେ ଦୈତ୍ୟ-ଦେବେ ପୁରୀର ମଧ୍ୟେ ରହେଇ ଦୀଙ୍ଗିଯେ । ଠାକୁରମାର ଗଲା ଉଠିବେଇ ଏକଦିନ ସତ୍ୟ ହେବେ ଏବାର ।

—ଏହି ଜଳେର ଅତ୍ତେ କିମ୍ବା ଠିକ ଉଲ୍ଲଟୋ ଦିକେ ଏହି ଝାକଡ଼ା-ମାଥା ଅକାଶ ତେତୁଳ ଗାଛେର ତଳାର, ଦିମେର ବେଳାଓ ଦେଖାନେ ଦୈତ୍ୟରା ଅନ୍ଧକାବେ ଛାଯା ମୁଣ୍ଡି ଧରେ ଥାକେ ଲୁକିଯେ, ସନ୍ଧ୍ୟା ନାମାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାନେ ଆରା ଦୈତ୍ୟରା ଛାଯା-କ୍ରମ ଧରେ ଏହେ ଅନ୍ତେ ହସ ।

ଏକଦିନ ବିକାଳେ ହଠାତେ ଦୋରଗୋଟିଏ ପଡ଼େ ଗେଲ,—ରାଖୁକେ ପାଓଯା ଯାଚେ ନା । ଓର ଦୂରେ ବେଡ଼ାନେ ଏକଟା ବୋଗ ଆଜେ ଜାନେ ସବାଇ । ଆଗେକାର ବାଡ଼ିତେ ଅନ୍ତଶ୍ରୀ ହସେ ଯେତ ମାଝେ ମାଝେ । କିନ୍ତୁ ମେ ଅଜି ପରିସର ଆୟଗା, ଏକଟୁ ଝୋଙ୍ଗାଖୁଜିର ପର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ ଯେତୋ; ଚିଲେର ଛାତରେ ପିଂଡିତେ, କିମ୍ବା ଅତ୍ୟ କୋନ ନିରିବିଲି ଆୟଗାର ଚୁପଟି କରେ ବଦେ ଆଜେ, ହାତେ ବଲ୍କଟା, କିମ୍ବା ହସତୋ ପାଶେ ରାଖା, ଦୃଷ୍ଟି କୋନ ରୁଦ୍ଧରେ । କ୍ରମେ ଗା ସନ୍ଧାନ ହସେ ଗିଯେଛିଲ, କେତେ ଆର ଖୁଅନ୍ତ ନା; ଖୁଅଜଳେ ଆୟଗାଗୁଲୋ ଚେନା ଥାକାର ଉକ୍ତକଟିତ ଭାବଟା କେତେ ଗିଯେଛିଲ ଏକେବାବେ । ଏଥାନେ ଏହି ନିର୍ଜନ ପଣ୍ଡିତେ ଏହେ ଓର ଏହି ଯୋଧାବର ବୃକ୍ଷଟା ଯେ କତ ବିପର୍ଜନକ ସବାଇ ଏହି ଯେନ ପ୍ରଥମ ଉପଗକ୍ଷି କରଲ । ବେଶ ଏକଟୁ ହୈ-ହୈ ପଡ଼େ ଗେଲ ।

ରାଖୁକେ ପାଓଯା ଗେଲ ବିଲେର ଧାରେ । ଏକଟା ବାରଳା ଗାଛେର ଚାରିଦିକେ କିଛି

ଆମନ୍ଦ-ନଟ

ଆଗାହାର ବୋପ-ଝାଡ଼ ହସେ ଏକଟା ଆଡ଼ଳ ଶୁଣି କରେଛେ, ତାର ଓଦିକେ ଖିଲେର ସାମନାସାମନି ହସେ ବସେ ଆଛେ ରାଗୁ ।

ଏକଚୋଟି ଖୁବ୍ ସକାବକି ହ'ଳ, ବାବା-କାକାଦେର ହାତେର ଚାପଡ଼ଟା-ଆସଟା ଓ ପଡ଼ଳ ଗୋଟାକତକ, କଡ଼ା ପାହାରା ମଧ୍ୟେ ଏୟାଡ଼ତେଞ୍ଚାର କ'ଟା ଦିନ ପଞ୍ଚ ହସେ ରଇଲ । ତାରପର ଆବାର ଏକଦିନ ସବାର ତୁଶିଷ୍ଟାଟା ଚତୁର୍ଣ୍ଣ ହସେ ଏଥି ଫିରେ । ଏବାର ବିଲେ ଜ୍ଞାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟାନତେ ହ'ଳ । ରାଗୁ ଅନୁଶ୍ରୀ ହସେଛେ ଆବାର ।

କାହିନୀର ଏ ଅଂଶଟା ରାଖୁର ଦିକ୍ ଥେକେ ବଲନେଇ ବୁଝାତେ ଶୁବ୍ଦିଧା ହବେ—

ହୃଦ୍ରୁବେଳା । ଖାଁଓଯା-ଦାଁଓୟା କବେ ବାବା କାକା ଆର ଦାଦାରା ଅନେକ ଆଗେ ବୈରିରେ ଗେଛେ—ବାବା ଆର କାକାରା ଚାମଡ଼ାର ବ୍ୟାଗ ହାତେ କବେ, ଦାଦାରା ବଇ ନିୟେ, ସେମନ ସାଥ ରୋଜ । ବାଡ଼ିର ଆର ସବାଇ ଖେଯେଦେବେ ସୁମୁଚେଚେ, ଠାକୁରମାଓ ଗଲ୍ଲ ବଜାତେ ବଲାତେ ସୁମିଯେ ପଡ଼ଳ । ଅନ୍ୟ ଦିନ ରାଖୁଓ ପଡ଼େ ସୁମିଯେ, ଆଜି କି ହସେଛେ ସୁମେର ପରୀ ତାର ଚୋଥେର କାଢ଼ ଦିରେଓ ସାଥ ନି । ସବେର ମଧ୍ୟେ ବିଜାତୀ ଖେଳାର ସରଙ୍ଗାମ, ଖାନିକଟା ନାଡ଼ାଚାଡ଼ା କରଲ ନିୟେ, ତାରପର ଜ୍ଞାନାଳୀର ଧାରଟିତେ ଗିରେ ବସଲ ।

ମେତାଲାର ସର, ମୀଚେ ଅନେକ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ ଦେଖା । ବାଡ଼ି ଥେକେ ଖାନିକଟା ଏଗିଯେ ଆର ଏକଥାନା ସେ ବାଡ଼ି ତୋଯେର ହଜେ ତାତେ ଲୋକଜନ ଖାଟିଛେ, ତାର ପରେଇ ସତମ୍ଭର ଦୃଷ୍ଟି ଯାଏ ଏକେବାରେ ନିର୍ଜନ । ଶାଦୀ ବୋନ ରଯେଛେ ଚାରଦିକେ ଛାଇସେ, ଏତ ବେଶୀ କବେ ସୁମୁତ୍ପର୍ଯ୍ୟାନିର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଛେ, ରାଖୁଥ ମେ ମନ୍ତ୍ରଟା ମେନ ଆଇଟାଇ କରଛେ । ଓର ବନ୍ଦ ଧାରଣ, ବିଲେର ଦିକେ ପା ବାଡ଼ାନୋ ସେ କଡ଼ା ରକମେ ବାରଣ, ନୈଲେ ଏତଦିନ କୋନ-ନା-କୋନ ଉପାଧେ ଆନନ୍ଦିତ ତ ଉଦ୍ଧାର କରେ ରାଜକହାକେ ।

ଭାବଛିଲ ବସେ ; ଭାବତେ-ଭାବତେ ବନ୍ଦିନୀ ରାଜକହାର ଅନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଟା କବନ୍ଧାୟ ଭରେ ଉଠେଛେ, ଏମନ ସମୟ ଏକ ଆଶର୍ବ ବ୍ୟାପାର ହ'ଳ । ରାଗୁ ବସେଇଲ ବିଲେର ଟିକ ଉଲ୍ଲଟେ ଦିକେ ମୁଖ କବେ ; ବିଲେର ଦିକେ ଚାହିତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନା କବେ କାକା ଓ ଦିକ୍ବିକ୍‌କାର ଜ୍ଞାନଟା ସବ ବନ୍ଦ କବେ ଦିଯେଛେ । ଏଦିକେଓ ସେ ଦେଖବାର କିଛୁ ନେଇ ଏମନ ନଥ୍; ସେଇ ଟେଂତୁଳ ଗାଛଟା ରଯେଛେ ନିଜେର ଗାୟେ ଅନ୍ଧକାର ଅଢ଼ିଯେ । ତାରଇ ଗୋଡ଼ାର ଦୃଷ୍ଟି ଫେଲେ ବସେ ଛିଲ ରାଖୁ—ଏମନ ସମୟ ଏକଟି ମେଯେ ଗାଛତାର ବୌପେର ମଧ୍ୟେ ଥେକେ ହଟାଇ ବୈରିଯେ ଏଥ, ତାରପର କିମେର ଅନ୍ତେ ବୈରିଯେ ଆସା ସେଟା ଟେର ପାଓୟାର ଆଗେଇ ତେମନି ହଟାଇ ଆବାର ଝୋପେର ମଧ୍ୟେ ଗେଲ ମେଦିଯେ ।

ଏଇଟୁକୁ, କିନ୍ତୁ ଏଇତେଇ ରାଖୁର ଚିନ୍ତାର ଶ୍ରୋତ ଏକେବାରେ ଗେଲ ସୁରେ । ଓର ମନେ

ରାଜକୃତ୍ତା

ହୁଲ ଟାକୁବମାର ମୁଖେର ଗଲ୍ପଟା ଆବାଦିତ ହସ୍ତି ହସ୍ତେ, ଓବ ଏକେବାବେ କାଢାକାଛି ଗେହେ ଏସେ । ରାଜକୃତ୍ତାକେ କେଉ ଉନ୍ନାବ କବେ ଏନେହେ ।

ବିନ୍ଦୁ ଉନ୍ନାପେର ଚେଷେ କରଣାଯ ବାଖୁବ ମନଟା ଗେଲ ଆବାଦ ସେନ ଗଲେ । ତୁ ଏକ ନଞ୍ଚବେ ସତ୍ତୁକୁ ପେଲ ଦେଖତେ ତାତେ ମନେ ହୁଲ ବନ୍ଧୁବ ଗୟନାବ ଘଟା ତ ମେଟେ-ଇ, ଗାମେ ଏକଥାନା ଆମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ, ଆବ ତାବ ଚେଷେଓ ଯା ମର୍ମାସ୍ତିକ, ଓବ କୋମବେ ନିତାନ୍ତଟି ମଲିନ, ଛିନ୍ନ ଏକଥାନି ସେନ ଶ୍ରାକଡା ଅଡ଼ାନୋ । ବାଜକୃତ୍ତା ମୁକ୍ତ ପେଯେହେ, କିନ୍ତୁ ଏକେବାବେ ବିନ୍ଦୁ ହସ୍ତେ । ଅହିବ ହସ୍ତେ ପଡ଼ି ବାଖୁ । ଇଚ୍ଛା କବେ ନେମେ ଛୁଟେ ଯାଏ, ଜିଗ୍ଯୋସ କବେ—ତୋମାବ ଏ ଦଶା କେ କବେହେ? ବିନ୍ଦୁ ମେ ନିଜେଇ ତ ବନ୍ଦୀ । ସମସ୍ତ ତଥ୍ରବ୍ତୀ ଆମନାଯ ନିକପାଦି ଭାବେ ବସେ ଚିନ୍ତା କବତେ ଲାଗିଲ । ନିଜେ ବନ୍ଦୀ ବଲେ ଆବାଦ ମେନ ଆପଣ ବଲେ ମନେ ହଚେତ ଓକେ, କ୍ରମେ ଏଓ ମନେ ହୁଲ ମେଓ ମୁକ୍ତ ମୟ । ଅଳେବ ମଧ୍ୟେ ଓ ଏକ ଦେଶେର ଦୈତ୍ୟଦେବ ବସନେ ଛିଲ, ଏଥନ ଅଗ୍ର ଦେଶେନ ଦୈତ୍ୟବା ଓକେ ତାଦେବ ହାତ ଥେକେ ଚିନିଯେ ଏନେ ଏହି ବକମ ନିଃସ୍ଵ କବେ ଦିମେ ନିଜେଦେବ ପାହାବାଦ ବେଥେହେ ଆଟିକେ, ତେଁତୁଲ ଗାଛେବ ଅବକାଶ ହସ୍ତେ ମେ ଦୈତ୍ୟବା ଥାକେ ବୁଝିଯେ ।

ମେଦିନ ଆବାଦ ବାଡିତେ ଏକଚୋଟ ମୋଦିମୋଳ ଉଠିଲ । ଯିଶେବ ଧାବେ ମେହି ବ୍ୟାପାବଟାବ ପର ବନ୍ଦେକଟା ଦିନ କେଟେ ଥୋତ । ବାନ ଗାଁ ବନ୍ଦୁକ ‘ନିନ୍ଦେ ବାଡିତେଇ ଆଶ୍ରେଗାଣେ ପାକେ, ବନ୍ଦୁକେବ ଶଦ ହୁ ମାବେ ମାବେ, ସବାହ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ପାକେ, ନଞ୍ଚର ବାଖାନ ଦରକାନଙ୍କ ହେବନା, ମେଲିନ କିନ୍ତୁ ହୁଲ ଏଗକର୍ବେ ମଧ୍ୟେ କାଳିବ ବାକର ଥେବାଲ ହୁଲ ଶଦତା ମେ ଅନେକଙ୍ଗ ବାନେ ଥାପେ ନି । ଯୌଝ ପଡ଼େ ଯେତେ ଦେଖା ଗେଲ, କାହେ ପିଟେ କୋଣାବ ମେତ ପାଖୁ ।

ମେଦିନ ତ କି ତମୋଚିଲ, ତାବ ଚତୁର୍ବ ହେ ତୈଁତେ ଗେଲ ବାଡିତେ । ବାନାବ ଆହିଦି ଥେକେ ଛୁଟେ ଏଲେନ, ଛେନେବା ପୁଣ କମୋଞ୍ଚ ଥେକେ । ଚାବିଦିକେ ନୋକ ଛୁଟିଯେ ଦେଓବା ହୁଲ, ଗାନାଯ ଥରି ଦେ ଓଧା ହୁଲ, ଯିଶେ ଆଲ ଦେନାଓ ହୁଲ, କୋନ ଶାମେଇ କୋନ ସନ୍ଧାନ ନା ପେସେ ସବାହ ହାତ ପା ଏଲିଯେ ଦିନେହେ, କାମାକାଟି ଓ ପଡ଼େ ଗେହେ ବାଡିବ ଭେତର, ଏଥନ ସମୟ ସାମନେବ ବାଡିତେ ଯେ ମଜୁବେବୋ ଥାଟିଲେ, ତାଦେବ ଏକଜନେବ ମୁଖେ ଥର ପାଓଦା ଗେଲ, ମେ ଏକଟି ଛେନେବେ ବନ୍ତମ ବାଟିଡିବ ବାଡିବ ବିକେ ବେତେ ଦେଖେହେ, ଛୁଟା ଆମା ପରା, କାତେ ଏକଟା ବେଶ ବଡ ଥେଶନାବ ବନ୍ଦୁକ, ମଙ୍ଗେ ଏକଟା ବଡ ବୁକୁମ । ସବାବ ହଂଶ ହୁଲ, ଏୟାଲ୍‌ସେରିଯାମେବ ଏକଟା

আমন্দ-নট

রয়েছে বাধা, আর একটা—সেটাকে নিয়ে রাখু বেশী ধাঁটাঘাট করে, সেটা ত নেই!

কিন্তু রতন বাটড়ি কে? তার বাড়িই বা কোথায়?

ওর কাছেই রৌঁজ পাওয়া গেল—বুড়ি রতন বাটড়ি দিমজুরি করে থার, একবারে শেষের দিকে বে বাড়িটা উঠচে, আজকাল সেই বাড়িটাতে খাটচে, সৎসারে নিজের বলতে ছেট্ট একটি নাতনী; রতনের বাড়ি ঐ কেঁতুল গাছের নীচে।

একদল ছুটল সেই দিকে। হতে-করতে এদিকে রোদও প্রায় মিলিয়ে এসেছে আকাশে।

রতন বাটড়ির বাড়ি বলতে—কেঁতুল গাছের পোশটার ঝোপঝাড়ের মাঝে একটু আয়গা পরিকার করে একখানি কুঁড়ে ঘর, কঞ্চি আর খড়ের ওপর মাটি লেপা দেওয়াল, চালে আছে কিছু খড় কিছু তালপাতা, আর একখানা ছেড়া মাছর।

নীচে এক টুকরো ছেড়া মাছরে রতন বাটড়ির নাতনী ঘূঁঁচে। ফুটফুটে না হোক, ধূলো-ময়লার নীচে রঁটা একটু কটাই, মাথার চুলটা কক্ষ, আর সেই জগ্যেই তামাটে। কোমরে যে ছেড়া আকড়াটুকু রয়েছে সেটা না থাকলেও ক্ষতি ছিল না। ১০০ রতন বুড়ি এখনও মজুরি খাটচে নিশ্চয়।

পাঁচ রকম ডালপালা দিয়ে ঘেরা ছোট উঠোনটুকুর মাছখানে প্রকাণ্ড অ্যালসেশিয়ানটা থাবা পেতে বসে আছে। ও-জ্বাতের কুকুর একজন লোককেই চেনে, একটা ছক্কমই মানে। এরা গিয়ে পড়তে একবার ঘুরে দেখে নিয়ে ল্যাঙ্টা একটু নেড়ে আবার থাবার মুখ চেপে বসল।

রাখুও পাশে দাঁড়িয়ে। হাতে বন্দুকটা ঝীতিমতো ট্রিগার টেনে ধরা। গন্তীরভাবে একেবারে তদ্দণ্ড হয়ে সামনে ছিল চেয়ে, এরা গিয়ে পড়তে একবার হাত উঁচিয়ে ফিসফিস করে বলল—“চুপ, এখন ঘূঁঁচে !!”

সবাই অবাক হয়ে রইল দাঁড়িয়ে।

রাজকন্তা ঘূঁঁচে। কঞ্চি-খড়ের দেয়ালের ছেদা দিয়ে পড়স্ত রোদের একটা রেখা সেঁদিয়ে গায়ের ওপর আস্তে আস্তে যাচ্ছে মিলিয়ে।

ଲେକ୍ଷଣ

ଆୟଗାଟି ଆବାର ବେଶ ଭାଙ୍ଗ କ'ରେ ସାଜାନୋ ହସେଛେ ।

ଏକଟି ମାଧ୍ୟାରି ସାଇଜେର ଶାମିଯାନା । ଖୁଟି ଶୁଳ୍କ ଦେବଦାତା ପାତା ଦିଯେ ଚେକେ ଦେଓଯା ହସେଛେ । ହ'ଦିକେ ହ'ଟି କୁଳଦାନି, ପାଶେଇ ପେତଶେର ସଟ୍ୟାଙ୍ଗେ ସୁପକାଟିର ଗୁଚ୍ଛ ; ସମ୍ମତ ଆୟଗାଟି ସୂପେର ଗକ୍ଷେ ବେଶ ଏକଟି ସାହିତ୍ୟଭାବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହସେ ଉଠେଛେ । ଏହିକେ ବିଜାଗୀବାତି, ସମାର ଅନ୍ତ ଚେଯାର । ଯାତେ ଅବାଞ୍ଜିତଦେର ଭିଡ଼ ନା ହସ ତାବ ଅନ୍ତ ସମ୍ମତ ଆୟଗାଟା କାନାତ ଦିଯେ ସେବା ।

ବ୍ୟବସ୍ଥାଟୀ ମେବାରେ ଚେଷ୍ଟେ ସଥାମାଧ୍ୟ ଆରଓ ଭାଲୋଇ କରା ହସେଛେ । ତାର କାରଣ ମହାରାଜ୍ ମେବାବେ ଏସେ ବେଶ ବଡ଼ ଗୋଚର ଏକଟି ଭକ୍ତମଶୁଳ୍କ ତୋଯେବ କରେ ଥାନ । ତାର ମଧ୍ୟେ ଅନେକେଇ ପରେ ତୀର ଶିଶ୍ୱାସ ଓ ଶାହିନ କରେଛେନ । ମେବାରେ ଆକର୍ଷଣ ଛିଲ ଶୁଭ ତୀର ନାଥ ଡାକ, ଏବାର ତାର ଓପର ରହେଛେ ପରିଚୟେର ବିଶ୍ଵାସ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ସେମନ ଭାଲୋ, ସମାଦେଶ ଓ ତେମନି ବିଶିଷ୍ଟ ଏବାର । ଶହରେ ଅନେକ ଭାଲୋ ଭାଲୋ ଲୋକଙ୍କ ଏମେହେନ, ଚମ୍ପାର ଶୁଳ୍କ ପ୍ରାୟ ସବଇ ଭରେ ଗେଛେ ।

ସେ ସଂବେର ପକ୍ଷ ଥେକେ ଆୟୋଜନଟା କରା ହସେଛେ, ତାର ସମ୍ପାଦକ ଉଠେ ମହାରାଜ୍ବେର ପରିଚୟଟା ଦିଯେ ଦିଲେନ । ଆଜି ହ'ବ୍ସର ପରେ ତୀରକେ ଆବାର ବହ କଟେ ପାଓରା ଗେଛେ । କର୍ମଧୋଗୀ ପୁରୁଷ, ତୀର ବାଣୀ ଧାରଣ ଓ ପ୍ରତାର କରିବାର ଅନ୍ତେ ବାରାଣ୍ଦୀତେ ଯେ ଆଶ୍ରମ ଗଡ଼େ ତୁମଛେନ ତାଇ ନିଯେଇ ବ୍ୟକ୍ତ ଥାକେନ, ସମାର ଆକୁଳ ଆହୁବାନ ଆର ଅଗ୍ରାହ କରତେ ନା ପେରେ ମାତ୍ର ଏକଟି ଦିନେର ଅନ୍ତ ଆବାର ଏମେହେନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବେ ଆବାର ତୀର ଉପଦେଶ ଦିଯେ ଘେତେ, ଏବାର ତୀର ବକ୍ତବ୍ୟ ହବେ ଶାନବ-ଝୀବନେର ସଙ୍ଗେ ସତ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ମହାରାଜ୍ ଉଠିଲେନ । ପ୍ରକ୍ରିତି ସାଧୁ ପୁରୁଷ, ଶରୀର ଥେକେ ଧେନ ସତ୍ୟରହି ଝ୍ୟୋତି ବିଚ୍ଛୁରିତ ହେଚେ । ଗୋଡ଼ା ଥେକେଇ ସଭାମଶୁଲ୍କ ତାର ପ୍ରଭାବେ ଧେନ ଗମଗମ କରେ ଉଠିଲ । ଶ୍ରୋତାଗା, ସବ ଭାବତ୍ୱକ, ମହାରାଜ୍ ତୀର ଭାବଣ ଆରମ୍ଭ କରିଲେମ—

ସତ୍ୟରହି ତନ୍ଦ, ବ୍ରଦ୍ଧିରୁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ । ନଦୀର ପ୍ରଧାହ ସେମନ ସମୁଦ୍ରେ ଦିକେ, ଝୀବାଞ୍ଚାର ଗ୍ରବାହ ଓ ତେମନି ଏହି ସାର ସତ୍ୟ ବ୍ରଦ୍ଧିର ଦିକେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରବାହର ଗତି ଧରୁ ନମ ।

ଆନନ୍ଦ-ନ୍ଟ

ସା ଅମ୍ବତ୍ୟ ତା କ୍ରମାଗତ ବାଧାସ୍ଵରୂପ ହସେ ଏହି ଗତିକେ କରେଛେ ସ୍ୟାହତ—
ଶ୍ରୋତ ହସେ ଉଠିଲେ, ପଥ ଦୌର୍ବୀଳୁତ, ଫଳେ ପରମା ଗ୍ଲାବ ସମେ ଜୀବାଘାର ସେ ବିଲମ୍ବ,
ସା ନାକି ଜୀବନେର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ତା ହସେ ପଡ଼େ ବିଲମ୍ବିତ ।

ଜୀବେର ଆଞ୍ଚୋପଲକ୍ଷିର ପଥେ ପ୍ରଥାନ ଅନ୍ତରାମ ଏହି ସେ ମିଥ୍ୟା, ଏକେ ଚେନବାର ଅନ୍ତ
ଦୃଷ୍ଟିକେ ଏକେବାରେ, କରେ ଫେଲତେ ହସେ ମୁକ୍ତ—ମୋହମୁକ୍ତ, ବିଧାମୁକ୍ତ । ଏହି ସେ ଶୋହ,
ଏହି ସେ ବିଧା, ଏଇ ମୂଳ ଆମାଦେର କୁନ୍ତ ସ୍ଵାର୍ଥେ । ଏହି ସ୍ଵାର୍ଥେର ପ୍ରକୃତ କ୍ରମ ଚେନା ଚାଇ,
ବୋଲା ଚାଇ, ତା ନା ହଲେ ଏକେ ଅତିକ୍ରମ କରାତ ସମ୍ଭବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଅନ୍ତେ
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାଣି ବା ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାଣୋଜନ, ତା ପାଓଯା ସାର କି କରେ ? ଜୀବନେର ପ୍ରତି
ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହି ସ୍ଵାର୍ଥେର ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ସା ଆମାଦେର ନିତ୍ୟ ସହଚର, ନିତ୍ୟ ଆଚଛନ୍ନ
କ'ରେ ରେଖେଛେ ସା, ତାକେ ଆମରା ଆଲାଦା କ'ରେ ଉପଲକ୍ଷି କରତେ ପାରି ନା, ସେମନ
ଧରାପୁଣ୍ଡରେ ଜୀବ ଆମରା ଆକାଶମନ୍ଦଳକେ ପାରି ନା ଉପଲକ୍ଷି କରତେ, ଅଲେର ଜୀବ
ପାରେ ନା ତାର ଜ୍ଞାନବରଣକେ ।

ତୁର୍ମୁଢ଼ ଚିନତେଇ ହସେ ଏହି ସ୍ଵାର୍ଥଙ୍କ-ମୋହକେ, ଚେନବାର ଅନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟିକେ କରେ ଆନତେଇ
ହସେ ସତ୍ତ୍ଵ, ନିଲେ ଜୀବେର ଗତି ନେଇ ।

ଏହି ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତେ ଚାଇ ତପଶ୍ୟ । ତପଶ୍ୟର ଆଲୋକେଇ ଏହି ମିଥ୍ୟାକେ ଆମରା
ଚିନେ ନିତ୍ୟ ପାରି । ତପଶ୍ୟର ଅଗ୍ନିତେଇ ଏକେ କରତେ ପାରି ଦର୍ଶ ।

ଆମାଦେର ଆର୍ଯ୍ୟ ଝାଖିରା ଏହି ସତ୍ୟେର ସ୍ଵରୂପ ପେରେଛିଲେନ ଚିନତେ । ତାଇ କର୍ମ,
ବାକ୍ୟ, ଚିନ୍ତାର, ଜୀବନେର ପ୍ରତି କ୍ଷେତ୍ରେଇ ଏହି ସତ୍ୟକେ ଦିଲ୍ଲେ ଗେଛେନ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଆସନ ।
ତୀର୍ତ୍ତା ସେ ଏକେ କର୍ତ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଦିଲ୍ଲେ ଗେଛେନ ତା ଏହି ଥେକେଇ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୋଲା ସାବେ ଯେ
ଆମାଦେର ପୂର୍ବଜୀବର ସର୍ଦ୍ଦୟ ବିନି ସବଚେଷେ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ପ୍ରକ୍ରିୟ, ମହାରାଜ୍ ମୁଧିଷ୍ଟିବ, ବିପ୍ଳାବ
ଅତି ସାମାଜିକ ଇଞ୍ଜିନ୍ ଓ ଉଚ୍ଚାରଣେର ଅନ୍ତେ ତାକେଓ ନରକ ଦର୍ଶନ କରତେ ହସେଛିଲ ।
ସତ୍ୟେର ଏର ଚେମେ ବଡ଼ ଆଦର୍ଶ ଆର କୋଥାଓ ଶୃଷ୍ଟ ହସନି । ଆମରା ସଥନ ଦେଇ ବିରାଟ
ଆମରେର ଉତ୍ସର୍ଗିକାରୀ ତଥନ ମିଥ୍ୟା ସତି ଦୁର୍ଲିଙ୍ଗିକ୍ଷା ହୋକ, ସତ୍ୟ ସତି ହୋକ ଦୁର୍ଲିଙ୍ଗ,
ଆମରା ଆମାଦେର ତପଶ୍ୟର ଅନ୍ତ୍ରୀ ହସଇ...

ଶାନ୍ତ ଥେକେ ନାନା ରକମ ଉତ୍ସନ୍ତି ଦିଲ୍ଲେ, ଉତ୍ସାହରଣ ଦିଲ୍ଲେ ପ୍ରାୟ, ଛାଇ ସଟାର ପର
ମହାରାଜ୍ ଆସନ ପ୍ରଥମ କରଲେନ । ଅଭିଭୂତ ମଭାମଣ୍ଡ ଏକଟୁ ନିତ୍ୟକ ହସେ ବିହିଲ ।
ସଂଘେର ତରକ ଥେକେ ଧର୍ମବାଦୀବ ଦେଓରାର ପର ସଭା ଭବ୍ଲ ହ'ଲ । ଉତ୍ସେଗୀରାଇ
ଆଶ୍ରମେର ଅନ୍ତ୍ର ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହେର ସ୍ୟବହାର କରେଛିଲେନ । ଏକଟି ବଡ଼ ପିତଳେର ପରାତ,
ଟାଙ୍କା ଆର ନୋଟେ ପ୍ରାୟ ତ'ରେ ଗେଲ ; କିଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞାତି-ପତ୍ରର । ସଭା ଭବ୍ଲ ହ'ଲ ।

লেকশন

আমাদের শেঁঁঞ্জীও এসেছেন। প্রকৃতই সাহিক পুরুষ একজন, কেননা তাঁর যথন তাগ করেন তখন সম্মুখ মুক্ত হচ্ছেই তাগ করার ক্ষমতা রাখেন। চঙ্গুর অস্তরালেই যথাসত্ত্ব রাখেন নিজেকে; কখন এসে নিঃসাড়ে পেছনের একটি চেরারে বসে তদ্বৃত্ত হয়ে শুনছিলেন, সত্তা ভঙ্গ হলে একটি নিউচ্চ স্থান দেখে নিয়ে চুপ করে দাঢ়িয়ে রইলেন।

সভামণ্ড আস্তে আস্তে থালি হয়ে এল। ভক্তের দল টেবিলের কাছে গিয়ে কিছুক্ষণ বিবে রইল। তাঁরাও চলে গেলে রইলেন উঠোকাদের জন কয়েক। টাকা নেটগুলো শুভিয়ে নেওয়া হচ্ছে, মহারাজ নিজের আসনে রয়েছেন বসে। একটু-আধটু এধিক-ওধিক আলোচনা হচ্ছে। এধিক থেকেই টেশনে গিয়ে উঠবেন।

নিতান্ত অড়োপড়ো হয়ে শেঁঁঞ্জী এসে পাশটিতে দাঢ়ালেন। তারপর অসীম বিনয়ের সঙ্গে দশটি মোহর থালাটার একপাশে রেখে দিয়ে বললেন, “অশ্রুমের অন্যে গবীবের ঘোড়া ভেট, মহারাজ, নিয়ে ইত্তাথ করন।” দানটা ত বিশ্বিষ্ট, দাতার মধ্যেও একটি বৈশিষ্ট্য রয়েছে বেশ। মহারাজ একটু চেয়ে রইলেন মুখের নিকে। তারপর তার মনে পড়ে গেল। প্রস্তু একটি হাসির সঙ্গে বললেন—“আপনাকে ত চিনি শেঁঁঞ্জী; সেধারও আশ্রম আপনার অ্যাচিত দান পেরে বিস্তর উপকৃত হয়েছিল। আপনি সত্তিটি মহামূভব।”

শেঁঁঞ্জী লজ্জিত হয়ে পড়লেন, ঘাড়টা একটু নাখিয়ে জোড় হওয়ে বললেন—“কুচ্ছ নেওয়া মহারাজ, আমি এক দোক্তা কা ভি আদিবি নই। আমি কি করতে পারে? আসে, পিছে আপন অগাহিতে বসে বসে শোনে আবার দশুবৎ করে আপন ঘোর্পাড়তে চলে যাব। মহারাজের মুখের কথা এক এক অচ্ছৰ লাগ টাকা; ধারি তার কি দাম দিতে পারে?”

সম্পাদক টাকা আর নেটগুলো শুভিয়ে তুলতে তুলতে বললেন—“তাই ধা ক’টা নোকে বলে বলুন। মহারাজের কথার ম্যাং বোধা, স্বীকার করা,—মেও ত মহামূভবেরই লক্ষণ।”

বিনয়ে আরও ঝুঁয়ে পড়লেন শেঁঁঞ্জী, বললেন—“কুচ্ছনা, বাবুঞ্জী, মহামূভব—ঠব ও-পৰ কুচ্ছ না। মহারাজের উপদেশ শুনে নকা উঠাব, ব্যস্। যেতো নকা উঠাব তার হিসাবে কি দিতে পারে?”

মহারাজ বললেন—“লাভ যে ওঠান এইটোই আমার পক্ষে যথেষ্ট শেঁঁঞ্জী। এ

ଆନନ୍ଦ-ବଟ

ଯା ଆଶ୍ରମ ତୈରିର ସ୍ଥାପାର ଏ ତ ସାଇରେ, ଏକଅନ ମାମୁଷେର ମନୋ ସବି ତୈରି କରତେ ପାରି ତାର ଚେଯେ ବଡ଼ ସାର୍ଥକତା ଆମାର କି ଆଛେ ବଲୁନ । ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ହ'ଲ ଶୁଣେ । ଆମାର ସକ୍ଷମ୍ୟ ଶୁଣେ ଆପନି ସବି ଅଛିଛି ଓ ଲାଭବାନ ହରେ ଥାକେନ୍...”

“ଆମ ନୟ ମହାରାଜ, ପୁରୀ ନନ୍ଦା ଉଠିଯେଛେ । ଅଗଳେ ଅଗଳେ ବାବୁ ସେ ଆପନି ଭାବ୍ୟ ଦିଲେନ—ଅହିନ୍ୟା ନିମ୍ନେ ତାର ଏକ ଏକ ଅଛର ଆମାର ମନେ ଆଛେ ମହାରାଜ । ଆର ପୁରୀ ନନ୍ଦା ଉଠିଯେଛେ...”

“ବଡ଼ଇ ଆନନ୍ଦ ହ'ଲ ଶୁଣେ ଶେଷଜୀ ।”

“ପୁରୀ ନନ୍ଦା ଉଠିଯେଛେ ମହାରାଜ । ଇଯାଦ୍ ଥାକତେ ପାରେ ଶୁଣୁ ଖଟମଳଦେର ହିନ୍ୟା କୋରବାର ହକୁମ ଚେଯେ ନିରେଛିଲ ମହାରାଜେର କାହେ—ସାରେ ଆପନାରା ଚାରପୋକା ବୋଲେନ । ତା ହସିଲାନ ହରେ ଉ ହିନ୍ୟାଭି ଛେଡ଼ ଦିଯେଛେ । ବୋଲେ—ସା ଶାଳା କୋତୋ ଥିଲ ଚୁଖି ଚୁଖେ ଲେ, ଆମି ପରୋଯା କରେ ନା । ଇବାର ଆବାର ମହାରାଜେର ମୂର୍ଖ ସତ୍ୟ ଭାବନେର ଉପଦେଶ ଶୁଣିଲେ । ମଞ୍ଜର ଖୁଲେ ଗେଲୋ ।”

“ଦୁଇଇ ଥୁବ ଆନନ୍ଦ ହ'ଲ ଆପନାର କଥା ଶୁଣେ ଶେଷଜୀ । ସଂସାର ବଡ଼ ଭ୍ୟାନକ ଆଯଗା । କତ ପ୍ରଳୋଭନ ଚାରିଦିକେ, ତାର ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ଅଟଳ ଥେବେ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରା, ସେ ସେ କି କଠିନ...”

“ମେ ଆମି ବିଳକୁଳ ଅଟଳ ଥାକବ ମହାରାଜ, ଶପଥ କରିଯେ ନିମ ।...ଲେକିନ...”

ଅଭିମାନ କୁଟୁମ୍ବ ହସେ ଶେଷଜୀ ଚାପ କରେ ଗିଯେ ମାଥା ନତ କରିଲେନ ।

ଏକଟୁ ଚୁପଚାପ ଗେଲ । ଓଡ଼ିକେ ଟାକା ମୋଟ ଗୋପା-ଗୋପା ହସେ ଗେଛେ, ଏବାର ମହାରାଜଙ୍କେ ନିମ୍ନେ ମୋଟରେ ଗିଯେ ଗୋଟିଏ । କିନ୍ତୁ ଶେଷଜୀର ହଠାତ ଭାବାସ୍ତରେ ସବାହକେଇ ଏକଟୁ ଥମକେ ଦ୍ୱାଢ଼ାତେ ହ'ଲ । କିଛିଇ ବଲେନ ନା ଦେଖେ ସମ୍ପାଦକ ବଲେନ—“ଲେକିନ ବଲେ ଦେଖେ ଗେଲେନ ଶେଷଜୀ, କିଛି ବଲେନ କି ମହାରାଜଙ୍କେ ?...ଆମାଦେର ଏଥାନ ଥେବେଇ ଗିଯେ ଗାଡ଼ି ଧରତେ ହବେ ।”

ଶେଷଜୀ ଫୁଲୁର ପକେଟ ଥେବେ ଆରଓ ଛୁଟି ଘୋହର ବେର କରେ ଶୁଣୁ ଥାଲାଟାଯ ରାଥଲେନ । ମହାରାଜେର ଦିକେଇ ଚେଯେ କରିଜୋଡ଼େ ନିବେଦନ କରିଲେନ—

“ଆମି ଅଟଳ ଥାକବେ, ଆମେ ହମାନଜୀ; ମହାରାଜେର ଉପଦେଶ ଅଛରେ ଅଛରେ ପାଲନ କରବେ । ଦେଖୁନ, ଖଟମଳ ହିନ୍ୟା କରାଭି ଛେଡ଼ ଦିଯେଛେ । ବଲୋ, ସା ଶାଳା କୋତୋ ଲେହ ଥାବି ଆମି ମହାରାଜେର ଉପଦେଶ ଥେବେ ଅଳଗ ହୋବ ନା । ସତ୍ୟ ଭି ଏଇକଥ ପାଲନ କରବ, ଲେକିନ ସାବାର ଆଗେ ଶୁଣୁ ଏକଟୋ ଏହାଜଣ ଦିଯେ ଥାନ...”

“ବଲୁନ !”—ଏକଟୁ ବିପ୍ରିତି ହର୍ମେ ଗେଛେ ।

ଲେକ୍ଷନ୍

“ଲେକ୍ଷନ୍ ଏସେ ଗେଲ, ଭୋଟାଭୋଟ, ମୁଣ୍ଡିପାଳିଟିର କମିଶନାର ହୋବାର ଅଟେ ଭୋଟ ମେଣେ ବେଡ଼ାଛେ । ସେ ହୋବାର ହୋକ ଇତେ ଆମାର କି ଆହେ ମହାରାଜ ? କେଉ ରାଜୀଓ କରେ ଦେବେ ନା, କେଉ ବାଦଶାହ କରେ ଦେବେ ନା । ଲେକିନ ବିଳକୁଳ ଚୈନ ନେଇ, ଆନ୍ ହୟରାନ କବେ ଦିଲେଛେ । ସୋକାଳ, ହପହର, ସୋଞ୍ଚା, ରାତ, ଯୋଥୋନ ଦେଖୁନ ଏକଜନ ନା ଏକଜନ ହାଜିର ! ସୋଭି କେମନ—ଏକଜନ ତ ଡାଗଦର, ଉନ୍ମପର ଆମାର ବାଡ଼ିର ଡାଗଦର । ଉହି ଗେଲ ତ ଉକିଲସାହେସ ଏସେ ହାଜିର ; ହରିହର ବୋସ ବାବୁ, ଆମାଦେର ବଂଶୀରାମ ଗୋକୁଳଚନ୍ଦ୍ର ଫାରମେର ଉକିଳ—ହାତେ ଏକଠୋ ଭାରୀ କେସ ଓ ରଯେଛେ । ବାନ୍ଧିବିହିଁ ହଜ୍ଜେ, ଦୂର ଥେକେ ଦେଖେ ଅମିଦାର ହୀରାବାବୁ ତାର ଗାଡ଼ୀ ଘୁରିଯେ ଚଲେ ଗେଲ—ଆବାର ହୁବିତା ବୁଝେ ଆସବେ । ଅମିଦାର, ଓରଇ ମକାନେ ବଂଶୀରାମ ଗୋକୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁଦ୍ଧାମ । ଏଥାର ଥୋଳ କରନ ମହାରାଜ ଚଚବାଣ୍ଟୁକୁ କେମନ କ'ରେ କାକେ ବଲି ?...”

ଇ-ସବ ଗେଗ ତ ରାତ୍ରିବେଳା ଆମାର ସମ୍ବିଧ ଏସେ ହାଜିର, ଆମାର ଲେଡ଼କୀର ଖକୁବ ଉତ୍ତି ଭୋଟେର ଅଟେ ନାମ ଦାଖିଲ କରେଛେ । ଉବ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବିଧିନ୍ତି ! ଶଚ ପୁଛେନ ତ ସମ୍ବିଧ ସଙ୍ଗେ ଆମାର ବିଳକୁଳ ଭାଲୋବାସା ନେଇ ମହାରାଜ ; ସାଧିତେ ଲେନଦେନ ନିଯେ ଅନନ୍ତନ ଚଲେଇଛେ ତ'ବକେ, ଲେକିନ ଶଚ ବାନ୍ଧ କି କବେ ବଲି ବଲୁନ ? ନା କୁଛ ଦେନା, ନା କୁଛ ଦେନା, ଯୁକ୍ତତର ଆନ ହୟରାନି । ଟର ଓପର ଯଦି ଏକଭାନକେ “ହି” ବଲେ ବାକିଯେ ତିନଅନକେ “ନା” ବଲି ତ ଗାସର ମାଂସ ଢିଙ୍ଗିଯେ ଥାବେ । ଆର କାକେ “ହି” କାକେ “ନା” ବଲି ବଲୁନ ?—ଏକ ଡାଗଦର, ଏକ ଉକିଳ, ଏକ ଅମିଦାର, ଏକ ସମ୍ବିଧ, ଉବ ସାଥେ ସମ୍ବିଧିନ୍ତି ଆହେ ।

ଟର ଅଟେ ମହାବାଜେର ହକୁମ ନିଯେ ବାଖିଛି—‘ଲେକ୍ଷନେର ଇ-କଟା ଦିନ ହ'ଥାନି ମିଥ୍ୟା କୋଣା ବଗତେ ଦିନ—ମିବକୁ ହ'ଥାନି—“ହା ହା ଆପନାକେ ଛେଡ଼େ କାକେ ଭୋଟ ଦିବୋ ? ଲେକିନ ଗୋପନ ବାଥବେନ କୋଥାଟୀ ।” ବ୍ୟାସ, ସିରକ ଏହି ହ'ଥାନି...ଆର, ଇବ ଅଣ୍ଟେ ଯଦି ନରକ ଦର୍ଶନ ହୋଇ ତ ଯେନ ଉଦେଇହ ଶୋଇ ମହାରାଜ, ଗରୀବ ହାଜାରୀମଳ ଶେଷ କି କରିଯେଛେ ?”

অজ-পুরাণ

সারা শহরে হৈচৈ পড়ে গেছে ।

হৈচৈ অবশ্য এদিকে বয়েক বছৱ ধৰেই হচ্ছে এ-সময়টা, পূজায় ব'লবান হবে কি হবে না এই নিরে। এই প্ৰশ্নকেই কেন্দ্ৰ কৰে পুজাৰ মিটিং, কমিটি গঠন, প্ৰেসিডেণ্ট-সেক্ৰেটাৰি প্ৰতিতিৰ নিৰ্বাচন। মাসথামেক ধৰে শহৱেৰ এদিকটায় আৱ অন্য কোন আলোচনাই থাকে না। ছেলে-চোকৰাদেৱ প্ৰাৱ সবাই বিপক্ষে, বড়দেৱও অনেকেই, কিন্তু পুৰাণৰ পঞ্জীদেৱ মধ্যে এমন জনকয়েক প্ৰভাৰ-প্ৰতিপত্তিশালী রহেছে যে কিছুভেই বক্ষ কৰা যাচ্ছে না বলি। আনন্দালন্টা অবশ্য বেড়েই চলেছে। গত বৎসৱ বলি-বিৱোদীৱা একটা আলাদা পুজাৰ ব্যবস্থা কৰেছিল, এৱা ক'জন কলকাঠি নেড়ে বিভেদ সৃষ্টি কৰে এমন অবস্থা দাঢ় কৰাল যে ভেঙ্গেই গেল পূজা বলা চলে ; কয়েক জন ত এদিকেই চলে এল, কয়েক অন্য জিদেৱ গুপৱ কৰলে ঘটে, কিন্তু তা গতই দৰ্বল আৱ নিশ্চিন্ত যে একটা বছৱেই তাৱ আয়ু নিঃশেষ হয়ে গেল।

ও-হৈচৈটা এবাৱও উঠেছিল, কিন্তু ও বাংসৱিক হৈচৈদেৱ কথা হচ্ছে না। ও যেমন গুঠবাৰ উঠেছিল, তাৱপৱ ঠাণ্ডা ও হয়ে আসছিল, তাৱপৱ এ এক একেবাৰেই নৃতন ব্যাপৱাৰ। যা নাকি নিঃসন্দেহ ভাবেই জানিয়ে দিয়েছেন, তি নি আৱ পশুবলি চান না। স্বপ্নদেশ বা ঐঊতীয় কিছু নয়, ওসব হজুগ এৱ আগে এৱা কয়েকবাৰই তুলেছে নানা আকাৱে, কোন ফল হয় নি। কাল সপ্তমী পূজা ছিল, তাইতেই নাকি এই নিৰ্দেশটা স্পষ্ট পাওয়া গেছে দেবীৰ কাছ থেকে।

এসব ক্ষেত্ৰে যেমন হয়ে থাকে—বিবৱণ্টা নানা মুখে নানা আকাৱে আয়ুপ্ৰকাশ কৰেছে। কেউ বলছে বশিৰ পাঠাণ্ডার মধ্যে হঠাৎ একটা দাঢ়িয়ে উঠে টিক মাঝুৰেৰ মতো কথা কয়ে বলশ—“মা, আমৱা নিৱীহ ছাগেৱ দলই বিশেষ ক'ৱে কি এমন দোষ কৰেছি যে, আমাদেৱ রক্ত না হলে তোৱ তুল্ষা ধাৰে না ?”...কেউ বলছে—ছাগলাট নিজে কিছুই বলে নি। পুৰুতমশাৰ্হ যথাৱীতি মন্ত্ৰ পড়ে পাঠাটাকে উৎসৱ কৰে দিয়েছেন, বশিদামেৱ বাজনা বেজে উঠেছে, এমন

অজ-পুরাণ

সময় একটা বুড়ী ছাগলী কোথা থেকে গটগট করে এমে ছাগলটার পাশে দাঢ়াল,
তাঁরপর,—চ'পায়ে দাঢ়িয়ে ওঠা ওসব বাজে কথা, আকে তো চু মেরে চটাতে
আসেনি—তবে ব্যা-ব্যা ক'রে সে আয় মাঝুমের মতন করেই বললে—“যদি আমার
ব্যাটা খাবি, যারের বাগা না বুবি ত অঙ্গজননী নাম নিয়েছিস্ কেন বল?”

নানা মুখে এই রকম বিভিন্ন প্রকারের কাহিনী। তবে সব বাদসাব দিয়ে
একটা জিনিস এই দাঢ়াচ্ছেই যে একটা ছাগল নিয়ে নৃতন গোচের কিছু একটা
হয়েছেই, তার ভীতত্ত্ব অঙ্গচাননার অন্তর্ভুক্ত হোক বা যে জন্মই হোক—সেটা একটু
অস্বাভাবিক ঠেকায় বলিটা বুক গেছে কাল।

কিন্তু আর্বার প্রতিক্রিয়াও হতে আবশ্য হয়েচে। ব্যাপারটা যখন হয় তখন
প্রেসিডেন্ট, পেকেটারী এদের কেউ ছিল না। একটা বিপ্র হ'ল। বদির
সময়টাও উভয়ের গেল; আজ কিন্তু হবে বলি, কালকের পাঠাঞ্জলোমুক্ত নিয়ে।
এই উদ্দের ইচ্ছা, আরও সবান, যারা উদ্দের দিকে। তারা কর্দও করচে
অন্তভাবে; বলচে—কথা কওয়া, ও সমস্ত বাজে, একেবাবেই অবিশ্বাস্য—ব্যা-ব্যা
করে দেকে থাকবে, সেটাকে যে যেখন খুশি ভেবে নিয়েছে—রেলগাড়ির শব্দ থেকে
যেমন নিজের মনের মনে মনে বুলি তোলে লোকে; তবে গড় করার মতো
যদি কিছু কবেই থাকে ত তার মানে ত এও হতে পারে, যা তোমার পায়ে
আঘাতমৰ্পণ করলাম।

বলি দেওয়াই ইচ্ছা। বটে, উপরে উপরে সেটা আহিবও করচে বটে, কিন্তু
এটা ও বেশ টের পাওয়া যাচ্ছে যে, মূল আর দেবকম চড়া মেই, ক্রমেই খাদে নিয়ে
আসচ্ছে। তার কারণ, ব্যাপারটা ক্রমেই কমিটি আর পুঁজির অন্যান্য উত্তোলনের
একত্রিগুরের বাইরে চলে যাচ্ছে। আন্দোলনটা প্রতি মুহূর্তেই যাচ্ছে বেড়ে;
একটা অন্তরের আশঙ্কায় বলির বিপক্ষেই শহরের অনমত পৃষ্ঠ হরে উঠচে।

আজ কর্তারা নিজেবাট উপস্থত থাকবে। মুখে বলচে বটে বুজুর্গিটা
ভাঁধোর জন্মই আসচ্ছে, কিন্তু, বিখ্যাস করক আব নাই করক, অনমতের বিরক্তে
দাঢ়ানো যে আর সম্ভব হবে না, এটা সকলেই বেশ টের পাচ্ছে।

শহরের আর-সব পুঁজি-মণ্ডপ একরকম থালি, যত ভিড় অমা হচ্ছে এ পাড়ার
পুঁজায়। একটা গুজব রটে গেছে, অনেকে স্বপ্ন দেখেছে আজও নাকি ঐরকম
কাণ্ড হবে।

ଆନନ୍ଦ-ନ୍ତ

ଦଲାମଲିର ଅନ୍ତ ପୁଞ୍ଜାର ସ୍ୟାପାରେ ଥାକି ନା । ସଲିଟା ସେ ପଛଳ କରି ନା ସେଟା ଓ ଆନିଯେ ବିହି ଅମୁପଣ୍ଡିତ ଥେକେ ; ଆଉ କିନ୍ତୁ ଆମିଓ ସେରିଯେ ପଡ଼ିଲାମ ଅଲୋକିକ କିଛୁ ସେ ଏକଟା ଦେଖି ଏରକମ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ନିଯେ ନର ଅବଶ୍ୟ, ନିତାନ୍ତ ଏକଟା ସହଜ କୌତୁଳେର ବଶେ ସେ ସ୍ୟାପାରଟା କୋଥାମ ଗିଯେ ଦୀଡାର ।

ଚାପ ଭିଡ଼, ପଥ ଚଲା ଯାଏ ନା । ପୁଞ୍ଜାମଣିପେର ସତାଇ କାହାକାହି ଥିଛି, ଭିଡ଼ଟା ଆରା ଚାପ ବେଧେ ଉଠିଛେ ; କୋନରକମେ ରାନ୍ତା କରେ ଏଗିଯେ ଚଲେଛି, ଏମନ ସମୟ ବେଶ ଖାନିକଟା ପେଛନେ ଏକଟା ଗୋଲମାଳ ଉଠିଲ—“ଏହି ପାଠା !...ଏହି ପାଠାଇ ଛିଲ ! ସବେ ଯାଏ !...ରାନ୍ତା କରେ ଦାଓ !...ତକ୍ଫାଂ !...ରାନ୍ତା ଛଢେ !...ଅୟ ମା !...ବୁଝିଯେ ଦାଓ ଭାଇ ମାନ୍ତିକଦେଇ !...”

ଭିଡ଼ଟା ହଠାତ ପେଛନ ଦିକେ ମାଥା କରେ ଦୀଡିଯେ ପଡ଼ିଲ, ତାରପର ଯେନ ଆପନା-ଆପନି ରାନ୍ତାର ଠିକ ମାବିଥାନଟାର ବାସାନିଷି ଏକଟା ଗଲିର ମତୋ ହସେ ଗେଲ । ଦେଖି ତାର ଏକେବାରେ ଶେ ଦିକେ, ଯେଥାନେ ଦୀଡିଯେ ଆଛି ତାର ପ୍ରାୟ ଶ'ଥାନେକ ହାତ ପେଛନେ ଏକଟା କାଳୋ ପାଠା ମାଥା ଦୋଳାତେ ଦୋଳାତେ ଗଟଗଟ କରେ ଚଲେ ଆସନ୍ତେ, କୋନଦିକେ ଜଙ୍ଗେପ ନେଇ, ଗଲାର ଏକଟା ଜବାହୁଲେର ମାଳା । ଏଗିଯେ ଆସନ୍ତେ ଆରା ଭାଲୋ କରେ ଦେଖିଲାମ । ଏଦିକକାର ପାଠା ବ'ଲେ ମନେ ହ'ଲ ନା । କାନ ଛଟେ ଝୋଲା, ନାକଟା ଏକଟୁ ଧୂକାକାର । ଶିଂ ଦେଖେ ମନେ ହସ ଗୁରୁ ବସି ବସି ନର, ପାଠା ହିସାବେ ନବସୁବକ, କିନ୍ତୁ ଆକାରେ ଏଦିକକାର ପାଠାକେ ଏର ମଧ୍ୟେଇ ଛାଡିଯେ ଗେଛେ । ରଣ୍ଟା କୁଚକୁଚେ କାଳୋ ଏକେବାରେ, କୁର ଥେକେ ନିଯେ ଶିଖେର ଗୋଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋନଥାମେ ଏକଟୁକୁ ଶାଦୀ ବା ଅନ୍ତ ଦାଗ ନେଇ । ଲୋମଣୁଳା ଏକଟୁ ବଡ଼ ଆର ମସ୍ତନ, ଏଦିକେ ବେଶ ହଟପୁଣ୍ଟ ହୋଇବା ମନେ ହସ ଗାଁମେ ଯାଇ ବସଲେ ଯେନ ପିଛଲେ ପଡ଼ିବେ ।

ସଥଜେରେ ଆଶ୍ରୟ, ଚଲାର ଭିନ୍ନଟା । ଏତ ସେ ଭିଡ଼, ଏତ ଚେଚାମେଚି, କୋନଦିକେ ଜଙ୍ଗେପ ତ ନେଇ-ଇ, ତାର ଓପର ଏମନ ଏକଟା ଶାନ୍ତ ଅର୍ଥଚ ସ୍ୟାନ୍ତସମସ୍ତ ଭାବ—ମନେ ହସ କୋଥା ଥେକେ ଯେନ ଏକଟା କି ମିଶନ୍ ନିଯେ ଏମେହେ, ସମୟ ଅ଱, ଦେଟା ଦେରେ ଆବାର ଅଞ୍ଚତ୍ର ଚଲେ ଯେତେ ହବେ । ସବି ବଲା ହସ ସେ, ଆମାର ମନଟା ହଠାତ ସେରକମ ଏକଟା ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିଭୂତ ହସେ ପଡ଼େଛି ଏବଂ ଏଟା ତାରଇ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା, ତୁ ଏକଟୁକୁ ମାନନ୍ତେହି ହସ ସେ, ଛାଗଲଟା ଏଇରକମ ଭିଡ଼, ଏଇରକମ ସମାରୋହେ ଯେନ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ; ବିଚିଲିତ ହୋଇବା ମତୋ ନୂତନ ଏମନ କିଛୁ ପାଇଁ ନା ଦେଖିବେ ଏର ମଧ୍ୟ ।

ଆରା ଗୋଟା ହଇ ଶାଲା ଏସେ ପଡ଼ିଲ ଗଲାସ, ପ୍ରକ୍ଷାପିତେ ପଥ ତ ପ୍ରାୟ ଛେରେ

অজ-পুরাণ

এথেছে। তারপর একটা ব্যাপার যে হ'ল তাতে—হিন্দুরই মন ত, স্বীকার করতে শৰ্জা নেই—আমার গায়েও কাটা দিয়ে উঠল।

হ'লও আমার একেবারে কাছাকাছি এসে। পাঠাটা হঠাতে দাঢ়িয়ে পড়ল। পূজার মণ্ডপটা এখান থেকে বেশ দেখা যায়, একবার মুখটা তুলে যেন দেখে নিল, তারপর পেছনকার পা ছুটে মুড়ে মাটিতে নাক চেপে এক ভঙ্গি করল—তাকে সরাসরি প্রণাম দিল্লি আর কি নামই বা দেওয়া যায়?

একটা তুলু কলরব উঠল—“অৱ মা !!...মহাবীরজী কি জয় !!...”

জক্ষেপ নেই। উঠল। তারপর এবার আবার এক মুভন কাণু; কয়েক পা যায় আর ঐ ব্যাপার। আমি পাশে পাশেই রয়েছি, শুণে দেখলাম, আশচর্য! —আগের পা ধরে ঠিক এগার পা থাচ্ছে আর ঐ প্রণাম।

“দণ্ডী কাটছে!...মায়ের কাছে দণ্ডী কাটিতে কাটিতে থাচ্ছে!...মা, মা, রক্ষে করো!...অগন্মাতা!!...”

মনে হ'ল মণ্ডপের ভেতর ভিড়টাকে আর সামলানে। যাবে না, কিন্তু এখানেও একটা আশচর্য কাণুই হ'ল বলতে হবে। পূজার আয়গার সামনে খালিকটা দুর পর্যন্ত একটা বাঁশের বেড়া রয়েছে বটে, কিন্তু সেটা অত উন্তেজিত অনন্তোভৈর সামনে একটা কুটো; ভেসেই যেত, কিন্তু সমস্ত স্রোতটা ঐ পর্যন্ত এসে হঠাতে গেল পেমে। একটঃ সহীহ, একটা সম্ভব; রব উঠল—“উনি কি বথেন, কি করেন, নিশ্চিন্দি হয়ে বলতে দাও, করতে দাও!...বলো বাবা, তুমি বলো মাকে। শুনতে হবে মাকে।...আমরা রয়েছি তোমার পেছনে।...অৱ মা !!...”

ছাগলটা বেড়ার স্বধ্যেকার ফাঁকা আয়গায় এসে একটু যেন দ্বিধাশ্রষ্ট হয়ে পড়ল। এই সময় এদিকেও একটু বিশুজ্জলা হ'তে যাচ্ছিল। ভলটিয়ারয়া গিরে বেড়টা আগলে শার দেখে দাঢ়িয়ে গেছে। সোকগুলা ও সংযতই ছিল, কিন্তু গেটের মুখ আলগা ক'রে পূজা সংক্রান্ত কয়েক জনকে, এবং তাদের সঙ্গে বিশিষ্ট কয়েক জনকে যেই প্রবেশ করতে দেওয়া হয়েছে, চাপ দিয়ে হড়-হড় করে আরও কয়েক জন পড়ল মেঁদিয়ে। সবাই অবগ্নি ছাগলটাকে বাঁচিয়েই গেল। ধাক্কা মূরের কথা, স্পর্শ পর্যন্ত কেউ করল না। কিন্তু এই র্হোকেই যেন ছাগলটার সেই দ্বিধার ভাবটা গেল কেটে। একবার মুখ তুলে সামনে প্রতিমার দিকে চাইল, তারপর যা করল, একেবারে চৰম।

শেইৰকম ভাবে গটগট করে এগিয়ে গেল। তারপর ইঁড়িকাঠটার সামনে

ଆନନ୍ଦ-ବ୍ରଟ

ଗିଯେ ପେଛନେର ଛଟୋ ପାଇଁ ଭର ଦିଯେ, ଶାମନେର ଛଟୋ ଏକତ୍ର କରେ ଲେ ଯା ଦୀଡାନୋ—ଆର ମେକେଣ ଦଶ-ବାରୋ—ତାକେ ହାତ-ଝୋଡ଼ କରେ ଦୀଡାନୋ ଭିନ୍ନ ଆର କିଛୁଇ ସଲା ଯାଏ ନା; ତାରପରେଇ ସ୍ଥୀ-ସ୍ଥୀ ଛଟୋ ଶ୍ରେ କରେ ସେଇରକମ କପାଳ ଚେପେ ଶାଟିତେ ପଡ଼ାଏଁ-ଥିଲେ, ଏତେବେଳେ ସାମନେଇ ଆଛେ, ନିଜେଇ ମାଥାଟା ଗଲିଯେ ଦିଇ ।

ଏବାର ସେ ଏକଟା ଆସ୍ତାଙ୍ଗ ଉଠିଲ ତାତେ “ମା ! ମା !” ଭିନ୍ନ କିଛୁଇ ଆର ଶ୍ରୀଷ୍ଟ କ’ରେ କାନେ ଆସେ ନା । ପ୍ରସିଦ୍ଧେଟ ଲୋକନାଗବାସୁ ଆଶାନ୍ତା କଯେକ ଜନେର ମଧ୍ୟେ ପୁଞ୍ଜାର ବୈଦୀର କାହେ ଦୀଡିଯେଛିଲେ ବ’ଲେ ତୀର ଆସ୍ତାଙ୍ଗଟା ଶ୍ରୀଷ୍ଟ । “ମା ! ମା ! ଶାମନେର ଅପରାଧ ହସେଇ !!” ବଲେ ତିନି କାପତେ କାପତେ ସଂଜ୍ଞା-ରହିତ ହସେ ପଡ଼େ ଗେଲେନ ।

ଲୁକାଇ ନି, ଲୁକାବେ ନା, ଏକଟା ସେ ଏକଟ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ହ’ଲ ତାର ମଧ୍ୟେ ଆମି ଛାଗଲଟାର କୁରେର ଶାମନେ ଗେକେ ଏକଟ ମାଟି ଧୁଟେ ନିରେଛିଲାମ ; ଦିତେଓ ଧାର୍ଚିଲାମ କପାଳେ, ଏମନ ସମ୍ବନ୍ଧ ନଞ୍ଜର ପ’ଡ଼େ ଗେଲ ଗେଟେର କାହେ, ଭଲଟିଯାରଦେର ମଧ୍ୟେ ଭଲଟିଯାରେର ଶାଙ୍କେଟ ଗୋବରା ଆମାର ଦିକେ ମିଟ ମିଟ କରେ ଚରେ ଦୀଡିଯେ ଆଛେ । ହାତଟା କପାଳେ ନା ତୁଲେ ଆପେକ୍ଷି ଆପେକ୍ଷି ପକେଟେ ପୁରେ ଫେଲିଲାମ ।

ପର’ଦମ ମକାଳେ ଇଞ୍ଜିଚେଯାର ହାଲାନ ଦିଯେ ଏହି ସ୍ୟାପାରଟା ନିଜେର ମନେ ତୋଳପାଡ଼ କରଛି, ମନେ ହଜେ ଏକଟା ବେମ ଠାହର କରେଛି, ଏମନ ସମୟ ଗୋବରା ଏସେ କାଚୁମାଚୁ ହସେ ଶାମନେ ସମଳ ।

ବଳାମ—“କି ବେ, ତୁଟ୍ଟ ଆଛିମ ମନେ ହଜେ ଏର ମଧ୍ୟେ । ତା ଯୋଗାଡ଼ କବଳି କୋଥା ଗେକେ ଓଟାକେ ?”

“ମା ଇ ଝୁଗିଯେ ଦିଲେନ ଜ୍ଞାର । ଏହି ଗେକେଇ ବୋବା ଯାଏ, ପାଠାର ତୀର ଅର୍ପିତ ଧ’ରେ ଗେଛେ, ଆର ଥେତେ ଚାନ ନା, ନୈଲେ ସାର୍କାସେ ଛାଗଲେର ଥଳା କତଦିନ ଗେକେ ତ ଦେଖଛି, କୈ, ମାଥାର ଆସେନି ତ ।...ଆର ସାବାସ ଟ୍ରେନିଂଓ ଦିଲେତେ ବେଟା ! ଶୁଚକେଇ ତ ଦେଖଲେନ । ଅବିଶ୍ଵ ଧାନିକଟା ଆମାଦେର ଦରକାର ମାର୍ଫିକ ଧାପ ଖାଇସେ ନିରେଇ—ତା ଗେଟା ଓରା ପାରେ ଜ୍ଞାର ; ଧରନ, ସେ-ଛେଷେଟା ଏମ-ଏ ପାସ କରେଛେ, ଲେ ସେ ଯେମନ କେବାନୀ ହତେ ପାରବେ, ତେମନି ପ୍ରଫେସାରିଓ କରନେ ପାରବେ ତ । ଛାଗଲଟାର ହସେଇ ତାଇ, ତାଲିମ ଛିଲାଇ, ଦୁ’ଦିନ ଥେଟେ ଏକଟ ଆମାଦେର ଯୁଗ୍ୟ କରେ ଦିଲେ ଲୋକଟା...”

অজ-পুরাণ

“তা’হলে সার্কাসেরই, না ! কিন্তু ট্রেনার বা অ্যানিমেল-মাস্টার কাছে না থাকলে ত ওরা করতে পারে না কিছু !”

“ছিল আর, একটা চাহী গেরস্তর বেশে, মাথার লাল গামছা দাঢ়া, হাতে একটা ছোট্ট ছড়ি। বরাবর ছিল ছাগলটার সামনে-সামনে ভিড়ের মধ্যে। ঐ যে সামনে চেয়ে তরুণ ভাব সেটা ট্রেনারের ছড়ির দিকে নজর থাকবার জন্তেই ত। নৈলে ছাগলে শুণে এগারো-বার পা ফেলছে, কে কবে শুনেছে বলুন। একবারটা শেষের দিকে ছিল না, আলাদা হয়ে পড়েছিল ভিড়ের চাপে, তাইতে মামলা প্রাপ্ত কাঁচিয়ে ফেলেছিল আর কি !”

“কখন् ?”

“নজরে পড়েনি কাকর এতটা, আমি তখনি ছুটে গিয়ে লোকটাকে গেট পার করিয়ে দিলাম কিনা খানিকটা ভিড়ের সঙ্গে। এই সবের জন্তেই ত এবার ঢুকেছিলাম ভলেটিয়ার হয়ে। নৈলে আনেনই ত, তেক্কেই দিয়েছিলাম সব সংস্কৰণ !”

একটু চুপ ক’রে কুঠিত হয়ে মাগাটা নীচু করে বলল—“কিন্তু বড় খরচ পড়ে গেল শ্যাম, তাই ভাবলাম...”

“কত নিলে ?”

“পাঁচটা। বর্ধমানে খেলা দেখাচ্ছে, ওদিক গেকে বেহারের দিকে চল যাবে। নিষিদ্ধি। ট্রেনারটার সঙ্গে তিনিমের চুক্তি ছিল—ভোরের গাড়িতে নেমে ওর শো দেখিয়ে আবার ফিরে যাবে ; ভাড়া, একটা ভাতা, খাইখরচ হিসেবে, আর দিন পঞ্চিশ টাকা—তা মার দয়াও ত’দিনেই কাউ হয়ে গেল। কিছু অবশ্য যোগাড় হয়েছে, তবু কু’ড়টে টাকা বাকি ; পাঁচ কান করা যায়না ত।...ওকে অবিশ্বাস সবটুকু দিয়েই বিদেশ করতে হয়েছে !”

এক জাগরায় একটু আটকাচ্ছে, এতবড় ব্যাপার, এত জ্ঞানাজ্ঞানি হয়ে গেল, শেখটা সামলাল কি করে গোবৰা। প্রশ্নটা করতে গোবৰা আপও যেন কাঁচুয়াচু হয়ে উঠল ; একটু হেসে বলল—“মেটা হ’ল ট্রেড-সিক্রেট শ্যাম, অবিশ্বাস আপনার কাছে আর সিক্রেট কি ? তবে বাদি রাগ করেন, তাই...”

হেসেই বললাম—“রাগের কারণ ত আগেই যথেষ্ট হয়ে গিয়েছ গোবৰ, কিন্তু করতে পারছি কৈ ?”

হেসে, আর একটু মাগাটা নীচু ক’রে বলল—“ঐ অবার মালা শ্যাম।

ଆନନ୍ଦ-ବଟ

ତୁ'ଖିନେର ପାଠୀ ଏକତ୍ର ହସେହେ—ବାରୋଟା, ସବ କୁଚକୁଚେ କାଳୋ—ଏଇ ଆତ୍ମେର ଖୁଜେ
ପେତେ ଗୋଟା ତିଲେକ ମିଶିଯେ ଦିଅେଛିଲାମ ଶେଯେର ଗୋଲମାଳଟାତେও । ଗୋବରାର
ହାତ ଛିଲ ଶାର—ପ୍ରେସିଡେଟ୍ ମା-ମା କ'ରେ ସଥନ ଅଧି ନିଲେନ—ସେଇ ଗୋଲମାଳେର
ମଧ୍ୟେଇ ଏକଟୁ ହାତମାଫାଇ ଦେଖିଯେ ମାଳାଟା ଏ-ଗଲା ଥେକେ ଓ-ଗଲା କ'ରେ ଦେଓରା...
ବେଚାରୀ ଚାରୀ ଗେରଣ୍ଟ ନିଜେର ପାଠୀ ନିଯେ ଭିତ୍ତେର ମଧ୍ୟ ଅନୁଶ୍ରୁତ ହସେ ଗେଲ । କିନ୍ତୁ
ଅପରାଧି ହସେ ଗେଲ ଶ୍ଵାର, ଯା ଯେ କୀ ଭାବରେ ଆନି ନା !”

কার্জন পার্ক

ট্রাম ছাড়িয়ে পূর্বদিক থেকে কার্জন পার্কে প্রবেশ করতেই ডাইনে একটা কংক্রিটের বেঁক পাওয়া যাবে। সন্ধ্যার পর, কলকাতার কাঞ্চ সারা হয়ে গেলে মাঝে মাঝে সেটাতে গিয়ে বসি।

কার্জন পার্কের আব সে-চেহারা নেই। প্রথমতঃ, বাংলার শহরই সে দ্বিশুণিত; অর্ধেকেরও বেশী ট্রাম কোম্পানিকে ছেড়ে দিতে হয়েছে। দ্বিতীয়তঃ, যেটুকু আছে তারও নেই আর পার্কের মর্যাদা। তাব অন্য কিন্তু কার্জন পার্ককে দুঃখ করতে মানা করিব; কলকাতায় আর কোন পার্কেরই মর্যাদা নেই। পার্ক যা আছে, কলকাতার গালে তা এখন বেশামান। কলকাতার রাগণীতে পার্ক এখন বিস্ময়ান্বী। তবুও গিয়ে বসি। এখনও এই সমষ্টি খোলা ময়দানের ওপর দিয়ে দক্ষিণ বাতাস বরে এসে কার্জন পার্কের ওপর তার শেষ উচ্চাস্ট। তড়িয়ে দেৱ। সে শুচি-শুমল দুর্বোধাসের আস্তরণ নেই, সে যত্নবালিত দুলের বেড নেই, সৌন্দর্যের প্রতি সে সভ্য সমীহ নেই। সারা পার্কটায় কর্মসূতার ভিড়, “বালচান। চাই...? চীনাবাদাম?”...তেলের শিলির গোছা হাতে বুলিয়ে “গঙ্গোক। নাই” হাকে—“মালিস! মালিস!”..ওদিককার একটা ঢোট দলের মধ্যে গেকে হয়ত একটা কুৎসিত বেনারসী বিজ্ঞপ্তি ভেসে এল অট্টহাস্তের সঙ্গে। যদি ফুটবলের সময় হ'ল ত কিছু বাঙালীর ছেলেও থাকে এদিক-ওদিক চড়িয়ে—কার্জন পার্কের চলতি বুলির সঙ্গে যিশে যায়—ইষ্টবেঙ্গল, রাজস্থান, মোহনবাগান, মহিমডেন স্পোর্টিং... এসব আমার ডানদিকে, আমার বেঁক থেকে খানিকটা তকাতে; আমার বেঁকটা একটু সদরে পড়ে, ট্রামডিপোর আলোর মধ্যে, স্মৃতরাখ একটু মিরিবিলিতে।

নিরিবিলি অবশ্য সে অর্থে নয়। বেঁকটিতে লোক থাকে আমি ছাড়া ছ'অন—কখনও বা তিনজনও; আসছে-যাচ্ছে খালি গাকতে দেখিনি কখনও।

আমার ডান দিকে এই। তারও ওদিকটায় কলকাতা আত্মে আস্তে গেছে মিলিয়ে। অন্ধকারে নয়, যদি ও আলো এদিকের চেয়ে ওদিকে স্থিতি,—মিলিয়ে গেছে দূরত্বে;—শাত্ববনের উগান, ক্যালকটা মঠ, ফোট উইলিয়াম, গঙ্গা... ওদিককার কলকাতায় যেন ধীরে ধীরে সব তন্ত্রাচ্ছন্ন হয়ে আসছে।

ଆନନ୍ଦ-ରୂପ

ଏକେବାରେ ଉଣ୍ଡ ଆମାର ହା ଦିକେ । ଭିତ୍ତି ବୋଲାଇ ଟ୍ରାମଗାଡ଼ି ଏକଟାର ପିଠେ ଏକଟା ସରିଲ ଗତିତେ କପାଳେ ଚୋଥ ଜେଳେ ଆସଛେ, ଚଳେ ଯାଚେ । ତାର ଓଦିକେ ଚୌରଙ୍ଗୀ—ଆଲୋର ମାଳାଯ ଝଳମଳ ; ଟ୍ରାମ-ବାସ-ଘୋଟରେ ମାଖାମାଥି, ଭିତ୍ତର ଅଧେ ଫୁଟପାଥେ ପା ଦେଉଯା ସାର ନା ।

ପେଛମେ ଆମାର ଏମଞ୍ଚାନେଡର ରାସ୍ତାଟା ; ପ୍ରାସ ତତ୍ତ୍ଵେବଚ ।

ଏହି ଅଟିଲ ପରିବେଶର ମଧ୍ୟେ ଆମାର ଚିତ୍ତରେ କୋନ ବୀଧୁନି ଥାକେ ନା । କଥନ ଓ ମନଟା ଗଞ୍ଜାର ଧାରେ ଗିଯେ ବିମିମେ ପ'ଢ଼େ ଥାକେ ; କଥନ ଓ ଚୌରଙ୍ଗୀ ଏମଞ୍ଚାନେଡର ଆବର୍ତ୍ତେ ପ'ଢ଼େ ହାବୁଦୁବୁ ଥାର ।

ଏହି ଜ୍ଞାରଗାଟାକେ ବୁଝିଲାମ ନା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ବାଂଲାର ବୁକେର ମାଝବାନେ ଦେକେ ଓ ଏ କଥନ ଓ ବାଙ୍ଗାଣୀ ହତେ ପାରିଲ ନା । ସେଦିନକାର ଚୌରଙ୍ଗୀ, କଲକାତାର ଫ୍ୟାଶନ-ସର୍ଗ ; ଶୁରୁ ଥେକେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାରି ସାରି ବିଳାତୀ ଦୋକାନ, ହୋଇଟିଓରେ—ହନ-ଏଣ୍ଟରମନ—ଆର୍ମି-ମେଡି, କଲକାତାର ବାଛା-ବାଛା ବିଳାତୀ ହୋଟେଲ—ଗ୍ରୋଶ—ଫାରପୋ—ସବ ବିଳାତୀ ହାତେଇ—ମାଲିକ ବିଳାତୀ, କ୍ରେତା ବିଳାତୀ । କଣେଜେର ପ୍ରଥମ ସୁଗେର କପା ଯନେ ଆହେ, ଏକଟା ଆଗ୍ରତ ଦେବତାର ମନ୍ଦିରେ ଚୁକତେ ଯେମନ ପୁକପୁକୁଣି ହେତୁ ବୁକେର, ଚୌରଙ୍ଗୀର ଏକଟା ଦୋକାନେ ଚୁକତେ ତାର ଚେରେ ହୋତ ଦେବେଶୀ ; ସେଥାନେଇ ଦେଖ, ଲାଗମୁଖ, ଫୁଟପାଥେ ପା ଦିତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍କୋଚ ହୋତ, ଯନେ ହୋତ ଦେନ ଅନ୍ଧିକାର ପ୍ରବେଶ କରଛି ।

ଚୌରଙ୍ଗୀ ଛିଲ ବାଂଲାର ମାଟିର ଓପର, କିନ୍ତୁ ବିଳାତେର ଯେ କୋନ ବଡ଼ ଶହିରେ ମାଝଥାନେ ବସିରେ ଦିଲେଓ ବେମାନାନ ହୋତ ନା !

ଆହେଓ ବାଂଲାର ମାଟିର ଓପରଇ ଆଜି, ବିଳାତୀରା ଓ ବିଳାତ ଚଣେ ଗେଛେ ; ଆଜି ଓ କିନ୍ତୁ ଚୌରଙ୍ଗୀ ବାଙ୍ଗାଣୀ ହତେ ପାରିଲ ନା...କେନ ଏମନଟା ହସ ?

ଆମାର ବେଙ୍କଟାର ଆଗନ୍ତୁକଦେର ସାଥୀର ଆଦୀ ଲେଗେ ଥାକେ । କେଉ ଆମାର ମନ୍ଦିରର ଚିତ୍ତା ନିର୍ମିତ ଚିତ୍ତା ନିର୍ମିତ ବସେ ଥାକେ, କେଉ ଆବାର ଏକଟୁ ଆଲାପଚାରୀ, ଗଲା ଜ୍ଞମିଯେ ତୋଲେ । ସେଦିନ ଏକଜନ ଏହି ଗୋଛେର ବୁନ୍ଦ ଏସେ ପାଶେ ବସିଲେନ, ଏବଂ ଆମାର ମନଟା ଚୌରଙ୍ଗୀ-ରହଞ୍ଜ ନିଯେ ପଡ଼େଛିଲ ବଲେ, କଥନ କି-ଭାବେ ଆଲାପଟା ଏହି ପଥ ଧରେଇ ଅଗ୍ରମର ହ'ଲ ।

ବୁନ୍ଦ ବସିଲେନ—“ଆପଣି ଏମନଭାବେ ସଙ୍ଗଛେନ, ଯେନ ଚୌରଙ୍ଗୀର ଓପର ପୁରୀକାଳେର କୋନ ମୁଣି-ଧ୍ୱିର ଶାପ ଆହେ—ତୁହି ସବେ ଥେକେଓ କଥନ ଓ ସବେର ଜ୍ଞନିମ ହତେ ପାରିବି ନି, ଯେମନ ନାକି ଶୋନା ସାର କୋନ କୋନ ପାହାଡ଼, ନଦୀ, ମାଗର, ହଦେର ଓପର

কার্জন পার্ক

থাকত। আসল কথা তা নয়, বাঙালী ওকে বাংলার রূপ দেবে না, করে নেবে না বরের জিনিস ত চোরঙ্গী করবে কি? স্বাধীনতার সঙ্গে সঙ্গে একটা মন্ত বড় স্বুযোগ ত এসেছিল, কিন্তু বাঙালী যদি সে স্বুযোগটা না নিতে চাই ত চোরঙ্গীর দোষ কি? তাকে ষে এসে নিষ্ঠের সাঙ্গে সাজাতে চেয়েছে তার সাজেই সেজেছে।”

আমি অবশ্য মুনিখবির শাপের কথা ভেবে নিশ্চিন্ত ছিলাম না, তবু ভদ্রশোককে একটু বেশী রকম প্রাদেশিক ভাবাপুর মনে হওয়ায়, ইঞ্জন না জুগিয়ে বললাম—“তবু একটা সাধনা ত থেকেই যার সে ভারতীয় রূপ ত নিয়েচেই।”

বললেন—“বাঙালী হলে ভারতীয় হোত না বলতে চান?”

বললাম—“তা কেন বলব?—তবে রাজস্থানী, বোধাই, কিম্বা পাঞ্জাবী—মে ক্রপট নিক, সেটা ভারতীয় রূপই। হয় ত এই করে—অর্থাৎ বাংলার বছের রূপ এসে গড়ে, মাদ্রাজে পাঞ্জাবের কল্পের থানিকটা গিয়ে পড়ে, আপামে থানিকটা মাদ্রাজের রূপ আমদানি হয়ে...”

“আপনার বক্তব্যটা বোধ হয় বুঝেছি”—একটু অশিষ্ট হয়েই আমায় গামিয়ে দিলেন বুদ্ধ—“আপনি বোধ হয় বলতে চান এই করে সারা ভারতের এক সময় দিলেন বুদ্ধ—“আপনি বোধ হয় বলতে চান এই করে সারা ভারতের এক সময় একটা নৃতন রূপ ফুটে উঠবে, সেটা হবে খাঁটি ভারতীয় রূপ। বেশ ভাল কথা। একটা নৃতন রূপ ফুটে উঠবে, সেটা হবে খাঁটি ভারতীয় রূপ। বেশ ভাল কথা। কিন্তু তা’হলে বস্তে বা মাদ্রাজে অথবা পাঞ্জাবে বাংলার রূপও ত থানিকটা ফোটা দুরকার। নাম করুন কোনও জ্যোগাগার কোনও একটুখানি কোণ—আহমেদাবাদ দুরকার। নাম করুন কোনও জ্যোগাগার কোনও একটুখানি কোণ—আহমেদাবাদ—মাদ্রাজ—বাঙালোর—কানপুর—অমৃতসর—ঘোড়পুর—নাম করুন...”

বেশ উত্তেজিত হয়ে উঠেছেন। উনি যে উদ্দেশ্য নিয়ে বলেছেন, সে হিসাবে না হলেও হ্যত নাম করা যাব হ’একটা; কিন্তু তাতে ‘কচু ফল হবে না। শুধু তর্কের ভাবটা এসে প’ড়ে ওব উত্তেজনাটা বেড়ে যাবে মাত্র। উনিও নিশ্চয় আমারই মত কার্জন পার্কের মুক্ত দৃষ্টিগোলী হাওয়ার লোভে এসে বসেছেন, স্বতরাং এটাকে উত্তপ্ত করে না তুলে আমি আলাপের গতিটা খুবই অমুকূল করে দেওয়ার অন্তর্ভুক্ত।”

অন্ত বললাম—“আপনি নিশ্চয় বাঙালীর ব্যবসা-বিমুখতার কথা বলছেন।”

বললেন—“আমার অভিযোগটা আরও ব্যাপক। বাঙালী যে নিষ্ঠেকে রক্ষা করতে পারছে না, কোন দিক দিয়েই আঢ়া প্রতিষ্ঠা করতে পারছে না, তার আগল কারণ ব্যবসা-বিমুখতা বলার চেয়ে শ্রমবিমুখতা বলাই ঠিক। চোরঙ্গী-এসপ্লানেড কারণ ব্যবসা-বিমুখতা বলার চেয়ে শ্রমবিমুখতা বলাই ঠিক। কেন্দ্রুকুর কথাই ধরা যাক না—এগানকার এই বিশিষ্ট ক্রপটি কার্জন-পার্কের এই কেন্দ্রুকুর কথাই ধরা যাক না—এগানকার এই বিশিষ্ট ক্রপটি

ଆନନ୍ଦ-ନ୍ଟ

ସାରା ହୁଟିଯେଛେ ତାରୀ ଶୁଣୁ ବ୍ୟବସା ଦିଲେଇ କୋଟାଯା ନି । ଅତ ଡିଟେଲେର ଦିକେ ସାରି ନା, ସାଓରାର ଦରକାରଓ ନେଇ । ଏଇ ପାର୍କେର ମଧ୍ୟେ ସାରା ବ'ସେ, ଗଡ଼ିଯେ, ଆଜା ଦିଛେ, କିମ୍ବା ପାରଚାରି କ'ରେ ବେଡ଼ାଛେ—ଏକା ଏକା ବା ବଳ ବୈଧେ—ସୌକାର କରି ଭ୍ୟାଗାବଣ୍ଡା ଆଛେ—କିନ୍ତୁ ସବି ବୌଜ ନେମ ତ ଦେଖିବେଳ ତାରା ଜୀବନେର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରେ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରେର ପରିଶ୍ରମ କରେ—ସେ କ୍ଷେତ୍ରେର ମଧ୍ୟେ ଗମ୍ଭୀର ଆଛେ, ମୟଦାନ ଆଛେ, ଚୋରଙ୍ଗୀ ଆଛେ, ରାଜ୍ୟବନ ଆଛେ—ଥାଳାସୀ ଆଛେ, କୁଣି ଆଛେ, କନ୍ଦାଟାର ଆଛେ, ସାଗଚାନାଓଲା ଆଛେ । ଏକଟୁ ଭାଲ କ'ରେ ଝୁର୍ରେ-ପେତେ ଦେଖିଲେ ହ'ଏକଅନ ଭାଟିଆ ଶ୍ରେଷ୍ଠେଟାର ହସ୍ତ ପେତେ ପାରେନ । ବାଙ୍ଗଲୀର ଛଲେଓ ଆଛେ—ଥାକେ ଏହି ଶମଗଟା ଛିଡିଯେ କିଛୁ କିଛୁ—ଚାଯନା ବା ସୋଭିରେଟେର ଖରକ ମେବେ ଶୁଣୁ ତାହି ବା ବଳ କେନ ?—ଶ୍ରେଷ୍ଠେଟାର ପାବେମ—ଲୀଗଟା କେ ଲେବେ ଏବାର, ଛକ୍କେଟେ ବ'ଲେ ଦେବେ ଆପନାକେ...

ଆବାର ଉତ୍ୱେଜିତ ହୁଁ ଉଠିଲେ । ସଲାମ—“ହ୍ୟା, ଶ୍ରେଷ୍ଠେତାଇ ବୈକି । ନାମ ସମଶ୍ଵର ମଧ୍ୟେ ପ'ଡ଼େ, ବିଶେଷ କ'ରେ ଦେଶେର ଯୁବସମ୍ପଦାର ସେନ ଦିଶେହାରା ହୁଁ ପଡ଼େଛେ—ଏକଟା ନୈରାଖ୍ୟ—ଏକଟା ମେସ ଅନ୍ଧ ଫ୍ରେସ୍ଟ୍ରେଶନ (Sense of frustration) ... କୋନ ଦିକେ ଯାବେ, କି କରବେ...”

ଏତ ଉତ୍ୱେଜିତ ହୁଁ ପଡ଼ିଲେନ ହଠାତ, ସେ ଆମାର ଧ୍ୱନି ଦିଲେଇ ଉଠିଲେନ—“ତୁ ବୁଲିଶ୍ଶିଲୋ ଧାମାନ ଦିକିନ ମଶାଇ ଆପନାରା ପ୍ରୋଟ୍-ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ପଦାୟରୀ—ତ ସବ ବୁଲି ଆଉଡ଼େ ଆପନାରା ଆଙ୍ଗାରା ଦିଲେ ଓଦେର ଆରା ଯାଥା ଥାଚେନ । ଶୁଣୁ ଓଦେରଟ ବଳି କେନ—ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାତାରଇ ସବଳ ମୁହଁ ଚିନ୍ତାଧାରାକେ ନଟ କ'ରେ ଦିଛେନ ଆପନାରା । ଧାମାନ ଓ ବୁଲିଶ୍ଶିଲୋ ।...କେନ ଫ୍ରେସ୍ଟ୍ରେଶନ-ଏର କାରଣ ଆର କୋନ ଜାତେର ହସ୍ତ ମି ? ଆପାନ ସାମଲେ ଉଠିଛେ ; ଆର୍ଦ୍ଦାନି ଏକବାର ସାମଲେ ଉଠି ବିଶ-ତ୍ରାସ ହୁଁ ଉଠେଛିଲ, ଆବାର କି ହସ୍ତ ଉଠିବେ ବଳା ସାରି ନା—ଏହାର ତ ଆବାର ତୁଟୋ ଫ୍ରେସ୍ଟ୍ରେଶନ-ଏର ଅଭିଜତା । କେନ, ଏହି ଭାରତବରେଇ ଆର କୋନଓ ଜାତେର ଫ୍ରେସ୍ଟ୍ରେଶନ-ଏର ଦଶା ଉପହିତ ହସ୍ତ ନି ?—ପାଞ୍ଚାବ, ମିଶ୍ର । ଆର ସବ କଥା ସାମ ଦିଲେଓ ଶୁଣୁ ପାଟିଶନେର ପ୍ରେନ୍‌ସିଲ୍‌ପେଇ ତ ମିଶ୍ରର ଖାନିକଟା ଆଯାଗା ପାଓୟା ଉଚିତ ଛିଲ—କିନ୍ତୁ ଫ୍ରେସ୍ଟ୍ରେଶନ-ଏର ମୁଖେ ସାମ୍ବଦ୍ଧ ଘେରେ ଏବା ଆଜ କୋଥାର ଏସେ ଦ୍ୱାଢ଼ିଯେଛେ ଦେଖନ ।”

ସଲାମ—“ହ୍ୟା ଶ୍ରେଷ୍ଠର ପରିଚନ ଦିଛେ ବୈକି...”

“ଦେବେଇ । ଆଣ ଶକ୍ତି ରଖେଛେ ସେ ।...କେନ, ଆପନାଦେର ଜ୍ଞାତିଆ ଜୀବନେଓ

কার্জন পার্ক

কি হৃদিন এই প্রথম এল ? একটা আত্মের কাছে যা শ্রেষ্ঠ ব'লে গণ্য—তার ধর্ম, তার সমাজ—যেতে বসেছিল না অতলে তলিয়ে ?—বিপদ একভাবেই যে দেখা দেবে তার মানে কি ?—Frustration এর করাল কপাই ত, ভৱ পেয়ে দিশেহাবাই হবেছিল কি বাঙালী ? বলুন !”

বললাম—“ঐতিহাসিক সত্য, অস্বীকার করি কি ক'বে ? এ কথাও মানতেই হয় যে আমরা বড়বাও ছেলেদেব পথ দেখাতে পাবছি না। হাত ধরে এগিয়ে নিয়ে যেতে পাবছি না। শ্রমবিমুখতাই যে আমাদেব ” একটু নরম হশেন মনে হ'ল। পকেট থেকে একটা টিনের বৌটো বেব ক'বে একটা বিডি ধরাচ্ছিলেন, ঠোটে চেপে আমাব কথাখ বাধা দিয়ে বললেন—“ভেবে দেখেছি, বলি দাড়ান !”

ভাল ক'বে ঢোটো টান দিয়ে বললেন—“সেও ভেবে দেখেছি। শ্রমবিমুখতাই মূল দোষ, কিন্তু বোনও একটা বিশেষ কালে আত্মিব শ্রমটাকে কোন্ দিকে বিশেষ ক'রে চালিয়ে নিয়ে যেতে তবে সেটা ভেবে ঠিক ক'বাব উপরট সব বিছু নির্ভর কবে। মুগাটা বৈঞ্চায়ন, আব অনেকগুণি কাবণেই বাংলা এখন সমস্ত উত্তব পূর্ব ভাবতের বৈশ্বাবেন্দ্র—এখন আত্মের উদ্ধাবেব পথ, উর্যতির পথ একমাত্র বাবসা—জীবনের আব সব চলুক সঙ্গে সঙ্গে, কিন্তু ব্যবসাটা যেন তব আমাদেব মূলমন্ত্র !”

বললাম—“মুশকিন হথেছে—সমস্ত আত্মা একেবাবে নিঃস্থ। কিছু বাজ জমিদার ছিল .”

“শেচে, তাই দুঃখ ?—তাবাও বেচেচে বিশেষ ব'বে তাদেব বংশধবেবা বেঁচে গেল । আপনি বোধ হয় মুলধনেব বথা বলডিগেলেন। Essential নয়, বিড়াব পূর্বপুরুষেব দবকাব হয় নি। বিডিৰ দোকান কুকু, মুড়ি ফেবি ক'বে মুলধন বকক—ক'বেচে, এই বাং তৈতেই। একটি ঢোটু উপাখ্যান বলি—সত্যিট, তবে উপাখ্যান বেন বলছি শুনলেই ঝুতে পাববেন। এই বিডিৰ বৌটোটা দেখছেন ; পাড়াব একটি ছেলেকে বসিনেছিলাম—সেই খালি ছ'লে ভতি ক'রে দেয়। বছব তিনেক হথেছে—এখন সে ও তলাটাটার বিডি বিং.. ক্রমে অন্ত দিকে নজৰ দেওয়াৰ অবস্থা হয়ে আসছে। এই সেদিন আমি কৌটোটা পাঠিয়ে দিতে, ওটা বেথে দিয়ে একটা ‘গোড় ক্লেকে’ৰ টিন পাঠিয়ে দিলে। বলে পাঠালে এবাব থেকে বোঝ একটিন সকাগেই দেবে পাঠিবে নিষ্কেই চলে গোলাম,

ଆନନ୍ଦ-ମର୍ଟ

ବଳାମ—ସିଗାରେଟ ସେଇ ସୁଦେଶୀ ସୁଗେ ଛେଡ଼େଛି । ଆମାର ନା ହସ ଧରବ, କେନଳା ଛେଡ଼େଛି ବଟେ, ତବେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କ'ରେ ନୟ, ଓଟା କରି ନା ଆମି । ତବେ ଧରବ ସଥନ ତୋମାର ନିଜେର ସିଗାରେଟ ଫ୍ଯାଷ୍ଟାରି ହବେ...”

ଆମ ସେଇ ଉତ୍ତେଜନାର ଭାଷ୍ଟା ମୋଟେଇ ନେଇ । ଆମାର ଦିକେ ଚେରେ ବଲଛେନ, ମୁଖଟାତେ ଏକଟା ଅମ୍ବରତାର ଆଲୋ ଝୁଟେ ଉଠେଛେ, ତାର ଓପର ଟ୍ରାମ ଡିପୋର ଆଲୋ ପଡ଼େ ଆମ ଦେଖାଇଁ ଅଛୁତ । ଏକଟୁ ସେଇ ଲଙ୍ଘିତତା, କେନ ଠିକ ବୁଝାମ ନା, ଆମାର ଦିକେ ଏକଟା ବିଡ଼ି ବାଡ଼ିରେ ଧରେ ବଲଣେ—“ଦେଖବେନ ? କରଛେଓ ବେଶ ଭାଲ ।”

ନିଯମ କପାଳେ ଢେଣାମ, ବଳାମ—“ଆମାର ଆଶୀର୍ବାଦଟା ଓ ତାକେ ଦେବେନ—ଅର୍ଥାତ ସେଇ ଆପନାର ଆଶୀର୍ବାଦଟା ଫଳେ ତାର ଜୀବନେ ।”

ଆମାର ଆଜକେର କାଜନ ପାର୍କେର ରାତ୍ରିଟି ସଦି ଏହିଥାନେ ଶେଷ ହ'ତ ତ ଭାଗେଇ ହ'ତ ; କିନ୍ତୁ ତା ହ'ଲ ନା ।

ଆମାର ବେଶେ ଆମ କେଉ ଛିଲ ନା । ଏକଟି ଯୁବକ ଏକଟୁ ଦୂରେ ସାମେର ଉପର ଉଣ୍ଟ ଦିକେ ମୁଖ କ'ରେ ସେ ସିଗାରେଟ ଟାନଛିଲ, ଭଜିଲୋକ ଉଠେ ଗେଲେ ଏକଟୁ ସଙ୍କୁଚିତଭାବେ ଉଠେ ଏମେ ଯୁକ୍ତ କର କପାଳେ ଟେକିରେ ନମନ୍ଦାର କରନ—ସିଗାରେଟ-ମୁଦ୍ରାଇ କରନ୍ତେ ସାହିଲ, କି ଭେବେ କେବେଇ ଦିଲ ସେଟା, ତାରପର ଆଣେ ଆଣେ ଏକଟୁ ମୂରହ ବେଶେ ବେଙ୍କଟାତେ ବନ୍ଦ । ବହର କୁଡ଼ି-ଏକୁଶ ବୟସ ହବେ, ଚେହାରାଟା ଏକଟୁ ପାକାଟେ ହଲେଓ ଦୂରତାର ଛାପ ଆଛେ । ତବେ ମୁଖେର ବୁଲି...ତାର ନୟମାଇ ନୌଜେ ପାଓୟା ଦାବେ କତକ କତକ ।

ଭାବଟା ସେଇ ଏକଟୁ ଚର୍ମନେ, ନମନ୍ଦାର ଓ କରନ ସମୀକ୍ଷା କ'ରେ, ଏରପର ବାର ଦୟା ଧାଡ଼ଟା ଘୁରିଯେ ଚାଇଲେଓ ଦେଖେ ଆମି ପ୍ରଶ୍ନ କରାମ—“କିଛୁ କି ବନ୍ଦେ ଆମାର ?”

“ନାଃ, ଏଥନ ଆମ କି ?...”

ତାରପର ଏକଟୁ ବିରତି ଦିରେ ନିଜେ ହତେଇ ବଲନ—“ଉନି ସେ ବ୍ୟବସା କରାର କଥା ବନ୍ଦିଲେନ ଆର, ଆମ ଆପନିଓ ସେ ହାତ ଧରେ ପଥ ଦେଖିଯେ ନିଯମ ବାଗ୍ରାର କଥା ବଲଣେ...”

“ଚାଓ ନାକି ବ୍ୟବସା କରନ୍ତେ ?”—ବେଶ ଏକଟୁ ଉତ୍ସାହିତ ହସେଇ ଗ୍ରହିଣୀ କରାମ, ଏଇ ଆଲୋଚନାଇ ମଞ୍ଚ ହରେ ଗେଲ ତ ।

কার্জন পার্ক

“ব্যবসার কথাই ভাবছিলাম আর, আমি আর আমার ফ্রেণ্ড মিলে—এই চৌরঙ্গীতেই—ব্রিটিশের গাবেই একটা ছোট টল আছে—সিগারেট, সিজার; আমরা তার সঙ্গে বিড়িও রাখব, সব রকম খদ্দের আছে ত—একটা ভাট্টাচার দোকান, সে গুডউইল বেচে দিতে চাই—তা বাবা মোটে টাকা দিতে চান না...”

“তাঁর ইচ্ছ নয় যে তুমি ব্যবসা করো ?”

“ব্যবসা ছাড়া অন্য কিছু করতেই দেবেন না আমায়, আমাদের নিজেদের ব্যবসা আছে কিনা.....”

“তাতে তোমার নেম না ?”—বিস্তৃতভাবেই প্রশ্ন করলাম, দৃষ্টিও আমার ঘেন আপনা হতেই ওর চেহারার ওপর ঝুলিয়ে গেল। ছোকরা বেশ সহজভাবেই বলল—“নেবেন না কি বলছেন আপনি ?—অন্য ব্যবসা করতেই দেবেন না। আমাদের হচ্ছে গানাব ব্যবসা—হেড অফিস কলকাতাতেই—তবে কালেকশন ত বাইরেই—জঙ্গলে, পাহাড়ে—এখানি গুলাটিতে একটা ডিপো খুলেছেন। বলেছেন, তুই সেখানে যা...”

প্রশ্ন করলাম—“চা ওনা যেতে ?”

“হাজাৰিবাংগ গেকে বিশ মাইল ! অঙ্গদেৰ মধ্যে নয় বদিও, গ্রামই, কালেষ্ট ক'রে অমা কৰবে সেখানে, কিন্তু সে অজ পাড়াগাঁ, সিনেমা বায়ক্ষোপের কথা ছেড়ে দিন, একটা যে...”

“আর এখানে একেবারে পাখেই মেট্রো, মাথার ওপৱই হোটেল কি বল ?”

একটু হকচকিয়ে গেল, তপনই সামলে নিয়ে বলল—“কি বলছেন আপনি আর, হাতে একটা ব্যবসা নিয়েছি, আব মেট্রোৰ অষ্টপ্রাহ পড়ে পাকৰ !...তা দেখুন, বাবা কোনমতেই টাকা ঢাকবেন না। তাই—আপনি ঐ যে বলছিলেন—গণ দেখিয়ে এগিয়ে নিয়ে যাওয়া—যদি একটু সাহায্য কৰতেন...”

“পুঁজি দিয়ে ?”

ঝিল্লি আর তালু দিয়ে ‘চকচক’ ক’রে ছটো আওয়াজ ক’রে বলল—“এমন অসম্ভব আবদ্ধার কৰব কেন আর, আপনি কেন পুঁজি দিতে যাবেন ?...আজই আমাতে আর আমার ফ্রেণ্ডে এক মতলব বের কৰেছি—আপনাদের মতন কেউ যদি মাঝাধানে দাঢ়াতেন ত পুঁজিটা আপসে বেরিয়ে আসত বাবার হাত থেকে ; ও ব্যাটা হাঙ্গার তিনেক চাইছে, বেশী নয়...”

ଆନନ୍ଦ-ନ୍ଟ

“ମତଳବଟୀ କି ତା ଆନତେ ପାରି ?”

“ଚୁରିଓ ନସ, ଚାମାରିଓ ନସ, ଶ୍ଵାର ; ମନେର ଅବଶ୍ଵା ଯା ହାଡ଼ିଥେହେ ତାତେ ଏମନ କିଛୁ ମିଥ୍ୟା କଥାଓ ନର । ଠିକ କରେଛି ନିରଦେଶ ହସ ।”

“ଖାସା ମତଳବ । ତାରପର ?”

“ବାବା ତାତେଓ ଗଲବେ ନା ଜାଣି ; କି ଭୟକର ଧର୍ତ୍ତିବାଜ ଆନେନ ନା ତ ।”

ଏକଟୁ ହେସେ ବଳାମ—“ଛେଳେ ଦେଖେଓ ଆନ୍ଦାଜ ହସ ନା ?”

ଏକଟୁ ଲଙ୍ଘିତ ହତେ ଗିଯେ ତଥିନି ଆବାର ସାମଲେ ନିଯେ ବ'ଲେ ଚଲଗ—“ଭରସା—ମା । ମା ବାବାକେ ଅତିଷ୍ଠ କ'ରେ ତୁଳବେ ।...ଫଳ, ବିଜ୍ଞାପନ—ଦୁଲାଲ, ଫିରେ ଏମ, ତୋମାର ମା ଶ୍ରୀଧରା । ଅନ୍ଧରେ ତ୍ୟାଗ କରେଛେନ ।...ଚୁପଚାପ ; ବୁଝାଇ ତ , ଭାବୁଡ଼ା...”

“ସତ୍ୟ ହସାଇ ବୈଶୀ ସନ୍ତ୍ଵନ ନୟ କି ?”

“ତା’ହେଲେ ତ ଆରା ଭାଗ ଶ୍ଵାର, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେନ୍ତା ଫତେ । ମରେର ବିଜ୍ଞାପନେଇ ବାବାର ଧାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥିଟାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନେମେ ଥାବେ—ବାବା ଦୁଲାଲ, ତୁମି ଯା ଚାଇଛ ପାବେ ।... ଏହି ସମୟ ଆପନାର ମତନ ଏକଙ୍ଗନ ଭଦ୍ରବନୋକେର ଦସକାର ହସେ ।”

“କେନ ?”

“ଏକଙ୍ଗନକେ ମଧ୍ୟଶ୍ଵ ହେସେ ଟାକାଟା ହାତେ କ'ରେ ନିତେ ହସେ ତ । ବାବା ଯେ ଏକଟୀ ଚାଲ ଦିଛେ ନା, କେ ଜାନେ ବଳୁମ ?...”

ଏକବାର ଆମାର ପା ଖେକେ ମାଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖେ ନିଯେ ବଳାମ—“ଆପନାର ବସ ହସେଇ, ଆର କି ସେ ବଲେ, ଶାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଆଛେ ବ'ଲେ ମନେ ହଛେ...”

ବଳାମ—“ସନ୍ତ୍ଵ-ଅସନ୍ତ୍ଵେର କଥା ବାଦ ଦିଲାମ ; କିନ୍ତୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ମତନ କାଞ୍ଚଟା ହସେ ମନେ କରୋ ୟ ?”

ଏକେବାରେ ହକଚକିଯେ ଗିଯେ ମୁଖେର ଦିକେ ଫ୍ୟାଲଫ୍ୟାଲିଯେ ଚେଯେ ରଇଲ ଏବାର ।

ରାଗେର ଚେମେ ଦସାଇ ହସ ବୈଶୀ, କତବଡ଼ ସନ୍ତାବନା ଆର କୋନ୍ ପଥ ଧରେ ଚଲେଇ ! ଭାବାରୀଶ, କମ ବରସ, ବୁଝିଯେଇ ବଲି, ଯଦି ହସ କିଛୁ ଫଳ । ଆରନ୍ତିଇ କରତେ ଯାଇଛି । ଏମନ ସମୟ ଏହି ବରସେଇ ଏକଟି ଛୋକରା, ଯେନ ଖୁଅଛିଲ, ହଠାତ ଦେଖିତେ ପେରେ ଏଗିଯେ ଏଳ—

“ଆରେ, ତୁଇ ଏଥାନେ ବ'ସେ ହାଓୟା ଥାଇଛି ! ଆମି ଏଦିକେ ଗୋରୁ-ଖୌଜା କ'ରେ ବେଡ଼ାଇଛି । ଓର୍ଟ ! କଟା ବେଜେଛେ ଥୋଇ ରାଧିଶ ?”

কার্জন পার্ক

ছোকরা হস্তদণ্ড হয়েই উঠে পড়ল, যেন কী একটা প্রকাণ্ড ভুল হয়ে যাচ্ছিল।
হ'জনে চৌরঙ্গীর দিকে এগুল, গতি বেশ ক্ষিপ্র।

“কি হচ্ছিল কথা রে লোকটার সঙ্গে ?”

“হং, বোগাস। শুধু মুখের ফুটানি—এই করব, শেই করব...”

একবার ঘুরেও ঢাইল। তারপর একটা ট্রাম এসে পড়াতে আড়াল
পড়ে গেল।

ମୋହନବାଗାଳ

ପାତ୍ରେର ଭାତୀ ବକୁଳାର ପାତ୍ରେର ପିତାର ଓପର ଏକେବାରେ ଆଶା ନେଇ । ବଲଲ—“ଦେନା-ପାଞ୍ଚା ଠିକ୍ କରା ପେ ତୋଯାର କର୍ମ ନଥ, ସାବାର ହାତେ ଛେଡେ ଦାଁ ଓ ।”

କର୍ମୀ ବ'ଲେ ଥୁବ ଆସ୍ତାବିଦ୍ୟାନ ମହିନେରେ ନେଇ ବୋଧ ହୟ, ସେଇଜନ୍ତ ଆପଣି
କମ୍ପଟା ଆରା ପ୍ରୋଜନ ମନେ କରେ ଗାକବେ ; ବଲଲ—“ଆବାର ତାଙ୍କେ ଏର ମଧ୍ୟେ
ଜଡ଼ାନୋ କେନ ?

“ଅପଦାର୍ଥ ଆମାଇଁ କରେଛେନ ହେ ।”

ଏ-ଖୋଟାଟା ଚଲିଛେ କ'ଦିନ ଥେକେ, ଚଲିବେ କିଛୁଦିନ ଏଥିମ । କିଛୁଦିନ ଆଗେ
ମେମେର ବିବାହେ ଲେନ-ଦେନେର ସ୍ୟାପାରଟା ବଡ଼ କାଚିୟେ ଫେଲେଛିଲ, ଅନେକଗୁଣ ଟାକା
ବେର କ'ରେ ଦିତେ ହସେଛେ । ତ୍ବୁ କଥାମ ହାର ମେନେ ନେତ୍ରା ଚଲେ ନା ତ ; ମହିନ
ବଲଲ—“ତିନି ଧାର୍ମିକ ବିଷ୍ଣୁ ମାନୁଷ, ଭୁଲ କରତେ ସାବେନ କି—ଝେନେ-ଝୁନେ ?”

“କରେଛେନ ; ଏର ଚେରେ ବଡ଼ ଭୁଲ କେଉଁ କରେ ନା...”

“ବୋଧ ହୟ ଭେବେ ଦେଖିଲେମ—ଏ ଯା ମେମେ ଏର ଜଣ୍ଟେ ଏହି ଆମାଇଁ-ଇ..”

ବକୁଳାଇ ଚୋଥଟା ନାଚିଯେ ପୂରଣ କରେ ଦିଲ—“ଠିକ୍—ଏହି ତ ?.. ତା ବେଶ
ଠିକ୍ ଆମାଇଁ ଯା ଠିକ୍ ମନେ କରେନ କରନ, ମେମେ ଆର ଏର ମଧ୍ୟେ...”

ବଲତେ ବଲତେଇ ଘୁରେଛେ, ମହିନ ଧରେ ଫେଲିଲ ବୀ ହାତଟା, ବଲଲ—“ଆହା ତା ବ'ଲେ
ଏକେବାରେ ତାଗ କ'ରେ କି ବାବାର ଭୁଲଟା ମେମେ ଶୋଧିବାବେ ? ଶୋନ ନା । ବନ୍ଦିଲାମ
ତିନି ମେନ ହାତେ, ତାର ଚେଯେ ବଡ଼ କଥା କି ଆଛେ ? କିନ୍ତୁ ସୁଡୋ ମାନୁଷ ଏହି
ଅଟିମାସେର ରୋଦ ଶାର୍ଥୀର କ'ରେ ସେଇ କୋଥା ଆସାନିମୋଳ ସେଥାନ ଥେକେ ଆନାନ...
ପ୍ରାୟଶିକ୍ତେର ବହରଟା...ନିଜେର ମେମେର ପକ୍ଷେ...”

“ସେ-ଆକେଳ ଆଛେ ମେମେର”—ଟେଲିଭିଜେନ୍‌ର ନାମିଯେ ଏମେ ବଲତେ ଏକଟୁ ଦେଇଇ
ହ'ଲ । ମହିନ ଏକୁଟ ଯେଣ ଉତ୍ସୁଳ ହୟେ ଉଠିଲ ; ବଲଲ—“ଆକେଳ ଆଛେ ଶୁନଲେ
ସତ୍ୟାଇ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ହୟ ।...କି ?”

ହେସେ ଫେଲତେ ହ'ଲ ବଲେଣେ ଏକଟୁ ଦେଇ ହ'ଲ, ତାରପର ବକୁଳ । ବଲଲ—“ନିଜେଇ
ତ ଟିକିଟ କିନେ ରେଖେ, ମନେ ନେଇ । ଶନିବାରେ ଚ୍ୟାରିଟି ମ୍ୟାଚ ନା ? ବାବା

মোহনবাগান

ত আসছেনই। এন্দের বৃথাবার দিন আসতে শানা করে দিয়ে ঐদিনে আসতে বলো।”

“এই ত চমৎকার পরামর্শ।... খণ্ডরমশাই তা’হলে নিশ্চয় ভেবেছিলেন—মেরে আমার পরশপাথর, জামাইকে সোনা করে নেবে।”

বকলা হাসিটা ঠোটে চেপে মুখটা ঘুরিয়ে নিয়ে বলল—“হয়েছে।”

ঐ ঠিক হ’ল। একটা চিঠিও লিখে দেওয়া হবে।

শনিবার দিন সকালে প্রিয়নাথ এসে উপস্থিত হলেন। মোটাসোটা গৌরবর্ণ সদানন্দ পুরুষ, বয়স ষাট পেরিয়ে গেছে, মাথায় একগাছি কাচা চুল নেই। টাঙ্গি থেকে নেমেই জামাইকে প্রথম প্রশ্ন—“টিকিটা তা’হলে হয়ে গেছে কেনা? কি বকম প্রস্মেষ্ট দেখছ এবার?”

মহীন একটু লজ্জিতভাবে বলল—“সবাই ত বলতে এন্দেরই চাঞ্চ—নাকি ফরম্টা এবারে খুই ভালো...”

“নাকি—নয়, ভালোই; বেশ ভালো; বরাবর ফলো করে আসছি ত...”
চোকার্টের ওপর দাঢ়িয়ে গেছেন।

“তা যদি বললে ত ফরম্পেই নাইন্টিন ইলেভ্যন থেকেই কোন্বারে খারাপ নয়—দোষ হয়েছে ঐখানে—নতুন একস্মেরিমেট করব। আরে কী (Key) ম্যাচগুলোতে একস্মেরিমেট চলে?...কোথায় চললে তুমি হঠাতে ওরকম করে?”

মহীন বলল—“টাঙ্গিটাকে বিদ্যায় ক’রেই...”

“ও! ঠিক ত। তা তুমি দেবে!...বাপ ডেডেমুশে নিয়েছিল, তুমি একটু ট্যাঙ্গিভাঙ্গি দিয়ে তার কতটুকু শুধে বাবাজী?... হাঃ, হাঃ, হাঃ...”

ব্যাগ খুলে ভাড়াটা দিয়ে—পূর্ব প্রসঙ্গের জ্বর ধরেই গল্প করতে করতে ভেতরে চলে গেলেন। অমা-ভূতা ছাড়া, হাত পা ধোওয়া, চা-অল্যোগ—সবটুকুর মধ্যে দিয়ে ঐ আলোচনাই চলল—গোঁফ এক তরকা অবগ্নি। কোন্ বাবে কি বকম চাঞ্চ-ছিল, কি ক’রে নষ্ট করেছে—যেফারির একচোখামিতে, কি নিষেদের অপরিগাম-দ্রশ্যিতায়—সেই এগারো সালের পর থেকে—তার মধ্যেও যেগুলা আবার গৌরবের বৎসর—কথনও রাগ, অভিশাপ, কথনও উৎকুলতা, আশীর্বাদ—এক নাগাড়ে বকে চলেছেন প্রিয়নাথ। মেঝে মুখে একটু হাসি নিয়ে নিষেদের কাঙ্গে ঘূরছে ফিরছে; বসতেও হচ্ছে এসে মাঝে মাঝে। বাপ চায় না এর মধ্যে অন্য

ଆନନ୍ଦ-ମଟ

କଥା ଏଥେ ପଢ଼ୁକ, ମେଘେ ଚାର ନା ଏହି ଅନାବିଲ ଆନନ୍ଦ-ପ୍ରସ୍ତରଣେ କୋନ ବାଧା ଦିଲେ । ସେଇ ଏକ କଥା, ଏକଭାବେ ବଳା—ଜୀବ ହୟେ ଅବସି ଶୁଣେ ଆସଛେ, ତମ୍ଭେ ଏଥେ ବସେ— ଅନେକ ନାମ ଜାନା, ବାବାର “ହୌରୋ” ମର ; ଅନେକ ଘଟନା ମୁଖସ୍ତ, ମାଝେ ମାଝେ ଏମେ ଓ ଫେଲେ ତାର ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ । ଆନନ୍ଦରେ ଶ୍ରୋତେ ଏକଟା ଆଲୋଡ଼ନ ଓଠେ, ପ୍ରିୟନାଥ ଆମାଇକେ ଉଦ୍‌ଦେଶ କରେ ବଲେନ—“ଏ ଶୋନ, ସୋଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ମେବ ! ମେନ୍‌ସେପଣ୍ଟାଲ ବ୍ୟାପାର ମେ ! ସାରା ସାଂଗ୍ରାମିକ ଜୁଡ଼େ ଏ କଥା ତଥନ !”

ଆହାରେ ଆମେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତର କଥା ତୋଳା ଗେଲା ନା । ଶେବ ହ'ଲେ ଗଡ଼ଗଡ଼ାର ନଳଟା ହାତେ ଦିଲେ ସଙ୍ଗମ ବଳମ—“ବାବା ଆଜ ମମରେ ବିଯେବ କଥାବାର୍ତ୍ତାଟା ପାକା କରତେ ଆସିବେ ଗୁରୁ ; ଚିଠିଟା ତ ପେଯେଛ ?”

ପ୍ରିୟନାଥ ନଳଟା ମୁଖ ଥେବେ ମନିଯେ ନିରେ ବଲେନ—“ସେଇ କଥାଇ ତ ବନ୍ଦର ବନ୍ଦର କରଛି ତଥନ ଥେବେ । ତା ହୋବେ, ଆମି କୋଣାଯା ଭାବଲାମ ମ୍ୟାଟଟା ନା ହୁଏ ଦେଖେ ଆମି...”

ମହିମେର ଦିକେ ମୁଖଟା ପୁରିଯେ ବଲେନ—“ତୋମରା ଆର ଏକଟା ମ୍ୟାଚ ଆମାର ଘାଡ଼େ ହୁଲେ ଦିଲେ ବସେ ଆଛ ଏଦିକେ ! ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ଆମି...”

ସଙ୍ଗମ ବଳମ—“ତୋମାର ଦାୟିତ୍ୱ ତୁ ମା ନିଲେ କେ ନେବେ ବାବା ? ଏକଟା ମାୟିଷ୍ଟ ଟେଲେ ଦିଲେଛିଲେ—ତା ଦେଖିଲେ ତ କି ଟାକାର ଛରକୋଟଟା ହ'ଲ ?”

ଏକଟୁ କଟାଇଛ ହାନଳ ସାମାର ଦିକେ ଚରେ । ପ୍ରିୟନାଥ ବଲେନ—“ଗୁଟ୍ରକୁ ଧରିସ ନି ମା । କିଛି ବୈପି ଗେଲେ ମେରେ ଯଦି ଖଣ୍ଡର ଶାଙ୍କଡ଼ିର ଆଶୀର୍ବାଦ ମାଥାଯ କ'ବେ ବାଢ଼ିଲେ ପା ଦେଇ ତ ମେ କଥା ଆର ଧରତେ ଆଛେ ?...ହେଲୋଟି ମନେର ମନ୍ତନ ହଲେଇ ହ'ଲ । ଆମିଇ ସେ ସାଧ୍ୟର ଅଭିତ କ'ରେ ତୋର ଖଣ୍ଡକେ ଦିଲାଯ, ଚେଲେ ମନେର ମନ୍ତନ ପେଳାଯ ବଗେଇ ତ...”

ସ୍ଵାମୀ ଏବାର ଦ୍ଵୀର କଟାଇଟା ହୁଦେ-ଆସିଲେ ଫିରିଯେ ଦିଲ । ସଙ୍ଗମ ଯତଟା ଶୁଣ୍ଟବ ବୀଚିଯେ ଉତ୍ତର କରଇ—“ନିଶ୍ଚର ଭେବିଛିଲେ ତାଇ । ତା, ମେ କଥା ଯାକ । ଏଥିନ କଥା ହଜେ ଯେମନ ବେରିଯେ ଗେଛେ ଟାକା ତେମନି ଯଥନ ଜ୍ଞୋ ପେଲାଯ ସେଇ ଟାକାକେ ଆବାର ମିଳୁକେ ଫିରିଯେ ଆନନ୍ଦ ହବେ ତ ବାବା ? ସଂପାରେ ତ ଏହି ନିୟମ । ନଇଲେ ତୋମାର ତିନଟି ନାତନୀ—ଏକଟାନା ବେରିଯେ ଯାକ ଯା-କିଛୁ ପୁଣି ଆଛେ...”

ପ୍ରିୟନାଥ ବଳେନ—“ମେ-କଥା ତୁଇ ଏକଶବାର ବଲାତେ ପାରିସ । ଆମରା ଜ୍ଞୋ ପେଯେଛି ଆମରାଇ ବା ଛାଡ଼ିବ କେମ ? ଗେରାନ୍ତକେ ଆବାର ଛ'ଦିକିଛି ଦେଖିଲେ ହବେ ତ । ...କି ବଜ ଯହିନ ?”

মোহনবাগান

মহীন ঘাড়টা নীচু করে বলল—“আজ্জে ঈঝা তা দেখতে হবে না ?”

প্রিয়নাথ বঁা হাতটা উঠে একটু বাড়িয়ে ধরে বললেন—“কৈ, একটা ফিরিষ্টি
করে রেখেছ ?...না রেখে থাক ত বোস’ কাগজ-কলম নিয়ে ; তুইও বোস
বোক ; ওটা একটি একটি আইটেম ধরে তোয়ের থাকা চাই, নাকের সামনে ফেলে
দিতে হবে—এই এই বাবদ এই এই দুরকার আমাদের মশাই, পারেন, এগুল,
নেলে...কৈ, করেছ ফিরিষ্টি একটা ?”

বরণা ক্যাশবাজু খুলে বেশ ভালো ক’রে ভাঙ্গ করা একটা তালিকা দু’বা’ব
কপালে ঠেকিয়ে বাপের হাতে দিল। প্রিয়নাথ এক হাতে খোলবার একটু চেষ্টা
ক’রে ফিরিয়ে দিয়ে বললেন—“তুই-ই পড়, শুনি !”

বরণা পড়ে যেতে লাগল—

ওঁ সিদ্ধি

- ১। নগদ—তুই হাজার
- ২। বরাভরণ—এক হাজার
- ৩। গহনা—ত্রিশ ভরি—সাড়ে তিন হাজার
- ৪। শ্বেয়াজুব্য ইত্যাদি...

প্রিয়নাথ গড়গড়ার নলটা মুখ গেকে বেব ক’বে উঁচিয়ে ধরলেন, বললেন—
“আস্তে, অত তড়িঘড়ি ক’রে পড়ে গেলে চলে ? ভেবে দেখতে হবে ত।...
নগদ তিন হাজার, বরাভরণ এক হাজার পাঁচ শ’, গহনা পঁয়ত্রিশ ভরি...। ছেলে
মানুষের মতন ফিরিষ্টি হয়েছে যে, অবিশ্বিত নিয়াকে চেনবাব আৰ সময় পেলে
কৈ ?...তুমি তিন হাজার চাইলে তাৰা হাতে-পায়ে ধৰবে না ? তাৰ অন্তে ত্ৰি
হাজারখানেক বেশী ধৰা রইল। টানাটানি কৰতে শ’পাচেক আৱও এদে
যায় ভালোই, নেলে হকেৱ তিন হাজারটা ত বজায় রইল !”

আমাইয়ের দিকে ঘাড়টা উঠে একটু হেসে বললেন—“এই হচ্ছে নিয়ম !”

কথা পিছুগোৱে একটু রাঙাই হয়ে উঠেছিল, সামীৰ দিক গেকে চকিত দৃষ্টিটা
যুৱিয়ে এনে বলল—“এইজগেই ত বললাম বাবা যে তুমি ধখন আসছই শনিবাৰ,
সেইদিনই কথাৰাঞ্চা কওয়া হোক ! আৱ যা ফিরিষ্টি হয়েছে তাই আদায়
কৰবাৰ ক্ষ্যামতা আছে নাকি ? না বিখাস হয় তুমি হাতে দিয়ে সৱে দোড়িয়ে
তামাসাটা দেখ না !”

প্রিয়নাথ শুধু একটু হাসলেন। একুনে ন’হাজার ধৰা হয়েছিল সেটাকে

ଆମନ୍ଦ-ନ୍ତ

ମାଡ଼େ ଏଗାର ହାଙ୍ଗାର କରା ହ'ଲ । ଟାନା-ଛେଡା କରେ ଓ ହାଙ୍ଗାର ଦଶେକ ସରେ ଉଠିବେ
ଏମନ ଆଶା କରା ଯାଏ ।

ଶୁଭ କାଞ୍ଚ, ଛଟା ଗେକେ ସମୟ ଠିକ ହେବେହେ ପାଞ୍ଜି ଦେଖେ । ପ୍ରିୟନାଥ ଏକଟୁ
ଆଗାମ କରେ ନିତେ ଗେଲେନ ।

କଞ୍ଚାର ପିତା ନିଖିଳନାଥ ଛଟାର ସମୟରେ ଏସେ ବୈର୍ତ୍ତକଥାନାର ମହିନେର ସଙ୍ଗେ
ଗଲ୍ଲ-ଶୁଙ୍କର କରିଛିଲେନ । ଶକ୍ତର ଦୈବାଂ ଏସେ ପଡ଼େଛେନ, ଆସିଲ କଥାଟା ତୋର
ସାଙ୍କାତିକେ ତୁମ୍ଭା ବାହୁନୀୟ ବଳେ ଠେକିରେ ରେଖେଦେ ମହିନ । ଭଦ୍ରଲୋକ ମହିନେର
ପ୍ରାୟ ସମବୟସୀ । ଏକେ କଞ୍ଚାର ପିତା, ତାମ ସଭାବତିକେ ଏକଟୁ ନରମ ଧାତେର ମାର୍ଯ୍ୟ,
ସମସ୍ତବଦୀ ଭାବୀ ବେହାଇସେର ସଙ୍ଗେ ତୁ ଏତଦିନ ଏକ ରକମ ଚାଲିଯେ ଯାଚିଲେନ,
କଥାବାର୍ତ୍ତାର ମଧ୍ୟେ ଶକ୍ତର ନାମଚେନ ଶୁଣେ ବେଶ ଏକଟୁ ଦମେ ଗେଛେନ ।

ଆର ଆଡ଼ିଟୋର ସମୟ ଛୋଡ଼ା ଚାକରଟା ଗଡ଼ଗଡ଼ା ସେଙ୍ଗେ ଟଞ୍ଜି ଚୋଯାରଟାର ପାଶେ
ରେଖେ ଗେଲ, ନଳଟା ଚୋଯାରେ ଶାତଲେ ଲଟକେ ଦିଯେ । ତାର ପରେଇ ପ୍ରିୟନାଥ ମହିନ
ଗତିତେ ଏସେ ଉପଶ୍ରିତ ହେଲେ । ଏକେ ଭାବୀ ଶୁଥ ତାର ଦିବା-ନିତ୍ରାର ପଥ ଆବଶ୍ୟକ
ଥମଗମେ ହେବେ ଉଠେଛେ, ଦେଖେଇ ନିଖିଳନାଥେର ବୁକ୍ଟଟା ଯେନ ଏକ ଧାପ ଥ'ିଲେ ଗେଲ ।
ଉଠେ ନମସ୍କାର କରିବେ ପ୍ରିୟନାଥ ଅପାଙ୍ଗେ ଚେଯେ ମୃଦୁ ହେଲେ ମାଥାଟା ଏକଟୁ ଝୋକାଲେନ,
ତାରପର ଚୋଯାରେ ହେଲାନ ଦିଯେ ନଳଟା ତୁଲେ ନିଯେ ଅପ୍ରକାଶିତେ—“ଆପନିହ ତା’ହଲେ
ମେଯେର ବାପ ? ମହିନେରଇ ସମ୍ମାନୀ ଦେଖିଛି ତ । ବେଶ, ବେଶ ହବେ ।”

ନିଖିଳନାଥ ହାତ ଛଟା ଝୋଡ଼ କରେ ଏକଟୁ ବିନରେବ ହାସି ହେଲେ ବଲଲେନ—
“ଯୋଗାଯୋଗ ଥିଲେ ତ ଆପନାବିହ ହାତେ ।...ଆମାର ‘ଆପନି’ ବଲବେନ ନା ।
ମହିନେବୁର ଚେଯେ ଯାହାତକ ଛୋଟି ହର୍ବ ଏକଟୁ । ସମ୍ବନ୍ଧେ ତ ବଟେଇ...”

ପ୍ରିୟନାଥ ଏକଟୁ ହେଲେ ନଳଟା ଦରିଯେ ନିଲେନ ମୁଖ ଥେକେ । ବଲଲେନ—“ତା କି
ହୁଁ ? ଆପନି ହେଲେ ଦାତା, ମହିନ ହ'ଲ ଗ୍ରହିତା । ଗ୍ରହିତା ଦାତାର ଚେଯେ କି
ବଡ଼ ହେବେହେ କଥମେ ? ଆପନିହ ବଲୁନ ନା ।...ଆର ଯୋଗାଯୋଗେର କଥା,—ସେ ଓ ତ
ଆପନାବିହ ହାତେ, ନମ କି ?”

‘ତୁମି’ ନା ବଲବାର ଅଞ୍ଚ ଯେନ ଆରଓ ବେଶୀ କ’ରେ ‘ଆପନି’ର ଓପର ଝୋର ଦିଲେନ
ହର୍ବ’ର । ନିଖିଳନାଥ ଏକଟୁ ଅପରିଭିତ୍ତ ହାସି ହେଲେ ମାଥାଟା ନୌଚୁ କରଲେନ ।...ଯେନ ଏକଟୁ
ଥାବାଇ ଥେଲେନ ବେଶୀ ଆସ୍ତିଯତା କରିବେ ଗିଯେ । ବୁକ୍ଟଟା ଆରଓ ଏକଟୁ ଗେଲ ନେମେ ।
ପ୍ରିୟନାଥ ଆମାହିକେ ଅପ୍ରକାଶିତେ—“ନିଖିଳନାଥବୁକେ ଫର୍ଦଟା ଦେଖିଯେଛ ମହିନ ?”

মোহনবাগান

“না, এই নিয়ে আসি”—ব’লে মহীন ভেতরে চলে গেল। বকুণা পর্দাৰ পাশেই হাতে নিয়ে দাঢ়িয়ে ছিল, দেৱি হ’ল না। শঙ্কুৱের হাতে দিতে যাচ্ছিল, প্ৰিয়নাথ বললেন—“ঁকে দাও, এখন ত উঁৰই হাতে।”

ফৰ্দ হাতে ক’বে নিখিলনাথ একেবাবে কাঠ হয়ে গেলেন। অনেক চেষ্টা কৰে তুও যে নিষ্পত্ত হাসিটুকু বাঁচিয়ে বেথেছিলেন—কথাৰ্বার্তায় প্ৰয়োজন বলে, সেটুকু পৰ্যন্ত নিয়ে গিয়ে মুখটা যেন অদ্বকার হয়ে গেল। ঠাই ফৰ্দটাৰ দিকে দৃষ্টি নাখিয়ে চূপ কৰে বসে রইলেন। সমস্ত ঘৰটায় এক গড়গড়াৰ আওয়াজ ডিন অন্ত কোন আওয়াজ নেই।

বেশ অনেকক্ষণই কেটে গেল। নিখিলনাথ যে কি ক’বে কোথা থেকে আবস্থ কৰবেন যেন বুঝে উঠতে পাৰচেন না। প্ৰিয়নাথেৰ গড়গড়া একটু অমহিম্বু হয়ে উঠছে; টানটা ক্ৰমেই যাচ্ছে ক্ৰত হয়ে।

অবশ্যে তিনিই নিষ্পত্তি ভঙ্গ কৰলেন—

“মহীন, একবাৰ দেখো ভিতৰে গিৱে, নিখিলনাথবাবুৰ চায়েৰ ব্যবস্থাটুকু হ’ল কিনা...”

নিখিলনাথ মুখ তুলতে তাকেই বললেন—“আমাৰ আবাৰ একটু বেৱতে হৰে; বুড়ো বধসে একটু পাগলামি আছে...”

মহীন ভেতবে চলে গেল।

দুবিয়ে একটু তাগাদাইত, কি একটা বলতে গিয়ে মুখেৰ দিকে চাইতে নিখিলনাথ যেন একটু আশৰ্য হয়ে গেলেন, মনে হ’ল অমন যে গান্ধীৰ নিৰ্বিকাৰ মুখ তাতে হঠাৎ যেন কি একটা ফুটে উঠেছে—অল্ল একটু হাসিৰ রেখা যেন; তিতৰে হঠাৎ একটা আনন্দেৰ ঝোয়াৰ এলে সেটা নিঃসাড়ে দীৱে দীৱে ওঠে ফুঠে। গুৰ অস্পষ্ট, কিন্তু চোখে পড়ে ।...পা ছটো একটু একটু হলচে। একটু ধৰ্মা থেৰে কি বলতে যাচ্ছিলেন শুলিয়ে কেলেছেন নিখিলনাথ; প্ৰিয়নাথ ভেতৰ দিকেই মাগাটা সামাজ যুবিয়ে নিয়ে গ্ৰহ কৰলেন—“কিক্ অফ (kick off) কখন দেখেছে মহীন আৰু ?”

মহীন বোধ হৰ ভেতৰেৰ দিকে গিয়ে দ্বীৰ সঙ্গে কিছু কথা কইছিল, নিখিলনাথই বললেন—“আৰুকেৰ চ্যারিটিৰ কথা বলছেন ?—চাৰটে পঁয়তালিশ !”

ভাৰ্টা আৱ একটু বদলাল প্ৰিয়নাথেৰ, মৰ্টা মুখ থেকে সৱিয়ে একটু কোতুহলী হয়ে প্ৰহ কৰলেন—“আপনি রাখেন মাকি খৰৱ ?”

ଆମନ୍ଦ-ନ୍ତର

ନିଧିଲନାଥ କୁଣ୍ଡିତଭାବେ ସୁଖ୍ଟଟା ଏକଟୁ ତୁଳେ ବଳଲେନ—“ଆଜେ, ଆଜେ ଏକଟୁ ଇଟୋରେଷ୍ଟ୍।”

ପ୍ରିସନାଥ ଏକେବାରେ ଶୋଙ୍ଗା ହୟେ ବଳଲେନ—“ମାନେ ?...କୋନ ସାଇଡେ ?”

ସୁଖ୍ଟଟା ଉଚ୍ଚଳ ହୟେ ଉଠେ ତଥାଇ କିନ୍ତୁ ସେଇ ଏକଟୁ ନିଷେ ଗେଲ ; ପ୍ରଶ୍ନର ଗାହେଇ ପାଶ କରେ ଉଠିଲେନ—“ଇହେ, ଆମାଦେର ବାଢ଼ି ଖରିଦପୂରେ ନା ?...ମହିନ ନିଥେଛିଲ ତାର ଚିଠିତେ !”

ନିଧିଲନାଥ କି ଭେବେ ଏକଟୁ ହେବେଇ ଫେଲଲେନ, ତୀରଓ ସେଇ ଦୀନ ଭାବଟା ଆର ନେଇ ; ବଳଲେନ—“ଆଜେ ତାତେ କି ହେବେଇ ? ଖେଳାଇ । ଆର ଆମାଦେର ତ ହ'ପୁରୁଷ କେଟେ ଓ ଗେଲ କଳକାତାଯ !”

ବେଶ ସେଇ ଶୋଙ୍ଗାସ୍ଵର୍ଜି କଥା କଇବାର ସୁଜିଟା ଓ ଏସେ ଗେଛେ ମନେ ; ହେସେ, ହସତୋ ଏକଟୁ ଇଞ୍ଜିନ କରେଇ ବଳଲେନ—“ଆର ତା ସବି ବଳଛେନ ତ ମୋହନବାଗାନେର ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ନାମକରା ଖେଳୋଯାଡ଼ିଇ ତ ଆମାଦେର ଓଦିକେରଇ—ଓଦିକେ ଧକନ ଅଭିନାସ, ରାଜେନ, ଏହିକେ ଏସେ...”

“ତା’ହଲେ ଆପନି ମୋହନବାଗାନେବ ଦିକେ ! ମାଇ ଗଡ !...ତା’ହଲେ ବୋଧ ତୟ ଆପନି ଓ ମାଜେନ ଦେଖତେ...ଟିକିଟ...”

ନଳଟା ବେର କବେ ନିଯୋଜେନ, ବୀତିମତ କାଗଜେ ହାତ ।

ନିଧିଲନାଥ ବଳଲେନ—“ଯେତେହି ହବେ ।...ଟିକିଟର ବର୍ତ୍ତେବା ନେଟ ତ, ଏକଟା ପାଶ ପାଇ ; ଭାଗେ ଥେବେଇ କିନା...”

ପ୍ରିସନାଥେର ଚୋଥ ଛଟୋ ବଡ଼ ବଡ଼ ହୟେ ଉଠେଛେ, ସାମନେ ଘେନ କି ଏକ ଅପ୍ରି ଜିନିସ ଦେଖଚେନ, ବିଶାସିକ କବତେ ପାରଚେନ ନା । କିଛିକଣ ଏକେବାବେ ତୁଳ ହୟେଇ ତାରପର ବେଶ ଟେଚିରେଇ ଡେକେ ଉଠିଲେନ—“ଓହେ ମହିନ, ଶୋନ ଶୋନ କି ଆଶର୍ଯ୍ୟ ଘୋଗାୟୋଗ ! ତୋମାର ବେହାଇ ଓ ମୋହନବାଗାନେର ଦିକେ !...”

ମହିନ ଆର ସବଣୀ ସରେର ଯଥେ ଏସେ ହୁର୍ମୋଗ ଶୁଣିଛିଲ, ମହିନ—“ତାଇ ନାକି ?” ବଳେ ଏକଟୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତାବେ ବେରିବେ ଏଳ ।

ପ୍ରିସନାଥ ଘୁରେ ଚେରେ ବଳଲେନ—“ତୁମି ଗ୍ରୁଟ୍କୁତେଇ ଆଶର୍ଯ୍ୟ ହଚ୍ଛ ? ଆମାଦେର ନିଧିଲେର ଭାଗେ—ଆମାଦେର ସମରେର ଯେ ସମସ୍ତକୀ ହ'ଲ ଆର କି—ସେ ମୋହନବାଗାନେର ମେହାର—ଆଜ ଥେବେ !!...ଏ ରକମ ଘୋଗାୟୋଗ ଭାବତେ ପାର ?...କତଦିନ ଥେକେ ତୋମାର ମୋହନବାଗାନେର ସଙ୍ଗେ କମେକଶନ ନିଥିଲ ?...ଆମାର ମେ ରକମ ବଲତେ ଡିରେଷ୍ଟ କମେକଶନ ମେଇ କୋନ, ତବେ...”

ମୋହନବାଗାନ

ନିଖିଳନାଥ ବଲଲେନ—“ଆଜେ, ଏବାର ତ ହ’ଲ...”

ସେ ମାନୁଷଙ୍କ ନର ଆର, ହାସିତେ ମୁଖଟା ଏକେବାରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ହସେ ଉଠେଛେ, କୋଥାଙ୍କ ଗେଲ ସେ ‘ଆପନି’, କୋଥାୟ ଗେଲ ସେ ସନ୍ତ୍ରମ, ପ୍ରିୟନାଥ ମହିନକେ ସମ୍ମୋଦ୍ଧନ କ’ରେ ବଗଲେନ—“ଶୋଇ ଏକବାର ନିଖିଲେର କଥା, ବଲେ କନେକଶନ ହ’ଲ—ମୋହନବାଗାନେର ସମେ...ତା ଥିଛେଇ ବା ବଲଛେ କି? ନାଟୀର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଥେଲଛେ...”

ମହିନ ଏକଟୁ ଲଜ୍ଜିତଭାବେ ହେସେ ବଲଲ—“ବରଂ ସମ୍ବନ୍ଧଟା ଆରଙ୍କ ମିଟ୍ଟିଇ ଦୀଡାଳ !”

“ତା ଦୀଡାଳ—ତା ଦୀଡାଳ ବୈକି...”

—ଆନନ୍ଦେ ଯେଣ ଶିଶୁ ହସେ ଗେଛେନ । କି ବଲବେନ, କି କରବେନ ସେ ଭେବେ ଉଠିତେ ପାରଛେନ ନା । ବାର ଦୁଇ ତିନ ମୁଖ ଥେକେ ନଳଟା ଟେନେ ନିଲେନ, କିନ୍ତୁ କୌନ କଥାଇ ବେର ହ’ଲ ନା, ଶୁଦ୍ଧ ଶିଶୁର ମତୋହି ଏକଟା ଅବୋଧ ହାସି ଲେଗେ ରଇଲ ମୁଖେ ।

ତାରପର ଆରନ୍ତ ହ’ଲ ସେଇ ଉନିଶ ଶ’ ଏଗାରୋ ଥେକେ ସମନ୍ତ ଇତିହାସେର ପୁନରାୟତି । କବେ କି କରେ ସୁଯୋଗ ଏଗିଯେ ଏଳ, କି କରେ କାର ଭୁଲେ, କାର ଏକଚୋଥୋମିତେ ନଈ ହ’ଲ...ଆର, ସେ-ସବ କୀ ଟିମ! ସେ ସବ କୀ ଥେଲା!...ଗର୍ଭନ୍ତା ହେଡେ ହେଡେ ନିୟେ ଶିଯେ ଏକେବାରେ ଗୋଲେର ଭେତର—ଡାରହାମ୍ ବାବାଜୀର ତ କୁପୋକାତ ହସେଛିଲେନ ବସେ ରୋଭାର୍ମେର କାଇନାଲେ—ଏକ ପଶଳା ବୁଟି ନା ହସେ ଗୋଲେ...”

ପ୍ରିୟନାଥ ମୁଖଟା ବିକୃତ କ’ବେ ଓଠେନ—କାର ଯେଣ ଛେଲେମାନୁଷ୍ଠୀ ଆନ୍ଦାରେର ନକଳ କ’ରେ ଚିବିଯେ ଚିବିଯେ ବଲେନ—‘ଆମରା ଓରେଟ ଗ୍ରାଉଡେ ଥେଲତେ ପାରି ନା!...’ ତୋମରା କଟି ଥୋକା!...କେନ, ଆଜ ତ ସେଇ ବୁଟ ପରେ ଥେଲଛିସ...ସଦି ଗୋଡା ଥେକେ ଆରନ୍ତ କରନ୍ତି ତ ଏହି କେଳେକ୍ଷାରିର ଉପର କେଳେକ୍ଷାରି ତ କରନ୍ତେ ହ’ତ ନା!...’

ଥୁବ ଅମେ ଓଠେ ଗଲ୍ଲ, ଏତ ଆର ମହିନ ଆର ବକଣା ନର ସେ ଏକ ତରଫା ଚଲିବେ । ନିଖିଳନାଥ ସମାନେ ଝୋଗାନ ଦିଯେ ଯାଚେନ—ଥୁବ ଇଟୋରେଷ୍ଟ, ଅନେକ ଜ୍ଞାନେନ, ଅନେକ ଦେଖଚେନ, ବହର-ବହରେର ଖୁଟିନାଟି ତଥ୍ୟ ଦିଯେ ଝୋଗାନ ଦିଯେ ଯାଚେନ; ଏକଇ ରକମ ମତ ହ’ଜନେର, ଯଦିହି ବା କୋନଥାନେ କିଛୁ ପ୍ରଭେଦ ଥାକେଇ ତ ମିଲିଯେ ଦିଯେଇ ଯାଚେନ ।

ବକଣା ଛର୍ମୀଗ ଶୁଣିବେ ଦୋରେର ପେଛନେ ଦୀଡାଳିଯେ । ବାର ତିନେକ କଡ଼ା ମାଡ଼ିତେ ମହିନ ଭେତରେ ଚଲେ ଗେଲ । ଫିରେ ଏସ ଗରେର ଟୋଡ଼େର ମୁଖେ ବାର ହସେକ କିଛୁହି ବେର କରତେ ପାରିଲ ନା ମୁଖ ଦିଯେ । ତୃତୀୟ ବାର ସଥନ ଏଳ ତଥନ ମୋହନବାଗାନ

আনন্দ-নট

চূঁচাই সালের শীল্প অঘ করে রোডাস্টা ও ভুলে নিমেছে। হ'জনে বাগকের মতো
প্রাণগুলো সেই বাসি আনন্দের হাসি হেসে যাচ্ছেন। মহীন কৃষ্ণতাবে বসতে
বসতে বলগ—“ও বলছে, আপনারা আবার এখুনি বেকবেন ত; এদিককার
কথাটা তা’হলে...”

“ঠিক কথাই ত!”—প্রিরনাথ সচকিত হয়ে উঠলেন; নিখিলনাথের হাত-
ঘড়ির দিকে চেয়ে অশ করলেন—“কটা বাঞ্ছল?” তারপর মুখের দিকে চেয়ে
বললেন—“মোহনবাগানের কথা উঠলো ত তোমার দেখছি...”

হাসিই আছে, তবে তারই মধ্যে মনে হ’ল যেন একটু ব্যঙ্গও লেগে আছে
কোথায়। নিখিলনাথ একটু অপস্থিত হয়ে হাতটা উল্টে দেখে বললেন—“হয়েছে
তিনটে বিগাণিশ।...আজ্জে হঁজা তা’হলে ফর্দটা...”

প্রিরনাথ সোজা হয়ে বসেই সঙ্গে সঙ্গে উঠে পড়লেন। মহীনকেই বললেন—
“তিনটে বিগাণিশ হয়ে গেছে! তা’হলে আর সময় কোথায়? কি করিছিলে
তোমার এতক্ষণ?...না ও ওঠো নিখিল, আর সময় কোথায় তা’হলে?...বোক
চান্দরটা আবার...না হয় বেরলিই সামনে, আর ত সহজ হয়ে গেব। ফর্দুর জয়ে
বিয়ে আটকেচে কখনও?—আর এমন যোগাযোগ!...”

না, তা আর আটকাবে না। তবে আর নগদ তিন হাঙ্গার ত নয়ট, ত'
হাজারও নয়, কাছাকাছি ও নয় হ'হাজারের। একুনে এগারো হাজারের জাগৰায়
পাঁচট হাজারও হয় কি না হয়।

বয়লা চান্দরটা এনে পর্দাৰ বাইৱে হাতটা বাড়িয়ে ধরেছিল। এত নিরাশাৰ
মধ্যেও মহীন কি একটা বিঅয়ের কটাঙ্গই হানল তাৰ দিকে চেয়ে?

ଆନନ୍ଦ-ନଟ

ଦୀର୍ଘ ହାତଶବ୍ଦୀବ୍ୟାପୀ ଅହୋରାତ୍ ପରିଶ୍ରମେର ପର ଦେବାଳୟେର ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାହ'ଲ । ଏଇବାର ଆନନ୍ଦ-ନଟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ । ରାଜଜ୍ୟୋତିଷୀ ଗ୍ରହମଂଞ୍ଚାନ ବିଚାରକ'ରେ ଦିନ ଏବଂ ଲଘୁ ନିର୍ଣ୍ଣାଳୀ କରେ ଦିଯେଛେନ, ଆଜ ଥେକେ ସମ୍ପ୍ରଦୟ ଦିନେ, ସୁର୍ଯୋଦାସେର ସଙ୍ଗେ ଦେବତାର ଅଭିଷେକ । ରାଜ୍ଞୀର ଆଦେଶେ ଆଜ୍ଞା ଥେକେ ଅଭିଷେକେର ପରେ ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପକ୍ଷକାଳବ୍ୟାପୀ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେବ ନଗରୀତି । ରାଜ୍ଞିଭାଙ୍ଗାର ଅବାରିତ ; ପକ୍ଷକାଳ ଧରେ ରାଜ୍ଞୀର ରକ୍ତନଶାଲାଯୀ ବ୍ୟାକ୍ଷଣଦେର ଅନ୍ତ ସମାପ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ଦିନ ସତାଇ ଏଗିଯେ ସେତେ ଲାଗଲ ନଗରୀର ଉତ୍ସବ-ମ୍ୟାରୋହ ତତାଇ ସେତେ ଲାଗଲ ବେଡେ । ସାଇରେ ଗେକେ ସାମନ୍ତଗଣ ଆହୁତ ହେବ ନଗରେର ଶୋଭା ବଧିତ କରତେ ଲାଗଲେନ । ମନ୍ଦିର-ମନ୍ଦିରେ ବେଦପାଠ, ଶାନ୍ତାଲୋଚନା । ଅପର ପରକେ ନଗରେର ବିଶିଷ୍ଟ-ବିଶିଷ୍ଟ ହାନେ ଉତ୍ସବ-ମଙ୍ଗ୍ଳ ନିର୍ମାଣ କରେ ପ୍ରଭାଦେର ଚିତ୍ରବିନୋଦନେର ଅନ୍ତ ମୃତ୍-ଗୀତ-ଅଭିନୟାଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଆନନ୍ଦ-କଲାରୋଲେର ମଧ୍ୟେ ଦିନ ଏଣୁତେ ଲାଗଲ ଅଭିଷେକ-ପ୍ରଭାତେର ଦିକେ ।

ତୋରପର ସଥନ ଏକେବାରେ ଚରମେ ଉଠେ ଗେଛେ, ସମସ୍ତ ଉତ୍ସବ-ଚଞ୍ଚଳତା ଯେନ ଅକ୍ଷାଂଶ-ଅଶନି-ସମ୍ପାଦତେ ଏକେବାରେ ହୁୟେ ଗେଣ ଶ୍ରକ ।

ଆନନ୍ଦ-ନଟର ବିଶାହ ପ୍ରାୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହି ହୁୟେ ଗିଯେଛିଲ । ଅଭିଷେକେର ଆର ଯାତ୍ର ଏକଟି ଦିନ ବାକି, ରାଜ୍ଞୀ ବିଶାହ-ପରିଦର୍ଶନେ ଏସେଛେନ, ଆଉଇ ବିଶାହକେ ବୈଦୀର ଉପର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବ । ପ୍ରଧାନ ଭାନୁର ପୁରୁନ୍ଦର ହାତେ ଏକଟା ଛେଦନୀ ମିରେ ମୁଣ୍ଡିଟିର ଚାରିଦିକେ ସୁରେ ସୁରେ ଶେବାରେର ମତୋ ଏକବାର ପରିକ୍ଷା କରେ ନିଜକୁଳେନ । ଦକ୍ଷିଣ ବାହ୍ୟମୂଳେ ଏକ ଆୟଗାର ଏକଟୁ ସେନ ଅସାମଙ୍ଗଶ ଚୋଥେ ପଡ଼ିଲ । ସାମାନ୍ୟରେ, ତାଓ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ଦ ଏକବକମ, ତରୁ ଏତଦିନ ଧରେ ଅତରୁ ତପଶ୍ଚାର ମଧ୍ୟେ ଗଡ଼ୀ ନିର୍ଦ୍ଦୀର୍ଘ ଦେବମୁଣ୍ଡିତେ ସୁର୍ଯ୍ୟାତିଶ୍ୱର୍ଷିତ କୋନ ଭାଟ୍ ଥାକେ ସେଟୀ ତାର ସହ ହ'ଲ ନା । ସ୍ଵର ଲାଗୁ ଏକଟା ହାତୁଡ଼ି ନିଯେ ଛେଦନୀର ସାହାଯ୍ୟ ତିନି ସେଟୁକୁ ସଂଶୋଧନ କରତେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହଣେନ ।

ବୈଶି ନୟ, ଯାତ୍ର କରେକଟି ଦ୍ୟା ଦିଯେଛେନ, ଭାଟୁଟୁକୁ ପ୍ରାୟ ସଂଶୋଧିତ ହେବ ଏସେଛେ, ଏମନ ସମସ୍ତ ହଠାତ୍ ଏକଟା ଆଦାତେ ବାହ୍ୟମୂଳେ ଏକଟା ବିଦ୍ୟାରଣ ରେଖା ଦେଖା ଦିଲ ଏବଂ

ଆମନ୍ଦ-ମଟ

କିଛୁ ଦେଖିବାର ବୋଲିବାର ଆଗେଇ ନୃତ୍ୟଜ୍ଞନେ ଉତ୍କିଷ୍ଟ ହାତଥାନି ଆପନ ଭାବେ ମୂଳ ଛିର କରେ ନେମେ ଏଳ ।

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହାହାକାବ ପଡ଼େ ଗେଲ । ଅଭିଷେକେର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବେ ଏରକମ ଦୁର୍ଘଟନା ! ପ୍ରେସନ ଭାଙ୍ଗରେ ଅନବଧାନତାଇ ଏଇ କାରଣ, ବ୍ୟାପାରଟା ଏହି ଭାବେଇ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେବ ତୀର ପ୍ରାଣଦ୍ୱାରା ଛିଲ ଏଇ ପରିଣାମ । କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ଞାର ଏକେବାରେ ଦୃଷ୍ଟିର ନୀଚେ ସଂସ୍ଥାନଟି ହେଯାଇ ଆର ଓଡ଼ାବେ ମେଓରୀ ଗେଲ ନା ।...ଏକଟା ଚରମ ଅଶ୍ଵଭର ଝୁଚନା ; ଯୁକ୍ତିନ କଟିପାଗବେବ ମୁତ୍ତି, ନିର୍ମିଯମାନ ଅବସ୍ଥାର କତ କରି ଆଶାତ କାଟିରେ ଉଠି ଶେଷ ମୁହର୍ତ୍ତେ ଏକଟା ନିତାନ୍ତ ଲୟ ଆସାତେ ଡେଙେ ପଡ଼ିଲ । ଦେବତାର ଅନସ୍ତ୍ରୋଧ ଡିମ୍ ଏମନ ଧୂରନେର ଏକଟା ଅନର୍ଥ ସଟିତେଇ ପାରେ ନା । କୀ ଅପରାଧ ହ'ଲ ? କୋଣାର ବ୍ୟାତ୍ୟାମ ଘଟେଛେ, କୀ ଅନାଚାର ପ୍ରବେଶ କବେହେ ରାଜ୍ଞେ ?

ଉତ୍ସବ-ମୁଖ୍ୟ ନଗରୀ ଏକଟା ବାକ୍ରଗ ଅମଗଲେବ ଆଶକ୍ଷାବ ଏକେବାବେ ନିଗବ ନିଷ୍ପଦ୍ଧ ହେବ ପଡ଼ିଲ । ରାତ୍ରେ ରାଜସଭାର ମହୀ ଓ ଅମାତ୍ୟବ୍ରଦ୍ଧ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ହେବ ବିଚାବେ ବସିଲେନ ।

କ୍ରାଟ-ବ୍ୟୁତିବ ତ କୋଗାଓ କିଛୁଇ ହୟ ନି । ସମ୍ମତ ରାଜପବିବାବ, ସମ୍ମତ ପୁରୋହିତ-ମେବାରେ ମଞ୍ଚରୀ ଅଭିଷେକେର ଅନ୍ତ ଏକ ସମ୍ମାହ ଧରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚାରେ ବ୍ୟାତ୍ୟାମ କରେ ଆଶଚନ, ବୈବିକେବା ଅଥିଶେଷ ଦେବାଧ୍ୟାରନେ ନିରାତ । ଦାନ-ଧ୍ୟାନାଦି ପୁଣ୍ୟମୁହଁତାନ ଅବ୍ୟାହିତ ଗତିତେଇ ସଂସାଦିତ ହେବ ଏମେହେ ।

ଅନ୍ତ କୋନବିଧ ଅପରାଧ କି ଅମୁହିତ ହେବେ ନଗରୀ ମଧ୍ୟେ ଏହି ଅଭିଷେକ ସମ୍ପାଦିତ ହେବ ?—ଚୌର୍ମ, ଦସ୍ୟବ୍ରତି, ବ୍ୟାତିତିବ ?

ନଗର-କୋଟାଳ ଏଇ ଉତ୍ତର ଦିଲେନ ।—ନଗରୀ ଉତ୍ସବେ ମହି ଥାକଲେ ହର୍ବତ୍ରେବା ବେ ନିଜ ନିଜ ସ୍ୟବସାରେ ମନ୍ତ୍ରିବ ହେବ ଉଠିବେ ଏଟା ସ୍ଵାଭାବିକ ଜ୍ଞାନେ ତିନି ତୀବ୍ର ଅହଚବବର୍ଗ ନିମ୍ନେ ସବିଶେଷ ସତର୍କ ଛିଲେନ । ଏକେବାବେ ସେ କିଛୁ ହେବିଲି, ଏଟା ବଳନେ ଏକଟା ମିଥ୍ୟ ଦର୍ଶକ କରା ହେବ । ଶ୍ରୀପାତ ହେଲିଲି, କିନ୍ତୁ ଲୟ ଅପରାଧେ କରେକଟା ଅତି-ଶୁରୁ ଦଶ ଦିନେ ପେଟୀ ଅନ୍ତରେଇ ବିନିଷ୍ଟ କରେ ଦେଓରା ହୟ, ତାରପର ଆର ଅଶୋଭନ କିଛୁ ଘଟିବାର ଅବସର ପାଇନି ।

ଅନ୍ତ କୋନ ରକମ ପ୍ରତ୍ୟବାଯ ? ଅନ୍ତରୁ ଚଞ୍ଚଳାଦି ଘଟିତ କୋନ ରକମ ଅନାଚାର ?

ନଗର-କୋଟାଳଇ ଦିଲେନ ଏଇ ଉତ୍ସବ ।—ଅନ୍ତରୁ ଚଞ୍ଚଳାଦିର ଦେହ-ପୃଷ୍ଠ ବାୟୁ ସାତେ ମନ୍ଦିର ଅଶୁଟି ନା କରେ ସେମିକେବା ତୀର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଆର ତୃପରତା ଛିଲ । ନଗରେର

আনন্দ-নট

প্রাণে বেথানে তাদের পল্লী, অভিযক্ত পক্ষের জঙ্গ, সেধান থেকে আরও ক্রোশুর
দূরে তৃণাচ্ছাদিত মূত্তন আবাসস্থলে তাদের শারিয়ে দেওয়া হচ্ছে।

নগর-কোটাল একটু চুপ করলেন, তারপর কষ্টে ত্রোধের আভাস দিয়ে বললেন—“তা সবেও একটু অনাচারের স্ফুরণ হয় মহারাজ ; ডাঙ্ক নায়ে এক চঙ্গাল,
বেশ পরিষর্তন করে প্রচলনভাবে রাজ্ঞকৰি রচিত ভগবান আনন্দ-নটের অভিনয়
দেখছিল। ধরা পড়ে যাব। তারও সমুচ্চিত দশুই দেওয়া হচ্ছে, তার পক্ষে
মৃত্যুর চেয়েও গুরুণগু”।

প্রত্যাসন্ন অনিষ্টের আশঙ্কায় সমস্ত নগরী মুর্ছিত-গ্রাব হয়ে পড়ে রইল।
বিনিজ্র রঞ্জনীর শেষাংশে লম্বু তজ্জ্বার ঘোরে রাজ্ঞ এক স্বপ্ন দেখলেন ; অসুস্থ সে
স্বপ্ন। প্রভাতে সূর্যোদয়ের সঙ্গে সঙ্গে রাজাদেশে সভা আহত হ'ল। মহী,
নগর-কোটাল ও অম্বাত্যগণ সমবেত হলে রাজ্ঞ সর্ব-সমক্ষে আপনার অসুস্থ স্বপ্ন-
কাহিনী বর্ণনা করলেন—

ভগবান আনন্দ-নট এসে দাঢ়িয়েছেন তার নট-মূর্তিতে, ভাস্তুর পুরন্দর ঠিক
যেমনটি করে তোয়ের করেছেন... হঠাতে কোথা থেকে যেন দেবসভার বাঞ্ছ-সঙ্গীতের
সঙ্গে মৃদঙ্গের বোল উঠল... সঙ্গে সঙ্গে আনন্দ-নটের মৃত্য হ'ল শুরু... তারপর রাগ-
তালের সঙ্গে নৃত্যচন্দ যথন চরমে বিকশিত, মধ্যমিক প্রাবিত করে আর সব
অসুস্থিতিকে ভাসিয়ে যথন একটি অবিজ্ঞপ্ত আনন্দের অন্তর্ভুক্তিই রয়েছে ওঁগে,
হঠাতে একটা দারুণ অনর্থ ; মৃদঙ্গের বোল গেল স্তুত হয়ে, কে যেন কঠিন অন্তর্ভাবে
তার চর্মাবরণ ছিন্ন করে দিয়েছে ; সমস্ত সঙ্গীত গোল থেমে, এবং সবচেয়ে যা বড়
অনর্থ, মৃত্যুপর আনন্দ-নট ছিপবাছ পায়াণ-পুস্তলি হয়েই গোলেন স্থাপু হয়ে ।... এর
পর আরও যা বিশ্বাসকর, আনন্দ-নট আর নেই, তার স্থানে তিনিই ক্লপাস্তরিত
হয়ে যেন একটি শিশুতে পরিণত হয়েছেন ; নিরানন্দ, নিষ্পত্ত একটি শিশু, আকুল-
অসহায় ! পৃথিবীর সব আনন্দ যেন তার স্তুতুমার দৃষ্টি থেকে এক মুহূর্তে নিবে
গিয়ে তাকে বিশ্বিত বিশুট করে দিয়েছে।

কাহিনী শ্রবণ ক'রে সভা স্তুত হয়ে রইল। একটু পরে নগর-কোটাল ভজ
করলেন সে স্তুতিতা, প্রশ্ন করলেন—“মহারাজ, শিশুটি কি ধরণের যদি জানতে
পেতাম...”

—“সেও এক অসুস্থ ব্যাপার !”—রাজ্ঞ বলে চললেন, “দেবতা ক্লপাস্তরিত

ଆନନ୍ଦ-ନ୍ତଟ

ହଲେନ ପେ କୋନ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଶିଖିତେ ନଥ । କଟିପାଥରେଇ ମତନ କୁଣ୍ଡଳ ଏକ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖି, ଏକେବାରେଇ ନଘ, ବେଶଭୂଷାହୀନ, ଶୁଣୁ କଟେ ହୃଦୟତ ଏକଟ ସ୍ୟାନ୍ତର-ନଥ ତାର ସ୍ୟାଧ ସା ଚଣ୍ଡାଳର ହୃଦୟତ କରଛେ, ଆର କଟିଦେଶ ସେଇ ରଙ୍ଗ-କୁଟେର ମେଥଳା...”

ନଗର-କୋଟିଲେର ଲଳାଟେ ସେବବିନ୍ଦୁ ଅମେ ଉଠେଛେ ! ଆବେଗେ ତମୁ ଝିର୍ବଣ କଞ୍ଜିତ, କରାଜୋଡ଼େ ନିବେଦନ କରଲେନ—“ମହାରାଜ, ଆମି ଚିନେଛି ଏହି ଦେବ-ଶିଖିକେ ।”

ସମସ୍ତ ସତ୍ତା ବିଶ୍ଵିତ ଦୃଷ୍ଟି ଭୁଲେ ନଗର-କୋଟିଲେର ମୁଖେ ଉପର ନିବନ୍ଧ କରଲ । ତିନି ବଲେ ସେତେ ଲାଗଲେନ—

“ଛୟବେଶୀ ଚଣ୍ଡାଳ ଡାହକେର କଥା ଗୋଚର କରେଛି ମହାରାଜେର ; କିନ୍ତୁ କିଭାବେ ସେ ଖୁବ ହସ ତା ଅପରୋଜନ ବୋଧେ ମହାରାଜକେ ବଲା ହସନି । ଡାହକେର ଛ୍ୟବେଶ ଏତଙ୍କ କୌଣସିଲୁଗ୍ନ ଛିଲ ସେ, ତାକେ ସେଇ ପ୍ରେକ୍ଷାଗୃହେ ମଧ୍ୟେ କୋନ ମତେଇ ଆବିକାର କରା ଯେତ ନା ଯଦି—ତଥନ ସା ଆନନ୍ଦ-ନ୍ତଟେର କରଣୀ ବଲେ ମନେ କରେଛିଲାମ—ତାର ନିର୍ଦଶନ ନା ପେତାମ୍...”

“ସେ କିରକମ ?” ପ୍ରଶ୍ନ କରଲେନ ରାଜୀ ।

“ଛ୍ୟବେଶୀ ଡାହକ ତାର ଶିଖିପୁତ୍ରକେ କୋଲେ ନିଯେ ଅଭିନଯ ଦେଖିଲ, ଅବଶ୍ୟ ନିଜେର ମତୋ ତାକେ ଓ ଛ୍ୟବେଶେ ଆବୃତ କ'ରେ । ସେ ଛ୍ୟବେଶକେ ଭେଦ କରା ସମ୍ଭବ ଛିଲ ନା, କିନ୍ତୁ ଶିଖିର କର୍ତ୍ତକାକଣିକେ ତ ଆବୃତ କରା ଯାଏ ନା । ଆନନ୍ଦ-ନ୍ତ ବନ୍ଦମଙ୍ଗେ ଏସେ ସଥନ ନୃତ୍ୟ ବିଭୋର ହସେ ଉଠେଛେ, ଶିଖ ହଠାଂ ଉଲ୍ଲାସେ କରତାଣି ଦିଯେ ତାର ଅଶୁଟ ଆଧ-ଆଧ-ଭାବୀ ଚିକାର କରେ ଉଠିଲ । ଚଣ୍ଡାଳଦେର ଭାବା, ବିଶେଷ କରେ ଉଲ୍ଲାସେର ଆବେଗେ ତାରା ସେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ଭାବା ପ୍ରମୋଗ କରେ ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ । ଡାହକ ଶିଖିପୁତ୍ରଦିନ ଧରା ପଡ଼େ ଗେଲ ।”

“ଅତଃପର ?”

“ମହାରାଜେର ଆଦେଶେ ଅଭିଷେକ-ପକ୍ଷେ ମୁହଁଦଣ୍ଡ ନିର୍ବିକ୍ଷ, ତାଇ ଅନ୍ତବିଧ ଏକ କଟିନତମ ଦଣ୍ଡ ତାକେ ଦେଓରା ହସେଛେ ମହାରାଜ । ସେ-ପ୍ରତ୍ରେ ଅନ୍ତ ସେ ନଗରୀର ବାତାସ କମ୍ପିତ କରେ ଦେବାହୁର୍ତ୍ତାନେ ବିପ୍ର ଘଟାଳ, ବ୍ୟବସାୟକି କାଳ ସେ ଏବଂ ତାର ପରିବାରଭୁକ୍ତ ମକଳେ ତାର ଦର୍ଶନ ଥେବେ ବଖିତ ଥାକବେ । ଶିଖକେ ରାଜେର ଅନ୍ତର ଏକ ଚଣ୍ଡାଳ-ପରିବାରେର ତତ୍ତ୍ଵବିଧାନେ ରେଖେ ଉତ୍ସବରେ କଟିନ ପ୍ରହରାର ସ୍ୟବସ୍ଥା କରା ହସେଛେ ।...ଆମି ଆନନ୍ଦ-ନ୍ତଟେର ସମ୍ମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଅନ୍ତରେ ଏ-ସ୍ୟବସ୍ଥା କରେଛି ମହାରାଜ ; କିନ୍ତୁ ଦେଖି ଅଞ୍ଚାନତାବଶ୍ତ : ଆମି ଅସମ୍ମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଅନ୍ତରେ ତାର ଅନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଛି ।”

ଆନନ୍ଦ-ନଟ

ଦଢାର ମହୀ, ଅମାତ୍ୟ, ପୁରୋହିତ, ବୈଦିକ, ଦୈବଙ୍କ ପ୍ରତ୍ଯତି ସ୍ଵପ୍ନ-ବିଚାରେ ଗ୍ରହଣ ହଲେନ ।... ଯିନି ସର୍ବଭୂତେର, ଆଚଞ୍ଚଳ-ବ୍ରାହ୍ମଣ ସର୍ବଜ୍ଞତିର ଅଷ୍ଟା, ତୋର କାହେ ଉଚ୍ଚନୀଚ କୋଗାର ? ଶିଖର ନିକଳକ, ଶୁଦ୍ଧ ହୃଦୟ ହ'ଲ ଆନନ୍ଦେର ଶୀଘ୍ରହାନ, ଆନନ୍ଦମଦ୍ରେର ଆବାସ ସେଥାନେଇ, ତାଇ ଚଞ୍ଚଳ-ଶିଖର ସଙ୍ଗେ ଏକାଥୁ ହସେ ତିନି ଓତାବେ ସ୍ଵପ୍ନେ ପ୍ରକଟ କବଳେନ ନିଃଶେକେ; ତୋର ଆନନ୍ଦେଇ ଶୀନ ହସେ ତାଇ ନା ଶିଖଓ ନୃତ୍ୟାଙ୍ଗାମେ କର୍ତ୍ତକାଳି ତୁଳେଛି !

ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟି ଖୁଲେ ଗେଲ ସବାର । ମହାରାଜ ନଗର-କୋଟିଳକେ ସମୋଧନ କବେ ବଲନେନ—“ତୁମି ଦଶନୀୟ ହଲେ ଆମରା ସକଳେଓ ତ ଦଶନୀୟ,—ୟୁଗ ଯୁଗ ଧରେ ତେବୋଭେଦେର ପ୍ରାଚୀବ ତୁଲେ ତୋର ଆନନ୍ଦକେଇ ତ ଥଣ୍ଡିତ, ବିପ୍ରିତ କରେ ଏମେତି । ଏସୋ, ସମ-ଦୁଃଖାଗୀ ଆମରା ସକଳେଇ ତାବ ପ୍ରାର୍ଥିତ କରି; ମୁକ୍ତ ହଇ ଆମାଦେବ ସହିତ କଲୁସ ଥେକେ ।”

ରାଜାଦେଶେ ଚଞ୍ଚଳ-ପନ୍ଦିକେ ଆର ଦବ ପନ୍ଦିର ମତୋଇ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ କ'ରେ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମାଦରେ ତାଦେର ଦୂର ନିର୍ବିଶନ ଥେକେ ଫିରିଯେ ଆନା ହ'ଲ ।

ସତରିନ ଆନନ୍ଦ-ନଟେବ ନୂତନ ବିଧିତ ନା ସ୍ଫଟ ହୁଗେ, ତତଦିନ ନଗରୀ ଥାକବେ ଉତ୍ସବ-ଶୈନ ।

ଚଞ୍ଚଳ ଡାହକ-ପବିବାବେ ହାନ ଆପାତତଃ ହ'ଲ ରାଜପ୍ରାସାଦେର ପ୍ରାସାଗେ । ମେଘାମେ ଅତ୍ୟ ସବ ଶିଖଦେଲ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡାବତ ଡାହକେବ ଶିଖପ୍ରଜେବ ମୁକ୍ତଚନ୍ଦ ମୁଠି ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ବେଥେ ଭାନ୍ଦବ ପୁରୁଷର ଶିଶୁକଣୀ ଆନନ୍ଦ-ନଟେବ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼େ ତୁଳବେନ ।

পাত্নী

বত নষ্টের গোড়া মগডালের ত্রি কামরাঙ্গা ফলটি ।

বাড়ির খড়কির দিকে বেশ অনেকথানি দেয়াল দিয়ে দেরা একটা বাগান ।
মাঝখানে একটা পুকুর, তার চারিদিকে আম, জাম, নারকেল, সুপারির গাছ ।
কামরাঙ্গার গাছটা ঘাটের এক পাশে ।

চুপুর গড়িয়ে গেছে । এ-বেলাৰ পাট সেৱে থাওয়াদাওয়া কৰে যে-ধাৰ
যৱে এখন । বাড়ি একেবাৰে নিযুক্তি ; আওয়াজেৰ মধ্যে ঠাকুৰমাৰ ঘৰ
থেকে রামায়ণ পড়াৰ শুণশুণানি ভেসে আসছে মাঝে মাঝে, উঠানেৰ মাঝে
সকড়ি বাসন-কোসন ঘিৰে কাকেদেৰ গঞ্জালি । বেড়ালটা কোথা থেকে কি
চুৰি কৰে থৈৰে এসে খড়কিৰ দোৱেৰ চোকাঠৰে ওপৰ বসে বাঁ হাতে মুখটা
মুছে নিল ; তাৰ মানে বাড়িৰ ভেতৱ এখন নিশ্চিন্ত বিশ্রামেৰ পালা ।

এইটা কামরাঙ্গা অভিযানেৰ সময় । ওদিকে বেশ চলছিল, তাৰপৰ মাঝখানে
ৱিবিৰার নিয়ে ধিনচারেকেৰ ছুটি যাওয়ায় বাবা-কাকা-দাদাৰা চুপুৰে সবাই
বাড়িতেই থাকত, স্বিদা হয় নি । তাৰপৰ কাল আবাৰ কাকা গাছটা বিক্ৰি
কৰে দিলে, ফোড়ে এসে সব ফল পাড়িয়ে নিয়ে গেল । আৰু আৱ কামরাঙ্গাৰ
লোতে আসা নয়, শোকে চোখেৰ অল ফেলতে আসা খলা চলে ।

ফোড়ে একেবাৰে মুড়িয়ে নিয়ে গেছে গাছটা ; পাকা হলদে কলে গাছটা
যে অমন আলো কৰে বেথেছিল, তাৰ একটাও নহৰে পড়ে না । ঘূৰে ঘূৰে
অনেক দেখল নীলা ; না, একটাও নেই কোথাও । দীতে আঙুলেৰ নথ খুঁটতে
খুঁটতে ঘাটেৰ বেঞ্চে এসে বসে পড়ল ; পেছনে নৃতন চালদা গাছটাৰ একটা
ছায়া পড়েছে ।

অভিযানে ও একলা নয়, আৱও আছে । গাছেৰ ওপৰ থেকে চোখ
বুলিয়ে নিৱে এসে তাৰই আসাৰ প্ৰত্যাশায় নীনা মাঝে-মাঝে পুকুৱেৰ ওপাৱে
চেয়ে চেয়ে দেখে নিচিল, সেখানে অৰ্ধচন্দ্ৰাকাৰে দেয়ালেৰ ধানিকটা ভেঙে গেছে ।
বীৰু আসবে ।

বীৰুও নিত্য অভিযানী একজন । আৱও আছে, চন্দোৱ ; কিন্তু বীৰুৰ

সাস্ত্রনা

যতো অমন ঘনে-প্রাণে নম। কাল যথন ফোড়ে পাড়াছে কামরাঙ্গণী সে
কী দৃষ্টি দিয়ে যে দীড়িয়েছিল বীরু, মনে হচ্ছিল নীনার মনের কথা ধেন একটি
একটি করে বুখতে পেরেছে নিজের মনে। এমন যে, নীনার কামরাঙ্গার
চেয়ে ওই অঙ্গে দেন আরও বেশি করে কষ্ট হচ্ছিল। চলোরও ছিল, কিন্তু অমন
নম। তার যেন কতকটা তামাশা দেখা গোছের, মাঝে মাঝে নীনার দিকে
চেয়ে হাসতেও বাধে নি তার। সব সময় বেশ ভালোও আগে না চলোরকে।
নেহাং নাকি খেলার জুটি, তাই।...বীরুকে বড় ভালো আগে নীনার। দু'চোখে
খুঁজে পাচ্ছে না, বীরু এলে চারচোখে ষদি পায়।

ওপারে অর্ধচন্দ্রের মাথায় বীরুর মুখটা ফুটে উঠল। তারপর সমস্তটা;
তারপরই সে টুপ করে বাগানে লাফিয়ে পড়ল।

ঠিক এই সময় কামরাঙ্গ গাছের মাথায় ছুটে কাক উড়ে এসে ঝটাপটি
লাগিয়ে দিলে। কাকে কামরাঙ্গ থার নাকি ?...কামরাঙ্গ থার না এমন জীবণ
আছে নাকি ?...নিজের প্রশ্ন আর নিজের উত্তরে নীনার চোখ ছুটে আরও যেন
সর্কর হয়ে উঠেছে, তাইতেই নজর পড়ে গেল—ওদের ঝটাপটিতে যে গোটাকতক
পাতা ঘরে পড়ল, তাতে শোনার মতো হলদে একটা টলটলে পাকা কামরাঙ্গ
বাইরে বেরিয়ে এসেছে।

বীরু এসে পড়েছে। অনেকটা সাস্ত্রনার স্বরে বলল—“মিছে খুঁজছিস, কাল
একটা একটা করে তুলে নিয়ে গেছে ফোড়ে-ব্যাটা; দেখলুম ত দীড়িয়ে। মনে
হচ্ছিল—যদি...”

দাতে দাতে পিষে একটা শব্দ করল।

নীনা বলল—“একটি আছে।”

“কই?”

“তা ও একেবারে মগডালে।”

বীরু মাথাটা ঘুরিয়ে ঘুরিয়ে দেখল, বলল—“কই দেখতে পাচ্ছি না ত।”

“এই যে, সরে আমি না।”

টেনে নিয়ে পাশে বসিয়ে নিল নীনা, তারপর মাগায় মাগায় মিলিয়ে মাঝখান
দিয়ে তর্জনীটা সন্তর্পণে তুলে নিয়ে বলল—“ঐ দেখ।”

মুখটা সরিয়ে নিয়ে চোখ ছুটে বড় বড় করে বলল বীরু—“পেকে টস্টিসে হয়ে
রয়েছে! না রে?”

ଆମନ୍ଦ-ଅଟ

ଚନ୍ଦୋର ଓ ପାଂଚିଲ ଟପକେ ଏସେ ଦୀଡିଯେହେ ପାଶେ, ଗ୍ରହ କରଳ—“ଆହେ ନାକି ?”

ନୀମାଇ ଉତ୍ତର ଦିଲ—“ଏକଟି ; ତା ଓ ଏକେବାରେ ମଗଡାଲେ ।”

ତାରପର ଏକଟୁ ଲୁକ୍ତଭାବେହି ଝୁଡ଼େ ଦିଲେ—“କିନ୍ତୁ ଏବାରକାର ଯତ ଏଇଟେହି ଶେଷ, ନା ଭାଇ ?—ତା ଏକଟିର ଅନ୍ତେ କେ ଗାଛେ ଉଠିତେ ସାବେ ବଳ । କାର ଏତ ଗରଅ ?”

“ବିଜିସ ତ ଉଠି ନା ହୟ ।”

ଏକେବାରେ ଶିଉରେ ଉଠିଲ ନୀମା, ବଳଳ—“ବରକେ କରୋ ! ଶେଷକାଳେ ଡାଳ ଭେତେ ହଡମୁଡ଼ିଯେ...”

ବିପଦେର ଚରମଟା ଆର ବଲେ ଶେଷ କରଳ ନା ।

ଦୀତେ ନଥ ଖୁଟିତେ ଖୁଟିତେ କି ଏକଟା ଭାବହେ ଚନ୍ଦୋର । ବାର ହଇ ଆଡ଼ ଚୋଥେ ଚାଇଲ ନୀମା, ତାରପର ବଳଳ—“ତାଓ ବୁଝିବୁ—ହୃଦୀ, କତକ ଗୁଲୋ ରମେହେ ଏକମଙ୍ଗେ । ମୋଟେ ତ ଏକଟି ।”

ଚନ୍ଦୋର ଏକଟୁ ମୁଢକି ହେସେ ଚାଇଲ ଓର ଦିକେ ; ବୀରବ ଦିକେও, ବଳଳ—“ଏକଟ ବଲେଇ ତ ଆରଓ ମଞ୍ଚା । ଚମକାର ଏକଟା ହିସେ ହୟ । ଏହି ଏକୁନି ପଡ଼େ ଆସାଇ ।”

—ସାତମହଳା ବାଜାବ ପୁଣୀ । ତାର ଏକେବାରେ ମାଝଥାନେବଟିତେ ଶୋନାବ ପାଲଙ୍କେ ମଥମଲେର ଗଦିତେ ଶୁଣେ ଆହେନ କେଶବଟି ରାଜକଣ୍ଠେ । ହାମଲେ ତୋବ ଠୋଟେ ହୀରେ ଘରେ, କୀମଲେ ଚୋଥ ବେମେ ପଡ଼େ ମୁକ୍ତ ।

ପଢ଼ତ ବଳାଇ ଠିକ, କେନ୍ ନା ରାଜକୟା ଏଥନ ହାମେନେ ନା କିମ୍ବେନେ ନା । ସେ ଏକ ବଡ଼ ହୁଃରେର କାହିନୀ । ଏକଦିନ ରାଜପୁଣୀତେ ଏକ ଅଟାଜୁଟଧାରୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଏସେ ଉପଥିତ ହେଲେ, ବଳଲେ—“ମହାରାଜ, ଆମି ସାବା ପୃଣିବୀ ଘୁବେଛି, ବହ ଆଶର୍ଯ୍ୟ ଜିନିସ ସବ ଦେଖେଛି—ଭଗବାନ କତ ମୁଦ୍ରା ଆବ କତ ସବ ଆଶର୍ଯ୍ୟ ଆଶର୍ଯ୍ୟ ଜିନିସ ହୃଦୀ କରେଚେନ ଏହି ଦେଖେ ବେଡ଼ାନଇ ଆମାର ଜୀବନେର ଭବତ । ଯୁବତେ ସୁବତେହ ପାଶେର ରାଜ୍ୟ ଶନିଲାଗ ଆପନାର ମେଘେ ନାକି ତୋର ହୃଦୀର ମଧ୍ୟେ ସବ ଚେଯେ ମୁଦ୍ରା—ତାର ନାକି ହାମିତେ ହୀବେ ଠିକରେ ପଡ଼େ, କାନ୍ଦାର ମୁକ୍ତ ଘରେ । ଆମି ତାକେ ବେଥତେ ଚାଇ ଏକବାରାଟି । ସେ ଭଗବାନେର ଏତ ଦୱାରା ପେଯେହେ ସେ ମହା ପ୍ରଣ୍ୟବତୀ, ତାକେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରେ ସେତେ ଚାଇ ଆମି ।”

সাক্ষাৎ

রাজা ত মহা ধূমী, সন্ন্যাসীকে আদর-অভ্যর্থনা করে বশিষ্ঠে কেশবতীকে নিয়ে আসবার অঙ্গে ভেতরে খবর পাঠালেন।

ফল কিন্তু হ'ল উন্ট। রাজার মেঝে, তিনি সাক্ষমহলা পুরীর মধ্যেই মানুষ হয়েছেন, নিজেও যেমনি শুন্দর তেমনি শুন্দ কিছু দেখেন নি, শুন্দ কিছুর কথা শোনেন নি জীবনে। হঠাৎ, মাথা থেকে চারদিকে দড়ির মতন কি ঝুলছে, খালি গায়ে এক গা চুল, একটা হরিণের ছাল পরা একটা লোককে দেখে শুধু প্রণাম করতেই ভুলে গেলেন না, হাসিও পারলেন না সামলাতে, আর সে হাসিতে হীরের টুকরে। ছিটকে ছিটকে পড়তে লাগল চারিদিকে।

সন্ন্যাসীর চোখে আগুন উঠল জলে।...কী! আমার দেখে উপহাস্তি, এন্ত দেখাক! তোর হাসি-কান্না ছই-ই আজ থেকে রইল বন্ধ। তুই অধেক অচৈতন্ত্ব হয়ে থাকবি পড়ে, শুধু নিজের পাপের কথাটুকু থাকবে মনে, এবিকে না থাকবে কথা, না থাকবে ঠাট্টে হাসি, না পাকবে চোখে কাঙ্গা।

বেন বজ্রাঘাত হ'ল অমন শুধের রাঘপুরীতে। রাজা পারে লুটিয়ে পড়লেন সন্ন্যাসীর, বললেন—“ভাদোমন্দ কিছুই আনে না মেঝে—যা করেছে তা উপহাস্তি নয়, পুরীর বাইরে পৃথিবীর কিছু দেখে নি বলেই তার এই দশা, সে একেবারেই নিরপরাধিনী, তাকে মাপ করল সন্ন্যাসী।” অনেক করে বলতে, অনেক কারাকাটি করতে মন্টা ভিজল সন্ন্যাসী। বললেন—“বেশ, যা বলে ফেলেছি তা মিথ্যা হবে না; তবে এক উপায় বলে যাচ্ছি, দেখো যদি সন্তুষ্ট হয়। সাত সমুদ্র তেরো নদীর পারে অধুক রাঙ্গে হুর্গম পাহাড়ে ঘেরা একটা প্রকাণ্ড হুম আছে। বিশাল বিশাল অঞ্গর, বিশাল বিশাল কুমীরে ভরা সেই হুদের মাঝখানটিতে একটি ছোট্ট দীপ, তার মাঝখানটিতে একটি বিশাল গাঢ়—তার মাঝা গিরে আকাশে ঢেকেছে একেবারে—সেই গাঢ়ের একেবারে মগডালে একটি মাত্র হীরে-মোতির ফল—কত মানুষ তার লোভে যে সেই হুলে প্রাপ দিয়েছে তার তিসেব নেই। কেউ যদি সেই হীরে-মোতির ফল তুলে নিয়ে এসে তার রস নিঙড়ে রাধিকান্নার মুখে দিয়ে দিতে পারে, তবে তার মুখে আবার কথা কিরে আসবে; ঠাট্টে হীরে-ঠিকরানো হাসি ফুটবে, চোখে মুক্ত-বরা কান্না দেখা দেবে।”

এর অঙ্গে রাজার দিক থেকে কিন্তু কোন চেষ্টাই করা হবে না। কেন না যে এই ফল এনে দিতে পারবে তার হাতেই কন্তাকে সমর্পণ করতে হবে।

ଆନନ୍ଦ-ନଟ

ଆଧ-ସୁମୃତ ଆଧ-ଆଗା ହେବେ ଶୋନାର ପାଲଙ୍କେ ଶୁଘେ ଆଛେନ କେଶବତୀ କଣେ । ଶୁକନୋ ଶୁଖେ ହାସି ନେଇ, ଶୁକନୋ ଚୋଥେ ଏକଟା ଉଦ୍‌ବସ ଦୃଷ୍ଟି—କୀ ପାପେ ଆମାର ଏ ମଶା !—କେ ଆମାର ସେଇ ହୀରେ-ଶୋତିର ଫଳ ଏମେ ଦିଯେ ଆମାର ଆମାର ତୋମାଦେର ଅଗତେ ଫିରିଯେ ନେବେ ଗୋ ? କୀ କରେ ? କବେ ?

ନିର୍ମୂଳ ପୁରୀ, କାକୁର ଶୁଖେଇ ନେଇ ଆର ହାସି, କେନେ କେନେ ଚୋଥେର ଅଳ୍ପ ଶୁକିଲେ ଗେହେ ସବ୍ବାର ଚୋଥେ ।

କେଶବତୀ କଣ୍ଠକେ ଦୀଠିରେ ତୁଲେ ତାକେ ପାଓଯାର ଲୋଭେ କତ ଲୋକେ କୁମୀର ଅଞ୍ଜଗରେର ହୁଲେ ପ୍ରାଣ ଦିଲେ—ଶେଷକାଳେ ଦୂର-ବାହ୍ୟରେ ରାଜ୍ଞିପୁତ୍ର ସ୍ଵପନକୁମାର ତୀର ବଞ୍ଚି କୋଟାଲପୁତ୍ର ଅନୁପକୁମାରକେ ସଙ୍ଗେ କରେ, ପଞ୍ଚିରାଜ୍ଞ ପୋଡ଼ାର ଚଢ଼େ...

ବୀର ବଳଗ—“ଆମି ରାଜ୍ଞପୁତ୍ର ସ୍ଵପନକୁମାର ହୁବ, କାମରାଙ୍ଗଟା—ମାନେ, ହୀରେ-ଶୋତିର ଫଳ ପେଡେ ଆନଛି ଗାଛେ ଉଠେ ।”

“ବାଃ, ଆମି ସେ ଗର୍ଭଟା ଶୋନାଲୁମ୍ !”

“ଆହା, ଗର ନା ଶୁନଲେ ଯେନ ପାଢ଼ିବୁମ ନା ! ବଲେ, ଯାହିଲୁମିଇ ଉଠିତେ ଗାଛେ, ମୁଦୋ ସରଂ ନୀନାକେ...”

ନୀନା ଅଭଟା ପଞ୍ଚପାତିତ ଅବଶ୍ୟ କରଣ ନା, ତବେ ସମାଧାନ କରେ ଦିଲ ଏକଟା । ବଳଗ—“ଧେଲାଇ ସଥନ, ମିଲେମିଶେ କରାଇ ଭାଲୋ ନୟ ଭାଇ ? ତୁଇ ଗର୍ଭଟା ବଲଲି, ବୀର ଉଠିଲ ଗାଛେ । ତୁଇ ହଲି ଅନୁପକୁମାର, ବୀର ହଲ ସ୍ଵପନକୁମାର । ଅନୁପକୁମାର ନାହାଟିଓ ବେଶି ଘଟି ଯେନ । ଆମି ତ ତାଇ ବଲବ ।”

ଶାତମହଳା ପୁରୀର ସଧ୍ୟେ ତୁକେ ଶୋନାର ପାଲଙ୍କେ ଗିରେ ଶୁଲେ ଅବଶ୍ୟ ଚଳିବେ ନା, ବିପନ୍ନ ଆଛେ ତ ? ଖିଡ଼କି'ଥେକେ ବେରିଯେଇ ଡାନଦିକେ ଗୋହାଳ ସର । ବୁଦ୍ଧିକେ ମାଟେ ଚରାତେ ନିଯେ ଗେହେ, ତାରାଇ ସିମେଟେର ନାମାଟାର ଘୋଟା କରେ ବିଚାଲି ବିଛିଯେ ତାର ଓପର ବୁଦ୍ଧିର ଗାଁରେ ଚଟଟା ପେତେ ମଧ୍ୟମଳେର ଗଦି କରେ ଦେଓୟା ହଲ । କେଶବତୀ କଣ୍ଠା ଏକଟୁ ଶୁଟିଶୁଟି ମେରେ ଶୁଘେ ପଡ଼େ ବଲଲ—“ସଥନ ଉଠିଛିମଈ କଟ କରେ ବଞ୍ଚି କୋଟାଲପୁତ୍ରର ଗର ଶୁନେ, ତଥନ ଏକଟୁ ଖୁଲ୍ଲେପେତେ ଦେଖିବି ଆରା ଆତେ କିନା ; ନଈ ହୁବେ ବରେ ପଡ଼େ । ପୋଡ଼ା କାକେଦେର ସା ଉପର୍ଜନ !...ଆର ଶୋନ, ସତିଯ ରସ ନିଞ୍ଜିବେ ଘିତେ ଯାମ ନେ ସେମ ।” ଶୁଖେ ଅଳ ଏମେ ପଡ଼ାର ଏକଟା ବୋଲଟାନା ଶର୍କ କରେ ବଜଳ—“ଏହି ଚୁପ କରଲୁମ୍ ଆମି !”

সাম্ভুনা

হ'লমের দিকে চেয়ে একটু মুক্তবরা হাসি হেসে ঠোট ছাট চেপে দিল।

কোটালপুত্র অবশ্য আর বন্ধু রইল না। মুখটা গৌজ করে ঘাটের রাণীর গিরে চুপটি করে বসে রইল থানিক্ষণ, তারপর রাণপুত্র যখন পুকুরটার চারিদিকে সাতবার চক্র দিয়ে সাত সমুদ্র তের নদী পেরিয়ে হীরে-মুক্ত ফলের গাছে চড়তে যাবে, সেও আড়চোখে একবার দেখে নিয়ে আস্তে আস্তে উঠে পড়ল।

না, নামটা আর করে নি চেন্দোর। মগডালেও চড়ে নি তখন বীর, তা'হলে আর বোধ হয় কিছু বাকি থাকত না। আধা-আধি চড়েছে এমন সময় কানে গেল—“ওগো, উঠে দেখো এসে কে যেন তোমাদের কামরাঙ্গ গাছে চড়েছে !!”

সঙ্গে সঙ্গে জ্যাঠামশাইয়ের গলা—“কে রে ? দাঢ়া, আপি !!”

নেহাং পৌছার নি মগডালে, তাই, নইলে হীরে-মোতির ফণ পাড়তে শিয়ে আর সবাইই যা হয়েছে তাই হয়ে যেত, পুরোপুরিই মিলে ধেত গল্পটা।... বীরুর যখন জ্ঞান হ'ল তখন দেখে সে নীনার জ্যাঠাইয়ার কোলে ঘাটের বেঝের ওপর, জলের ঝাপটার মাথা ভিজে, গেঞ্জি জামা সব ভিজে; হাতের মাঝখানে একটা কনকনানি, নীনার মা নীচেয় বসে হাতটা তুলে ধরেছেন।

চারিদিকে ভিড় ; বাড়ির সবাই বেরিয়ে এসেছে। গ্রাম, প্রশ্নের আকারেই তিরকারও কিছু কিছু। তার সঙ্গে আহ-গো, বাচারে !—ও আছে। নীনার জ্যাঠাইয়ার গলা—“গেল বাড়িতে থবর দিতে কেউ ?...কত দেবি হচ্ছে রিকশা ঢেকে আনতে ? হাসপাতালে নিয়ে গিয়ে তোলা দরকার আগে যে, কি হ'ল, না হ'ল !...”

চোখ আবার জড়িয়ে আসছে বীরুর; কান্না পাছে।...মা এসেছে, চোখে ঝাঁচল, বাবাও এসেছেন।...দেখতে দেখতে মিলিয়ে গেল সবাই। শুধু যেন মার গলা—“না, একবারটি বাড়ি নিয়ে চগো, বাচা আমার আর ফিরবে কিনা...”

বাড়ির সম্বৰে ভিড় নেই। বাড়িটা ওদের একটেরেও ত। বাড়ির মধ্যে থেকে ইঁটিতে ইঁটিতেই বেরিয়ে এগ, বাবার গায়ে ভর করে। মা গায়ে ডান হাতটা রয়েছে চেপে, বী হাতে ঝাঁচল তুলে চোখ মুছছে। বাবা বললেন—“অত হেদোর না, তবে ফাঁড়া কেটে গেল একটা বটে !”

ଆନନ୍ଦ-ନ୍ଟ

এକଟୁ ହାତେ ଚେପେ ବଲମେନ—“ଶୁଣୁ କ'ଟା ହାଡ଼ା ସେ କାଟାତେ ପାରବେନ, ସେହିଟାଇ ଆନି ନା ।”

ରିକଶାମ ଉଠେ ବସନ, ପାଶେ ବାବା । ମାର ଭୁଲ ହୋଇ ଗେଛେ, ସେମନ ପ୍ରାସାଇ ହୁଏ । ବଲମ—“ଏହି ଦେଖୋ ମରଣ ଆମାର ! ମା ଚନ୍ଦୀର ଫୁଲ ଦୋବ ଏକଟୁ ସେ !”

ବାବା ଏକଟୁ ମେଗେ ବଲମେନ—“ଶୀଗଗିର ।” ତାରପର ଦେରି ହଜ୍ଜେ ଦେଖେ ଡାକଲେନ, ତାବପର ନେମେ ପଡ଼େ ଗଞ୍ଜ-ଗଞ୍ଜ କରତେ-କରତେ ତିନିଓ ଚଲେ ଗେଲେନ ଭେତ୍ରେ, ରିକଶା ଓମାଟାକେ ପାଶେ ଦୀଢ଼ କରିଯେ ।

ଭାଲୋଇ ହ'ଲ ଏକରକମ; ନୀନାରା ଏସେ ପଡ଼େଛେ; ନୀନା ଆର ଚନ୍ଦୋରଙ୍ଗ । ଶୁକନୋ ମୁଖ ଡଜନେର । ନୀନାର ମୁଖେର କଥା, ଟୌଟେର ହାସି, ଚୋଥେର ଅଳ କି ସତ୍ୟିହି ମିଳିଯେ ଗେଲ ଅଟାଧାରୀ ସମ୍ବ୍ୟାଦୀର ଶାପେ ?...ଚନ୍ଦୋବେର ଓପରଙ୍ଗ ଆର ରାଗ ନେଇ ବୀରବ—ଆହା ବେଚାରି ! ତାର ଦୋଷେଇ ତ ଏରକମଟା ହ'ଲ !

କି ବଲବେ କି କରବେ ସେନ ସୁବେ ଉଠିଲେ ପାରଛେ ନା ବୀର । କିଛି ଦେନ ବଲତେଇ ହୟ । ତାର ନିଜେର ଅନ୍ତେଓ, ଦେର ହ'ଜନେର ଅନ୍ତେଓ—ଏକଟୁ ହୃଦ୍ୟ, ଏକଟୁ ସାମ୍ବନା, ଏକଟୁ ହସତୋ ଆଜ୍ଞାଶ ଓ ଚନ୍ଦୋବେର ଓପର ।...ବାବା, ମା ବେରିଯେ ଆସଦେନ ।

କଥାଓ ସେକଥି ବୀରବ—“ଏ ବେଶ ହ'ଲ ଭାଇ, ନା ?...ମିଳେୟ ମିଳେୟ ଥେଲାତେ ଥେବାତେ କେମନ ସତ୍ୟିହି ହାମପାତାଲେ ଯାଇଛି ?”

କେଶବତୀ କଞ୍ଚାର ଚୋଥେ ମୁକ୍ତ ଝବନ, ଟୌଟେ ଛୁଟି ହୀରେର କୁଚିତ ।

